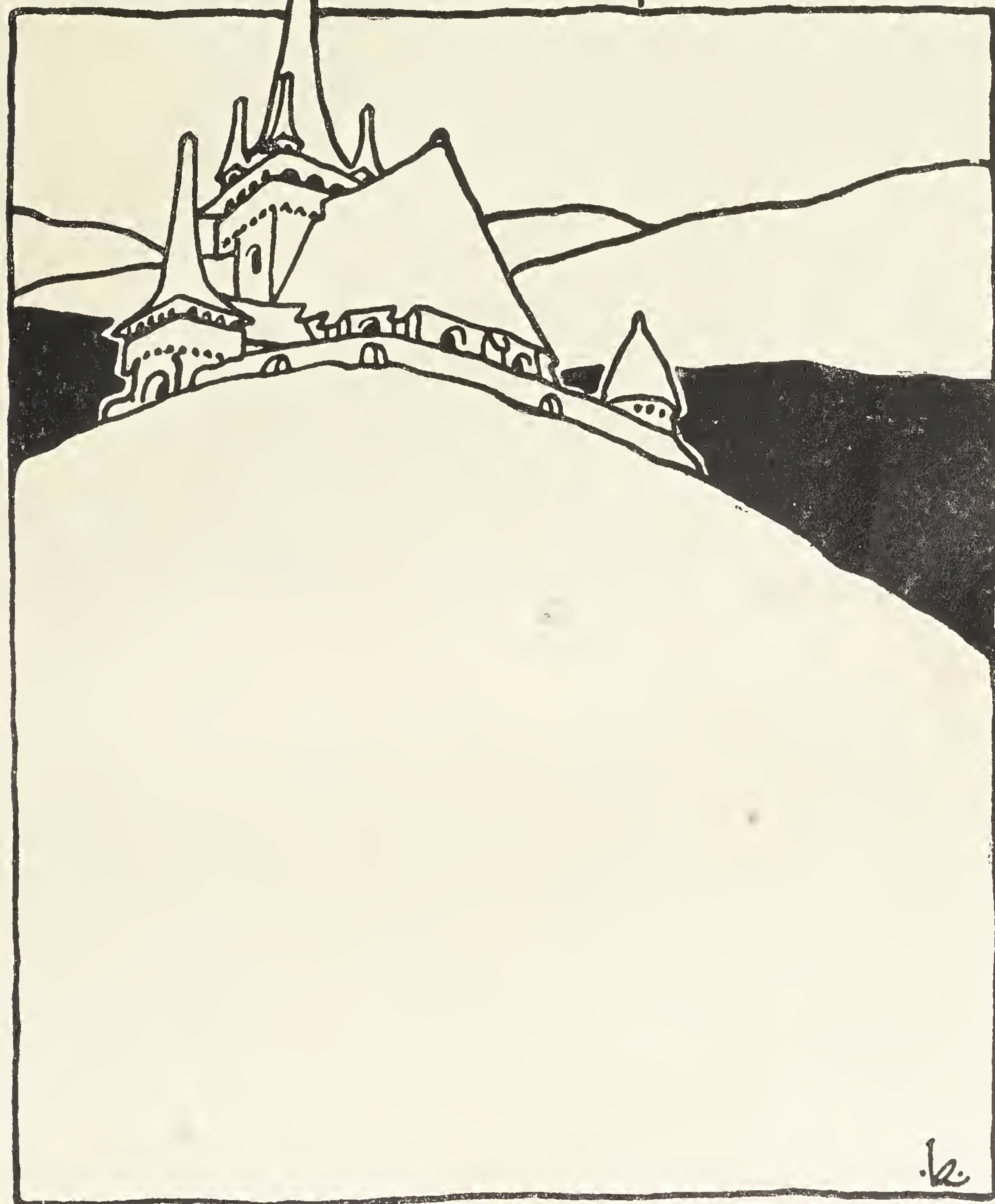
A HÁZ

1909

A HÁZ

MŰVÉSZETI : HAVI : FOLYÓIRAT.

II. ÉVFOLYAM. EZERKILENCSZÁZKILENC.

FŐSZERKESZTŐ: MÁLNAI BÉLA.
FELELŐS-SZERKESZTŐ: SZÉKELY DEZSŐ.

BUDAPEST, „A HÁZ" KIADÁSA. KIADÓTULAJDONOS SZÉKELY DEZSŐ. NYOMATOTT BUDAPESTEN 1909. ÉVBEN AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMDÁJÁBAN WÓZNER IGNÁC MŰVEZETŐ ÉS WANDRA LAJOS GÉPMESTER-MŰVEZETŐ KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL. KLISÉKET KÉSZÍTETTEK: WOTTITZ MANFRÉD, ID. WEINWURM ANTAL ÉS HERBST S.

TARTALOMJEGYZÉK

CIKKEK

JEGYZETEK

ILLUSZTRÁCIÓK

MELLÉKLETEK

KÉPEK

A RÉGI RUSZWURM CUKRÁSZDA
:: A SZENTHÁROMSÁG-UTCÁBAN ::
BERENDEZÉSE 1827-BEN KÉSZÜLT
:: GARA ARNOLD VÍZFESTMÉNYE ::

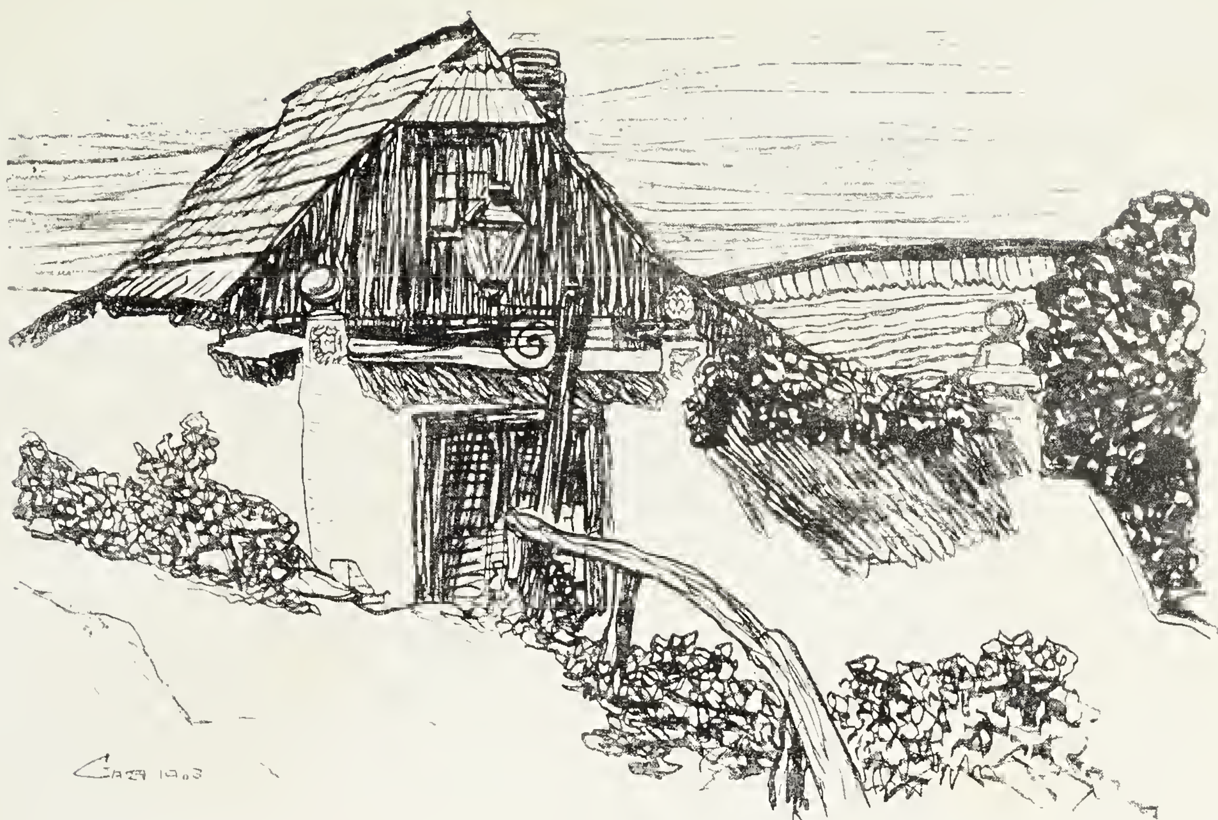
A HÁZ
:: MODERN ::
MŰVÉSZETI
FOLYÓIRAT

MELLÉKLETE

:: CONFISERIE RUSZWURM ::
DANS LA SZENTHÁROMSÁG-UTCA
L'AMEUBLEMENT A ÉTÉ CONFEC-
:: TIONNÉ EN 1827 ::
AQUARELLE D'ARNOLD GARA

A HÁZ
MODERN
MŰVÉSZETI
FOLYÓIRAT

RÉGI HÁZ A GELLÉRTHEGY OLDALÁN
GARA ARNOLD RAJZA

VIEILLE MASURE SUR LA PENTE DU MONT GELLÉRT
DESSIN D'ARNOLD GARA

RÉGI HÁZAK

I.

RÉGI HÁZAK, RÉGI HÁZAK, ez, hangzásra csak a legpoétaibb füleket üti meg valami gyöngéd és érzékeny líra, bánatos sóhajoktól, szubtilis örömöktől átszőtt vers csengésével. Egyébként elég kemény köznapi és megszokott ahhoz, hogy úgy hangozzék, oly szürkén és közömbösen, mint valami kitépett mondat egy posztógyáros főkönyvéből. Mondd ki ezt a két szót „régi házak" művelt társaságban s ekkor konstatálni fogod, hogy némely urak és hölgyek elnéznek a fejed fölött, kibámulnak az ablakon, olyan arccal, amiről csak le kell olvasni az abszolut gondolattalanság édes csöndjét. Nem hallottak semmit, annyit hallottak mintha ezt mondtad volna: ma szép idő van, máma nem esik, ma gyönyörű idő van, holnap esni fog. Ők azok, akiknek nincsenek különösebb elképzeléseik, akiket bizonyos dolgokkal kapcsolatosan nem rohannak meg emlékképek, akik, ha kimondod azt, hogy régi házak, nem gondolnak és nem látnak semmit, arra gondolnak, amit ez fantázia híján jelent a maga pőre, objektív valóságában: régi, esőtől, széltől, az időjárás és emberi nemtörődömség minden átkától megvert házakat, amelyeken már bedől a kémény, faláról lecsurog a festék, durva füvek nőnek ki küszöbén. Öreg házakat, amelyeknek oduiban denevérek és szomorú csavargók találnak éjjeli

szállást, tégláit, rodhadt, kikezdett, elsorvadt gerendáit táncos kedvvel rázza a novemberi szél. Amelyek elhanyagolt, leszegényedett külsejükben végtelen szégyenkezéssel, rongyos proletármódra húzodnak jobbmódú, új, modern, vasbetonos és háromemeletes szomszédaik árnyékában. Házakat, amelyek fölött előbb-utóbb végső itéletet hoznak a középitési bizottság, a városrendező- és szépészeti hivatal. Öreg, kopott, régi bájaiban sokszor megsértett, mai berendezésű életre mindenkép alkalmatlan házakat, amelyek idegenül, mint egy darab ittfelejtett szótlan és komoly história néznek át Buda dombjairól.
Vannak persze akik nem mosolyognak el a fejed fölött, nem bámulnak ki az ablakon és nem gondolnak a holnapi szép időre, ha régi házak témája „forog a szőnyegen". Vannak, akikben több a figyelem és törődés művészdolgok iránt, sokszor annyira több, hogy ez már kész sport, szenvedély, akár a sakkjáték, a dohány vagy a hajnali lefekvés gőzölgő mámora. Ezeknél a művészet, költői kifejezéssel, az élet méze és likőrje, amin kívül nem tudnak semmit, amitől nem várnak mást, csak gourmande-szenzációkat, azt kívánják, amit falánk és dicső római elődeink, lucullusi lakomákon borban, zsirban dőzsölt, fulladásig agyontáplálkozott kapitalista patríciusok cselekedtek, pávatollal csiklandván csömörbe fáradt és újra éhes, epikureusi szomjuságtól égő torkukat. Ezek az eszteták, smokkok, a mult századvég kulturájának ma kissé már beporosodott típusai. Ezek a nagyképű finomkodók, ezek a feminin lágyságú, minden férfias energiából kivettközött széplelkek, Schöngeistok. Ezek a művészet félénk gyereksírói, szenvelgői és fontoskodói. Ezek az iskolás illendőségen, szabályokon, külsőségeken, semmiségeken nyargalók, akik jártak már Rómában, jártak Firenzében, jártak az Uffiziben és bedekker-áhitattal állnak meg minden előtt, legyen ez bár jelentéktelen törmelék, akik olvastak műtörténelmet és ennél a két szónál, ennél a fogalomnál, régi házak, diadallal kiáltanak föl, ah a renaissance, óh a barokk, ah I. Napoleon és a Biedermaier — szép vonalakat, szép görbéket, szép felületeket vesznek észre, csak azt nem veszik észre, ami ezekben a dolgokban emberi. Csak emberi dokumentumnak nem látják az architekturát, csak emberi érzéseket nem szakitanak föl bennük régi házak, amelyekben valamikor lüktető, hangos és gőgös élet volt, amelyek egy más idegű generációt szolgáltak, más miliőt, célt, kényelmet, más szükségszerüségeket, amelyeknek falai közt egy darab történelem temetkezik, lelkes erőlködések, elröppent vágyak, kihült leheletek, egy csomó gondolat, egy darab emberi vegetálás, kéj, ábránd, hiábavalóság.

II.

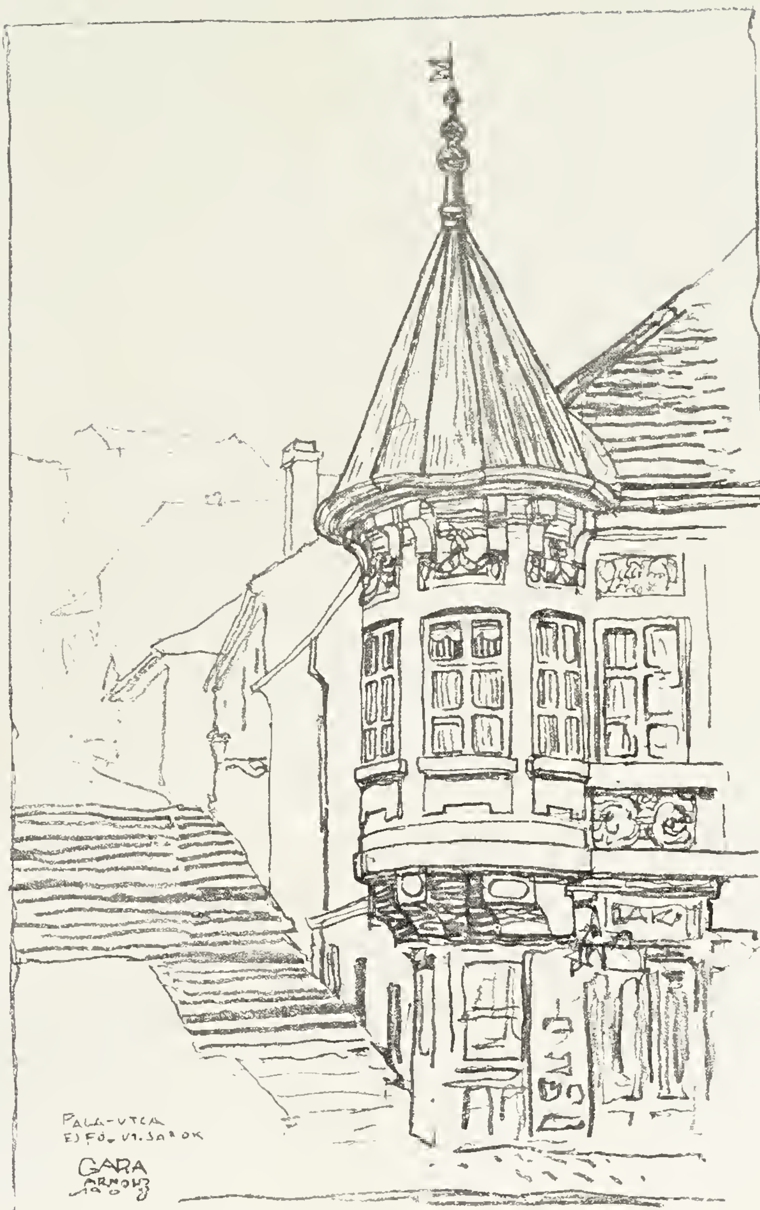
Ragyogó, napos, plein-air időben kell bekóborolni Budának azt a részét, ahol minden négyszögmétert emléktáblával jelölhetne meg a hálás utókor. Egészen mások ilyenkor azok a házak, amelyek félszeg kis törpék módjára, sűrü rajban kerítik körül a Mátyás-templomot. Egészen más az arcuk, nyiltak, beszédesek, vidámak és közlékenyek. Nem oly leverőek, nem oly szomoruak, nincs rajtuk panasz és kétségbeesés, mint beborult, esőre álló, fázós, párákkal, mérges ködökkel terhes napokon, amikor órákig el lehet várni, amíg kinyilik egy-egy tenyérnyi széles ajtó, csikorog valami sok vihart ért nagykapu s élő lény, két pap, két tiszt, vagy öreg házaspár siet, csoszog kimért s szinte ijesztően kongó léptekkel a gyászosan égő lámpások alatt s mint sötét és füstös árnyék hirtelen eltűnik. Budán tudniillik, ebben a részben sohase jártam, hogy ne jött volna szemközt két pap, két tiszt vagy régi német vicclapok metszeteire, kakukos zenélő órák és időmérők főkötős, Biedermaier figuráira emlékeztető házaspár. Budán, ezen a vidéken, fél nappal hamarább sietnek aludni az emberek, nehogy lekéssék a kapupénzt, a tizenkétórás

KOVÁCSOLT RÁCS RÉSZLETE

GRILLE DE FER FORGÉ

PALA-UTCA ÉS FŐÚT SAROK GARA ARNOLD RAJZA

COIN DE PALA-UTCA ET FŐÚT DESSIN D'ARNOLD GARA

polgári nyugalmat. Más az alvásuk, más a mozgásuk, járásuk, gesztusuk ritmusa, más az a tempó, amelyben élnek, dolgoznak, diskurálnak és meghalnak. Alattuk egy nagy, föl-fölriadó, idegesen pihegő város, alattuk egy fáradt, zaklatott, gondtól, ezer bajtól kergetett, bérházaktól, vendéglői koszttól, uzsorától, kávéházi levegőtől soványodó millió, — itt muskátli nyílik apró ablakokban, köcsögből isszák a tejet s nyáron, reggel hatkor már piros arccal énekelnek az udvaron. Alattuk egy zsongó kőerdő tömérdek izgalma, lármás virrasztók, nyitott kés, vásárolt öröm, színes, bűnös, orgyilkos éjjel, — itt ráérnek harisnyát kötni, dominózni és kávénénikézni, itt mindenki ismeri egymást, tartják a szomszédságot, közös az időtöltés, egyformák az élvezetek, bánatok és szórakozások. Itt vannak még alacsony tetejű korcsmák, ahol vigyázni kell, ha fölkelsz, ahol kerek faasztaloknál hosszan, szótlanul, csöndesen ülnek veterán barátok, dicsérik az idei termést és ez minden dorbézolás. Ide lassan, nehezen, csigalépcsőn érnek föl a szenzációk, mire fölérnek már nem is szenzációk, elvesztik élüket, lefokozódnak, elhalványulnak. Itt szépen összehajtják és elteszik az újságot, kivágják a regénycsarnokot, birssajtot pakkolnak a Steinheil-pör, Messina, Balkán-események és egyéb külpolitikai bonyodalmak távirataiba. Farsangos kedvű alkalmakkor itt még divatoznak a „Kräntzchen" hagyományai, hófehér hölgyek könnyes szemmel mutogatják a selyemtunikát, krinolint, amiben Lanner melódiáira ländlert táncoltak koszorúval a fejükön. Hímzett képek, házi áldások, remetei szűz Máriák, préselt virágok, búcsús emlékek lógnak a falon, százéves cukrászreceptek,

Kossuth-bankók, koronázási babérlevelek sárgulnak a fiókban, családtörténeti jelentősége, gyöngéd és hamvas tradiciója van mindennek, kezdve az ajtókilincstől az almáriomokon statisztáló filigrán porcellánokig. Rokokó kedvesség, valami szelíd, mindenütt jelenlévő melankólia ül meg ezen a vidéken, e rozsdamarta, idők mohától belepett kerítések és várfalakkal konkurráló házfalak mögött. Egy nagyváros remegő testében idillikus sziget ez, árkádiai pont, szemérmes rózsák, bókok és társasjátékok viruló kertje. Legörbült járdáival, csukott és kiugró erkélyeivel, sikátoraival egy külön világ, ahol ötven évvel üt vissza minden, más az erkölcs, az ifjuság, másképp emelik szoknyáikat a nők, sőt nem is emelik, minek emeljék. Az ember itt, ebben a csöndben álmodozó lesz, hívő és ájtatos, verseket hajlandó olvasni, naplót ír, emlékkönyvbe ír s reménytelen sóhajokat küld a holdvilág felé. Vannak napok, meleg, illatos tavaszi napok, májusi esték, amikor nyitott ablakokból halk és diszkrét muzsika szól: lágy és könnyű, spinettes hang ez, sóvár epedés, elcsukló szava, lemondó elégiája, régi, megviselt, megnyargalt zongoráknak, amelyeken már alig betüzhető ki a fölirás: Wien, Weltausstellung 1849. Az ember idefönn e házak közt, egy pillanatra, pár órára, egy kósza délutánra elfelejti, hogy ezerkilencszázban él, kortársa Wright és Berger Krisztián. Kikapcsolódik ebből a tudatból, a mult kering körülötte, kóválygó sejtelmek, nehéz titkok, súlyos zár alatt nyöszörgő, mázsás kövek alól kiszabadulni akaró fantómok. Ólmos szürkületkor, mintha ismeretlen légiókkal találkoznék, mintha csuklyás lovagok várnának rá a sarkon, spádés, lopva lépő brávók ugornának elő egy jól fedett szeglet mögül. Véres regék föltámadt hőseit látja, a tizennyolcadik század levegőjét érzi, csillogó mesék hangulatait, idegenül jár, tétován, erőtlenül s mint valami kemény ököllel ütés, mint egy hirtelen álomból fölébredés, kijózanitóan, öntudatot, bátorságot visszaadóan hat rá ez az első hang, amellyel feléje süvölt egy automobil, az első fény, amellyel hozzávilágit az esti Dunapart. Meg kell törülnie szemét, rendbeszedni ruháját s kitárni karjait, amikor belekerül egy új, fiatal, vele egyérzésű, egyöltözködésű, egysorsú város útvonalába. Ez már az övé. Minden pokla, szépsége és kalandorsága.

III.

Bizonyos hányada Budapestnek éveken át közömbösen él távolra esőbb dolgok, emberek, házak, kapuk, látni és hallanivalók iránt. Csak a háztetőik érintkeznek, a háztetőkön futó sürgönydrótok, ők maguk nem hajlandók kigombolkozva, figyelő szemmel, friss felkészüléssel törődni, túlmenni azon a vonalon, ameddig ellépkednek, elkocsiznak hétfőn, kedden és máskor ugyanugy, ugyanabban az időben. Bizonyos hányad ép ezért igen elcsodálkozik, ha arról beszélsz, hogy amit a mai architektura keres, az architekturának az ő modern rendeltetéseiből kialakuló, új szükségletekből ujonnan előtörő kifejezéseit, az ehhez hasonló törekvést, a tisztán épitészi gondolkodást, a célszerűséget, praktikusságot, az architekturának mindig életviszonyokat követő evolucióját jellemzően, pregnánsan, elevenül illusztrálják régi Buda házai. Még épitészekkel, diplomáikra ült irodavezetőkkel is megtörténik ez a szimpla eset, akik mintakönyvekben, berlini kiadócégek ideportált műlapjai közt lázasan hajszolnak egy-egy ú. n. festői tetőmegoldást, kényelmes Handbuch-ok, Architektonische Skizzenbuch-ok egész állományát lapozzák át, hogy mi is az a lakóház-tipus, miképen lakik egy polgári família, ha nem lakik felebaráti agyonkopasztásra, uzsorakamatra bazirozott bérházak negyedik emeletén, hanem azon ős angol gentleman-elv alapján, hogy my house my castle, szabadon lakik, a maga szakállára lakik, udvarostul, verandástul, gyerekestül,

tyúkostul, mindenestül, — ahelyett, hogy az erre kiváncsi, ezen a problémán fejüket fájdító építészek és szigorú irodavezetők megvennének egy villanyos jegyet, amely elviszi őket régi Budáig, felülnének egy közúti kocsira és szétnéznének főleg a második kerületben, az Uri-utca tájékán. Általában szólíts meg civilizált képpel járó valakit az utcán, a klubban, vagy ép a Lánchidról jövet, s majd minden második megszólítottra a felfedezés szenzációval hat, hogy régi Buda van olyan esztétikus, mint az egész új Budapest. Nem fogják elhinni, akik az architektura kiválóságát pazar díszítésekben, szegénységét, alacsonyrendűségét pedig a disztelenségben találják, hogy ez a formailag nem épen gazdag, külsőre nem valami bőkezű architektura egy csomó érdekességgel szolgál, ha mással nem, első tekintetre mindjárt egy oly sajátsággal, amit a modern Budapest utcáin hiába keres a tanulni vágyó építésznövendék, az idetévedt idegenforgalom, amit a nagy tömegforgalmat lebonyolító körutakról, nyilegyenes sugárutakról kiküszöbölt a mai városrendező s ami, hogy nevén nevezzük, nem egyéb mint a pittoreszkség, a festői feltagolódás, a silhouette-érdekesség. Sokan, akik hozzászoktak a velencei dogék palotáit lelopó homlokzatok cirádáihoz, a malter-loggiákhoz, a bábsütőformákra készült tetőkonstrukciókhoz, a magyar betyárködmön, a magyar fazék és árvalányhaj-építészet üres mondataihoz, a tehetségtelen hol Billing-, hol Lechner-, hol Wagner-imitációkhoz, sokan bajosan fogják észrevenni e régi házak kifejezőképességét. Bajosan kapiskálják, hogy amit az épület hangulatának, „architektonische Stimmung"-nak keresztelnek a teoretikusok és nemcsak keresztelnek, hanem keresik is, sőt fontos principium gyanánt szögezik az építő elé, — ez az illanó, megfoghatlan, léccel és körzővel ki nem mérhető valami, amennyire nincs meg egy csomó újdonsült villa és ma épült gót templom árnyékában, effektusában, annyira megvan, él és vibrál e régi házak gyönyörű intimitású vidékén. Általában közelsége, könnyen hozzáférhetése dacára terra incognita ez a pesti bennlakók többségének, akár a füvészkert és az Uránia, ahová csak a tanulóifjuság látogat el kész örömmel, mivelhogy kivezénylik és ráparancsolnak.

Akik csapatostul azzal a céllal, határozottan azért érkeznek ide, hogy nézzünk szét, járjunk körül és merüljünk el abban a Budában, ahol annyi vér folyt, hercegek is laknak, tábornokok, államtitkárok, segédfogalmazók és udvari zsandárok, ezek vasúttal érkeznek békés vidékekről, kiváncsiak, naivak, fogékonyak, de ami megmarad emlékükben, ami megfogja őket és imponál újságával, miről mesélni, Hárytjánoskodni lehet otthon, ez a Halászbástya, a Mátyás-templom szines falfestményei, amelyeknek megint nincs közük régi Budához, az hiányzik belőlük, ami e szürke, csupasz falak előtt megindítja és viruló régiókba kergeti a fantáziát, az avultság, a régiség, az évek, egész korok patinája. Az a különös zománc, az a légies szövetű valami, amibe tovalibbenő idők beburkolják a dolgokat, beburkolják és anélkül, hogy kiforgatnák objektiv valójukból, úgy teszik szemünk elé, hogy az ember, a cinikus ember meghatottságot érez, zsebkendőhöz nyúl, könnyeket morzsol szét s csak amikor szétmorzsolta őket, akkor kérdi kissé dühösen, józanul és ismét cinikusan, hogy mi van ezen sirnivaló. Esztétikai terminust kedvelőkkel szólva: dokumentumok ezek a házak, amelyekhez szabad lélegzést engedő, lirikusan hangolt napokon, hivatalzárás, üzletzárás, munkát hajszolás után úgy kellene kilopódzkodni, titokban, magányosan, nem vinni senkit, semmit, csak egy verseskönyvet, fiatal nőt, aki barátságból jön s csöndesen viselkedik. Úgy kellene idelopódzkodni, mint valami kóbor diák, előbb talán Anatole France-ot lapozva otthon, Bonnard Silvester történetét vagy Jókait s ekkor élők és beszélők lesznek e házak. Egész kötetrevalót olvashatni ki belőlük; kiolvashatni többek közt, hogy miféle világ, mily társadalom, miféle kultúra hordott itt össze köveket és épitette azt a Budát, amely minden óra minden percével, ami elüt fölötte, igaz, hogy egyre jobban késik, lemarad a mai fejlődés száguldó startjairól, de minden ily késéssel neme-

sebb lesz, valami hervatag szépség üt ki rajta, valami régi báj misztikus mosolyával tekint ránk, mint az őszi alkony utolsó bíborában búcsúzó nap. Megállapítható többek közt, hogy ily rajzú házakat, szobákat, bútorokat alig találni másutt, lezárt aktái ezek Budapest várossá levésének. Néhány utcával, házakkal, butorokkal, elvétve csak a VIII. és IX. kerület, a József- és Ferencváros egy-egy eldugott része mutat hasonló típusokat, amelyek közös törzsre, közös eredetre, arra vallanak, hogy itt ugyanazon társadalomnak, a kispolgárságnak élnek későbbi leszármazói. Annak a kispolgárságnak, amelyről úgy emlékszik meg a história, hogy ágyus és lovas időkben a kultúra határőre volt, amely Budán büszkén gondol vissza a maga gótai almanachban el nem könyvelt arisztokratáira, amely ha mást nem tudott, lakni tudott, házakat épiteni és dolgozni bennük az elkövetkezőkért.

DÖMÖTÖR ISTVÁN.

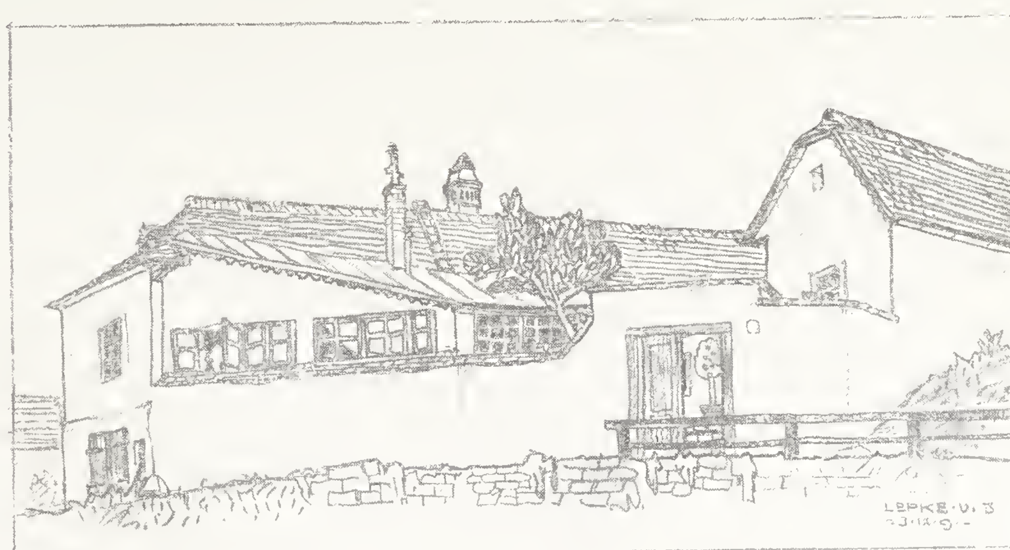
GARA ARNOLD RAJZA

DESSIN D'ARNOLD GARA

RÉGI HÁZAK A GELLÉRTHEGY OLDALÁN

VIEILLES MAISONS SUR LE MONT GELLÉRT

SCHEIBER MIKLÓS RAJZA

DESSIN DE NICOLAS SCHEIBER

RÉGI HÁZAK A GELLÉRTHEGY OLDALÁN

VIEILLES MAISONS SUR LE MONT GELLÉRT

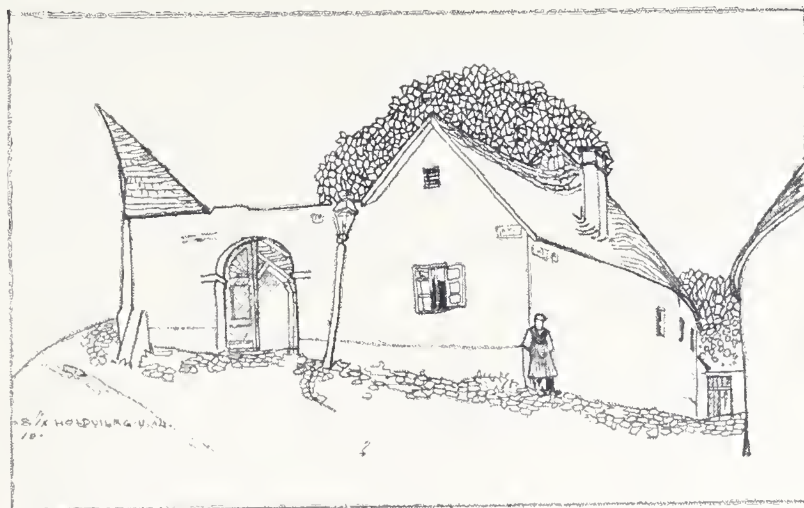
SCHEIBER MIKLÓS RAJZA

DESSIN DE NICOLAS SCHEIBER

RÉGI HÁZAK A GELLÉRTHEGY OLDALÁN

VIEILLES MAISONS SUR LE MONT GELLÉRT

SCHEIBER MIKLÓS RAJZA

DESSIN DE NICOLAS SCHEIBER

RÉGI SZENT JÁNOS KÓRHÁZ L'ANCIEN HÔPITAL SAINT-JEAN

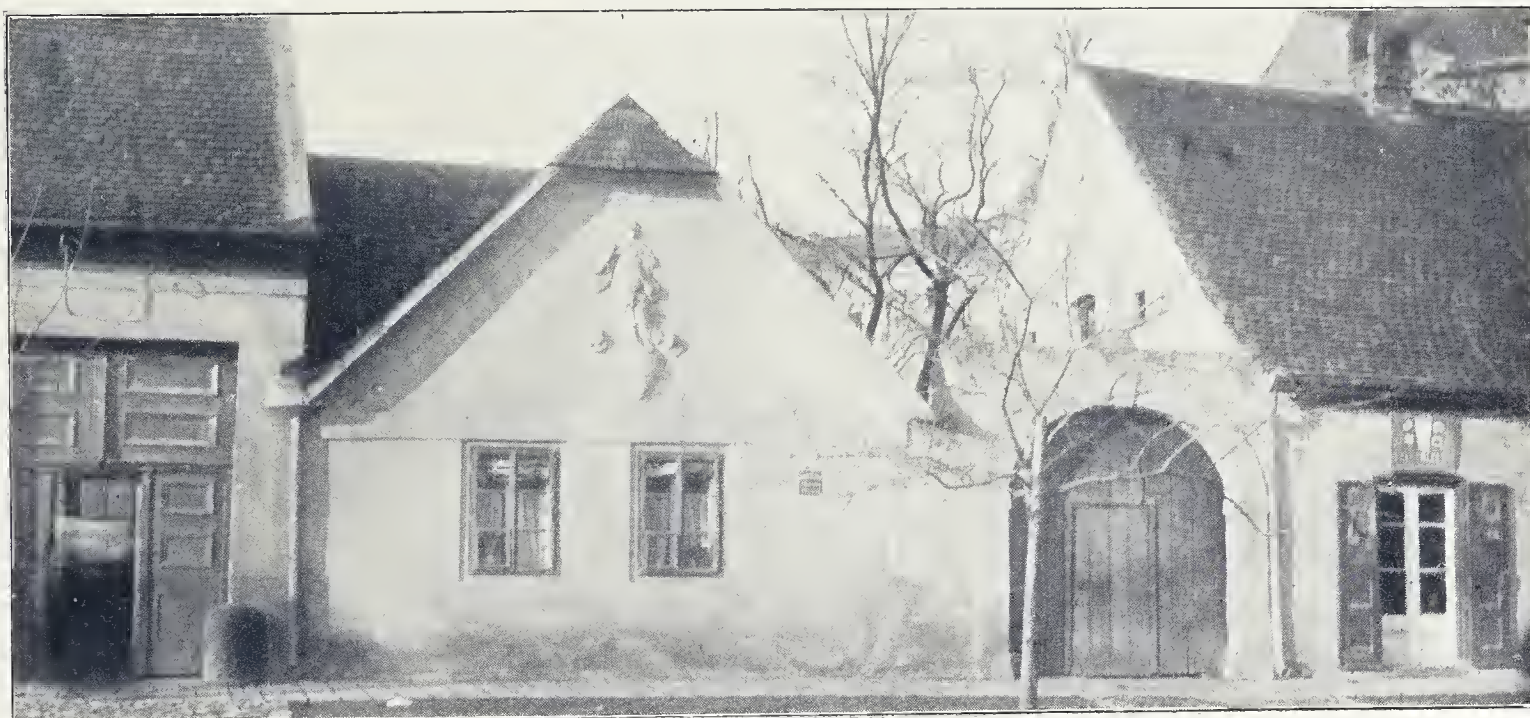
RÉGI SZENT JÁNOS KÓRHÁZ HÁTSÓ HOMLOKZATA ANCIEN HÔPITAL SAINT-JEAN. FAÇADE DE DERRIÈRE

BUDAI UTCA — RUE DE BUDE

RÉGI HÁZ A MARGIT-KÖRÚTON — VIEILLE MAISON DU MARGIT-KÖRÚT

RÉGI HÁZAK A MARGIT-KÖRÚTON

VIEILLES MAISONS DU MARGIT-KÖRÚT

FELJÁRAT A VÁRBA

CHEMIN MONTANT AU CHÂTEAU

MARGIT-KÖRÚTI RÉSZLET

VUE DE MARGIT-KÖRÚT

FENN A VÁRBAN

DANS LA FORTERESSE DE BUDE

SZENTHÁROMSÁG-TÉR. RÉGI VÁROSHÁZA
GARA ARNOLD RAJZA

PLACE DE LA STE TRINITÉ. ANCIEN HÔTEL DE VILLE
DESSIN D'ARNOLD GARA

RESTAURÁLT KAPU
ORSZÁGHÁZ-UTCA 6.

PORTAIL RESTAURÉ
ORSZÁGHÁZ-UTCA 6.

UDVAR-RÉSZLET ORSZÁGHÁZ-UTCA 6.
GARA ARNOLD RAJZA

COUR DE LA MAISON ORSZÁGHÁZ-UTCA 6
DESSIN D'ARNOLD GARA

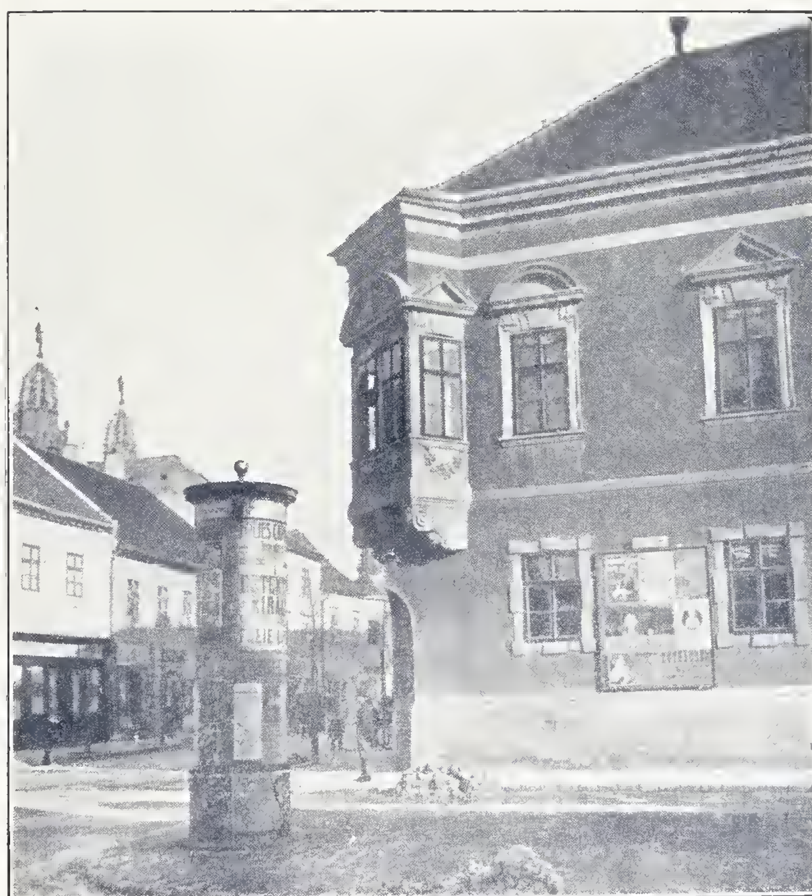
RÉGI HÁZ
FORTUNA-UTCA

VIEILLE MAISON DANS
LA FORTUNA-UTCA

UDVAR-RÉSZLET
BATTYÁNYI-TÉR 3.
GARA ARNOLD RAJZA

VUE DE LA COUR
D'UNE MAISON
BATTYÁNYI-TÉR 3.
DESSIN D'ARNOLD GARA

URI-UTCA ÉS
SZENTHÁROMSÁG-TÉR
SARKA

COIN DE LA PLACE DE
LA SAINTE TRINITÉ
ET DE L'URI-UTCA

RÉGI HÁZ ELŐCSARNOKA
DÍSZTÉR

HALL D'UNE VIEILLE
MAISON, DÍSZTÉR

RÉGI HÁZ A VÁRBAN
GARA ARNOLD RAJZAI

VIEILLE MAISON DANS
LA FORTERESSE
DESSINS
D'ARNOLD GARA

SZENTHÁROMSÁG-TÉR ERKÉLYES HÁZ

PLACE SAINTE-TRINITÉ. MAISON À BALCON

SZENTHÁROMSÁG-TÉR
RÉGI VÁROSHÁZA

PLACE DE LA STE-
TRINITÉ. ANCIEN
HÔTEL DE VILLE

UTCA-RÉSZLET A VÁRBAN

VUE D'UNE RUE DE LA FORTERESSE

RÉGI HÁZ A VÁRBAN

VIEILLE MAISON DE LA FORTERESSE

RÉGI A HÁZ VÁRBAN

VIEILLE MAISON DANS LA FORTERESSE

RÉGI UTCÁK A VÁRBAN VIEILLES RUES DANS LA FORTERESSE

ROMÁNKORI HÁZ A VÁRBAN

MAISON STYLE ROMANE DANS LA FORTERESSE

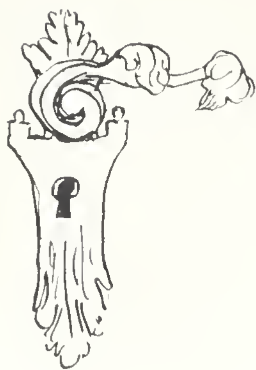

RÉGI HÁZ A VÁRBAN

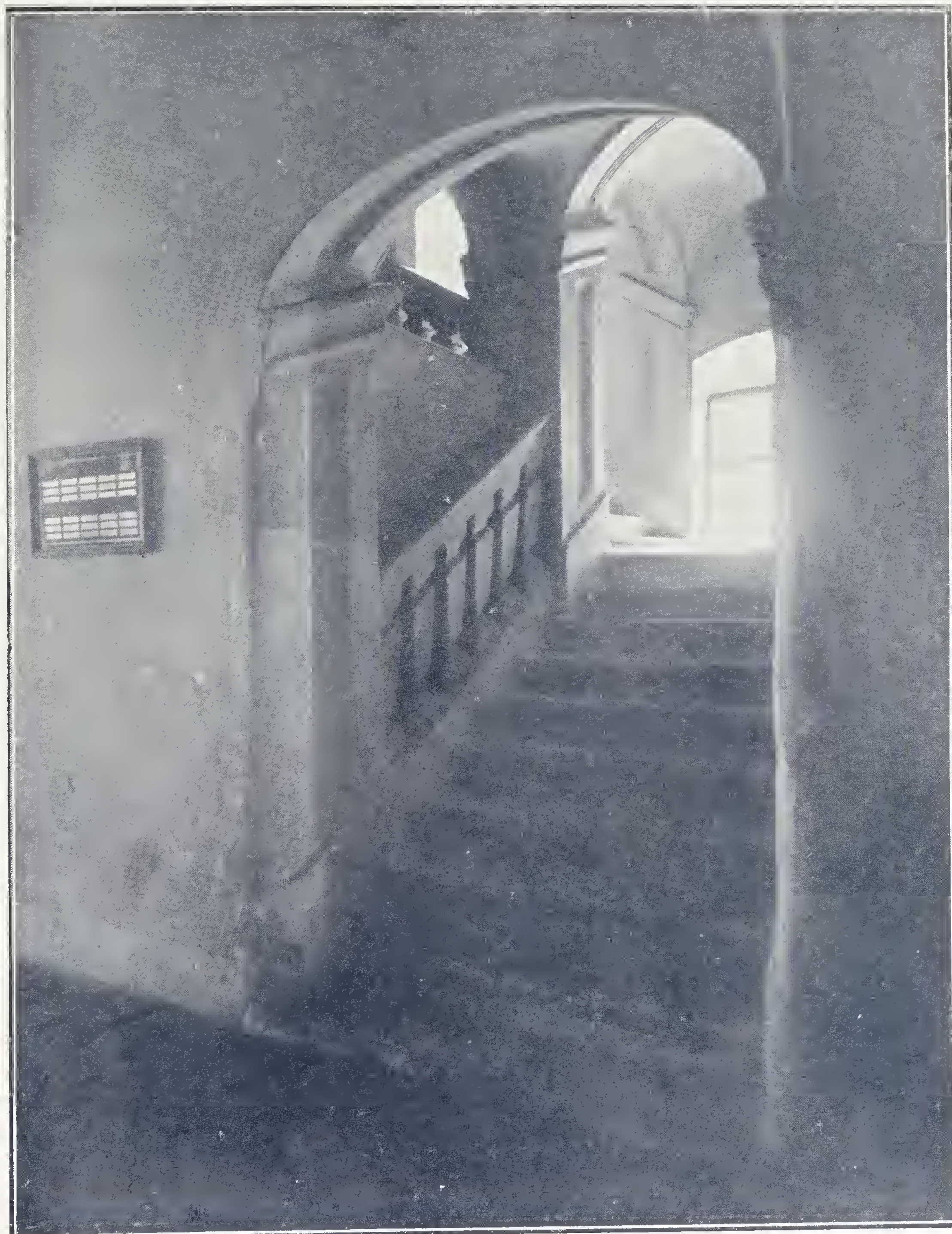
VIEILLE MAISON DANS LA FORTERESSE

UDVAR-RÉSZLET VUE D'UNE COUR

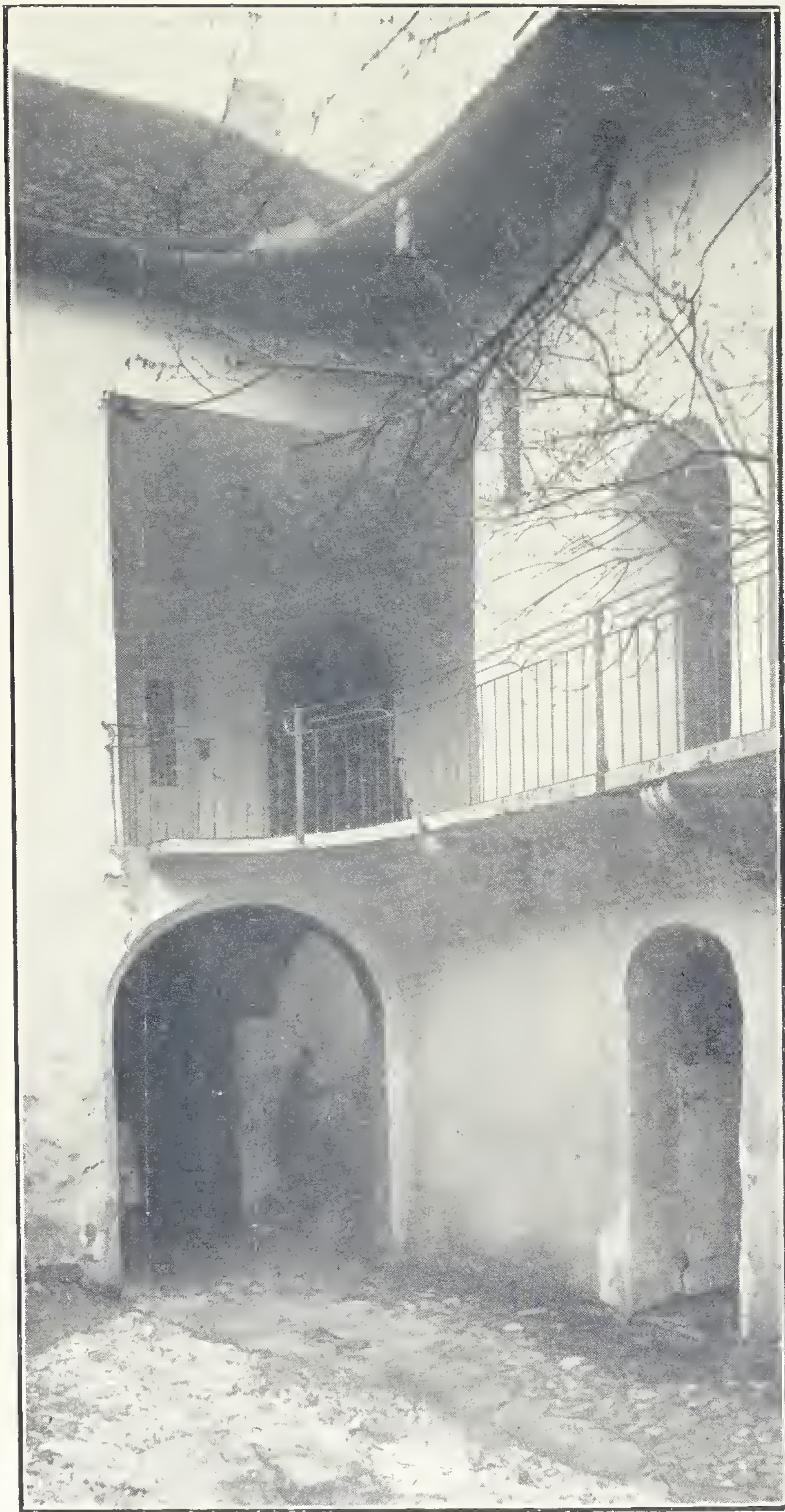
LÉPCSŐHÁZ EGY RÉGI HÁZBAN ESCALIER D'UNE VIEILLE MAISON

UDVAR-RÉSZLET — VUE D'UNE COUR

UDVAR-RÉSZLET VUE D'UNE COUR

UDVAR-RÉSZLETEK VUES DE DEUX COURS

UDVAR-RÉSZLET

VUE D'UNE COUR

UDVAR-RÉSZLET VUE D'UNE COUR

UDVAR-RÉSZLET VUE D'UNE COUR

UDVAR-RÉSZLET VUE D'UNE COUR

A FÉNYKÉPFELVÉTELEKET SZÉKELY ALADÁR ÉS MÁLNAI BÉLA KÉSZÍTETTÉK
PHOTOGRAFIES FAITES PAR M M. ALADÁR SZÉKELY ET BÉLA MÁLNAI

SZESZÉLY ÉS AKARAT
CAPRICE ET VOLONTÉ

TICHY GYULA EREDETI LINOLEUM-METSZETE
GRAVURE SUR LINOLÉUM PAR JULES TICHY

ÚJ CSAPÁSON

Részlet LÁZÁR BÉLÁnak ily című, most megjelent művészregényéből

Sándorffy Ákos, a híres pleinairfestő, minekutána müncheni és párisi sikerei után hazajő, nagy falképtervekkel, panaszkodik barátjainak, hogy nincs alkalmatossága, amit befesthessen. Barátja, Verebély Géza híres arcképfestő, elviszi az öreg építőmesterhez.

Az öreg úr mosolyogva fogadta őket.
— Az Erzsébet királynő-emléken dolgozgatok éppen. Csak úgy magamnak firkálgatok, játszadozom. Mert hiszen úgy sem fogom kivihetni. Már egészen lemondtam mindenről. Magyar formanyelven beszélni csak unokáink fognak.
Ákost megütötte a szó.
— Magyar formanyelven?
— Hát persze. Minden nép a maga érzését csak a maga nyelvén fejezheti ki. A művészet pedig érzés kifejezése. Az építészet is az. Ezer oka van annak, hogy a magyar építészeti formanyelv az egyszerű konstrukciók diszitésénél megakadt. De én azt vallom feladatomnak, hogy ezt a fejlődést továbbvigyem. A modern problémák szellemében persze, — tehát épp az ellenkezőjét annak amit a többiek csinálnak. Nem a régi beszédmódot kell a modernbe beleplántálni, hanem a magyar törekvéseket a modern technika, az új formanyelv alkotása közben magyar hangot megütni.
Verebély közbevetette:
— És micsoda eszközökkel?
— A népies formák továbbfejlesztésével. Mint a finnek. Mint az angolok, kiki a maga egyénisége szerint. Nekünk ezt a magyar népstilust meg kell tanulnunk, mint valamely nyelvet, ki kell találnunk szabályait, bele kell mélyednünk szellemébe, hogyha majd monumentális feladatok elé állít az idő, belevihessük e formák szellemét. Örökké a holt régit kintornázni, — eh, kinek jut ma eszébe a latint vagy a görögöt továbbfejleszteni? Ilyen szerencsétlen idea csak az építészek körében születhetett meg... Látja Uram, éppen az ön művészete a legfőbb érvem. Ön Párisban, vagy Páris környékén, élt, éveken át francia földön festett, — de mert egyéni a látása, a művészete, mindjárt kiéreztem belőle a — nemzetit is.
Ákos érdeklődve hallgatta.
— A nemzetit? Én sohase gondoltam rá.
— Persze. Ez magától jött. Ezt a faj érzése sugalta. A ritmusában rokon zene hangjai hallszanak a magyar népzenével, a magyar dekorációval. A színeiben, a színösszhangjaiban, — az érzése formájában. Ezt tudatosan lehet fejleszteni, de csak annak, akit erre különben is rávezet az ösztöne. Mondjuk a vére...
— Igaza lehet. Idegenben mindég észrevették, hogy a látásom módja, hogy is mondjam csak? hogy hát idegen. Ez lehetett az. Magyaros, ősi ritmusok megzendülése. Mostani álmaimban is van valami, ami — érzem — az enyém. Ott születtek a fájdalom néma éveiben a váradi szőllőshegyek mögött. A nagy magányban. Most felszitotta egy új érzés, ellenállhatatlan munkavágyak gerjedeznek bennem, de nem tudom még őket fixirozni. — Hiszen ha a viszonyok megengednék, hogy egyik-másik tervem megépülhetne!

Új nemzeti irányt csak építészethez simuló és általa kötött művészet teremthet! Ha olyan művész egyéniségekkal társulva, mint ön, módot adhatnék képzelete kifejtésére. Falakat, hol tobzódhatna, területeket, melyeken álmait felépíthetné.... Például egy Magyar Népház.... ezrek és ezrek szórakozására, nevelésére, kulturális szükségletei kielégítésére.... Hol nagy termek, játszóhelyek, olvasó szobák állanának a köz javára; ahol minden tárgy művészkéz, magyar művészkéz munkája volna; olyan művészeké, akik összetanulnának, egy alapon állva százszorszép és folyton változó, egyéni művészi alkotásokat teremtenének; festő, szobrász, iparos, mind egy magyar gondolkozású építész terveihez simulva teremtene, önállóan, a maga képzeletével oldva meg a részletet, amelyet rábíztak; micsoda hatalmas, változatos és mégis egységes művészi munka lenne az!

Ákos csillogó szemekkel hallgatta.

— Uram — én azért jöttem önhöz, — csinálna nekem valami keretet az álmaim megteremtéséhez. És íme, ön megálmodta azt, — előre — a genieje sugallatára, megálmodta azt hatalmasabban, monumentálisabban! Én most már megkaptam életfeladatomat. Áldom a sorsomat, mely ide vezetett.... Uram, Mesterem, — ezt a Magyar Népházat felépíted, én pedig tele pingálom.... Isten engem úgy segéljen!

Hozzálátnak a munkához, s közben Ákost párisi műkereskedője látogatja meg, akit a terv elragad, s támogatást ígér. Azonban barátai agitálására akad egy nemes gróf, aki a terv támogatására felajánlja a szükséges milliókat. Érthető, mily örömet okoz ez a művészeknek!

Pedig igen sok olyan pillanat várakozott még rájuk, amikor ez a nagy öröm korainak látszott. Hogyan, — azt hitték, hogy álmaik már valóra váltak? Hát elfeledkeztek arról, hogy emberek közt éltek?

TICHY GYULA RAJZA — DESSIN DE J. TICHY

Eleinte minden ment, mint a karikacsapás. A nemes gróf adományát a sajtó osztatlan lelkesedéssel fogadta, s maga a gróf — mikor megnézte az öreg mester és Ákos terveit, vázlatait, elragadtatva kiáltott fel:

— Büszke vagyok rá, hogy ilyen mesterek glorifikálják elhunyt feleségem drága emlékét. Parancsoljanak velem, Uraim! Tegyék bele művükbe egész magyar művész lelköket, — minden korláttól, főleg anyagi korláttól menten. . .

És ők elkezdték a szervezés nagy munkáját. De itt azután úton-útfélen megbotlottak egy-egy útjokba állított kövön. Kik állították az akadályokat? Azok, akiket a terv modernsége és magyarsága kizavart a hagyományok alkalmazásának kényelméből, s attól tartottak, hogy új ideálok felállításával meddő küzdelemre kényszeríttetnek. Érezték, hogy olyan stílust, amely nincs, de amelyet teremteni kell, kopizálásra berendezett lelkük nem használhat. Élethalálküzdelemre szervezkedtek titokban.

Először is apró támadások, majd mindegyre hangosabb felszólalások jelentek meg a lapokban a városligetbe tervezés ellen. Levegő kell a népnek! — kiáltották. Barbarizmus kipusztítani a főváros tüdejét! Az utolsó fától is meg akarnak bennünket fosztani? Aztán titokban felbujtatták a spekuláló szellemet, s a telektulajdonosok elkezdték felhajtani az árakat.

Szerencsére az egész kérdés anyagi vezetését a kutyás német vette a kezébe és az ő lelkes és energikus fellépésének köszönhető a főváros közgyülésének határozata, mely a Hungária-út mögötti hatalmas telket egyenesen a Magyar Népház javára felajánlotta.

A titkos ellenségeket e csapás nem sujtotta le. A belügyminisztert e határozat megsemmisítésére igyekeztek rávenni, a főváros vagyonával való oktalan sáfárkodásnak mondván a nagylelkű határozatot. Mindez heves sajtóvitatkozással járt együtt. A kutyás

TICHY GYULA RAJZA — DESSIN DE J. TICHY

német azonban meggyőzte a belügyministert, hogy a Magyar Népház kulturális missziót van hivatva teljesíteni és a minister megerősítette a határozatot.

Az ősz mester ezalatt kiépítette a maga csatatervét, melyhez minden oldalról segítő csapatokat nyert a művészek köréből. Napról napra tanácskozások folytak, amelyek végül a következő határozatban folytak össze:

A Magyar Népház mindent felölel, amire a főváros közönségének télen-nyáron szüksége van kulturális önképzéshez. Az épületcsoportok egy nagy egységes egészet fognak alkotni, de ez egészben a részletek gazdag változatosságban helyezkedhetnek el. A művészetek minden ága: képzőművészet és zene, irodalom és a nemes sport, felnőtt és agg, gyermek és ifjú egyaránt otthont lel benne, s a Magyar Népház igyen minden igényt ki is elégít.

Nem egy hatalmas mulató, hanem elsősorban Pleinair-múzeum lesz, ahol a magyar nép szellemének legbecsesebb darabjait mutatják be, még pedig eredeti formában. Amit a nép stilizáló, dekorativ, konstruáló tehetsége alkotott: a népszellem formateremtő képzeletében gyönyörködni akaró a Pleinair-múzeumban megtalálja. És ezt a szellemet, mely megnyílatkozik akkor, amikor a nép kifaragja tornácos oszlopát, kihimezi kapuját, megépíti templomát, házát és annak berendezését, a Pleinair-múzeum összegyűjti mindenek okulására elsősorban azért, hogy abból okuljon ő, a mester és tanítványai, a Magyar népház alkotása közben. Le fognak szállani a néphez, ő és tanítványai csoportosan járva be az országot, felkeresik a népet művészi alkotása közben, hogy megtanulják formanyelvét, kikutassák művészetének törvényeit, behatoljanak szellemébe. A modern tudással felfegyverkezett készség ilyképp népnemzeti alapon alkothat. Ha a modernség a szükséglet világos felösmerésében, az anyagok természetének számbavételében és logikus konstruálásában rejlik: magyarrá tesszük ezt akkor, ha mindennek kifejtésénél a nép formaérzéséhez menekülünk. Ha valaha, most nyílik alkalom, — kiáltott fel a mester, — hogy megteremtsük a magyar építészet művészi alapjait. A legfőbb ideje, mert a modern vandalizmus pusztít, s éppen a naiv mult emlékein kezdi munkáját.

A fiatal építészek lelkesedve hallgatták eszméit és csatlakoztak hozzá. A mester szétosztotta köztük birodalmát — a magyar népművészetet — s azok vándorútra keltek, gyűjtöttek, rajzoltak, tanulmányoztak az egész nyáron.

Ákos pedig csinálta vázlatait, álomképeit a legerősebb munkakedvvel, Lóri oldalán. Most már megkapta álomképeihez az inspiráló valót, s hatalmas szinvázlatokban dolgozta fel az elképzelt és átálmodott Szerelmet. Nagy, egységes, szabad világításban fogta fel művét, egy-egy fal területén belül a legváltozatosabb formamegoldásokat tűzvén ki feladatul maga elé.

Így telt el a nyár szorgos munkában, miközben a mester egymásután vázolta meg az egyes részleteket, a hatalmas zenetermet, a nagy olvasó- és könyvtárszobákat, az előadótermet, a sporttelepet csak nagy alapjaiban, mert mindjobban látta, hogy e feladat erején és a festők, szobrászok munkáján kivül egész építészeti mesteriskolát is foglalkoztathat.

Igy történt, hogy mire őszkor visszajöttek fiatal barátai, hozzáfogtak künn a telepen az egyes műtermek felállításához, s megindult a munka. Az egyes részletek megoldására mindenki pályázott, a fiatalok összeállottak a részletek megtervelésére, számuk mindegyre nőtt, s a munka karácsony felé már kezdett kialakulni. Ekkor Ákos bevonta festőbarátait is a munkába, Robel-Rési, Sanyi, Ábris kapva kaptak az alkalmon, sőt Verebély is igéretet tett, hogy a díszterem egyik falára megfesti a királyt.

A nemes gróf gyakran megjelent közöttük és örvendve látta azt a lelkes vetélkedést, mely a fiatal művészek közt fejlődött.

Pedig a titkos áskálódasok meg nem szüntek. Főleg a grófot környékezték meg.

— Hogyan, — mondották, — méltó a boldogult nemes emlékéhez, hogy magyar parasztstílusban állít néki emléket? Ő, aki maga volt a disztinkció, az apártnak, a finomnak, az igazi értelemben felfogott arisztokratizmusnak kedvelője, ki nem forrott, agyoncifrázott, tulipiroskodó cigányházzal örökíttessék meg?

A nemes gróf mosolyogva hallgatta e besugásokat. Csak a kutyás németnek említette meg. Az így felelt:

— Láttam én a magyar parasztot, excellenciád is látta. Van annál arisztokratább érzésű ember?

Az öreg gróf bólintott egyet.

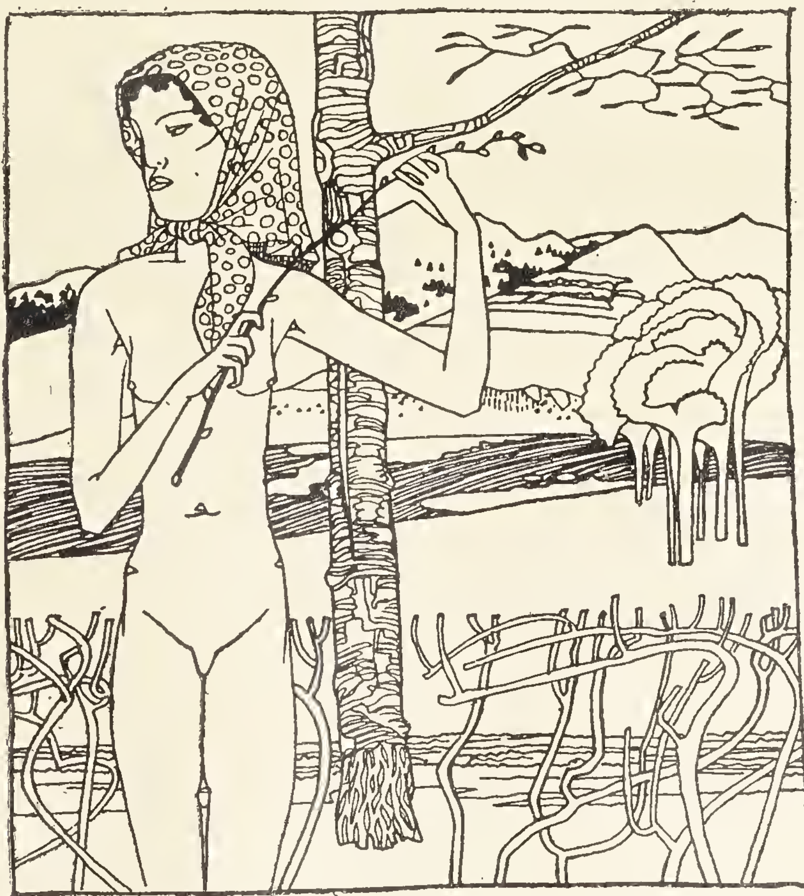
— A gőgje csupa nemesség, az ízlése biztos, az erkölcse tiszta. Amit az ő érzése teremtett, az a maga naivitásában csupa színarany művészet. Mint a magyar nóta, középkori ritmusokból fejlett, a fiatal művészek lelkébe átplántálva színmagyar formanyelv dallama csendül majd ki abból.

A gróf biztatólag rázta a fejét, de azért a kutyás németnek szeget ütött a fejébe ez a dolog. Itt tenni kell valamit.

Este, mikor Ákos nagy műtermében összegyűltek, elmondta a gróffal való beszélgetését. Az öreg mester — az ő nemes nyugalmával — csak mosolygott.

— Cigánystíl? Hiszen még egy Liszt is azt írta egyszer, hogy nincs magyar, csak cigánydal van. De aztán ő maga is belátta tévedését, — mert jóakaratú bíráló volt. Hogy keleti hatás nyilatkozik meg a magyar nép művészetében, az bizonyos, — ráfoghatják tehát, hogy cigánystílus, azt is, hogy zsidóstílus, — vagy, hogy hindustílus. Sebaj. Mert nem az alapforrás a födolog. Mi lesz belőle? Hatalmas folyam. Csak dolgozzatok, fiuk!

A kutyás német azonban titokban írt Rancnak, a francia kritikusnak, Ákos párizsi barátjának, hogy jöjjön Pestre, nézze meg ezt a nagyszabású munkát, melynek jelentő-

TICHY GYULA RAJZA — DESSIN DE J. TICHY

sége nem szorítkozhat egyedül az ország határai közé. És így történt, hogy tavasz felé, egy kora márciusi napon beállított Ranc Ákoshoz.

A legnagyobb munkában találta. Az egész telepen lázas munka folyt. Napokon keresztül nézte Ranc a készülő munkát. Az épitészek mint versenyeznek egy-egy ajtófélfa kidolgozásán, a megállapitott területekre mint terveznek dekorativ festményt, a kész kartonok után mint készül a szines üvegablak, a fiatal Juhász mint mintáz hatalmas kőalakokat, művész munkája lesz a sporttelep minden egyes oszlopa, a létra, mellyel a fákat nyesni fogják, a szinház lámpája, az olvasóterem szekrénye, s mindenen végigvonul egy egységes szellem, népies, finomkodó, szeszélyes vonalakból kialakitva.

Alig tudott megválni ettől a környezettől Ranc. A cikk, melyben a Figaro-ban, erről az élményéről beszámol, így kezdődik:

„. . . . . És mégis igaz! Az én turáni vérem lángba borult, amikor, — annyi esztendei távollét után hazatérve, — a magyar fővárosban ilyen nagyszellemű müvészi munkát láttam kialakulóban . . .“

Aztán elbeszéli a tervet, ismerteti a félig kész alkotásokat, s himnust zeng az öreg mesterről, aki, mint a jó szellem, buzdit, oktat, kritizál, s szellemével táplálja ezt a hatalmas művésztestet.

Aztán leirja Ákosnak készülő alkotásait, melyeket a fény szeretete ihletett, a Szerelem csodás ábrázolását, annak minden fázisát, a nagy, egységes fénypompát, mely izzóvá teszi a szineket; a vonaljáték méltóságos egységét, mely minden brutális, erőszakos mozdulatot kerülve, a néma, halk, nyugodalmas hatásokat eleddig nem látott tökélyben aknázza ki. . . .

A cikk a François I. emberei közt viharos lelkesedést keltett. Az egész társaság sürgönyileg hivta meg Ákost a közeli kiállitásukra. A már kész műveket látniok kell. Nincs joga elvonni tőlük a gyönyörködés lehetőségét.

És a gróf szivesen beleegyezett, hogy a tavaszi Szalonban kiállithassa az első kész képet. Az első, aki bámulására sietett, Job Pista volt, s már negyednap Pesten termett, hogy megkérje, engedné meg, hogy nála dolgozhasson. Csodákat beszélt a kép hatásáról. Az öreg Monet is eljár a képhez mindennap, s könnyes szemekkel beszél róla. De Ákos mindezen csak azért örült, mert Lóri is hallgatta.

Ez a párisi siker döntő hatással volt a vállalkozás sorsára. Minálunk csak a külföldön át lehet elösmertetésre szert tenni. A kis kulturának átka ez. Nincs itéletünknek biztonsága. Itt senki sem mer véleményt mondani. Várja a másik szavát. Figyel ide, neszel minden idegen hangra, főleg a külföldére, s azután igazodik. Igy történt most is. A Figaró véleménye nemzeti közvéleményt teremtett. Tudták, hogy új csapáson jó úton indultak el, — de most már mások is elösmerték ezt.

Az öreg mester, — az ő nemes nyugalmával, — csak mosolygott:

— Tehát tetszik? — Nekem nem. Ez csak a kiindulás. Még nagy küzdelem előtt állunk. Még évtizedek munkája van hátra. . .

Egy este, késő nyári este, mikor a műtermekben abbahagyták a munkát és a mester tanitványai élén indult be a városba, a rendes kávéházának terraszán kipihenni a napi fáradalmait, jött elébe a kutyás német. Mosolygott a mesterre.

— Vidékről jöttem, mester, — mondotta, — képzelje, nagy meglepetéssel láttam, mint épülnek ott, egészen a mester stiljében, új középületek.

A mester megcsóválta a fejét.

— Elég baj az.

— Baj? Hiszen ez az idők jele. A törekvései, a művészi felfogása terjed, — hát . . .

— Ha úgy volna! De csak agyonaprózzák a vonalamat, felbontogatják a ritmusokat, sablonokká higitják az élményeimet. Karrikatura válik így az elvből!

— Hát mint képzeli a jövő fejlődését?

— Ugy, hogy tőlem csak a stílus filozófiáját, a stílust mozgató belső erőket, a törekvések titkát tanulják el. Ezen belül aztán hadd szárnyaljon a fantáziájuk, esetről-esetre, ahogy a feladat kívánja. A nép kifogyhatatlan a diszitő motivum kitalálásában. A művész azokból szabadon válogathat. A szerkezeti feladatból kell kinőni a disznek, azzal eggyé válni, — s ezt mindenki maga találja meg, az egyéni érzése, a maga ritmusérzéke szerint .... De egy vonalat, az én vonalamat agyonkintornázni? Utálom! A tehetségtelen utánzó a legnagyobb átok ... Ezt prédikálom a fiaimnak, unos-untalan, ugy-e fiuk?...

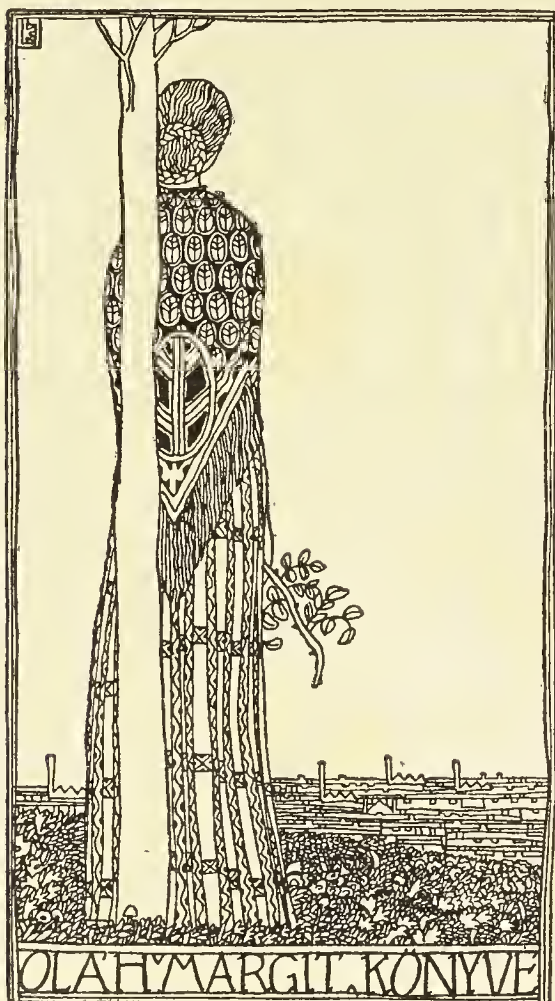
Őszre kelve, megindulhattak az alapmunkálatok, a tervek nagyrésze készen, változtatásokat már csak a részletekben lehetett csinálni. Az egész tél a részletmunkában telt el. Tavaszra kitüzték az alapkőletétel megünneplését. Az öreg gróf kívánta. Ki tudja, megéri-e a mű befejezését?

Az ünnepély most már nemzeti ünnep lett. Ott volt a kormány, a hatóságok feje, s Ákos nagy műtermében felállitott tervek körül a legelőkelőbb közönség tolongott. Az öreg mester fiatalos hévvel magyarázott, s vitte fiatal munkatársait a miniszterekhez, hogy bemutassa őket nekik. Ki nem fogyott azok dicsőítéséből:

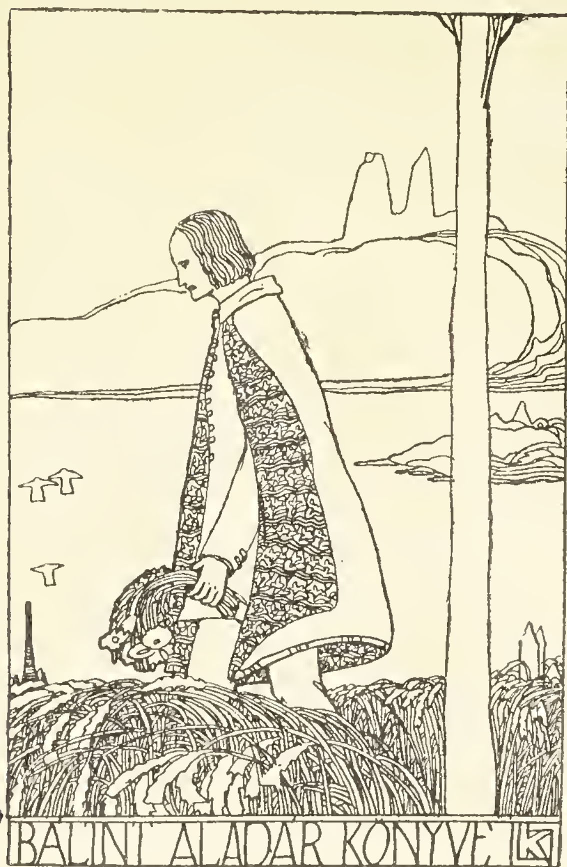
— Mert én csak kezdtem, ők fogják e nagy munkát folytatni. A nagy, egységes, nemzeti művészet megteremtői ők lesznek...

MUTATVÁNYOK KOZMA LAJOS „EX-LIBRISEK“ CÍMŰ KÖNYVÉBŐL

SPÉCIMENS DU LIVRE INTITULÉ „EX-LIBRIS“ DE LOUIS KOZMA

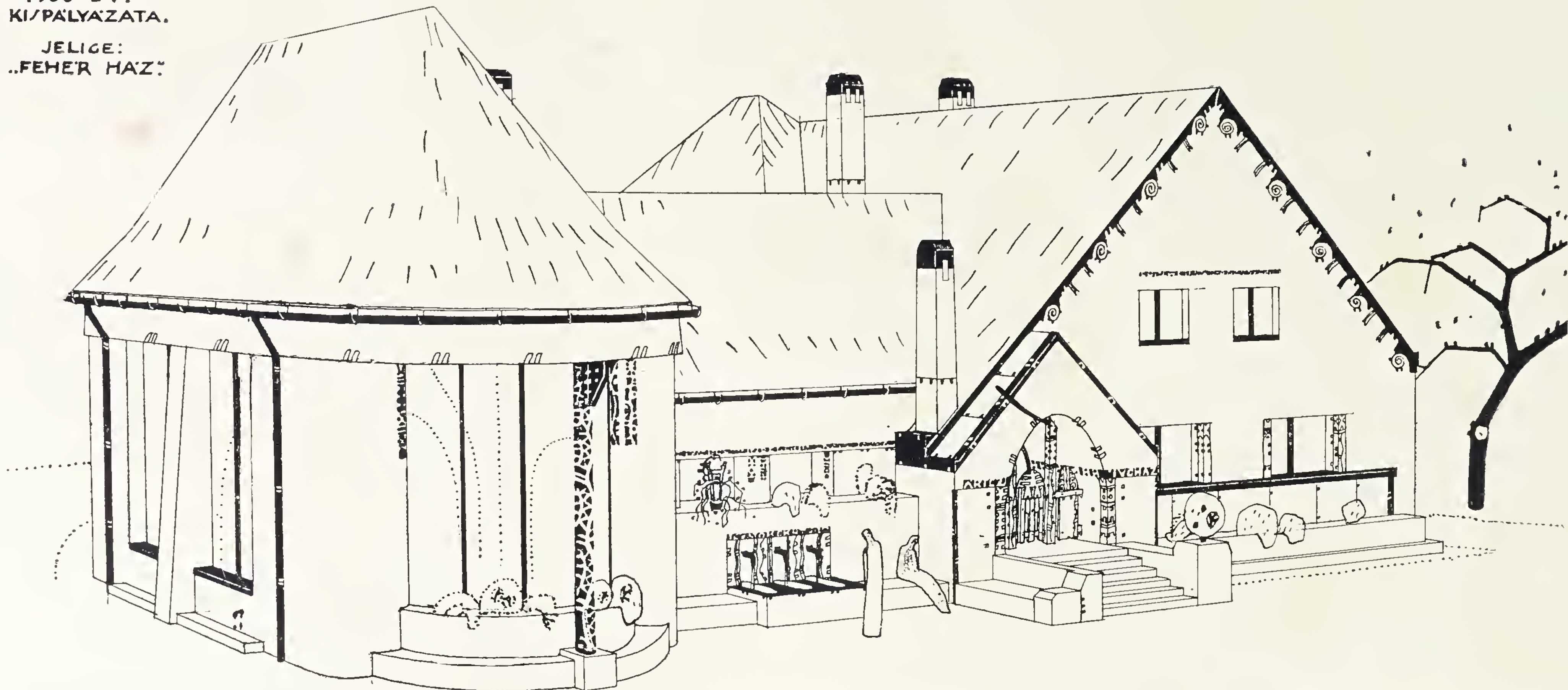

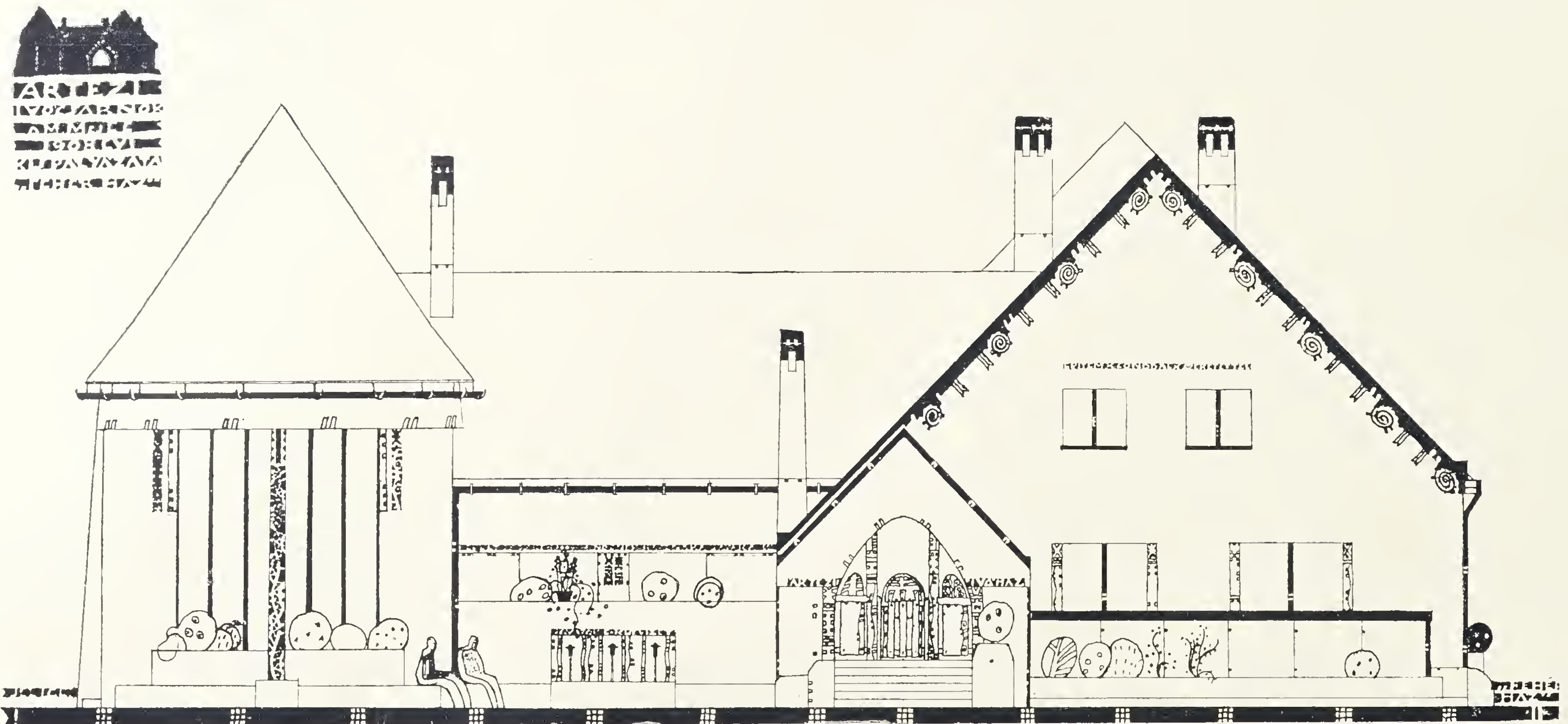

A MAGYAR MÉRNÖK ÉPÍTÉSZ EGYLET KISPÁLYÁZATÁNAK NYERTES TERVE
SÁRKÁNY ISTVÁN

PLAN DE HALL QUI A REMPORTÉ LE PETIT PRIX AU CONCOURS DE LA SOCIÉTÉ HONGROISE DES INGÉNIEURS ET ARCHITECTES
ETIENNE SÁRKÁNY

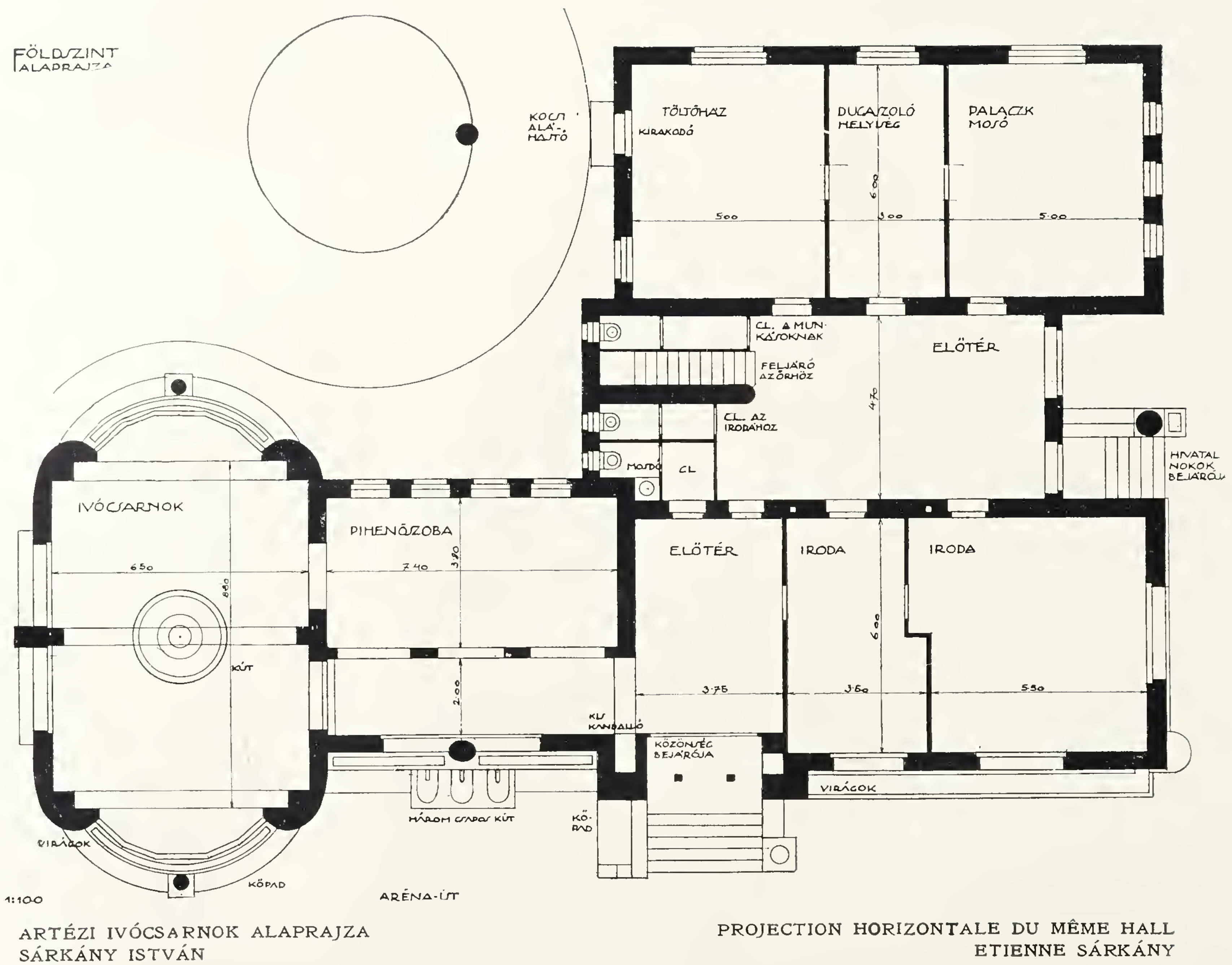
ARTÉZI IVÓCSARNOK HOMLOKZATA
SÁRKÁNY ISTVÁN

FAÇADE DU HALL DU PUITS ARTÉSIEN
ETIENNE SÁRKÁNY

ARTÉZI IVÓCSARNOK METSZETE
SÁRKÁNY ISTVÁN

COÛPE VERTICALE DU MÊME HALL
ETIENNE SÁRKÁNY

ARTÉZI IVÓCSARNOK ALAPRAJZA
SÁRKÁNY ISTVÁN

PROJECTION HORIZONTALE DU MÊME HALL
ETIENNE SÁRKÁNY

MŰEGYETEMI HALLGATÓK MUNKÁI

TRAVAUX DES ÉLÈVES DE L'ECOLE POLYTECHNIQUE

A VALKÓI TEMPLOM
BÁBOLNAI JÓZSEF RAJZA

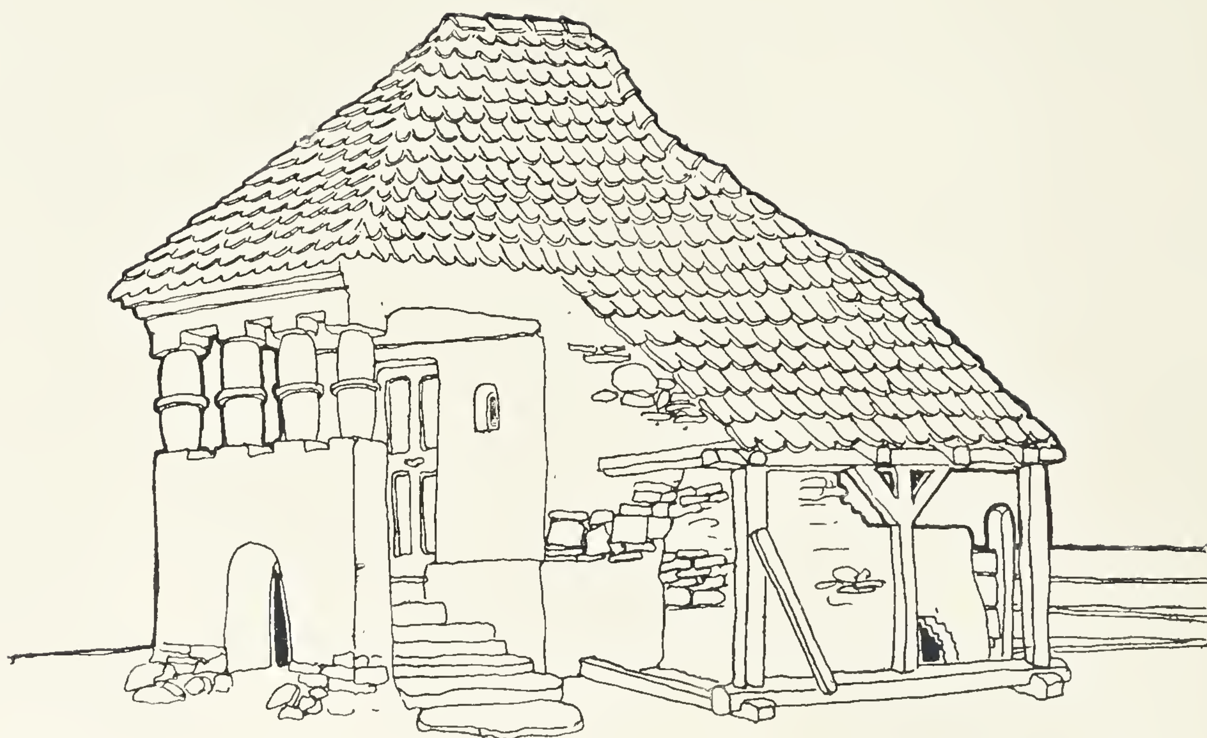
L'ÉGLISE DE VALKÓ
DESSIN DE JOSEPH BÁBOLNAI

MUNKÁSHÁZAK KEREPESEN
TERVEZTE PECZ GYULA

MAISONS D'OUVRIER À KEREPES
PROJETÉES PAR JULES PECZ

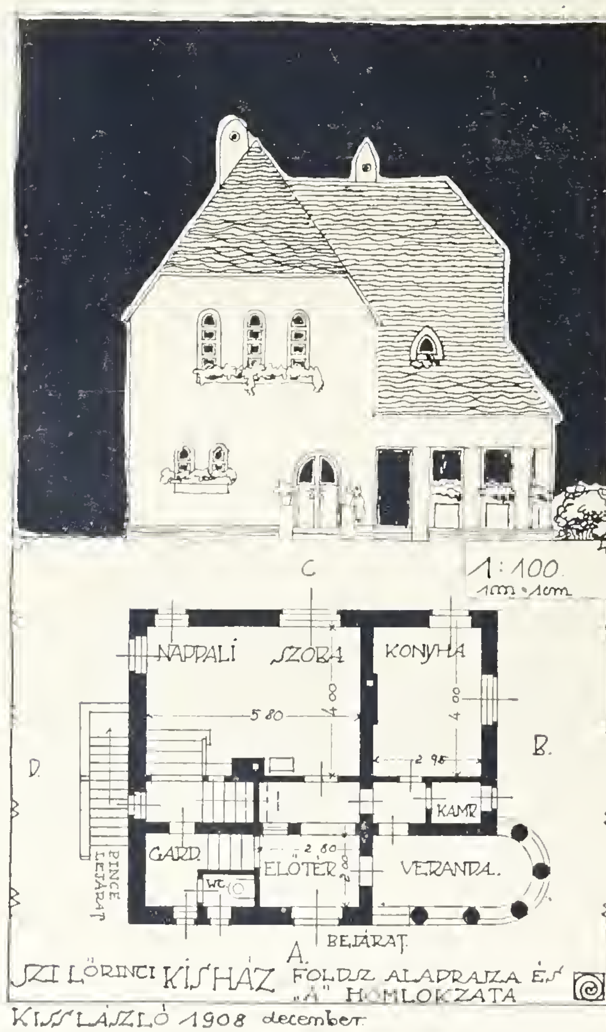
SZÉKELY HÁZ
BÁBOLNAI JÓZSEF RAJZA

MAISON SZÉKELY
DESSIN DE JOSEPH BÁBOLNAI

CSALÁDI HÁZ
TERVEZTE KISS LÁSZLÓ

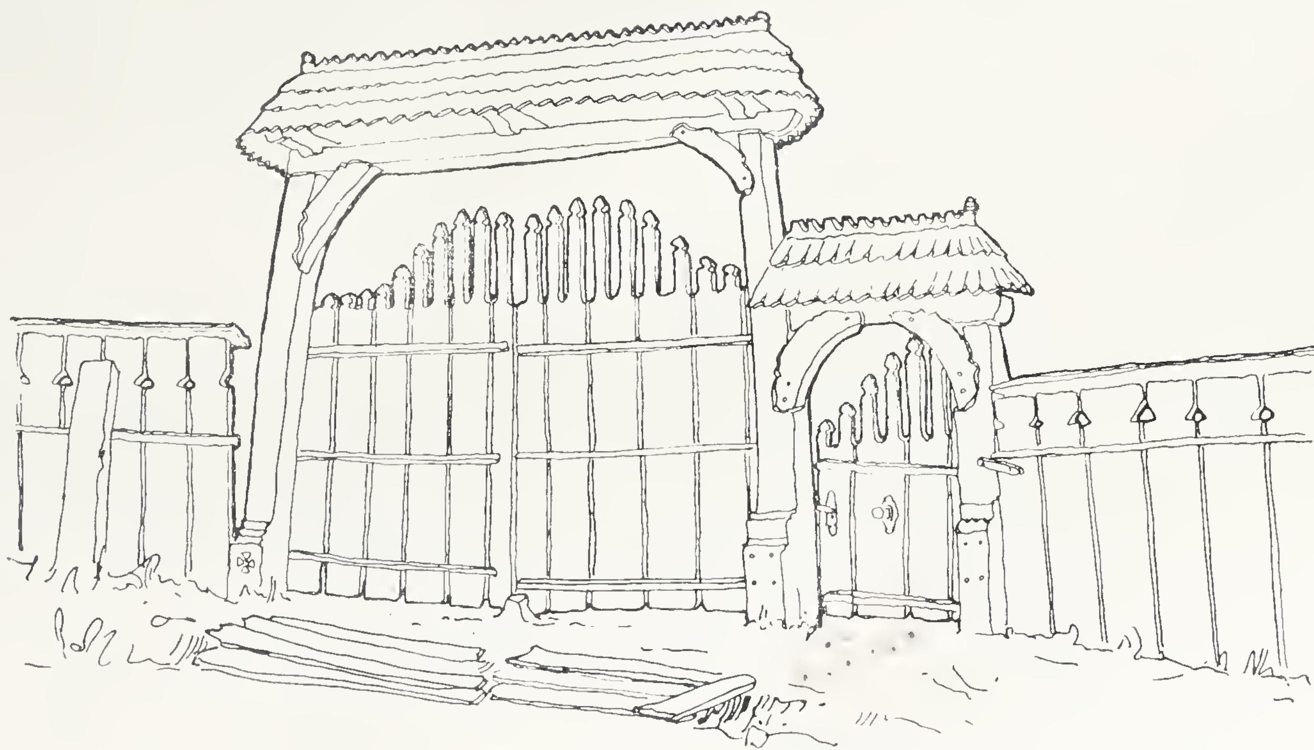
MAISON DE FAMILLE
PROJET DE LADISLAS KISS

SZÉKELY KÚRIA
BÁBOLNAI JÓZSEF RAJZA

MAISON BOURGEOISE SZÉKELY
DESSIN DE JOSEPH BÁBOLNAI

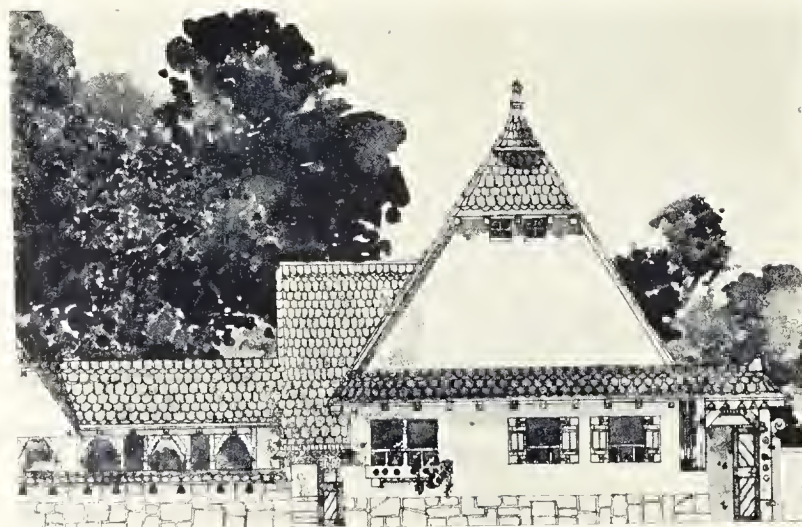
SZÉKELY KAPU
BÁBOLNAI JÓZSEF RAJZA

PORTE SZÉKELY
DESSIN DE JOSEPH BÁBOLNAI

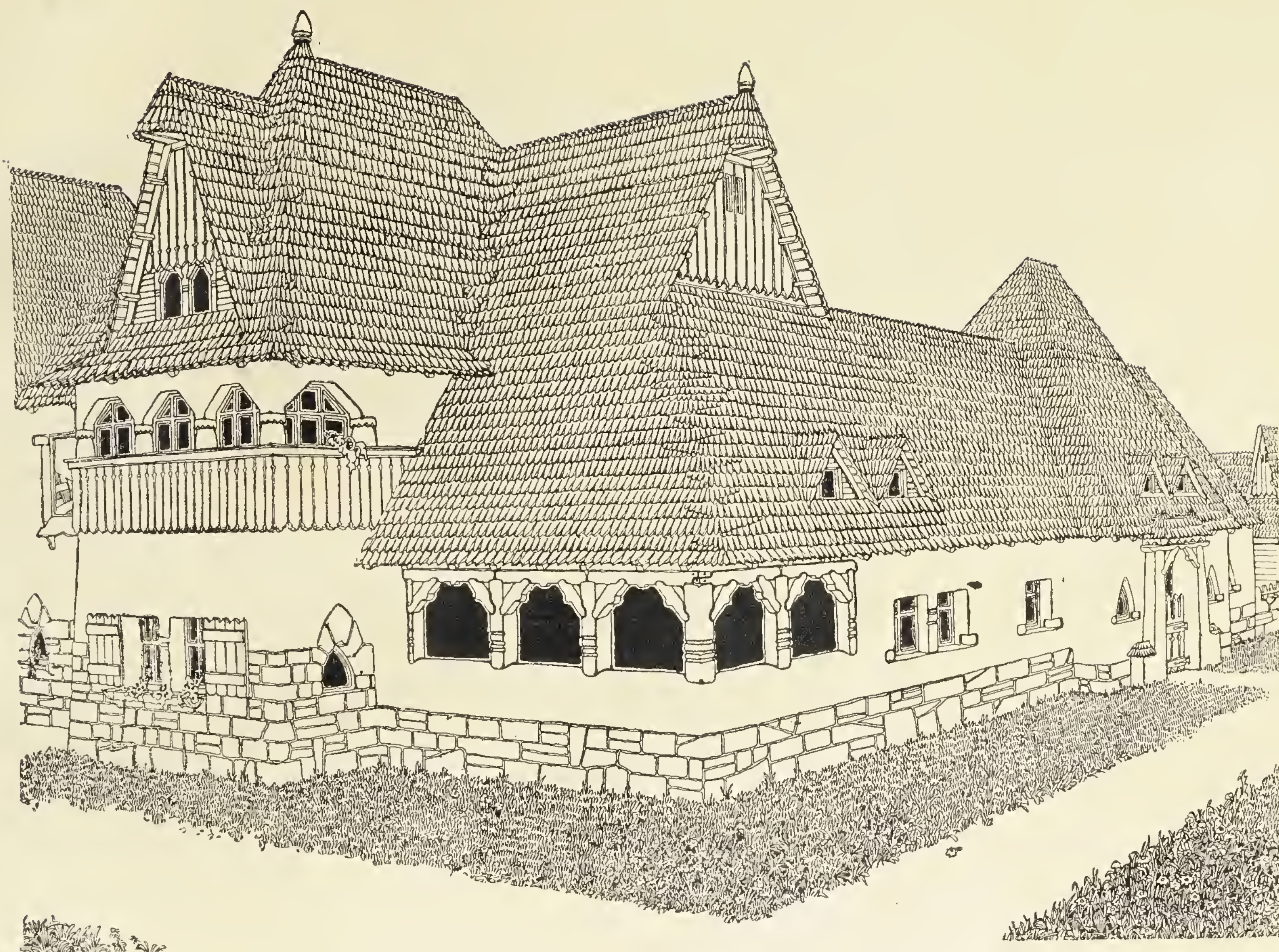
ÚTI VÁZLAT
KOCSIS LÁSZLÓ

CROQUIS DE VOYAGE
LADISLAS KOCSIS

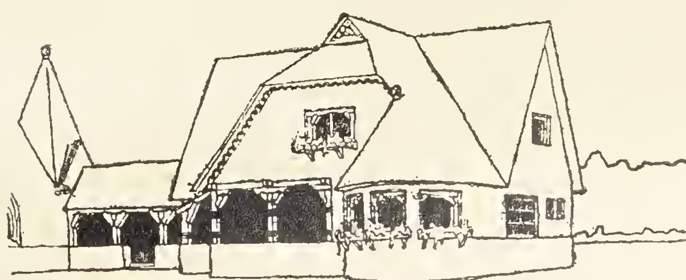
ISKOLA-RÉSZLET
CSORNA DEZSŐ

VUE D'UNE ÉCOLE
DÉSIRÉ CSORNA

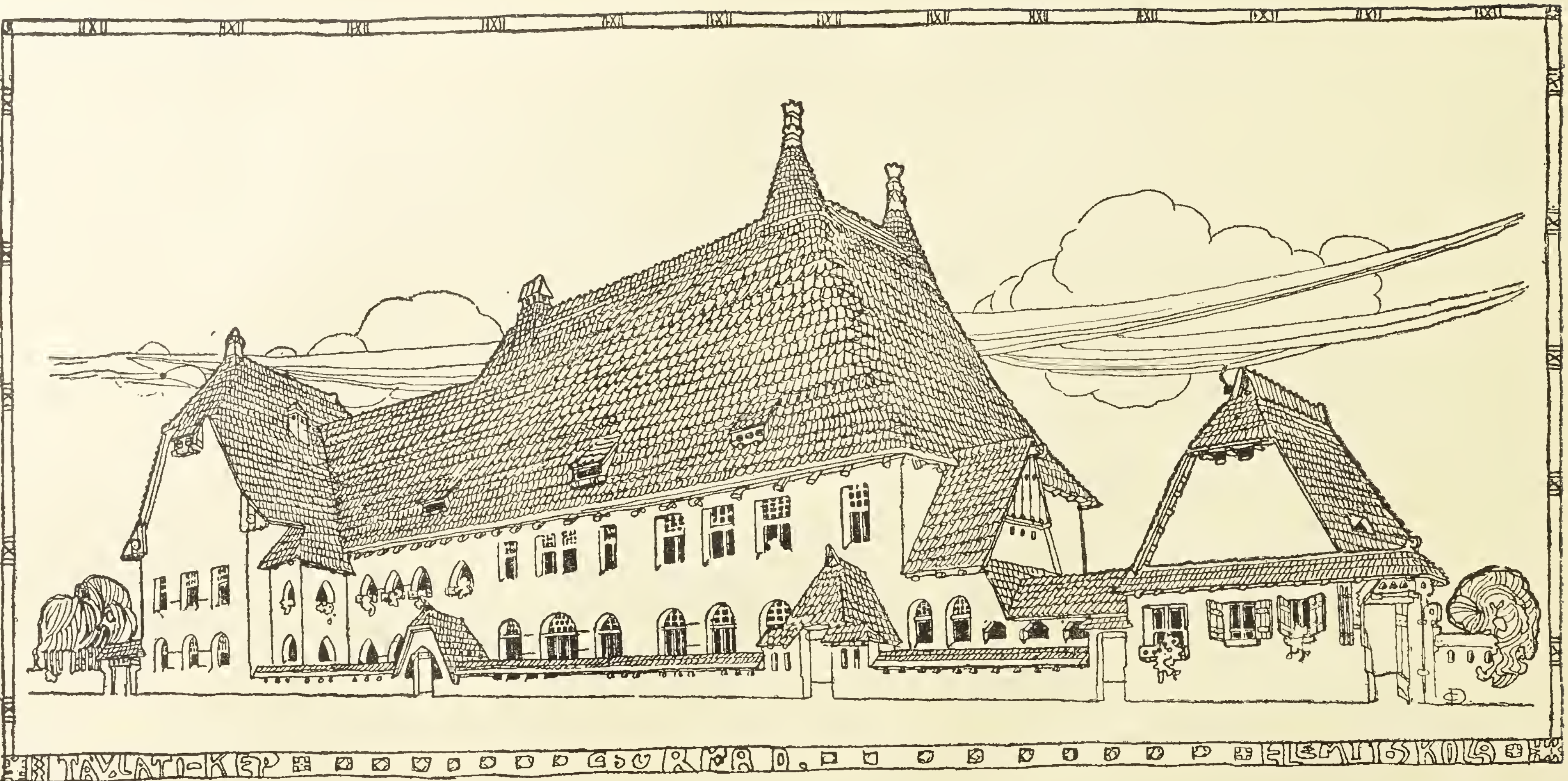
UDVARHÁZ
BÁBOLNAI JÓZSEF

MAISON BOURGEOISE
PROJET DE JOSFPH BÁBOLNAI

WERNER FRIGYES
VÁZLATA

ESQUISSE DE
FRÉDÉRIC WERNER

ISKOLA
ÉCOLE

CSORNA DEZSŐ
DÉSIRÉ CSORNA

A HÁZ
MODERN
MŰVÉSZETI
FOLYÓIRAT

KÖNYVISMERTETÉS

August Endell: Die Schönheit der grossen Stadt. Egy alig százoldalas német könyv megjelenése aktuálissá teszi az új csapások felé haladó művészet kifejlődésének problemáját. Bár a nagyváros szépségeinek feltárása a könyv célja, nagyjában magában foglalja a modern esztétika tendenciáit.

Csak harcoló emberek beszélnek, írnak olyan szeretettel, meggyőződéssel, mint ez a temperamentumus művész-író. A nagyvárost, ez annyiszor szóban, versben, prózában szidott, elátkozott nagyvárost védelmezi Endell. Ifjú Siegfried alakja jelenik meg az olvasó előtt, mikor súlyos pörölycsapásokkal teljes sorait végigfutja.

Az első fejezetben azzal a tömérdek előítélettel számol le, mely minduntalan megakasztja a maga útján induló járását. Sok helyütt olyan sorokra akadunk, melyek valóságos kinyilatkoztatásképpen hatnak. Hogy mennyire fanatikusa Endell a modern művészetnek, azt ott mutatja meg legerősebben, hol a jelentől elforduló, régi formákat bálványozó emberekről ír.

. . . . menekülnek a művészethez, de nem az elevenhez, — az sohasem nyílik meg az élettől menekülők előtt — hanem a színpadiasan felcicomázott, a valóságtól elszakadt művészethez. Imádják a művészetet, az érzékfeletti hatalom hamis dicsfényével fonják körül, vallássá emelik, és többet ártanak ezzel az oktalan bálványozással a művészetnek, mint a leggonoszabb barbárság. A művészet éppen annyira mesterség, mint más, és hasznos értékeket termel, azonban nem ajándékoz meg senkit sem jobb világgal és papirosideállal. Elég feladatot ró számára a világ csodáinak folytonos kinyilatkoztatása . . .

. . . . ma házbért kell fizetnünk, irodába kell járnunk, de Athenben mindenki Perikles, sőt Phidias volt; Firenzében nem nyomorogtunk ötödik emeleti lakásunkban, hanem Mediciek benső barátai voltunk . . .

. . . . Nem tudják, hogy a mult romjai csak azoknak elevenek, kik a m á t ismerik, és nincs korszak, melyet annyira ismernénk, mint amelyben élünk. Nem tudják, hogy ami lényeges az életben, a korok változásai közepette is változatlan; az emberek küzdelme, fáradsága, boldogsága, az élet mérlege mindig egyforma volt . . .

Mikor ízekre szakgatta a modern élet céljaival ellentétben levő időszerűtlen művészet hazugságait, fokozatosan feltárja előttünk az új művészet szépségeit. A gyárakról és gépekről egyebek között ezt írja:

. . . mennyi munkaszépség rejlik a gyárakban, a műhelyekben. Milyen sok okosan kieszelt szerkezet és gép és milyen észszerűen kapcsolódnak egybe a különböző munkaeszközök. A fantáziának, tehetségnek, okosságnak és következetességnek micsoda teljessége mindenütt. Akit zavar egy szomszédos gyár sivár lármája, az nézze csak meg annak a gyárnak a benséjét és magyaráztasson meg magának minden gépet és megcsodálja a lárma, por, piszok alatt rejtőző bámulatos gondolattömeget. Megérti a lármát, a gépek szavát, meg tudja különböztetni egymástól és a sivár lárma beszéddé emelkedik . . .

Endell abból a felfogásból indul ki, hogy csak az a művészet szükségszerű, őszinte és igaz, mely nem az elmult korok ideáljainak kifejezője, hanem amely minden tekintetben a most élő emberek céljait szolgálja. Csak az művész, aki a körülötte morajló Élet művészetre váltható értékeit megérti és magába foglalja. Mint egy óriási vonal végigfutja ez az érzés könyvének minden sorát. Szigorú következetességgel (néha kis erőszakossággal is) vonultatja fel bizonyítékait. Ha talán a művészet más ágára nem is, de az architektúrára vonatkoztatva feltétlenűl igaza van. Hogy utcáink iránya, nagysága, a házak egymás mellé építésének módja, mind mind törvényszerűséggel kialakuló célszerű, tehát modern stílust teremt és új szépségekre szoktatja látásunkat, azt mindinkább többen látják be (leszámítva néhány juri-tagot). Már most ennek az új művészet esztétikájának előfutárjaképpen előttünk áll Endell. Egyelőre csak a körvonalakat látja. Az irányok teljes kifejlődését csak sejti. A jövendő nagy városok egészséges, tiszta és szép házait, ragyogó utcáit csak álmodja, ellenben hozzá akar szoktatni bennünket ahhoz, hogy vegyük tudomásul azt, ami már most is szép a nagyvárosban. A könyvnek majdnem felerészét erre szenteli. Bámulatos írói készséggel teljesíti feladatát. A néma utcák megelevenednek, karaktert nyernek a tolla alatt. A könyvben sok oly igazság van, melyet már Endell előtt is elmondottak, csakhogy nagyon sokszor szükség van arra, hogy bizonyos igazságokat, bizonyos időben, minél gyakrabban fülünkbe kiáltsák. B. A.

Bálint Aladár: Képekről — munkásoknak. Budapest. Népszava könyvkereskedés, ára 40 fillér. Egy háromíves, tömör füzetben ismertetést nyujt a munkásságnak régi mesterek képeiről. Azokról a képekről, amelyek csak Budapesten és amelyek csak a Szépművészeti Múzeumban láthatók. És ez a dolog teszi érdekessé a kis füzetet. Katalógust kap a kezébe, amely végigvezeti a képek során, könnyen érthető, sima stílusban megismerteti vele az olasz, a holland,

a német és a spanyol művészet renaissance-kori alkotásait, az olasz művészetnek a reformáció után bekövetkezett hanyatlását, az ellenreformáció művészeinek édeskés, bájos stílusát, a holland művészet fölemelkedését s ismerteti mindazokat a gazdasági és társadalmi befolyásokat, amelyek a képzőművészet fejlődését irányították, vagy ideiglenes reakciót idéztek elő benne. Ez a legfontosabb a füzetben, amely a galériák katalógusai megcsinálásának új és praktikus módjaival irányt mutat. Az új iskolák ismertetésére többet szántunk volna öt nyomtatott oldalnál, amennyiben csak a régi mesterek képeit akarta a füzet írója megismertetni és megszerettetni, ez a szűkmarkusága is érthető. Ismételten ki kell emelni a füzet népszerű hangját és könnyen érthető stílusát.

VEGYES

Műegyetemi építészhallgatók kiállítása. A műegyetemi építészhallgatók immár harmadszor rendeztek kiállítást részint a tanévben, műegyetemi vezetés alatt, részint azonkívül készült önálló műveikből. A kiállításban szereplő fiatal architektusaink közül kiemelendő Mende Valér szerves és tömeges szinháztervei-vel, magyaros múzeumával. A tavaly végzettek közül Arvé Károly (Odeon és vadászkastély), Werner Frigyes (Kabaret) és Csorna Dezső. Az idei negyedévesek közül kitűnik Kiss László, főúri kastélyával és tejcsarnok-pavillonjával. Mindkettőn magyaros tetőforma és jelleg jut kifejezésre. Ugyanily szellemben dolgozta ki Gerstenberger Ágost poétikus kis falusi templomát is. Pecz Gyula magyaros kerepesi lakóházaival, egyszerűen kezelt, szerves nyaralójával szerepel. Csorna Dezső egy ízléses iskolatervével, Wellisch Andor klubház és városházával, Schömer Ferenc pályanyertes tejcsarnok-pavillontervével tűnik ki. A harmadévesek közül Bábolnai, székely udvarházával, Bene Antal nyaralótervével, Rácz, Weszely, úgyszintén Novák Ede kivitelre került síremlék-pályázatával érnek el figyelemreméltó eredményt. Különálló csoportot képeznek a grafikai művek, melyek közül Kocsis László útirajzait, Makoldi akvarelljeit, Barát Béla, Heimann és Gyenes műveit említjük meg. Néhány sikerültebb terv reprodukcióját e számban közöljük.

A „Kéve“ újévi ajándéka. A „Kéve“ művészegyesület rendkívül kellemes meglepetésben részesítette műpártolóit. Ujévi ajándék gyanánt az egyesületnek minden műpártolója megkapta Lévy Róbert festőművész rendkívül sikerült alkotását, a „Gemünden“ című eredeti rézkarcot. Az egyesület ezzel honorálni kívánta azt a lelkes támogatást, amelyben műpártolói részesítették.

EX-LIBRISEK, KOZMA LAJOS

A „Ház“ kiadásában fenti címmel Kozma Lajos grafikai munkái most jelentek meg. E könyvecske első kiadványa lapunknak, folytatólagosan pedig a művészi könyvecskék egész sorozatát óhajtjuk a művelt nagyközönségnek nyujtani. Kozma könyvét azért választottuk elsőnek, mert az ő munkásságát éppen lapunk révén ismerhette meg leginkább a közönség, és volt alkalma megszeretni tartalomdús rajzait.
A könyv művészi munka minden ízében. Borítékja és lapjai egyaránt a szerző munkája. Tartalma 29 „ex-libris“. Gyüjtők részére pergamentbe kötött, számozott példányok készülnek, melynek címlapján a szerző sajátkezű rajza ékeskedik, ára 20 korona, megszerezhető szerkesztőségünkben. Az egyszerűbb kiadás bolti ára 3 korona, kapható minden könyvkereskedésben.

A HÁZ „EX-LIBRIS“ PÁLYÁZATA.

1. Tervezendő könyvjegy (ex-libris) Maróti Géza részére.
2. A rajzok bármily sokszorosításra alkalmas technikával készíthetők.
3. A felírásnál mellőzendő az „ex-libris“ latin kifejezés, helyette magyar felírást kell használni.
4. I. díj: 80 korona.
   II. díj: 50 korona.
   III. díj: 30 korona.

Általános határozatok:

1. A pályázatban minden magyar művész résztvehet.
2. A pályázat titkos, tehát jeligével látandó el, ugyanezen jeligével ellátott zárt borítékban kell, hogy a szerző nevét és lakása címét csatolja.
3. A pályázat lejárta 1909 április 17-én déli 12 óra, mely időig a terveket „A HÁZ“ szerkesztőségének (VI. Hajós-u. 32. műterem) kell átadni, vagy ezideig postán feladni. A tervek beadása kizárólag 16. és 17-én délután 4—6 közt történhet, ha azok nem postán adatnak fel.
4. A díjazott tervek „A HÁZ“ tulajdonát képezik, úgyszintén a közlési és sokszorosítási jog.
5. „A HÁZ“ szerkesztősége fentartja azon jogot, hogy a beérkezett tervek bármelyikét közölhesse, az esetben is, ha semmiféle díjazást nem nyertek.
6. A pályázat eredményét „A HÁZ“ fogja közölni. A pályázat eredményének megjelenése után, a nem díjazott tervek 15 napon belül elvitetendők, a pályázók részéről, ezidőn túl semminemű felelősséget értük nem vállal a szerkesztőség.
7. A bíráló-bizottság tagjai: Körösföi Kriesch Aladár, dr. Czakó Elemér, Telcs Ede és a „A HÁZ“ főszerkesztője.

LEJÁRÓ TERVPÁLYÁZATOK.

Március 25. Ószivác község (Bács-Bodrog m.) az utcák és terek szabályozása.

Április 27. M. Műhely- és Raktártelep R.-T. telepének lakóházzá való átalakítása; díjak 1500, 1000 és 800 K.

Április 30. Keresk. min.: szegedi ipariskola tervei; díjak: 3600, 2400 és 1200 K.

Május 10. Csíkmegyei alispán: pénzügyigazgatóság épülete (200.000 K) díjak: 2400, 1200 és 600 K.

Május 15. Kossuth-szobor Debrecenben (150.000 K) díjak: I. a megbízás, II. 6000 K, III. 3000 K.

Május 21. Hódmezővásárhelyi ref. egyház: templomterv (orgona és harang nélkül 75.000 K); díjak: 400 és 200 K.

Szept. 30. Vallásmin.: Rákóczi-síremlék (250.000 K); díjak: 6000, 5000, 2×3000 és 2000 K.

1910 július 1. Zalaegerszegi szoborbizottság: Csányi László szobrának tervei (30—50 ezer K); díjak: I. megbízás, II. 500 K, III. 250 K.

FESTMÉNY RIPPL RÓNAI JÓZSEF

A M. I. É. N. K. MÁSODIK KIÁLLÍTÁSA

KULTURÜNNEP. — Szónokló politikusok gondoskodtak arról, hogy ez a szó lehetőleg rövid időn belül hitelét veszítse. — Egy-egy vasárnapon, ebbe vagy abba a vidéki városba különvonaton lerándul, vagy felrándul, aszerint, hogy a Dmke vagy Fmke van soron: egy exminiszter, néhány országgyűlési képviselő és vezérpolitikus. A székházban órákon át magyarázzák, hogy a magyar kulturáért mi mindent nem fognak tenni.

A közönség tapsol, mert a rendezés jó.

Délután bankett, egy szónoklat a király egészségére, több a kormány egészségére és még több a kölcsönös egészségre; végül exminiszteri kézszorítás, vasút, Budapest.

A legközelebbi újságnapon pedig a napilapokban három hasábos telefonjelentés mesél a „kulturünnepről".

Szóval: az Emkék, a „Nemkék" és a nem tudom milyen közművelődési egyesületek gyűlésein tartott szónoklatorgiákat nevezték eddig kulturünnepnek.

E kulturünnepek látható eredménye?

Néhány tiszteletbeli és néhány díjazott állás.

A dolgok ilyen alakulása mellett nagyon jó volna, ha ezt az értékét veszített szót: „kulturünnep" ismét a legtisztább értelemben lehetne használni.

Csak azokat a napokat kellene kulturünnepnek nevezni, amelyeken az emberi elme új munkája a maga egészében a nyilvánosság elé kerül.

Ha majd valamikor, hosszú idők után, az élő és meghalt szentek részére biztosított ünnepek helyét a szellem dicsőségét hirdető ünnepek fogják elfoglalni, akkor végre eljött: a modern ember országa.

Annak a néhány száz embernek, aki Magyarországon intenzív lelki életet él, február hó 14-én volt egy ilyen modern értelemben vett kulturünnepe. E napon nyitották meg a „Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köré"-nek második kiállítását.

De nemcsak azt a néhány száz embert, hanem az egész országot örömmel és büszkeséggel töltheti el ez a kiállítás, mert kevés művészcsoport van Európában, amelynek egy évi termését ilyen erős átlag jellemezné.

Erről a kiállításról sok a mondanivaló. Ezt bizonyitják és igazolják a megnyitás óta elhangzott vélemények és ellenvélemények.

A harc erős.

A kritikusok, kevés kivétellel két részre osztották a tábort.

Az egyik résznek az elismerés pálmáját nyujtották, a másik részt pedig egyszerűen agyonkövezték.

A legegybehangzóbb elismerés talán Ferenczy Károlynak jutott. A „Nemzeti Szalon" nagy terme az ő és Valér fia egy évi munkásságának eredményeit foglalja magában.

Már az első pillantásra szembe tünő az a tény, hogy az apa sokkal frissebb a fiánál, holott ő ma már egy befejezett küzdelem harcosai közé tartozik. Amikor a nagybányaiak a műcsarnok régi házában először léptek a budapesti közönség elé, nálunk is megindult a festőművészet nagy evoluciója, amely az egész világon folytatott óriási küzdelem után, mindenütt teljes győzelmet aratott. A nagybányaiak fellépése a 90-es évek végére esett. Tehát már csak tíz évvel voltunk a „Nyugat" mögött, a hagyományos kétszáz év helyett (persze csak a festőművészetben).

És ma? Újabb tíz év után?

Modern festőművészetünk felveszi a küzdelmet bármelyik nyugati pikturával.

Ebből a dicsőségből nagy rész illeti Ferenczy Károlyt. Az ő festészete, a nagybányaiak fellépése óta, a folytonos haladás jegyében áll, ami leginkább arcképeinél vehető észre. Válogatott izlésű és előkelő nyugalmú dolgok az ő képmásai, amelyek teljes összhangban állanak az ő arisztokratikus lényével. A kifejezés és a kifejezés eszközeinek tökéletességét találjuk szürkeruhás női arcképében és a kékfüggönyös kettős arcképben. Az utóbbiban a leány alakja különösen a jellemzés finomságával és a felfogás közvetlenségével hat reánk.

Ferenczy Károly hosszú és fárasztó munka árán jutott saját, ha nem is sajátos, de imponáló biztosságú kezeirásához.

Ugyanebben a teremben van Iványi Grünwald Béla „Tavasz" című nagy dekorativ festménye. Aki ebben a képben egy darab lemásolt természetet keres, az megértés nélkül fog itéletet mondani felette. A dekorativ festménynek mások a feladatai. A formák monumentalitása, a szín-zene ünnepélyessége, a méretekre és az architekturára való tekintet, nem engedik meg a természet illuzióját keltő momentumok alkalmazását. Hogy ez a kép az architekturával mennyiben harmonizál, azt majd csak a helyszinen lehet megitélni. Ebben a tekintetben teljesen megbizunk a művészben, mert nagy tudása, amelynek fényes bizonyitéka eddigi működése, megnyugtat bennünket. Grünwald koncepciója nagyszabású. Szineinek harmóniája pedig végtelenül kellemes. A megfestésben rejlő kitünő kvalitások és a tárgy poétikus felfogása, a kiállítás egyik legérdekesebb darabjává avatják ezt a munkát.

A baloldali kisterem felét Hatvany Ferenc munkái foglalják el. Fiatal, komoly, erős tehetség. Piros orcás és feketehajú női aktjában a test frissességét és a formák egyszerűségét megkapó közvetlenséggel interpretálja. Ugyanez a frissesség és közvetlenség jellemzi citromládás csendéletét is.

A legközelebbi terem kis méretei nem engedik meg, hogy Csók István „Nirváná"-ja teljesen érvényesüljön. Csók vérbeli művészember. Az ő képein nem látjuk a fáradságot,

A PALAZZO PITTIBEN

FÉNYES ADOLF

nem érezzük a „Mache" kínjait. Nála a rajz és szín harmónikus egésszé olvad. Színakkordjai mindig sajátosak, ízlése mindig előkelő, amit magyaros zamatú csendéletei is igazolnak.
A „Nirvána" mély filozófiájának gondolata a kék ürben lebegő női akttal valósággal testet öltött. Ez a hihetetlenül szépen megfestett női test az abszolut érzésnélküliség kéjes érzetének, vagyis a nemlét emberileg érzett képzetének tökéletes kifejezése.
Csók szomszédja ebben a teremben a fiatal Galimberti Sándor, kinek tájképei nagy tehetségről és érdekes eredetiségről tesznek tanúságot.
A nagyteremtől jobbra fekvő teremben Fényes Adolffal találkozunk. Idei képei kissé hidegek, amelyekből mintha keresettség szólna hozzánk. Kivételt csak a firenzei Gobelin muzeum és a Palazzo Pitti intérieurjei képeznek, amelyek tavalyi munkái magas művészi szinvonalán állanak. Határozott fejlődést mutat az idén Kosztolányi Kann Gyula „Kora tavasz" és „Kert" cimű vásznaiban a rajzbeli készség révén.
Egy kedves ismerős van még az első emeleten: Rippl Rónai József. A „Miénk" kiállításán szereplő művészek közül ő a legközvetlenebbül érző és legtemperamentumosabb festő. Az az öröm, amit a szinek látásában érez és nem lanyhuló munkakedve a szemlélőt magukkal ragadják.
Piacsek bácsi. Ki ne ismerné Piacsek bácsit! Hiszen Rippl Rónai képeinek majdnem mindegyike róla szól. Hogy ki ő, azt kevesen tudják. Rippl Rónai pikturájában azonban ma már fogalom: a kisvárosi polgár tipusa. A legjobb Piacsek-képet az idén láttuk. Egy kisebb vászon: „Piacsek bácsi famíliája". Ez a kép tele van éles és finom megfigyeléssel, intenziv élettel. Dacára annak, hogy a jellemzés csekélységekre is kiterjed, ez legkevésbé sem zavarja a felfogás egységét és a kifejezésmód egyszerűségét. Ezt a képet Rippl Rónai átélte, átérezte. Látszólagos vázlatossága ellenére is teljesen kész kép, egy abszolut sikerű munka, amellyel a legnagyobb művészek csak legszerencsésebb óráikban ajándékoznak meg bennünket. Ilyen nagy művésztől még azt sem vesszük zokon, hogyha 137. sz. „Bikaviadal" cimű szines rajzában a változatosság kedvéért egy kis Goya-paródiával lepi meg a világot.
Sokan a földszinti termekben látnak paródiát, a festőművészetnek paródiáját. Az újnak, a szokatlannak régi sorsa, hogy mindig ellenséges érzéseket, ellenszenvet kelt az emberekben. Öröklött régi gyöngeségünk, hogy megvetjük azt, amit meg nem értünk. A magukat „Keresők"-nek nevező művészek képeit nemcsak a publikum, hanem még művészek is felháborodással fogadták. Hogy a művészetben a keresés, nemcsak megengedett dolog, hanem egyenesen a művészet fejlődésének, előrejutásának legszükségesebb feltétele és egyedüli biztositéka, az kétségen felül áll. A kérdés ebben az esetben csak a körül foroghat, vajjon valóban keresnek-e? Vajjon helyes-e, a csak keresett, de még meg nem talált eredményeket a nyilvánosság piacára vinni?
Kernstock semmiesetre sem az az ember, akinek szüksége volna arra, hogy az emberek előtt a tudás hiányát új trükkökkel palástolja. Hogy tud, azt ő megmutatta már, ezt kétségbe vonni nem szabad és nem is lehet. Minden komoly művészember jellemében fekszik, hogy habozás nélkül új nehézségeket rak vállaira, ha művészi meggyőződése úgy kivánja. Ezt mi Kernstocknak feltétlenül el is hisszük. Nem volt okunk eddig, hogy őszinteségében kételkedjünk. Azonban nem beszélhetünk ugyanezzel a meggyőződéssel a többiekről, kiket megnyilatkozásaikban nem mindig benső szükséglet vezet.
Szinnyei-Merse 1873-ból való kis atelier-intérieurjét szándékosan hagyjuk utoljára. Hatása oly modern, mint a legmodernebb dolgoké. Az átélés pillanatának mámorában vetette vászonra a mester ezeket a csillogó szineket. A legérdekesebb Szinnyei-képek egyike.
Nagy ünnep tehát a kultura szempontjából a „Miénk" második kiállitása, mert bizonysága annak, hogy a modern magyar festőművészet milyen mély értékeket képes produkálni.

KERNSTOCK KÁROLY VÁZLATA

FESTMÉNY KERNSTOCK KÁROLY

De ne feledjük el, hogy a művészet legdicsőségesebb korszakai csak azért alkothattak annyi szépet és nagyot, mert megvolt: az anyagi feltétel.
A modern társadalom összes szerveinek, államnak, városoknak, községeknek és magánembereknek egyaránt össze kell fogniok, hogy legalább addig is, míg a mai társadalom leveti berendezkedésének elavult formáit, a szellemi munkások műveinek megbecsüléséről gondoskodjanak. Az állam ma éppen csak annyit tesz, hogy szemrehányások ellen biztosítsa magát.
De hol vannak a városok? Azok a városok, amelyek a legoktalanabb cécókra százakat dobálnak ki?
A magánvásárlók száma pedig, ha jól tudjuk, nem sokkal több a tíznél.
Tehát, Magyarország egyik legjobb kiállításáról az egész ország lakosságából 10, azaz tíz ember visz haza lakásába kulturtermékeket.
Hol maradtak dúsgazdag uraink? A hódoló díszfelvonulásnál néhány ezret lehetett látni s most, hogy a kulturának kellene hódolni, még hírmondójuk sincs.
Reméljünk.
Az éjszakából megmaradt felhők ideig-óráig elállhatják a hajnali napsugarak útját. Azonban nálunk is pirkad már. Nemsokára talán nálunk is látható lesz majd az éjszakából megmaradt felhőkön ujjongva keresztültörő első hajnali napsugár.

Sz. J.

VÁZLAT — KERNSTOCK KÁROLY

TAVASZ — IVÁNYI (GRÜNWALD) BÉLA

KETTŐS ARCKÉP, FERENCZY KÁROLY
A KÖNYVES KÁLMÁN ENGEDÉLYÉVEL

ARCKÉP FERENCZY KÁROLY
A KÖNYVES KÁLMÁN ENGEDÉLYÉVEL

TÁJKÉP FERENCZY KÁROLY

TÁJKÉP FERENCZY KÁROLY

NIRVANA CSÓK ISTVÁN

FESTMÉNY RIPPL RÓNAI JÓZSEF

LÁTOGATÁS FÉNYES ADOLF

ARCKÉP HATVANY FERENC

FESTMÉNY KERNSTOCK KÁROLY

VÁZLAT KERNSTOCK KÁROLY

NŐI AKT TÜKÖRREL CZIGÁNY DEZSŐ

AZ ULTRAMODERNEK

JÓ IDEJE MÁR, hogy egy sereg fiatalember teljes őszinteséggel és komolysággal azon fáradozik, avval tölti egész idejét, hogy végül is a műértő közönség gúnykacaját vonja a fejére. Elszántságukat nem lehet már divatszeszélynek nevezni, kitartásukat talán meg kellene jutalmazni már legalább avval, hogy megvizsgáljuk, igaz-e az ő ügyük, vagy méltán nem akarják őket tudomásul venni a felváltható dicsőséget osztó emberek, ítéljük meg őket már csak azért is, hogy ne dicsekedhessenek esetleg mártiromsággal.

A fiatal piktorok azt mondják, hogy ők keresők, a kritikusok meg, hogy dekadensek, nem azt, hogy tehetségtelenek, sőt inkább kérdezik, hogy mit fognak tíz év mulva csinálni, ha már most ilyet művelnek, — csupán csak dekadensek, mondják a kritikusok, vagyis éppen az ellenkezőjét annak, ami az ő céljuk. Azok a konzervatívek, akik nem látnak túl az orrukon, attól félnek, hogy íme oda jut a festés, mint a francia naturalizmus előtt volt, elsekélyesedik, vásári lesz, könnyelmű és olcsó; a fiatalok pedig zavartalanul szerénykednek: ez még semmi kérem, most még csak tapogatózunk, de ha kiforr a dolog, megteremtettük az egészen új művészetet, a tisztát, a jót, ha most zavaros is még, de mindenki próbálja javítani majd lassanként ez is egy lépést, az is. A dekadens címért nem is haragszanak tulajdonképpen, sőt olyan hízelgésszámba veszik, mintha azt mondanák nekik, hogy perverzek, de ha egyenesen megmondjuk, hogy sematikusak, még egy laikus előtt is képesek leállani a legrészletesebb magyarázatokkal.

Mennyiben igaz hát az, hogy keresők és vajjon dekadensek-e? Mik az ismertető jelei, az egyik művészi állapotnak és mik a másikéi, melyiknek a jeleit fogjuk rajtuk megtalálni? Minthogy természetes, hogy nem lehetnek ugyanannak a művészi felfogásnak a keresői, amelynek a dekadensei állítólag, világos, hogy a közfelfogás szempontjából sohasem lesz lehetséges őket megérteni. A közfelfogás pedig azt tartja, hogy minden művészi irányzat története, vagy mondjuk minden kor, vagy nép művészetének története, egy olyan skálaszerű fejlődést mutat, amelynek a lépcsőjén a naturalizmust, mint első megnyilatkozást, követi a stilizáló művészet, mely a szimbólizmusban és allegoriákban fajul el és végül a sematikusság lesz a halála. Nem kell azonban túlságosan utánakeresgélni, hogy lássa az ember, hogy ez nem igaz, mindjárt a renaissance-nál nem állja meg a helyét az állítás és azután visszafelé az egyiptomiakig sehol sem igaz, a művészetek mindig a stílussal kezdődtek és ez volt a lényegük, nem a naturalizmus, amely már az első lépés a dekadencia felé. Ez a szerintem lényeges és nagyfontosságú tévedés nem is olyan régi keletü és Manetről és Zoláról formálták. Nekik a naturalizmus volt a legmegfelelőbb szó új művészi igazságuk jellemzésére, mert az előttük levő kipumpált művészetnek az unalmasságon kívül a legfeltünőbb hibája a hazugság volt. Ha nem lett volna általánosan uralkodó szokás, a felhők helyett vattacsomókat használni minta gyanánt, talán más jelzőt találtak volna, mint a naturalizmus, amely fedezi ugyan az ő felfogásukat is, de nagyon alkalmas tág értelménél fogva arra, hogy különösen a tévedő laikusok számát szaporitsa. Kétségkívül csak a természetből vagy az életből lehet, a relatív érzéseket meríteni, amelyeken a művészet épül, de éppen ez zárja ki a naturalizmus másik értelmét, hogy a természetnek minél hivebb képét adjuk vissza. Nos és Zolának erre a jelszavára alapították azt a sorrendet, hogy a naturalizmus az első megnyilatkozása az új művészi felfogásoknak. Ez a tévedés pedig ma már annyira elterjedt, hogy az iskolákban mindenütt ebben a szellemben tanítják a növendékeket, hogy minél több részletet minél hívebben ábrázoljanak és figyeljenek meg.

Én is így tanultam és mikor aztán először Olaszországba mentem, azt képzeltem, hogy látni fogok primitiveket, akik proporciókban borzasztó elrajzolásokat követtek el, amelyek mellett nagyon gazdagok detail-ismeretekben és láttam először is Giottót, de láttam az etruszkokat, egyiptomiakat, akik sokkal szélesebbek és szintétikusabbak mint Gauguin, anélkül hogy tudták volna, hogy valaha ezt a szót fogják rájuk használni jellemzésül. Gauguinről is csak úgy vették észre, hogy megelőzték őt a pointelisták, holott nem ellentéte nekik, mert nincs is velük összefüggésben, mivelhogy azok semmiféle művészetet nem analizáltak, legfeljebb egy technikai eljárást. Gauguinben semmi nyomát nem fogják látni az analistáknak, vagy ha igen, az ő benne teljesen idegen vonás lesz, az ő szintézisének egészen más története van.

Mikor Maneték útjára bocsátották a modern művészetet, amelyről már mindenki tudja, hogy milyen kevéssé volt naturalisztikus abban az értelemben, hogy a természetet híven fejezze ki, mert stilizáló művészet volt az, amely azonban még nem vetette ki eléggé magából a régi formákat, mivelői nem voltak teljesen szabadok azoktól a dogmáktól, amelyeknek a lényegtelen üres voltát csak azok vehették észre, akik gyakorlatilag kultiválták olyan műfajokat, amelyeknek a stílusa sokkal keményebb és merevebb, tehát olyan, hogy nem engedi magát mással összetéveszteni és zavarni, világos és biztos. Ezek a stílusok pl. a fametszet, linoleum, vagy litográfia stb. nem alkalmasak felébreszteni a naturalizmus jelszavát, söt kényszerítik az ultramoderneket, hogy igyekezzenek hasonló módon megérteni az olajfestés stílusát, bármennyire hajlékony és enged minden nyomásnak, ne veszitsék szem elöl.

Minden művészet elébb-utóbb elfelejtette a lényegét, a stílustól a formalizmusig sülyedt, de direkt naturalizmust csak az olajfestészet produkált.

Természetes, hogy a művészek közül, mihelyt öntudatra jutott egy is, senki sem engedelmeskedett többet ennek a jelszónak, amennyire az egyénisége és tehetsége engedte, iparkodott elfelejteni azt, amit megtanult és kiki megteremtett magának egy szájaíze szerint való stílust. Messziről ez úgy látszott, mintha ők a lelkükön átszűrték volna az eddig analizált természetet, vagyis mintha valami köze lett volna az ő újfejlődött állapotuknak a régi iskolai felfogással. Holott, ha szintetizáltak is, nem az eddigi megfigyeléseiket egyszerüsítették, hanem egész elölről, minden mult nélkül, de szintetizáló szemmel nézték a természetet. A művészet nem lehet szintetikus vagy analitikus, azaz csak ez az utóbbi nem lehet, csupán csak stilizáló, ami annyira egyet jelent a szintézissel. Ismétlem, hogy a naturalizmus vagy analizálás volt mindig az első lépés a dekadencia felé.

* * *

A naturalizmus objektiveknek tételezi fel a tárgyak képét és ez a laikusoknak a művészi felfogását képezi. A kik már fél lábbal szimbolisták, amennyiben szimbolisztikusan élvezik a természetet, ez a felfogásuk már könnyen vonja maga után a többit, t. i., hogy szimbolisztikusan alkossanak is művészetet. Az embereknek roppant erős hajlamuk van az objektiválásra, úgy hogy a naturalizmusnak mindig igen nagy eshetősége van a jelentkezésre és könnyű útja az elterjedésre.

Nézzük azonban még pontosabban meg, hogy mi az a naturalizmus, milyen összefüggésben van a művészettel, mit várhatunk tőle, mennyit nyújthat nekünk. Vajjon gondolkozhatunk-e úgy, hogy mert a quatrocento művészei firenzei patricius családok arcképeit festették meg a madonnák és szent család helyett és firenzei holmikat képeikre és mert a quatrocento művészei tényleg óriási művészek voltak, nagyok leszünk-e mi is, ha naturalisták leszünk, ha nemzetiszínű pántlikát és kulacsot fogunk festeni? Vagyis még egyszer, milyen összefüggésben van a naturalizmus a művészettel, általában mi az az utánzó művészet, hogy kezdődik az, ki fest először természet után és miért és miért lesz ez jobb, mit fest ki a természetből, ha nem az objektumokat?

Az a körülmény, hogy az ábrázoló művészetet mindenütt megelőzte a diszítő művészet világossá teszi előttünk, hogy nem a meglevő érzéseket fejezi ki a művészet, hanem a művészi eszközök variálása kelti fel az érzéseket; sohasem lehet művészi cél a nap világító erejének visszaadása, festékekből kell művészetet csinálni. Azonban valamint a természetben erő nem nyilvánul meg anyag nélkül, úgy szüksége van a művészetnek, akár ipari, akár más cikkekre, amelyen bemutassa magát. Akár a heraldika volt az ok vagy az ideográfia, amit ép úgy kivántak cifrázni, mint a baltájukat, mindenesetre egy olyan ok vezette be az ábrázolást a művészetbe, amelynek a lényege, hogy objektiv. A bálványok már abból az időből, mikor ők is ábrázoltak valamit, szintén vagy még inkább alkalmat adtak a művészek diszítő hajlamainak. Akárhány esetet képzelünk el, mikor az ábrázoló művészet keletkezéséről van szó, az ábrázolás mindig más célt szolgált, mint a művészi rész és mindig szimbolikus szerepet játszott. A mai művészetnek csak úgy nem lehet célja a naturalizmus vagy realizmus, annyira előretolakodik ennek az objektiv karaktere és mégis megtörtént, hogy jelentkeztek művészek, akiknek a tehetsége össze van kötve az ábrázolással, ezt elvéve tőlük, meddőkké válnak. Dacára annak, hogy természetesen ezek a művészek sem adnak objektiv művészetet, vagyis náluk sem primär a természet, mégis ezek ragaszkodnak leginkább ahhoz, hogy a művészet a természettel kezdődik és vele hal meg, továbbá, hogy az ábrázoló művészet nagyobb művészet mint a diszítő. Ezeket az embereket úgy fogjuk megérteni, hogy náluk a művészetet a kifejezés művészetében keressük, a gazdagságot abban a relatióban, amely az eszköz és tartalom közt van,

TÁJKÉP KOSZTOLÁNYI (KANN) GYULA

nem az a fontos, hogy mit adtak, milyen híven, hanem hogy mennyi erővel. Vannak művészek, akik nagyon sokat adnak, de nem művészek, mert sokat beszélnek mellette és túlságosan magyarázzák, vannak, akik üresek és nagyon szabatosak. A foglalkozásuk okozta, hogy annyira hozzászoktak a modellhez és ismétlem, különösen az olajfestés technikája az oka a naturalizmus jelszavának. Csupa lustaságból nem képesek dekoratív művészetet is produkálni, a nagy megszokás miatt és mert semmiből vagy pusztán képzeletből vagy papiron bőrkompoziciókat nem lehet csinálni. Foglalkoznának évekig bőrmunkával, vagy bármely más iparral, azonnal elsőrangú díszitők válhatnának belőlük. Ábrázoló képekhez is szükséges a betöltendő formátum ismerete, a kompozició eltörölhetetlen nyoma annak, hogy a díszités mindig megelőzi az ábrázolást és ez a lényegesebbb.

A naturalizmus tehát nem lényeg. Hogy a kép bármilyen áron, de hű legyen a természethez, nem művészi jelszó, semmi köze a művészethez. Olyat mondani pedig, hogy a francia modernek szín-naturalizmust produkáltak, amit a quatrocentisták rajzzal, azt ők szinnel fejezték ki, — nem szabad. Mi az a színek naturalizmusa?

TÁJKÉP KOSZTOLÁNYI (KANN) GYULA

Szokás a művészetek gyermekkorát, a gyermekek művészetéből magyarázni; dacára annak, hogy éppen ez egyáltalában nem dönt a naturalizmus elsőszülöttsége mellett, én nem fognám őket semmihez sem bizonyitékul használni; a legtökéletesebb laikusok ők, mindenütt objektiv recepteket látnak, csak a felnőttek után élnek, soha maguktól fel nem találnák a művészet legkezdetlegesebb csiráját sem. Rajtuk legfeljebb annak példáját látni, hogy az utánzás csakugyan nem mint egy felsőbbrangú lelkifolyamat szükségképpen lépett be a művészetbe, hanem egy külső nem organikus, mesterséges összepárositás, egyszerű megrendelés, mindjárt kezdetben is. És bár a megrendelés megszűnt, vallásos képek nem kellenek, az alkalomból ürügy lett és az ábrázoló műfaj megmaradt, meg kellett maradnia, mert tagadhatatlanul gazdagabb érzéseket képes kifejezni, mint a tisztán ornamentális; mint a komplikált az egyszerüvel szemben, olyan a viszony köztük. Az ábrázolás, mint mondottam, kezdettől fogva szimbolisztikus célokat szolgált és ilyen célokra ezentúl is fel lehet használni a művészetet, ha persze primärként kezelik.
Ám ha nagyon sokat fogjuk hangoztatni a naturalizmus hibáit, könnyen azt fogják rólunk hinni, hogy rossz művészeknek tartjuk Dürert és Rembrandtot, sőt még magunk

is elveszthetjük szemünk elől a biztos irányt. Holott az ultramodernek nem kevésbbé festenek természet után, mint ezek tették, bár csak azért, mert praktikusnak tartják a változatosság után való vágyukból kifolyólag, sőt sokakat megvetnek azok közül — mert nem eléggé radikálisan, sőt brutálisan fejezik ki magukat — akiket a naturalisták befogadnak már. Nem szokás újabban ugyan törődni azzal, hogy a művészek mit beszélnek a pikturájukról, de hivatkozom arra, hogy a szimbolisták lám bevallják, hogy nekik semmi közük a természethez és hogy vasárnapi hangulatot akarnak előidézni, hogy idealizálnak. Különböztessük meg az idealizálást a stilustól; az ultramodernek nem akarnak mást mint a realisták, csak szabatosan akarják azt elérni, mindennek a lényegét keresik, bár tagadhatatlan, hogy modorosak. Ne fogják rájuk azt, hogy idealizálnak ugyanakkor, amikor a fejükhöz vágják, hogy hülye karrikaturákat csinálnak, ami különben a legnagyobb mestereknek is szenvedélye. A szabatosság: a stilus, a művészetnek egyik elemi hozzátartozéka, feltétlenül megelőzi a naturalizmus hibáit. (A stilus már uralkodott, amikor még ábrázolás egyáltalán nem volt.)

* * *

Komoly és őszinte mesterekkel megtörtént, hogy ha nem találták meg mindjárt szerencsésen elsőre azt a stilust, amelyet tisztának fogadtak volna el, amellyel a legszabatosabban tudták magukat kifejezni, egy fél életen át változtatták meggyőződésüket, „nem találták meg magukat", mondják, pedig csak az eszközt nem találták meg. Ismét mások, akiket a naturalizmus legerősebb támaszainak hittek, máról holnapra otthagyták azt, amint legelőször meglátták a szintézist.

Az ultramoderneket tehát csak akkor fogjuk megérteni, ha hasonlónak találjuk a történetüket ahhoz, hogy valaki elindul, de újra haza kell mennie valamiért, amit elfelejtett és az utat újra elölről el kell kezdenie. Nem Manetből fejlődött ki Gauguin, ő egy kezdőpont akar lenni, nem kiforrott summája ő bizonyos tényezőknek, hanem egy még radikálisabb barbár kiindulás, nem eredmény, hanem eredet. És a fiatalok, akik állitólag őt utánozzák, helyes úton vannak, mert nem azt csinálják, amit tiz év mulva kellene tenniök, hanem a jól megértett elejénél kezdik. Ők naivak akarnak lenni és ezért a legnagyobb tiszteletet érdemlik és nem gúnyt, mert olyan komplikált körülmények között soha még úttörők nem voltak. Előfordult már, hogy Cimabuenek a bizanti iskolának szálait kellett magáról letépnie, Manetnek ki kellett törnie az akadémikusok sötét világából, de egyszerre két haragost felvenni, modernt és klasszikust, műértőt és laikust, kétszeres elszántság szükséges; a laikusok nem értik meg a modernt és mind a ketten az ultramodernt. Hihetetlennek tartjuk, hogy valakinek a naivsága ne affektált legyen manapság, holott a naivság csak annyit jelent, megtalálni a harmóniát az ábrázolt lényege és a stilus között, aki ezt megtalálja az naiv és csakis a naiv találja meg. Itt van ni pl. Ignotus: „Aki mai összetettebb, felszereltebb ember, mesterségesen serkenti magát vissza a nagyvonású szegénységbe, annál a magamegszoritása a legjobb stilizáló hiszemmel is csak tettetés, tettetéssel hüvösitett lélek pedig csak a legritkább esetben tud mégis felfutni a szerencsés kifejezés révületéig." Annyian mondják ezt mások is, hogy nincs értelme az eggyel való vitatkozásnak, a legkevesebb, amit megjegyezhetek, hogy ezt nem egy a szenvedélyességig meggyőződött ember irta, hanem valaki, aki meg van ingatva. (Nyugat 1908, 3. szám. A fekete zongora.) Lehet a tudomány még olyan fejlett, az élet még olyan gazdag és komplikált, egy nemzet mindig elkezdheti az ő művészetét elölről, ha eddig még nem volt neki, vagy nem volt eléggé eredeti. A legprimitivebb eszközökkel a leggazda-

gabb érzésvilágot ki lehet fejezni, a naivság csak tisztaságot jelent és erre ugyancsak szükségük van az összetett és felszerelt maiaknak.

Korlátoltság olyat állítani, hogy vagy ők a művészek, vagy Rembrandt és Michel Angelo, és bizony közelebb állanak ők egy új Gittóhoz vagy Michel Angelóhoz, mint azok, akik őket összehasonlítják ezekkel a természethűség szempontjából.

Abban a percben megértettük azt, hogy náluk dekadenciáról szó sem lehet, egészen más szemmel fogjuk nézni hibáikat is, amelyek közül a legfeltűnőbb a modorosság. Náluk ez abban nyilvánul, hogy a régi formákat, amelyeket az új stílussal megegyeztetni nem tudnak, egyelőre azonban nélkülözni sem, alaktalan krixli-kraxlikkal helyettesítik. Ez a modorosság folyton enyészik abban a mértékben, ahogy tisztul a kilátásuk. Ezzel a modorossággal meg kellett küzdenie Cimabuenek és még másoknak is, akik átmeneti időket éltek és Giottónál már nyoma sincs. Meg aztán ne feledjük, hogy nem évszázadok által kirostált és kipróbált műremekeket látunk a kiállításon, hanem tizedrangú növendékmunkákkal vegyesen és nem úgy nézett ki a művészet abban az időben, ahogy most a múzeumokban együtt van. Az élő művészek truccpolitikát is kevernek a művészetbe, dacolnak a valörrel stb. és ez mind a rovásukra megy egyelőre.

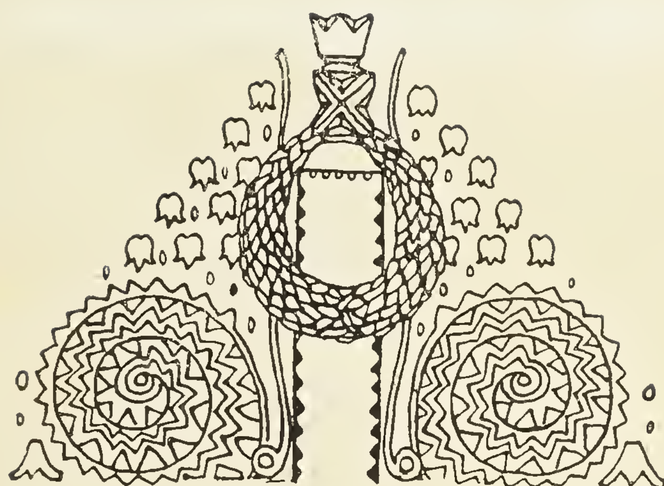
Meglehetősen a tárgyhoz tartozik, mindenesetre azonban inkább itt kell megítélni mint máshol, azt a vádat, hogy az ultramodern törekvések gátat vetnek a nemzeti művészetünk kifejlődésének, mivelhogy az francia találmány. Vérbeli l'art pour l'art művész nem is foglalkozik ilyen kérdéssel, mivelhogy a politikát csak az ösztöndíj osztogatásig lehet belevinni a művészetbe, tovább nem. Miután úgy áll a dolog, hogy nemzeti eszmének kifejezéséről szó sem lehet, legfeljebb nemzeti sajátosságról, amelyet mint objektumot nem lehet tudatosan fejleszteni, különben formálizmusra vezet, — hogy nemzeti művészetet teremthessünk, nem a nemzeti formákat kell ápolni, hanem nemzeti életet kell élni. A régibb korokban sokkal könnyebben alakulhatott ki nemzeti művészet, mert az elszigetelő korlátok sokkal erősebbek voltak a maiaknál a népek közt, inkább éltek nemzeti életet. A művészek nem törődhetnek a maguk ápolásával, elég ha megértik a tárgyi relativitást és iparkodnak harmóniába hozni az anyagstílussal, a másik stílus, amely a rokon egyének szubjektivitásából áll, csakis öntudatlanul jöhet létre és utólag konstatálható. Rokon szubjektumokat kell nevelni és nem a mult motívumait ráerőszakolni azokra, akiknek ha van is valami közük a multtal, az nem művészi kapocs, hanem történeti. A régi magyar művészi emlékek csak olyan idegenek nekünk, mint akármelyik más nációé, amelyek történetileg is idegenek. Abból élősködni, vagy arra építeni éppen olyan formalizmusra vezetne, mint amilyen formalizmus az angol művészet jelleme; nemzeti kosztüm, nem nemzeti művészet, az „ősi szimbolumok" nem érnek semmit, azok csak olyan piktort tudnak produkálni, mint a Kalevala Axel-Gallent. Mit érnének a franciák az ősi szimbolumokkal, talán egyetlen egy nemzet sincsen, amelynek annyi alkalma lett volna továbbfejleszteni az ősi szimbólumokat, mint éppen a franciáknak és hol vannak Manettől kezdve Gauguinig az orleánsi szüzek és a többi nemzeti motivumok, a még régiebbek. A franciákat kivéve pedig minden nemzet, vagy éppen a franciákat utánozza, vagy kosztüm-művészetet csinál. A franciák művészete nem is nemzeti művészet már, mert nincs nemzet, amelynek művészetétől különböznék; ők egyedül vannak olyan módban, hogy igazi művészetet produkálhassanak, náluk a legegyenletesebb a kultúra szinvonala az osztályok közt, ők a legszabadabb gondolkozású nép, de ha ez nem is feltétlenül szükséges, ők a legpogányabbak, olyan pogányok, mint Dürer és Michel Angelo, közvetlenek. Ők egyaránt árthatnának minden nemzet művészetének, ha ez nem volna két ok miatt lehetetlen. Először a mai könnyű érintkezés mellett nem is fejlődhetne ki olyan különböző két nemzeti karakter a művészetekben, még ha több nemzet is rendelkezhetnék azokkal a

művészi képességekkel mint a francia, másodszor a francia művészet nagyon fiatal még, tétova, nem elég öntudatos és kiforrott formájú. Így azonban ép ellenkezőleg az ő utánzásuk, feltéve, hogy kellő megértésükkel történik, csak segítő hatású lehet egyelőre bárkinek, minthogy a közös karakter, amely őket jellemzi, még csak az anyagstílus tulajdona. A ő tiszta elméletükből kiindulva, bárki kifejtheti művészi egyéniségét, nemzetiségük nem árthat annyit a magyaroknak, mint a német vagy olaszországi tartózkodás, ahol a régi művészeteknek, határozott külsőségekben nyilvánuló befejezett stílusa sokkal könnyebben befolyásolja a fiatalokat.

LEHEL FERENC.

ZARÁNDOKOK HAZATÉRÉSE — GULÁCSY LAJOS

TÁTRAY LAJOS

1885 – 1909

Még nem büszkeségünk, de már büszke tölgy, még nem égetverő, de már nagyokra tör, még nem kapta nevét szárnyra a hír, de a művészet már is fájlalja vesztét. Nem törtetett kapzsin hiú dicsőségre, de buzgón kutatta az élet nagy rejtélyeit. Festett, épitett, szivvel, értelemmel. Halálán nem borúl gyászba az ország, de a művészek szeretettel őrzik korán letünt nagy tehetségű pajtásuk emlékét.

TÁTRAY LAJOS

ALFRED MESSEL

1853—1909

LETŰNT EGY FÉNYLŐ EGYÉNISÉG A MŰVÉSZET BIRODALMÁBAN, AKI MŰKÖDÉSÉVEL NEMCSAK ÖNMAGÁNAK, HANEM AZ EGY IDŐ ÓTA FELEDÉSBE MENT, MEG NEM BECSÜLT ÉPÍTŐMŰVÉSZETNEK IS HÍRT ÉS DICSŐSÉGET SZERZETT. TUDÁS ÉS ÍZLÉS, SZORGALOM ÉS AKARAT MŰVÉSZI INTENCIÓVAL EGYESÜLT BENNE. CSAPONGÓ KÉPZELETÉT MÁSÍTHATLAN KÖVETKEZETESSÉGGÉ RENDEZTE A LOGIKAI ÉSZ. ISMERTE, SZERETTE ÉS MŰVELTE A MULTAT, MEGBECSÜLTE, ÚJ KINCSEKKEL GAZDAGÍTOTTA A JELENT. — HATÁSA MESSZE KIHAT VÁROSÁNAK, SŐT HAZÁJÁNAK HATÁRAIN. — MOST LETŰNT EZ A FÉNYLŐ EGYÉNISÉG A MŰVÉSZET BIRODALMÁBAN S MI, MŰVÉSZI KINCSEINEK ÖRÖKÖSEI MEGHATOTTAN VESSZÜK SÍRJÁT KÖRÜL.

Sokat épített. Különösen az utolsó tíz évben. A már előbb is neves művész akkor lett egyszerre hazája határain túl is ismert s az egész építőművészet fejlődésében számottevő tényező, mikor a berlini „Wertheim"-áruházat megalkotta. Mert ez az épület nemcsak az ő működésében, hanem a jelenkor egész építésében fordulópontot jelent. Az a kompilatori munkásság, mely a mult század egész építészetét jellemezte s amely végül a berlini dóm s még hasonló szörnyszülöttekben elérte tehetetlen tobzódásának tetőpontját, ez az építészet már rég csődöt mondott, mihelyt a jelenkor egy-egy újabban felmerült követelményét kellett kielégítenie.
A gyárak zakatoló gépei szüntelen, szakadatlan ontják s dobják piacra árúikat, a régi kispolgári boltocskák, a minden ajtóban más, önálló cégecskék képtelenek a tömeges termelés rengeteg termékét szétosztani s a kereskedelmi élet új, nagyobbszerű vérkeringési központokat igényel. Keletkeznek s szemlátomást ijesztő óriásokká nőnek az árúházak. És az építészek, a jó öregek, az akadémikusok, a tehetetlenek, a könyvből kirajzolók még mindig a feudális főurak olaszországi renaissance palotáit másolgatják s nagy, isteni naivitásukban nem veszik észre, hogyan töri, repeszti, taszítja, torzítja a szükség az ő híres, örök-szép szabályaikat. S mikor már végsőkig feszül a szükség húrja, akkor előáll M e s s e l, zseniális merészséggel egyszerre halomra rúgja minden akadémia összes szépségszabályait s megteremti a modern árúház igazi típusát. Egy perc alatt eltűnnek és főnixként újjá születnek a szépségfogalmak, az épület fogalma formában, tartalomban kitágul és egy sohasem sejtett új nagy szépségbirodalom kapui tárulnak fel. Nincsenek többé emeletek, választó és főpárkányok, nincs aranymetszés és más boszorkánykonyhán főtt tudákosság, nincs lyukhatás, nincs felület, a régi arányokat újak, merészek, szabályba nem foglalhatók szorítják ki. Halomra dől úgyszólván minden akadémikus szabály s csak a szükségszabta céltudatosság uralkodik.
Mint hatalmas gyárkémények nyúlnak az égnek az épület vasszerkezetű vékonyka pillérei s ami azonkívül van, az minden bolt, minden kirakat, minden üveg. Benn hatalmas, pályaudvar- vagy vásárcsarnokszerű nagy fedett udvarok vaslábakon s az architektúrát a lépcsők, felvonók, az árúk s a nyüzsgő vásárló tömeg adja, Annyi sikertelen próbálkozás után egy szép, monumentális, jelenkori templomot építeni, itt, ez árúházban végre megtalálta a maga pazaron fénylő hajlékát a jelenkor istensége, a Pénz.
A feladat társadalmi és gazdasági része ezáltal meg volt oldva. De nem úgy a szerkezet, az anyagszerüség s az ebből fakadó új művészi formaadás. Amily merész és nagyjelentőségű alkotásra ösztökélte őt a megérzett társadalmi szükség, más tekintetben pedig éppen annyira rabja maradt a már meglevő, kipróbált formaszépségeknek. Így aztán a merészen megkoncipiált felépítésbe lassanként belopódznak, a művészietlen hazugságok, a vaspillérek, melyek el akarják hitetni az emberrel, hogy kövek, melyek aztán játszi könnyelmsüéggel a letűnt korok összes kész formáival vannak vegyesen feldíszítve. Gótikus ablakcsipkék, csavart oszlopos copfkapu, renaissance-oszlop, empire-rács, byzanti menynyezet, római falak, mór arabeszkek fantasztikus összevisszaságban keverednek oly biztos, mesteri ízléssel vegyítve, hogy nemcsak nem bántó, de még csak nem is föltünő. Nem, az önálló, csupán az anyag természetéből s a művész bensőjéből fakadó új formaadás, nem adatott neki. Lehet, hogy annyira lefoglalta feladatának másik része, hogy ezt tudatosan elhanyagolta, de az is lehet, hogy az arisztokratikusan túlfinom művésznél ez elvi ellenszegülés volt azon elharapódzott német irányzat ellen, mely csupán egyéni felfeltünési vágyból mindenáron csak újat, csak furcsát akarván nyujtani a legképtelenebb ízléstelenségekig fajult. Ez utóbbi föltevést látszik bizonyítani az is, hogy éppen a később épült munkái, mint például a Wertheim újabb szárnya is még sokkal inkább, majdnem akadémikus pedanteriával ragaszkodnak az archeológikus formaszépségekhez, lassankint, észrevétlenül még a feladat másik részét, a célszerüséget is károsan befolyásolva. Az egyidőben vagy még később épült magánházak, de még inkább a bank épületei egész egyszerüen, ízléses olasz palazzokká sülyedtek már.
Mindent egybevetve Messel nem mondható a jövő emberének. Olyas helyet foglal el a művészet fejlődésében, mint Böcklin vagy Lenbach, különálló, fénylő jelenség, melynek folytatása nincsen, amely inkább az elmult idők utolsó üstökösszerű sziporkázó felvillanása, mintsem a jövő rózsás hajnalhasadása. Egy fénylő, tiszteletet parancsoló egyéniség, kinek pályája csak újabb bizonyíték, hogy ez az út, melyen még ő haladt, zsákutcába vezet, melyből még az oly nagy zsenik, mint Messel, sem találhatnak közvetítő utat.

V. J.

ANGOL KERTVÁROSOK

MINDEN CSALÁDBAN, társaságban lépten-nyomon panaszt hallunk a drága és alkalmatlan lakásról, a stájgeroló, kíméletlen háziurakról, a basáskodó házmesterről, a szomszédban hegedülő, éneklő, zongorázó lakóról s mint mesebeli álom tűnik fel a családi ház, amelyben egyedül lakunk, kertben, szabadban, hol eltűnik mindaz, amit előbb felemlítettem. És mégis tűrjük ezt a helyzetet s alig teszünk mást mint sóhajtunk, vágyakozunk.

Nyugaton már megmozdult a társadalom, segít is magán. Minél inkább keletre megyünk, annál jobban kidomborodik a sátor típusa, a nagy szoba, ahol a család minden tagja együtt van, zavarva egymás dolgát, lekötve egymást. A kultúra szeparálja a családtagokat, egy-egy időre magának engedi élni s külön szobát jelöl ki a dolgozni vágyó családfőnek, a gyermekeknek, a ház asszonyának. Sok kis szoba, egy ebédlő és egy fogadószoba a jó lakás kelléke. Nálunk a szobákat egybekötik ajtókkal, az angoloknál egy közös térből, hallból, mindegyikbe be lehet jutni, de egymástól el vannak fallal választva a helyiségek. Így több fal jut, alkalmasabb lesz a bútorozásra is.

A városok régi keletkezését az ellenséges hadak sűrű betörései ellen való közös védelem hozta létre. A közös védelem miatt kis területre szorult, falakkal bekerített vár utcái, udvarai szűkek, sarkosak voltak, házaik magasak, többemeletesek, a falak vastagok, ablakok, ajtók kicsinyek. Így az esetleg a vár falait elfoglaló ellenség még az utcai harcok árán gyakran legyőzhető is volt.

A mai városokat a nemzetközi egyezségek védik a háború borzalmaitól, a várfalak fölöslegesek, eltűnnek. Széles, hosszú, egyenes utakat követelnek a gyors villamos vonatok, a motorkocsik, a vízvezeték, a csatornák csövei.

Ez a jellegzetes törekvés, a nagy városok alaprajzainak ilyen átalakulása alig 1—2 század műve; utóbb a perifériákon, nagy területeken kertes lakóháztelkeket jelöltek ki s látjuk is, milyen nagy ez irányban a haladás Nyugat városaiban. Így készítették elő az átmenetet a centrumból a kerteken át ki a mezőre, ki a város környékén elterülő erdők felé.

Kicsi, de igen szép példája ennek az Andrássy-út s környéke. Mi ez azonban még az összes óhajok kielégítéséhez. Csak azokat a törekvéseket és eredményeket akarom röviden ismertetni, hogy mit értek el Angliában ezen a téren s milyen eszközökkel igyekeznek a városi lakók ebbeli igényeit kielégíteni.

London városából indult ki a mozgalom, a legnagyobb eréllyel javítani a világ legnagyobb városának súlyos lakásviszonyain. Aki látta ezt a mértföldekre terjedő háztengert, elképzelhetetlennek tartja, hogy itt bent lakni lehessen, jó levegőt is szívhasson a benne élő. Ahol naponkint 9 millió ember számára főznek, ahol a gyárak, házi kémények sok ezreiből folytonosan emelkedik a még oly jól elégett kőszénfüst, ott tiszta, verőfényes nyári napon is gyakran köd van, ott a legcsekélyebb légköri lehűlés átláthatlan sűrű péppé, lucsokká tömöríti a széngázt és szénhamut. Itt lakni nem lehet. Óriási parkok, akkorák mint Budapest beépített területének negyede, Kensington-park, Hyde-park,

Green-park, James-park, Regent-park, Finsbury-park, mértföldekre terjedő| erdői-, mezőivel tisztítják a város levegőjét, belsejét s a villák ezrei épültek már fel körülöttük és mégis e nagy zöldfoltok sem elegendők a levegő mindenkori javítására. Ha London környékére utazik ki az ember motor-omnibuszon, bizony órákig is mehet házsorok között. Látja, mint hódítják el az új házcsoportok a mezőt s lesznek kedves virágos kertjeikkel boldog családi otthonokká. A fővonalon megy a folyton közlekedő villamos s itt zárt sorban épitkeznek boltokkal. A mellékutcák legtöbbször zsákutcák, egy-egy kis zöld teret zárnak be, itt egyforma egyemeletes lakóházak készülnek. Erkélyeik, ablakaik, teli virággal, bájossá teszik e vidéket.

A nagy forgalom, az óriási sürgés-forgás mellett kert kertet ér, mintha vidéken lakna az ember.

Tovább még külön városrészek keletkeztek így, mint Hampstead, ahová 15 perc alatt visz ki a földalatti villamos vasút a Cityből. Ez a villaváros páratlan a maga nemében s csatlakozik hozzá egy óriási erdő, a londoniak Zúgligetje, ahol 2—300 ezer ember talál üdülést vasárnapon. Így keletkeztek Londonhoz csatoltan egész sereg kisebb-nagyobb villaváros-telepek s London lakóinak egyrészét jó, szép, kellemes lakással látják el. A híres londoni köd itt kevésbbé érezhető s csak ritkábban kellemetlen. — Mindez kevés és sokszor elérhetlen a polgári szerényebb igényű lakóknak. West milliomosai részére épültek a parkok villái. Hampstead házai már kevésbbé gazdag emberek részére is megközelíthetők. (Évi bér kb. 2500—3000 korona 5—6 szobás lakásért, adó, kert, javítással.)

A tűrhetetlen helyzet kényszeritette a gondolkodó emberbarátokat arra, hogy azok is kapjanak jó lakást, akik kevésbbé tehetősek.

A városi lakó nem mondhat le igényeiről, s ha azok kielégítést nem nyernek, inkább nyomorog s életét rövidíti meg, de élvezni akar. A színház, a vendéglő, a hangverseny, az áruház, a sürgés-forgás, a tiszta útca, a vízvezeték, a gáz, a villamos világítás, a földalatti vasút, villamos és motorkocsik az ő vérébe mentek át, ezt elhagyni nem tudja.

Jó levegő, szabad ég, természet, zöld mező, virág ne hiányozzék. Olcsó saját ház, kényelmes lakás, gyors és olcsó közlekedési eszköz álljon rendelkezésre. A szegény gyári munkás, a szerény hivatalnok, a kisiparos, a kiskereskedő, az állam szolgái, mindenki élvezze a várost s a vidéki, falusi életet egyszerre, ne mondjon le semmiről s legyen mindene. Ezt a törekvést kellett elérni, s erre kényszerítve voltak London nagyobb fele, több millió lakosa.

1899-ben Ebenezer Howard „To morrow" (a holnap) és „Garden cities of to morrow" (a holnap kert-városai) címmel írt művének hatása alatt alakul „The Garden City Association" (a kert-város egyesülete), amelynek kezdetben csak 13 alapítója volt. Nem gazdag és nem befolyásos emberek, de nagy energiájú és képességű emberbarátok, akik rövid idő alatt 2000 tagot gyüjtöttek egyesületük részére, s megkezdett agitációjuk eredménye volt, hogy közel Londonhoz teremteni tudtak egy várost, ahol a lakók úgy érzik magukat, mintha vidéken élnének s napi foglalkozásukra, hivatalaikba Londonba mennek be, mintha ott laknának, s ha kissé tovább is tart az utazás, azt százszorosan ellensúlyozza családi otthonuknak nagy boldogsága s életüknek kellemes reggelei, estéi, ünnepnapjai, amelyeket a szabad természetben töltenek el.

Letchworth Garden City létesítésére több pénzintézet sietett felajánlani segítségül tőkéjét s £ 300,000 (kb. 7.200,000 korona) alaptőkével megalakult a társaság és 1902-ben megvette a 3500 acre (1 acre = 1120 □-öl, = $^{7}/_{10}$ katasztrális hold), 2450 katasztrális hold területet, ahol akkor mintegy 40 ház állott kb. 400—500 lakóval.

A terület sík, kellemesen lejtős, dombos s közepén a London—Cambridge fővonal megy át. Londontól 60 kilométer távolságra van, a Midland Railway és Great Northern Railway vonalain King's Cross londoni állomástól kiindulóan.

Naponként 29 vonat oda és ugyanannyi vissza, mintegy 40 perc legrövidebb időn belül közvetíti a közönség közlekedését.

A vonatok minden osztálya, így a III-ik is, a legjobban használt kocsik ülései bársonynyal párnázottak, tiszták, úriemberhez méltók. Vasárnap csak 6—8 vonat áll szolgálatban, mert ott a munkaszünetet e téren is komolyan veszik s a legszükségesebb közlekedés lebonyolítására szorítkoznak.

Letchworth Baldock és Hatchin városok között fekszik.

Az új város délről sűrű erdőkre nyílik s innen jut be szabadon a friss üdítő levegő.

A tulajdonképeni új városra 1300 acre terület, mintegy $^1/_3$ része az egész területnek esik, a többi 2200 acre mezőgazdaságra van szánva.

A mezőgazdaságra szánt területet apró parcellákban adják ki, ahol egy-egy gazda kertészettel foglalkozik s annyit termel, hogy értékéből megélhet. Visszavonult emberek, kevés nyugdíjból élők szívesen veszik ki, hogy pótolják jövedelmüket, egész családjuk itt dolgozik, s a kerti vetemények aránylag nem fáradságos termelése kellemes foglalkozást nyujt az irodák- és kereskedések-, gyárakban elfáradt s most nyugalmat élvezni akaró egyéneknek. A friss levegőn újra éled itt a fáradt városi ember.

A város 3 főútját már itt találták, a többieket a társaság csinálta, a telepen vasúti állomást létesített, építési irodát állított fel, ahol mindenki tanácsot kap, miként s hol építsen.

Londonban a Holborn Cityben van a tudakozó irodája (illetve egy irodai ház, ahol több száz iroda van modernül felszerelve), ahol egész irodalma megkapható.

Hat angol bankkal állanak összeköttetésben, ezek szívesen adnak (70—80%-át az értéknek) amortizációs pénzt azok részére, akik itt háztelkeket vesznek s építeni akarnak.

A telkek az angol szokás szerint 99 évre, újabban 99 évre meghosszabbítható bérletre, vagy örök áron is megszerezhetők. Igen olcsó bérért a hosszú idei bérlet a tulajdonjogot nem biztosítja, de korlátlan rendelkezést ad a bérlőnek élete végéig.

Nem találjuk itt a minden rendszer nélküli s a modern városrendezői talentum oly dicsteljes irányú girbe-görbe vonalait. Az útak görbeségeit, a régi dülő útak, a dombos lejtők irányítják s azt a kellemes kis hajlást engedik meg, amelyik változatossá teszi az alaprajzot, a perspektívát szépíti, de nem szolgál akadályul a még oly gyorsan iramodó gépkocsinak sem, ahol már távolabbról is látható a szembejövő kocsi, melyet kikerülni idő előtt tanácsos.

Útjai nem túlságosan szélesek, egészen normálisak, de a kertek által széles légútakat alkotnak.

Minden út a mezőre vezet, úgy hogy a kifelé menő erdőt, virúló zöld mezőt lát. A városba jövő pedig szemben látja a centrumot. A rétekre egyenesen kivezető utak légző csatornái a városnak, szívébe viszik az üdítő friss jó levegőt. A várost nem istállók s szemétdombok kerítik be, mindenütt zöld virágos mező vagy konyhakert terül el.

A város keleti részét gyárak részére jelölték ki s már eddig is nagy könyvkötő-, betűöntő-, nyomdaipar, vacuum, textilgyár, mosoda települt meg, ahol sok száz ember dolgozik a legmodernebb gyári helyiségben.

A gyárak fákkal vannak körölültetve, a gázgyárt észre sem lehet venni, sűrű erdőcskébe helyezték.

A város északi részében élnek a gyári munkások, nem közvetlen a gyárak mellett, közöttük mező, kertek nagy területen terülnek el. Délen és nyugaton vannak a jobbmódú lakók házai.

De mindenik épület kertben, párosával, sőt négyesével is, avagy szabadban épült. Zárt sorú lakóház nincs, legyen akármilyen kicsi a parcella. 1 acre (1120 □-öl) területen 12 háznál több nem épülhet s így 90—100 öles telkek is beépíthetők villaszerűen.

Az építési szabályok igen méltányosak s igen sokat engednek meg, a szomszéd érdekeit megvédik s nem engedik meg, hogy a spekuláció itt teret nyerjen. Kevés is a bérlakás, inkább művészek részére van 1—2, de mert jók a feltételek, könnyűvé teszik kinek-kinek az építést s tekintve azt, hogy a klíma megengedi, a kiállítás, a szerkezet egyszerű s megfelelően olcsóvá teszi az előállítást.

A kellő tűzbiztonság s a szükségesnél nem nagyobb és túlzott szilárdság már elegendő ahhoz, hogy a hatóság ne nehezítse meg az építkezést. Falépcsők, famennyezetek manzard-szobák, alacsony helyiségek mérséklik az építés árát. A sok lakószoba, a szép tetőcsoportosítás, keresetlen kevés díszítés, a nyílások szabálytalan és harmónikus fekvése pitoreszkké teszik a ház architekturáját. Leginkább cseréppel fedik a házat, közönséges vörös cseréppel, a kéményekre rendesen jól illő toldalékot helyeznek, a külső falakat fehérre vagy színesre festik, élénkvörösek, sárga, sötétszürke a kedvelt szín. A vékony falakat a szélnek kitett oldalon tetőcseréppel borítják. Ezek legtöbbször négyzet alakuak s szöggel erősíttetnek fel a falakra. A házak kicsik, egyemeletesek, alól egy pitvar, belépő, amelyből a lavabó nyílik és a kis hall, ahonnan az I. emeletre vezető falépcső vezet. Alól van még két vagy csak egy szoba, az úgynevezett beszélgető vagy ülőszoba.

Földszinten van a konyha, külön mosogató- és tálalóval, szénkamrával és éléskamrával, sok helyen a cselédleány részére egy öltözőfülkével. Itt-ott egy kis elkerített gazdasági udvar is van, az épület derékszöge által bezárva.

Az I. emeleten hálószobák, egy-egy mindenik családtag részére, cseléd részére, és a fürdőszoba. Kívül a ház egyemeletes volta manzardban mutatkozik. A művészi csoportosítás el nem kerülhető, az egész telep felett egy művészi bizottság áll, ennek feje Raimond Unwin, híres és jeles építész, aki az engedélyt ahhoz is köti, hogy minden, ami itt épül, művészi s változatos legyen.

Elengedhetlen kelléke a háznak a kert s ebben a virág. Több mint 250-féle fa- és bokorfajt ültettek el az útakon, parkokban, kertekben, egyrészt a dekoráció, a változatosság kedvéért, másrészt kikutatni, melyik fajták valók ide legjobban. 1000-nél több fajtájú virágot tenyésztenek s a felállított mintakertészeti telepen kiki láthatja s választhatja a maga kedvencét, főleg a régi falusi virágokat, a nem kényes, tartósakat művelik. Egyike a száz színű babvirág, gyönyörű szőnyeg ez s a legszebbé teszi az egészet, csodálatosan gyönyörködteti az embert a káprázatos színtenger, ha az utakon s a kerteken végignéz. Az utakat jó gyümölcsfákkal is beültetik, körte és alma jó terem itt. 200 acre (= 140 hold) a város különféle parkja, itt kriket-, tennis-, golf-sportpályák állnak rendelkezésre, s a gyermekek játszótereire bőségesen adtak helyet. Egy jókora 75 acre (= 50 hold) nagy park csupa bokor és apró fákkal teli, ez a madárerdő (madárszentély), ahol szabadon ezer és ezer madár fészkel s az ő énekük hangjai mellett művelik a közeli kerteket. Ott a madarat, virágot, mezőt szereti mindenki s jaj lenne annak, aki fészket pusztít, virágot tör. De a mezőt járni szabad, ott nő a fű akkor is s a legszebb gyermekjátszótér a pormentes sétahely, a zöld pázsitos mező.

A város 30,000 lakóra van tervezve s 1 acre területen átlag 23 ember lakhatik, a mezőgazdákkal együtt 35,000 emberre van hely s így 9 ember esik 1 acrera.

Ha a szám betelik, új építési engedélyt többé nem adnak s az egyesület új telepet létesít.

Igen kiterjedt csatornázása, vízvezetéke, villamos-, gázvilágítása van, útjai pompás makadám-burkolattal ellátva s mert nincs igen nagy forgalom, a gondos fentartás kőkeménnyé teszi. Járdái csak szegélykövekkel határoltattak az úttesttől, de ezeket is kiválóan gondozzák, öntözik és hengerelik.

Az utak egyrészének még csak a közepe készült el s ezt fokozatosan a szükség szerint folytatják.

Van a telepnek néhány temploma, egy csomó klubja és egy nagy központi vigadószerű háza, ahol gyűléseket, sportünnepélyeket rendeznek.

Számos női klubja van már. Minden a társadalmi élethez szükséges egyesülés itt megtalálható, az egyház, szociológia, a szini előadás (erre még nincs épitett szinházuk), hangverseny, sport stb. teret s helyet talált már. 5 hotelje, postája, tűzoltósága, rendőrsége, vasúti indóháza van.

Eddig mintegy 50 igen jól berendezett üzlete van, amelyek a város központján zárt sorban épültek s kielégithetik a vásárló közönség minden igényeit. A közegészség bámulatos. Az a gondos művészi kéz, amely itt rendelkezik, várost teremtett, de természetet is nyújt vele, egyesiti a város minden kellemetességét annak hátránya nélkül, de adja a mezőt, a vadvirágot, a zöld füvet, az erdőt, a levegőt, anélkül hogy az emberekhez szokott városi lakó egyedül érezné magát. Kétszer is rendeztek 1905 és 1907-ben Letchworthban modern kiállitást, hogy bemutassák az új lakástipusokat, a házakat azután eladták s ezek ma a város egyik kedves részét alkotják.

Letchworth város alapitásával megmutatták, hogy kell a szükségnek megfelelően olcsón teremteni valami újat, hézagpótlót. Követik is e példát s részben a városokhoz csatoltan, de tőlük távolabb is, más-más angol nagyváros közelében létesülnek a kert-városok.

Ezután áttérek egy nem öntudatos rendezés folytán keletkezett kert-városra, Bournemouth angol tengeri fürdőre. Ennek a páratlan paradicsomnak históriája nincs 70 éves s ma is áll egyik szalmafödeles háza, ma egy női klub, az utolsó azok közül, amelyek a régi halásztanyára emlékeztettek.

Londonból 2 órai gyorsvonattal 100 kilometeres sebességgel Southampton nagy kikötővárostól alig félórányira érjük el, — Wight szigetével szemben. Anglia számos ilyen fürdővel bir ezen a déli partvidéken, de klimatikus viszonyánál fogva ez a legérdekesebb. Olyan mint Abbázia, mindig enyhe, a havat, a szigorú telet itt nem ismerik s ez adta meg fejlődésének alapját. Ma kb. 80 ezer lakója van, de környékével úgy összenőtt, hogy lakóinak száma így 120 ezren is túl van.

Azt hinné az ember, egy nagy város az egész, hiszen a határ már megszünt, ház-házat követ; egymás mellé sorakozik.

Ez a város visszavonuló helye a gazdag angol embernek, gyönyörű elsőrangú hotelek állnak rendelkezésére. Pompás magánvillák épültek fel. Se szeri, se száma a jó penzióknak. A város ragyogóan tiszta. Útjai elsőrendüek, aszfalt- és makadám-burkolattal váltakozva s az olajjal locsolt útak a porszemet is alig engedik felszállni. A város közepe olyan kereskedésekkel van teli, hogy Londonban is megállják helyüket s közvetlen mellettük a végtelen kertek sorában villa villát ér. Közepén van egy több kilométer hosszú völgy, sétatér, virággal pompás fákkal tarkitva, a Bourn-patakkal, zöld gyöpén játszik a gyermeksereg, papirhajókat bocsátanak a kis patakba, ott ül a pihenő nép, sétál az úr, egyszóval a zöld mező mindenkié, nem kergeti le rendőr, felvigyázó. Hiszen inkább az utat kerülik az emberek, mert ott por is képződhetik, de minálunk forditva van, a pázsit szent és sérthetetlen; Anglia parkjaiban az utat alig használják, — ott a kocsi jár. — A város egy tengeri homokparton épült, a homokot a szél hányta-vetette, s ma egy nagy kert az egész, lekötve a homok csodás vegetációval. Megfigyeltem, hogy képzik ki s javitják a talajt. Néhol vad, szúrós növényzet is volt már s itt-ott kis erdőcske is állott. Először a homokra műtrágyát hintenek, gipszet kevertek bele s arra 20—30 cm. vastagon is turfát raktak s erre mezei gyeptéglákat helyeztek s a már lerakott vizvezetékkel, vagy úgy istenre bizva esővel locsolták. A turfaréteg végén szabadon maradt s mert levegő járta, hamarosan termőfölddé lett, a gyep megfogant s immár kész volt a jó kerti talaj. — Az épités alapja jó, mészkő tartalmú vagy kemény, homokos, agyagos talaj s így drága alapozást a házak sem kivántak.

Vizet vízvezeték útján nyernek a jó távol eső hegyi forrásokból, a város előre késziti az utakat, csatornát, vízvezetéket s a villák így gombamódra szaporodnak s bizonyára viselik is az útrendezés terhét.

Ahol az út nagyobb kocsiforgalomra is szolgál, ott a járda és a kocsiút közé erős levelű, gyönyörű virágú rododendron-bokrokat, élő sövényt ültetnek, ez 2 méteren felül is megnő s felfogja az utca porát, sem a gyalogló, sem a kerítés mögötti villa, kert nem lesz porossá. Észre sem veszi az ember, hogy ott kocsi is jár.

Útjai kellemesen hajlanak, míg a fő villamosutak egyenesek s igen hosszúak. Ezeken zárt sorban épitenek, ezekben vannak a boltok nagy számban. De a mellékutca az kert, ott laknak is az emberek, éppen úgy, mint Londonban. Sokszor a mellékutak egy-egy zárt zsákutcát alkotnak külön kis parkkal, tennisz-pályával, minden háza az utcának egyforma, rendszerint egy-egy tulajdonosé is. Az ezekben lakó azt hiszi, hogy távol a várostól, kertben lakik s alig néhány lépésre tőle, nyüzsög a nép, fut az auto, a villamos.

A városban igen sok a templom, könyvtár, iskola, egyesület, szinház, nagy árúház, gazdag angolok alapitványaiból alkották ezeket, a fürdőidényélet úgyszólván egész évre terjed, télen mint légkúrahely, nyáron mint tengeri fürdő. Amit az előkelő kultúra a magánlakások részére alkotott, itt mindenhol feltalálható, amit luxusreklám és kiabálás nélkül nyujt, itt fellelhető; a város csendje, előkelő színezete igazán nyugalmas, gazdag emberek otthonának teremtette ezt a tengeri fürdőt, ezt a csodavárost.

Nem hagyhatom említés nélkül egyik kirándulóhelyének érdekességét. A közeli főúr lord Winborn egyik kis faluját, munkásainak házait, előkelő épitőművésszel a régi ős stílusban szalmafedéllel épitette fel s mintafalut teremtett vele, hogy lássák, mint lehet művészettel a legegyszerűbb kiképzéssel is teremteni. Aki a lakók közül házát legtisztábban tartja s aki a legszebb virágot ülteti, akinek a kertje a legszebb, annak ünnepségek közt évenként díjat ad ki. A kirándulók nagy kocsikon keresik fel e csodás kis falut, hogy adózzanak a nemeslelkű főúr művészi szeretetének, — finom lelkének.

Nem mulaszthatom még el azt, hogy összehasonlítást ne tegyek az angol és német villák között. Erre bőven nem terjeszkedem ki, csak felemlitem, hogy villa-város ma minden német helyen van a gazdagok részére. Paloták ezek, gazdag interiörökkel, kőhomlokzattal, 100—200 évig is, sőt tovább álló kőházak, itt-ott várak is. Ez a luxus fölösleges, káros is. Hisz a lakás változó valami, ami 30 évvel ezelőtt jó volt, az ma aligha modern s ez így lesz 30 év után is. Az angolok villái egyszerűek, 50—60 évre szólók, hogy azután újnak adjanak helyet, ha már elavulttá lesznek.

Hogy a német nép luxusát megértsük, nézzük meg a miénket is; kinek van itt családi otthona? a gazdagnak, sőt csak az igen gazdag embernek. A Városliget környékén egy-egy villa nagy vagyonba kerül.

Bournemouth nagyrészt a gazdag angolnak épült, de a periferián már szerény polgári villák százai készülnek, helyet adnak a fürdőt szerető, a csendet imádó szegényebb polgárnak is. — Még ez is sok a polgár angol társadalomnak, megteremtették a még olcsóbb Letchworth városát, London tartozékát. A német is utánozza, egyelőre csak szerény művészi munkástelepeket létesit már egy-egy világcég; de már a számtalan épitészi kiállítás, Berlin környékének villatelepei lassanként a szerényebb angol rendszert viszik át a józanabb német polgárság számára is.

És mit csinálunk mi? Ha munkáslakásról van szó, művészietlen, nagyon olcsónak nevezett parasztházakat csinálunk. Kevés költséggel művészetet is lehetne belevinni s hogy e téren is nevelődjék az ott lakó nép s jó izlést teremteni tudjon. Nem rokonszenvezek, se nem üdvözlöm ezt az eljárást, kevés benne a haladás. A polgárság is ébredjen fel indolenciájából, követeljen jó, olcsó lakást s igyekezzen magán segiteni. Csak nemrégiben egy társaságban

felvetettem a kérdést s egy budai kis villatelep létesitésére buzditám őket. Egyesek mint valami óriási távolságot képzelik Budát, hová is merészelek, hogy lehet oda jutni stb. stb. Nem gondolnak arra, hogy az a Buda jelenti a családi otthont, az egyéni jólétet, a verőfényes napot, a zöld kertet, a friss, szabad levegőt, a kék eget, a hosszú életet. ANGOL KERTVÁROSOK

Azért van ez így, mert egyesek nem képesek a kis telken, távol a város centrumától épiteni, csak egyesületek, csoportok érhetik el, hogy hatóságok, bankok, közlekedési vállalatokra befolyást gyakoroljanak. Úgy amint Angliában, tizenhárman megindították az immár az egész világra elindult meg-megvalósuló eszmét; a mi viszonyainkban is, főleg itt Budapesten, a gyönyörű budai hegyek közt, családi házakat épiteni is csak jó vezetéssel, — irányitással lehet.

Jakab Dezső.

CSALÁDIHÁZ-TELEPEK

Az ÁLTALÁNOS SZÜKSÉGLET késztet arra, hogy szabaduljunk a városi bérlakások egészségellenes, zsufolt tömegéből. Mindinkább nyilvánul az óhaj, hogy hajlékunkat a szabad természet ölén épitsük fel, vagy egy kis kertet teremtsünk környezetünkben, vagy ha már egyáltalán másként nem lehet, egy virágos ablakot. A városi lakóház semmiképpen sem felel meg azon szükségletnek, amelyet a dolgos ember életmódja megkiván, nem nyujtja neki a munka utáni zavartalan pihenőt. Lassan-lassan tért hódit az a kivánalom, hogy egy házban egyes családok részére teremtsünk otthont. A középosztályról van itt szó, nem a tehetősebbekről, kik céljaikat úgy is elérhetik. E jogos kivánalom megvalósitása azonban számos akadályba ütközik, melyeket egyenként figyelembe véve és módokat keresve az akadályok elháritására, lesz lehetséges csak, hogy némileg megközelitsük a családi házak ideálját.

Természetes, hogy arra gondolni sem lehet, hogy az ilynemű családi házak magában a város közepében, a forgalom és a foglalkozás centrumában alkottassanak meg, egyrészt azért, mert a helyek rendeltetése a kereskedelem és ipari élet, mely megkivánja, hogy minden talpalatnyi tér felhasználtassék, másrészt a telkek drágasága nem engedi meg, hogy az kisebbszerű épületekkel épittessék be. A szabadban, a város környezetében kell tehát a családi ház helyét megválasztani. Természetes ennélfogva, hogy elsősorban a közlekedési eszközök javitása a legfontosabb feladat, hogy a városban levő dolgaikat a künnlakók pontosan lebonyolithassák. Családi házak tehát és családiház-telepek csakis oly kültelken épithetők fel, melyek közlekedési eszközei gyorsaságra és pontosságra a legmesszebbmenő igényeket is kielégitik. A második akadály, mely gátlólag hat az ilynemű egészséges épitkezés fejlesztésére, maga az épitési szabályzat, mely rendelkezéseiben ez épitkezésekre tekintettel nincs. A harmadik: financiális körülmények, mert természetes dolog, hogy családi ház épitésével a középosztály nagyobb házbérterhet nem vehet magára, mint amilyent a városi bérlakások okoznak, sőt e teher még lehetőleg csökkentendő. Lássuk tehát, hogy ez akadályozó körülmények hatásaikban mikben nyilvánulnak. Maga Budapest fővárosa közlekedési szempontokból nem rendelkezik azon megfelelő eszközökkel, melyek lehetővé tennék a kültelken lakók gyakori és gyors közlekedését. Tudjuk, hogy pályaudvaraink kizárólag a távolforgalom lebonyolitására szolgálnak. Sok szó esett ugyan a pályaudvarok, speciálisan a nyugati pályaudvar kitelepitéséről, de hogy annak helye hová kerüljön és hogy az új központi pályaudvar felölelje a legfokozottabb szomszédos forgalmat, ez mindmáig még az Országos Középitési Tanács által kidolgozott szabályozási tervben sincsen megállapitva. Nincs is olyan közúti vasutunk, mely alkalmas volna arra, hogy a város ezen forgalmát közvetitse. Villamosvasutaink és helyiérdekű vasutaink téli időben például egyáltalában nem csábitó eszközök arra, hogy valaki kültelki lakásra gondoljon.

Épitési szabályaink igaz, hogy revizió alatt vannak, de aligha hisszük, hogy képesek lesznek azon követelményeket kielégithetni, amelyeket a modern városok fejlesztése megkiván. Nem mintha abban kételkednénk, hogy megalkotóikban hiányozna a jóakarat,

avagy a tudás erre, de azért, mert nélkülözniök kell az ehhez szükséges alapot. Építési szabályzat tudniíllik nem alkotható meg anélkül, hogy a város és környezetének végérvényes és az újabb kívánalmaknak megfelelő rendezési terve megállapítva ne lenne. A mai szabályzat alig tesz lényeges különbséget a városi építkezés és a családi házépítkezés között, majdnem lehetetlenné teszi a racionális családi ház megalkotását. Olyan falvastagságokat ír elő a szabályzat, melyek tetemesen drágítják az építkezéseket, holott ha elfogadjuk, hogy a külső falak vastagsága a hideg és meleg elleni védekezés szempontjából szükéges is, semmiképpen nem indokolt a középfalak szertelen méretezése, mivel az szerkezeti szempontból egyáltalán nem szükséges. Nagy akadály továbbá, hogy a fából való szerkezetekkel szemben oly nagy az ellenszenv, maga az építési szabályzat is tűzrendészeti okokból megnehezíti ezek alkalmazását, holott e tűzrendészeti szempontoknak is egész másoknak kell lenniök, mint városi épületeknél. A padlástérnek lakóhelyiségekül való kihasználása egyáltalán nem közkedvelt; építési engedélyek megadásánál a hatóságok a padlások teljes kihasználását kerülni késztetnek, az építészek pedig sokszor a közönség befolyásának engedve, nem foglalkoznak a családi ház problémájával olyan behatóan, mint az kívánatos volna. A ma épülő családházak javarésze, egynéhány egészséges példától eltekintve, a városi lakás másolatát adja és nem méltatja figyelemre azon egyszerűsítéseket, melyek egy családi háznál végezhetők. Ritkán látjuk például, hogy a középosztály részére épített családi házakban fából való mennyezetet és falépcsőt alkalmaznának, vagy pedig, hogy a nem praktikus kétszárnyú ajtók helyett a jobb megoldású egyszárnyú ajtót használnák. Családi házak ablakai ugyanazok mint a városi bérházaké, holott a szabadban, hol több a világosság és a házak exponáltabban vannak elhelyezve, feltétlenül kisebbméretű ablakok volnának célravezetők. Maga a családi ház alaprajza nem terjed messzebb, minthogy ugyanazon principiumokat elégítse ki, melyeket a városi bérlakásokban keresnek, melyeknek nálunk a külföldtől eltérően külön, megállapodott sajátosságai vannak, melyek azonban a családi ház céljaira egyáltalán meg nem felelők. Ha már a városi bérlakások megszokása bizonyos életrendet állapított meg a családi házat építő közönség felfogásában, úgy legalább a francia bérlakásokból kellene erre példákat venni. A sok kisebb szoba, melyek mindegyikének megvan a maga rendeltetése, sokkal inkább elégítené ki a család igényeit, mint a kevés és nagy terem, amelyeket építünk.

Azon követelmény, hogy a családi házak nagyobb áldozatokat ne rójjanak a közönségre, mint a városi lakás, késztet arra, hogy ezeket telepekben építsék fel, mint egy kis községet és lehetőleg sok épületet egyszerre.

Az ily telepek létesítése máig nálunk számos esetben megkísértetett, de sajnos, eredménytelenül, mindmáig nincs is igazi modern családi lakóház-telepünk.

Néhány számítás elkerülhetetlen, hogy e kérdést megvilágítsuk. Lássuk tehát az adatokat:

Egy jobb polgári család háromszobás lakásáért a városban körülbelül 1200 korona bért fizet, ha azon építkezési módot tartjuk szem előtt, amely szerint a családi házak mai nap készülnek, ugyane lakásigényei kielégíthetők egy 300 négyszögöles telken, melynek nem túlmagas ára, ölenként 30 koronával számítva, 9000 korona. Az épület tartalmaz három szobát és az ehhez való összes mellékhelyiségeket, s ezenkívül egy házmester- vagy kertész-lakást, mosókonyhát, vasalót. Előállítási ára, mérsékelten számítva, 20.000 korona. A felmerülő mellékkiadások, kert készítése, építési engedélyek, tervezés stb. 2000 korona, összesen tehát 31.000 korona. Ezen objektumra, előnyös bankviszonyok közt, megszerezhető cca 18.000 korona kölcsön, a fizetendő annuitás ez után 900—1000 korona, a fennmaradt 13.000 koronát, 6 százalékos befektetéssel számítva, évi 780 korona, további kiadások évente 200 korona. Összesen tehát e lakás évente 1880—1980 koronába

kerül. Ez összegért megvan azon előny, hogy a ház az építtető tulajdonát képezi és így rekompenzálva van azon túlkiadás, amit fizet a városi bérlakáshoz képest, hol a lakbér részére elveszett. Ez tehát olyan megoldás, melyet megtehet azon jómódú egyén, ki magának egészséges és nyugodt otthont kíván biztositani és a költségtöbblet nála szerepet nem játszik. A technikus feladata tehát, hogy a megoldást keresse e nagy teher csökkentésére. Keresve a megoldást, kivánkozik erre is alkalom.

Elsősorban a telek árát kell csökkentenünk. Nem képzelhető, hogy a főváros közelében, csatornázott utak és vizvezetékkel, világitási vezetékkel ellátott telek ára ölenként 30 koronánál olcsóbban beszerezhető legyen. De nem is szükséges, hogy 300 öl területre épitsünk, mely önálló ház részére nem túlnagy és az angol épitési mód szerint, mely ma már Németországban is erősen meghonosul, egyharmadára redukálható, anélkül, hogy ezáltal hátrány származna. Az épületek részére 100 öles telket hasítanak ki, melynek utcai homlokzata 10—12 méter. Így képeznek két utcát, a telkek tudniillik rövidebb oldalukkal hátul egymáshoz támaszkodnak. Az épületek az utcai fronton is előkerttel épülnek, úgy hogy az épületek közt 30—40 méter széles közös udvar marad oly hosszban, mint az egész épületcsoport. Ez így nyert udvar, különösen kombinálva a cca 5 méter széles előkerttel, teljesen pótolja azt, hogy az épület szabadon álló.

Az angol és német ház teljes felszereléssel épül, igen észszerű alaprajzzal, egy hall körül több emeleten szétosztott szobákkal, a souterrainban vannak elhelyezve a konyhák és cselédlakosztályok, mosókonyha stb. A padlástér szobák részére megfelelően ki van használva. A telek árát így egyharmadára redukáltuk volna, az építkezést ugyan egyszerűsítettük azáltal, hogy több emeletet egymásfölé épitettünk, szerkezetekben is lényeges megtakarítást érhetünk el, de még mindig nem érjük el azon határt, melyet az egyszerűbb polgári család teherként magára vehet.

Az ilynemű épület hasonló alapokra fektetett számítási adatai a következők:

Telek ára	3.000	korona
Építkezés cca	18.000	»
További kiadások	2.000	»
	23.000	korona
Az évi kiadások: annuitás cca	660—700	korona
A saját befektetett pénzének kamatai	660	»
További kiadások	200	»
cca	1520—1560	korona.

Mint látjuk, az ilyen építkezés még mindig drága és nem vezet célhoz. A legmodernebb intézményekhez kell tehát fordulnunk, hogy a telepek létesitését elősegitsük és sikerülni fog ezáltal nemcsak a létesités módját megkönnyiteni, hanem azt is, hogy a lakók kényelme fokozottabb mértékben lesz kielégithető, a háztartás terhe és gondjai kevesbednek, az életmód észszerűbb. A közöskonyha intézménye azon eszköz, mely célunkhoz vezet. A telepen minden húsz épületre közöskonyha épitendő, úgyszintén közös mosókonyha, mángorló, vasaló-intézet, kapcsolatosan a közös központi fűtésberendezéssel. Egy húsz házas csoport részére pedig két házfelügyelő, illetve kertész-lakás tervezendő. Mindezek egy közös gazdasági épületben nyerjenek elhelyezést.

A lakóház most már megtervezhető akképpen, hogy a lakásban a lakószobákon kívül csakis egy belső szolgálatot végző szolgáló találjon elhelyezést egy erre alkalmas kis szobában, a házak nem tartalmazzák a költséges házmesterlakásokat és a többi nélkülözhető helyiséget. Megszokni ezt könnyű, mert kivéve a közöskonyha intézményét, a városi lakóház által tartalmazott helyiségekkel rendelkezünk.

Azáltal, hogy e helyiségeket kiküszöböltük, lényeges változtatást hozhatunk be az épület alaprajzában. Képzeletünkben egy, a városi háromszobás lakásnál, melyet kiinduló alapul vettünk, racionálisabb megoldás lebeg. Kis előcsarnok vezet az épület belsejében elhelyezett hallba, mely fülkékkel alkalmasan lakályossá téve, a nappali szobát helyettesíti. A földszinten ezenkívül a tágasabb ebédlő az udvar felé fordítva, az utcára a kisebb méretü szalon és egy úri szoba nyernek elhelyezést. A padlástérben két hálószoba, fürdő- és egy cselédszoba és egy kis melegitő-konyha, mely külön háztartásra is alkalmas, helyezendők el. A városi három szoba helyett hat kényelmes helyiség áll rendelkezésre. Az észszerű és egyszerű szerkezeteket figyelembevéve, mely szerint az ilyen házat épiteni kell, 10—12.000 koronából ilyfajta épület előállitható, ha azokat tömegesen építjük fel. A gazdasági épület költségei 20.000 koronára becsülhetők, melyekből tehát 1000 korona esik egy-egy épületre.

A költségek számaránya következőképpen alakul:

Telek	3.000 korona
Építés	12.000 »
További kiadások	1.500 »
1/20-ad része a gazd. ép.	1.000 »
	17.500 korona.

Az évi kiadások: annuitás 10.000 korona után évi 550 korona. A befektetett tőke utáni kamat 450 korona, a további kiadások, habár ez esetben kevesebbek, a meglevő alap szerint 200 korona, összesen évente 1200 korona.

Nem kell számitanunk természetesen a közösháztartáshoz szükséges cselédszemélyzet fizetését és a többi kiadásokat, melyek természetesen a családok háztartásában lényeges megtakarítást kell hogy okozzanak.

Ami magát a telep létesitését illeti, természetes, hogy elsősorban mindazon észszerű egyszerűsítések, melyek ez építkezéshez szükségesek, az építési szabályzatban meg legyenek engedve. Elsősorban a telkek 100 ölre való parcellázása, azután a szerkezetek egyszerűsítése. Említettem, hogy nem képzelhető az építési szabályzat helyes megalkotása anélkül, hogy a városrendező terv megállapítva nem volna, íme a bizonyíték, mert ilyen és hasonló építésmódok a városrendező tervben adott helyekre kijelölendők és ehhez kell az építési szabályzatot alkalmazni. Természetes, hogy a proponált építési mód biztositására ma is hozhatók intézkedések, a városszabályozási terv azonban egységesen oldaná meg a kérdéseket és számos egészséges alapra fektetett építésmódot állapithatna meg.

A finánciális kérdést hagytam utoljára, néhány szóval ezt is meg kell világitani.

Azon középosztály, mely e telepek létesítésében résztvehet, javarészt hivatalnokok és kereskedőkből áll, kik, ha a számítás szerint szükséges kisebb készpénztőkével rendelkeznek is, azt építkezés céljaira le nem köthetik. A banktól nyerhető elsőtételű jelzálogkölcsönön túl igénybe kell venniök további előnyös kölcsönt, melyet természetesen könnyen törleszthetnek, az építkezés nem róván rájuk nagyobb terhet, mint amilyent lakás címén úgy is viselnek. A készpénzbefektetés a fentebbi számításoknál 6 százalékos évi kamatozással vétetett fel, mely szerint a mai pénzviszonyok szerint második tételű bankkölcsön ugyan nem szerezhető, de a nemrég multban még lehetett. Az ismertetett számításoknál ez figyelembe nem volt veendő, mert azon feltételből indultunk ki, hogy a bankkölcsönön túli összeg, mint készpénzbefektetés szerepel. Nem okoz ugyan lényeges különbséget azon differencia, melyet rendes pénzviszonyok között ez okoz, annál is inkább, mert az első tételű kölcsön a számítások szerinti módnál olcsóbban nyerhető. A fontos azonban az, hogy a bankok révén sem az első, sem a második tételű kölcsönnel nem érhető el, hogy az építkezés és telekérték teljes összege nyujtassék az építkezőnek.

Az előnyös és teljes összegű kölcsön nyujtása, amennyiben e feladatot már a külföldön is ez alapokra fektetik, a székesfőváros vagy az állam feladata kell hogy legyen. Családi lakóháztelepek létesitésére, illetve kölcsönök megadására évente nagyobb összeg volna a budgetbe beállitandó.

Elérhető azonban ugyane cél társadalmi egyesülés útján is. A szükséges összeg megszerezhető akkor, ha a házépitők egyetemlegesen szavatolnak egymásért. Újitás ezen rendszer mellett az volna, ha nem az egész telep és annak minden tulajdonosa vállalná e szavatosságot magára, hanem 5, 10, 20-as csoportokban történnék ez, a telep berendezése szerint. Igy a tulajdonosok is könnyebben határoznák el magukat erre, különösen ha figyelembe veszik, hogy a házaknak értéke idővel csakis emelkedhet és megtérül azon összeg e cimen, ami esetleg a házak időszaki megüresedéséből származik, például halálozás vagy eladás esetén.

Igen fontos körülménynek tartom azonban, mit el nem mulaszthatok kiemelni, hogy olcsón csak úgy lehet épitkezni, ha az ily telepek jóformán egyszerre épülnek fel, egységes tervek szerint. Igaz ugyan, hogy felmerül az ellenvetés, hogy igy az épületek sablónossá válnak és a telep ezáltal nem képez kellemes tartózkodóhelyet. Ez aggály azonban csak látszólagos, mert az ilynemű telepeken kell hogy iskola, kápolna, vagy ha kisebbek, legalább bazárépületek létesüljenek, mindezek helye a parcellázásnál előre kijelölendő és a telep egyes pontjai nagyobb családok és családi házak részére fenntartandó, úgy hogy ezáltal bizonyos változatosság áll be.

Ami a családi házat magát illeti, az a telep nagyságához mérten néhány tipus szerint kell hogy felépüljön, a jó családi ház alaprajza kell, hogy megállapittassék előzetesen. Természetes, hogy bizonyos helyes terv alapján kell a homlokzatoknak váltakozni, hogy az egész telep egységes és szép hatást nyujtson épületei és parkjaival.

Minden családnak megvannak a speciális kivánságai, mik soha fel nem merülnek, ha a városi rossz bérlakások közt kell választania, könnyű tehát e legtöbbször képzelt kivánságokról lemondania, ha ily jó lakások állanak rendelkezésre.

Leghelyesebb, ha egy vállalat egységes tervek és izléses csoportositással előre felépiti a telepet vagy annak jórészét. A közönség tudniillik a terveket nem képes megitélni, míg a felépitett jó házakat szivesen vásárolja, ha ez nem lehetséges, elkerülhetetlen néhány minta előzetes megépitése, amelyből a közönség aszerint választhat, mint azt a telepszabályozó terv megállapitja.

Ezekben kivántam felhivni a figyelmet arra, hogy a technikai egyszerűsitések mennyire javithatják lakásviszonyainkat. Ez általánosságban egyik módja annak, hogy egészséges és kényelmes olcsó lakásokat teremthessünk. A részletkérdésekről még sok szó kell hogy essék, helyes tervek, higiénikus berendezések stb. mind egy-egy fejezetét képezik e kérdésnek.

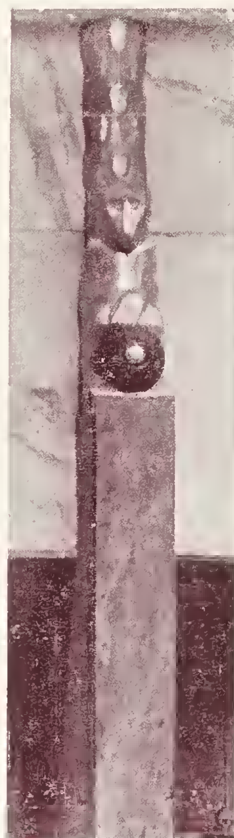
Málnai Béla.

DOMBORÍTOTT RÉZPÁRKÁNY

MINTÁZTA MARÓTI GÉZA

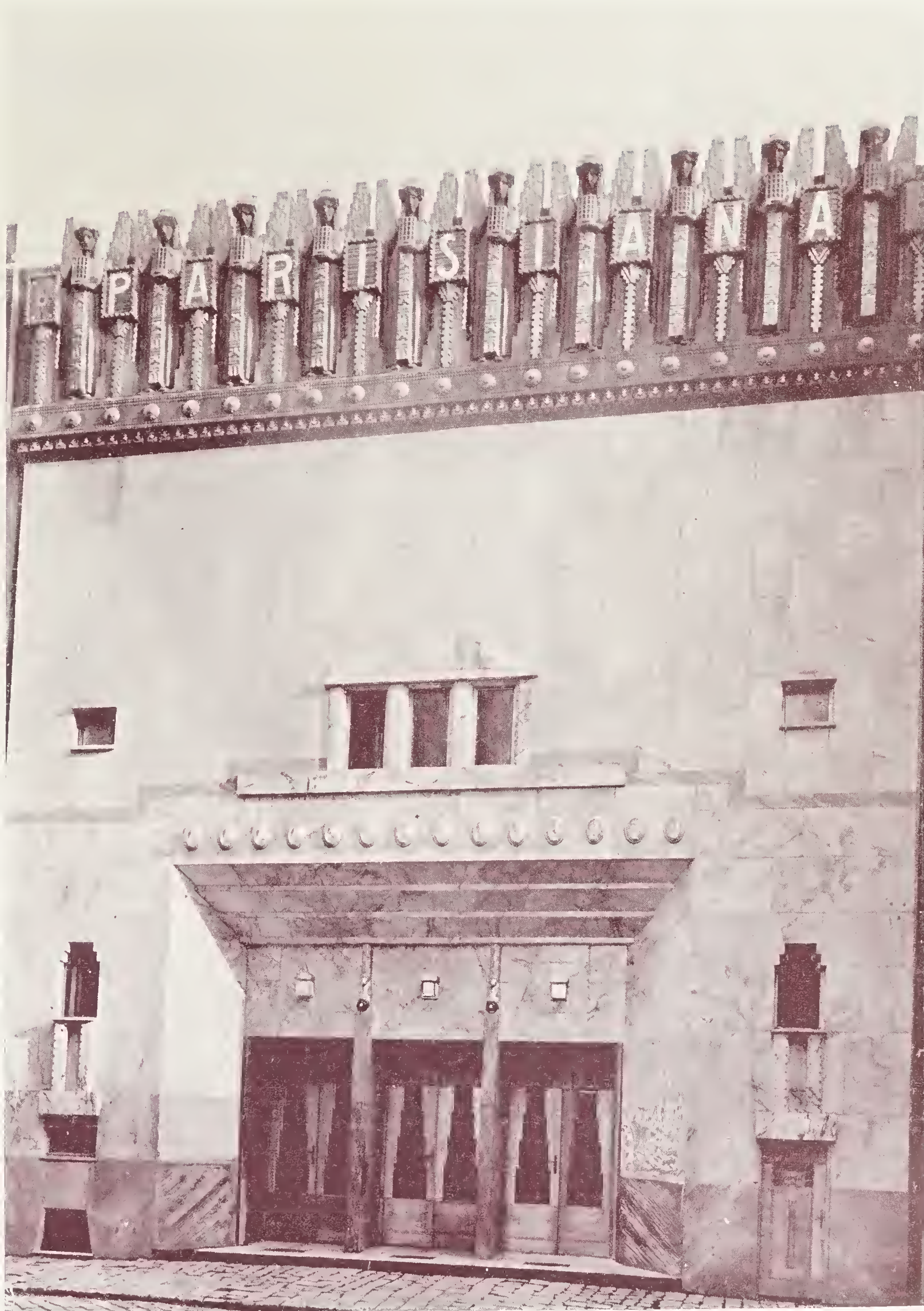
SZINHÁZ,
TERVEZTE LAJTA BÉLA

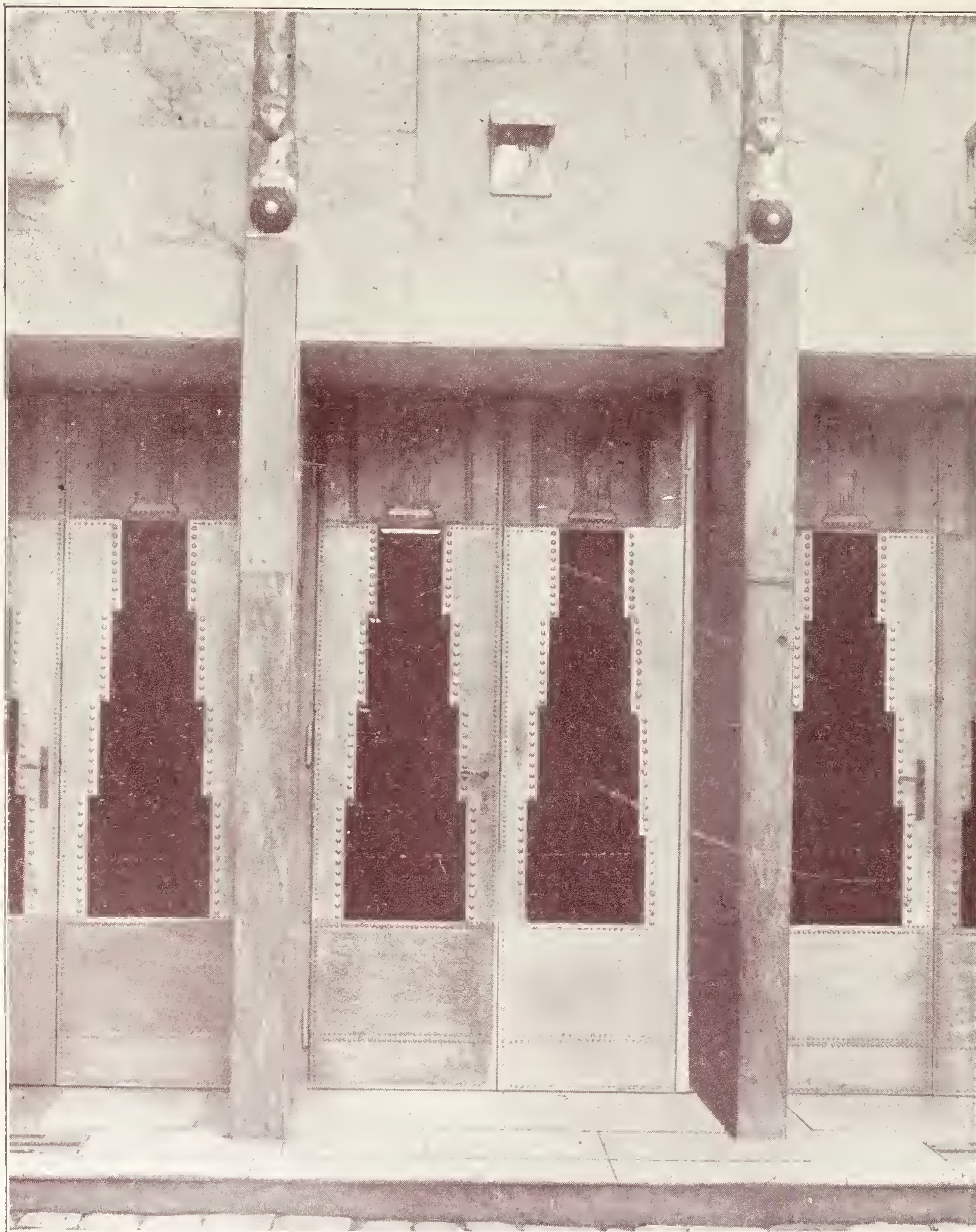
ALUMINIUMBÓL
DOMBORÍTOTT DÍSZ
A FŐKAPUN

A PARISIANA ELŐCSARNOKA

HOMLOKZAT, MÁRVÁNYLAPOKKAL BORÍTVA

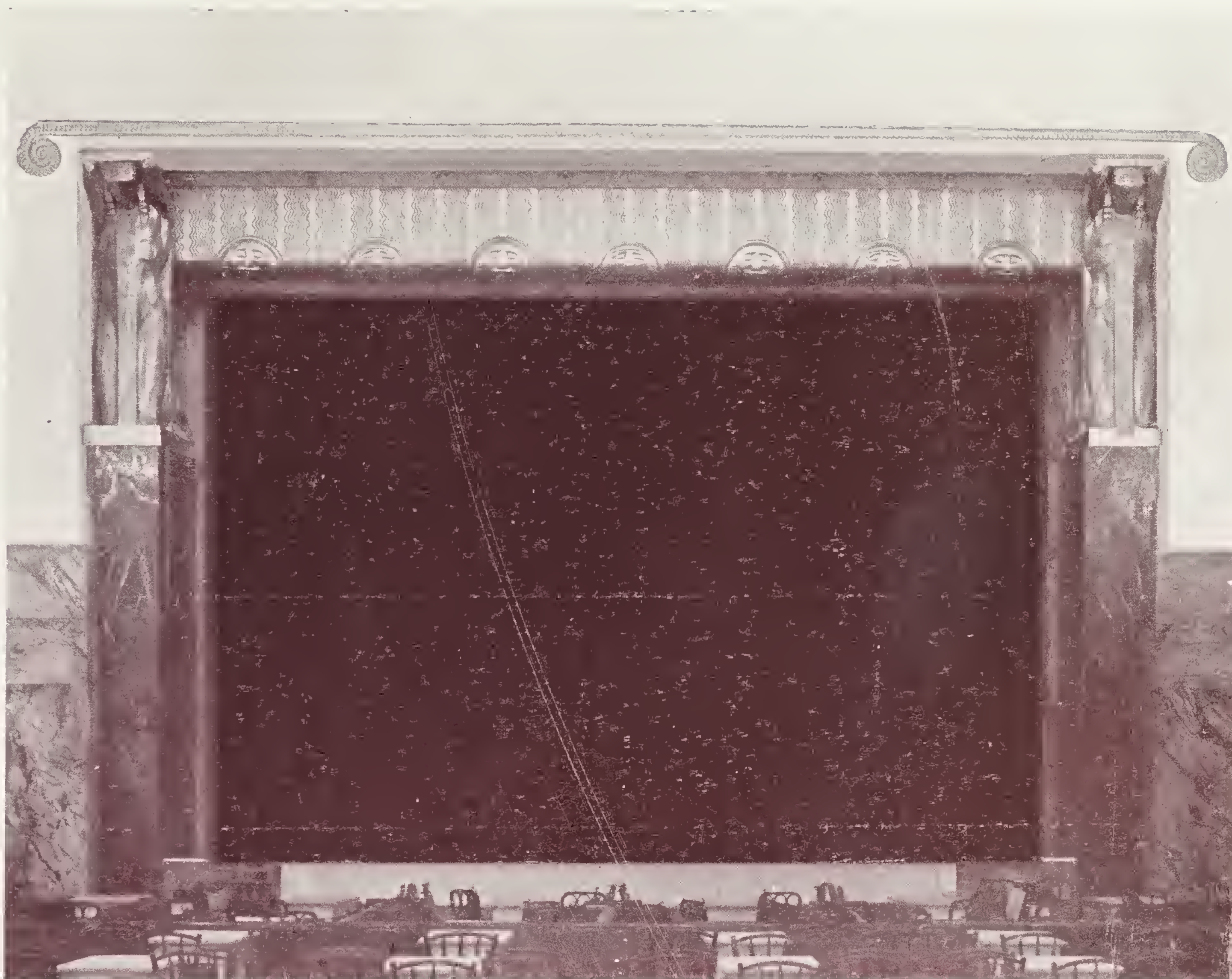
A PARISIANA ALUMINIUMBÓL DOMBORÍTOTT KAPUJA

HOMLOKZATRÉSZLET

A PARISIANA NÉZŐTERE

A PARISIANA SZINPADA

PARISIANA MULATÓ, BEJÁRÓ-AJTÓ ALUMINIUMBÓL

INTERIEUR-RÉSZLET

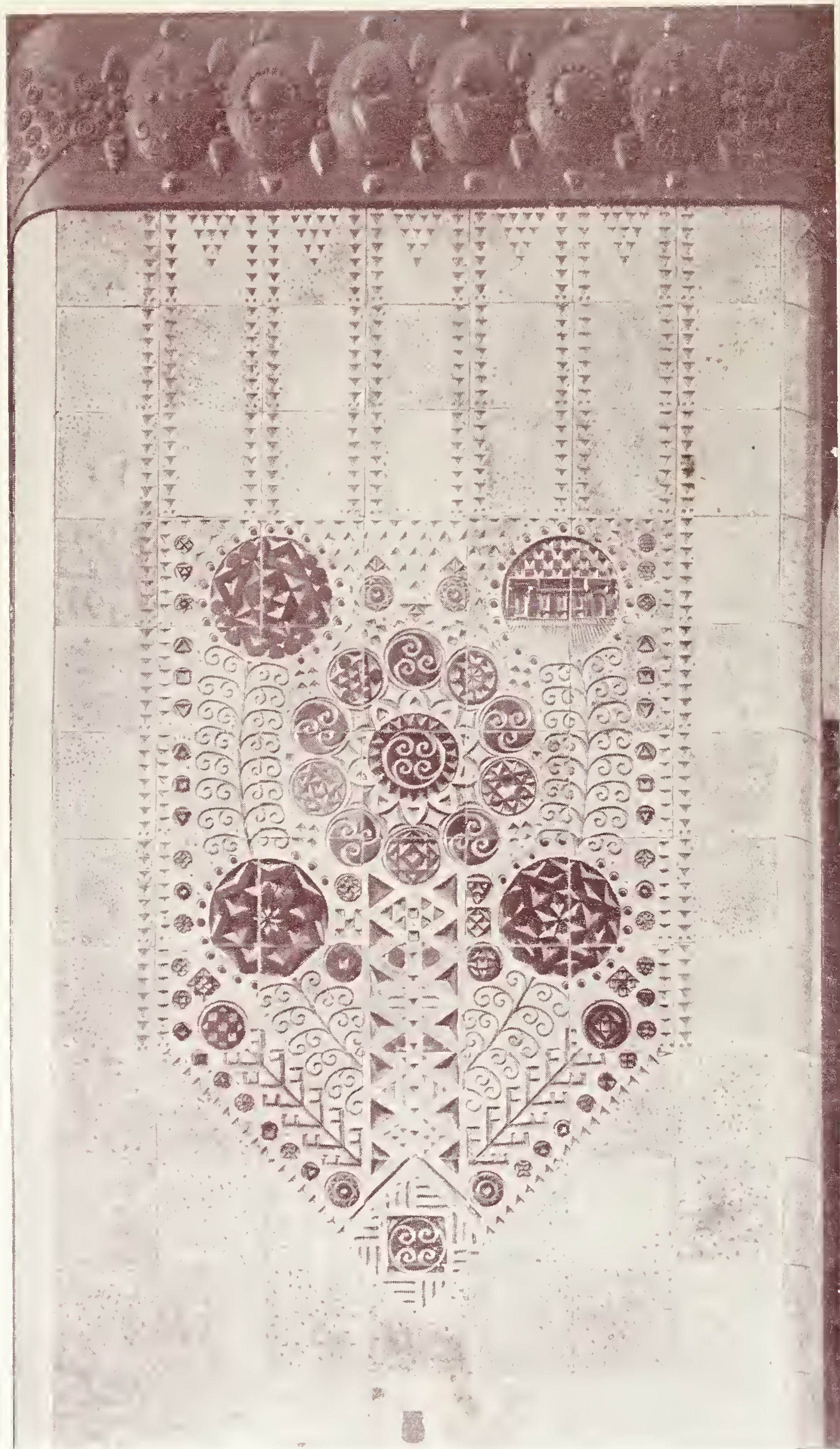
PORTÁL (EOSIN- ÉS VÖRÖSRÉZBŐL) LAJTA BÉLA

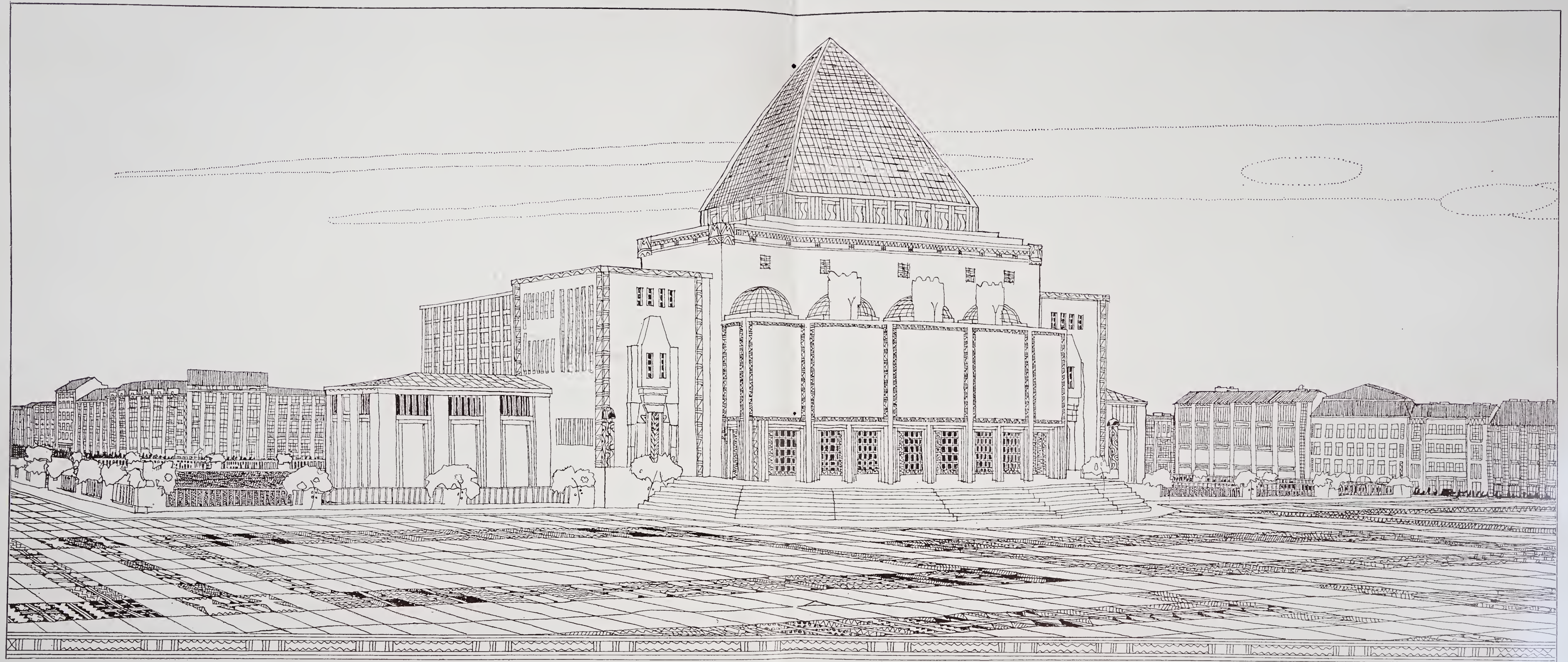
PORTÁL RÉSZLET LAJTA BÉLA

PORTÁL (EOSIN ÉS VÖRÖRÉZ) LAJTA BÉLA

PORTÁL-RÉSZLET (EOSIN-PILLÉR) LAJTA BÉLA

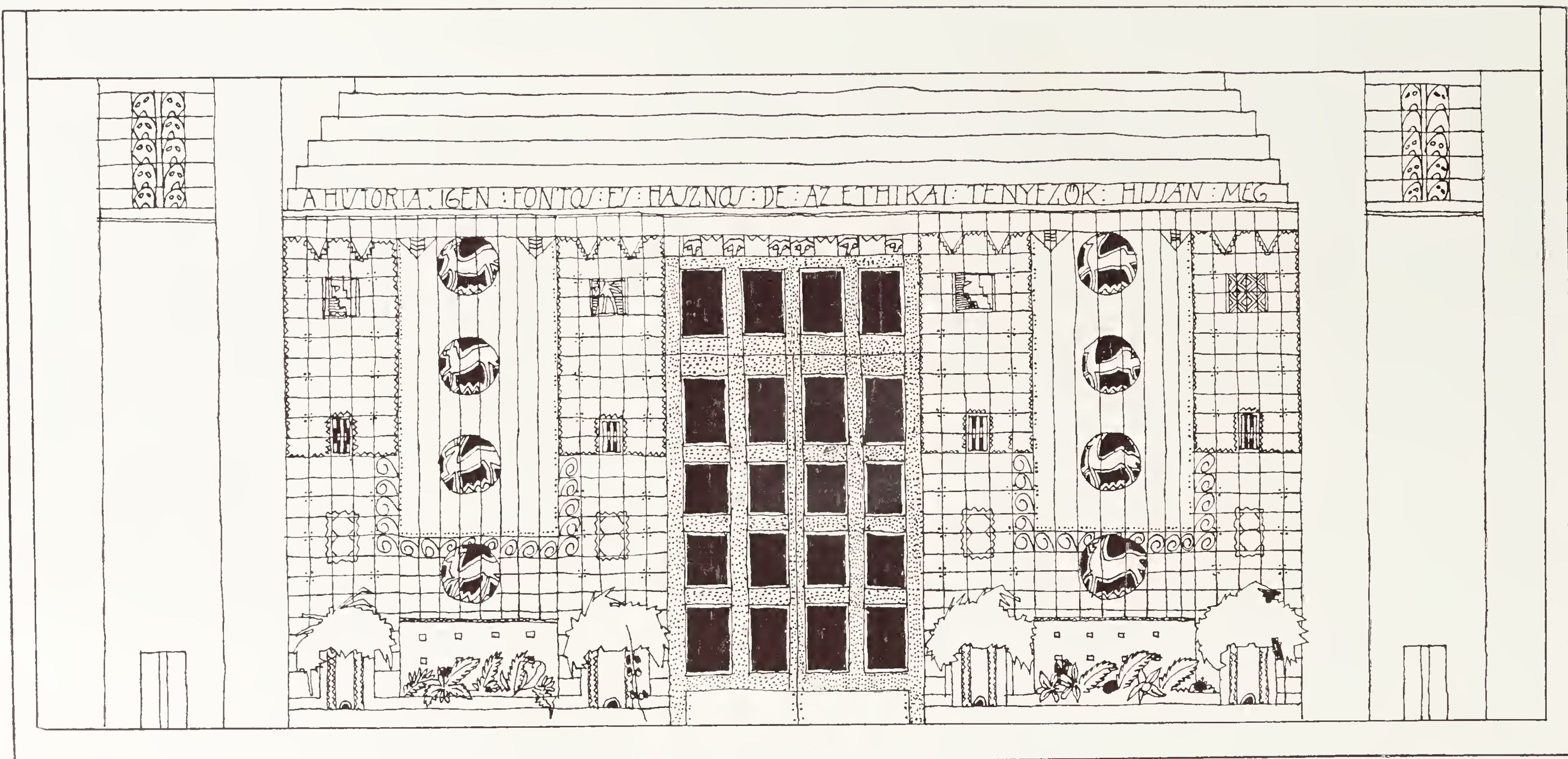

FŐVÁROSI KÖNYVTÁR

A MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYLET 1909. ÉVI NAGYPÁLYÁZATA

I. díj: az egyesületi aranyérem és a vallás- és közoktatásügyi miniszter utazási díja

TERVEZTE MÁLNAI BÉLA

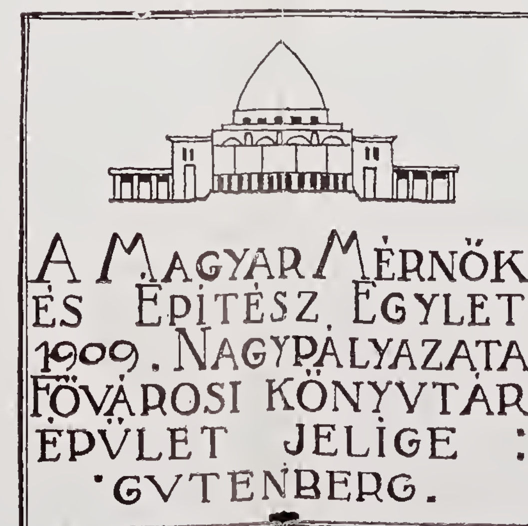
KÖNYVTÁR-PALOTA, A M. M. É. E. NAGYPÁLYÁZATA

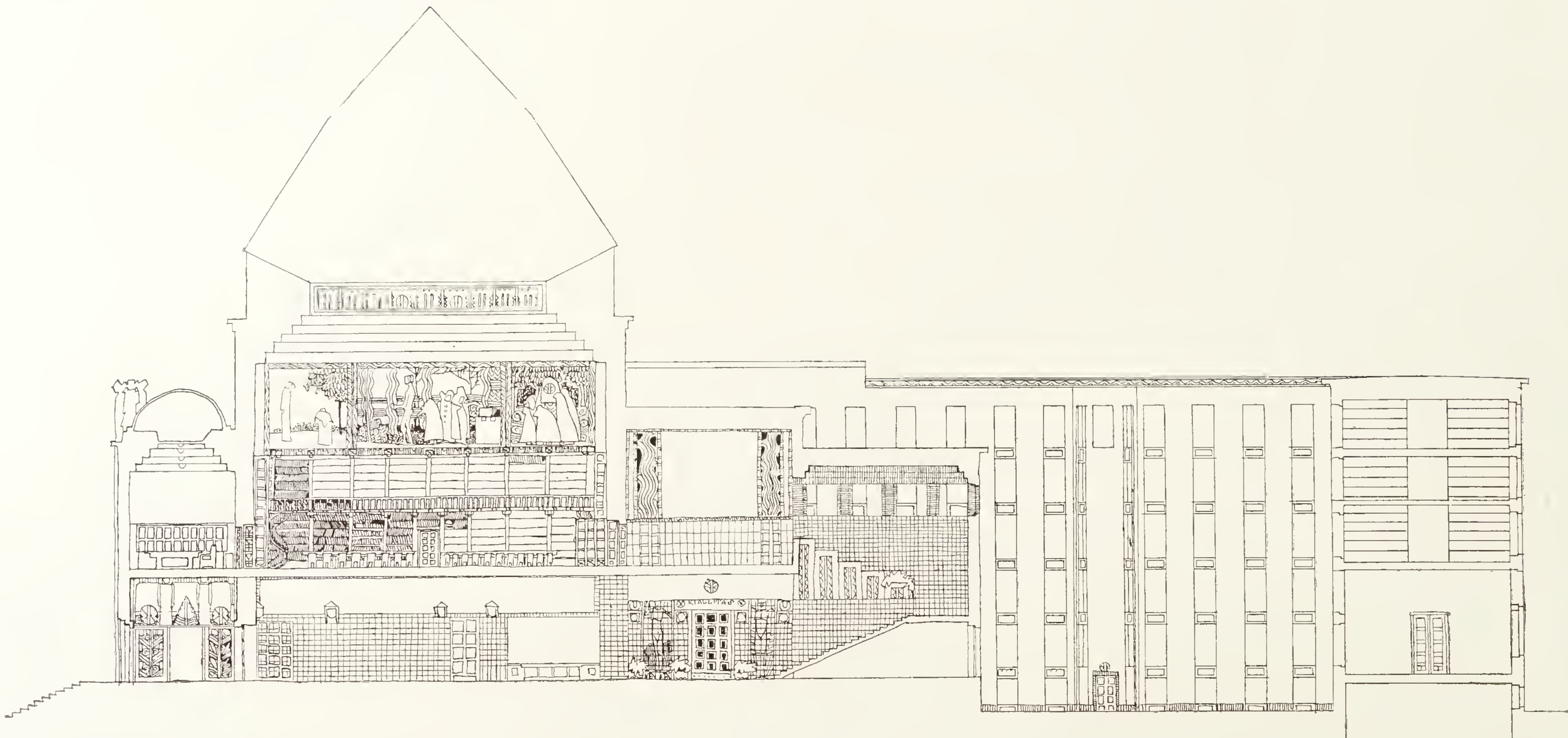
INTERIEUR-RÉSZLET

MÁLNAI BÉLA

FŐHOMLOKZAT

TERVEZTE MÁLNAI BÉLA

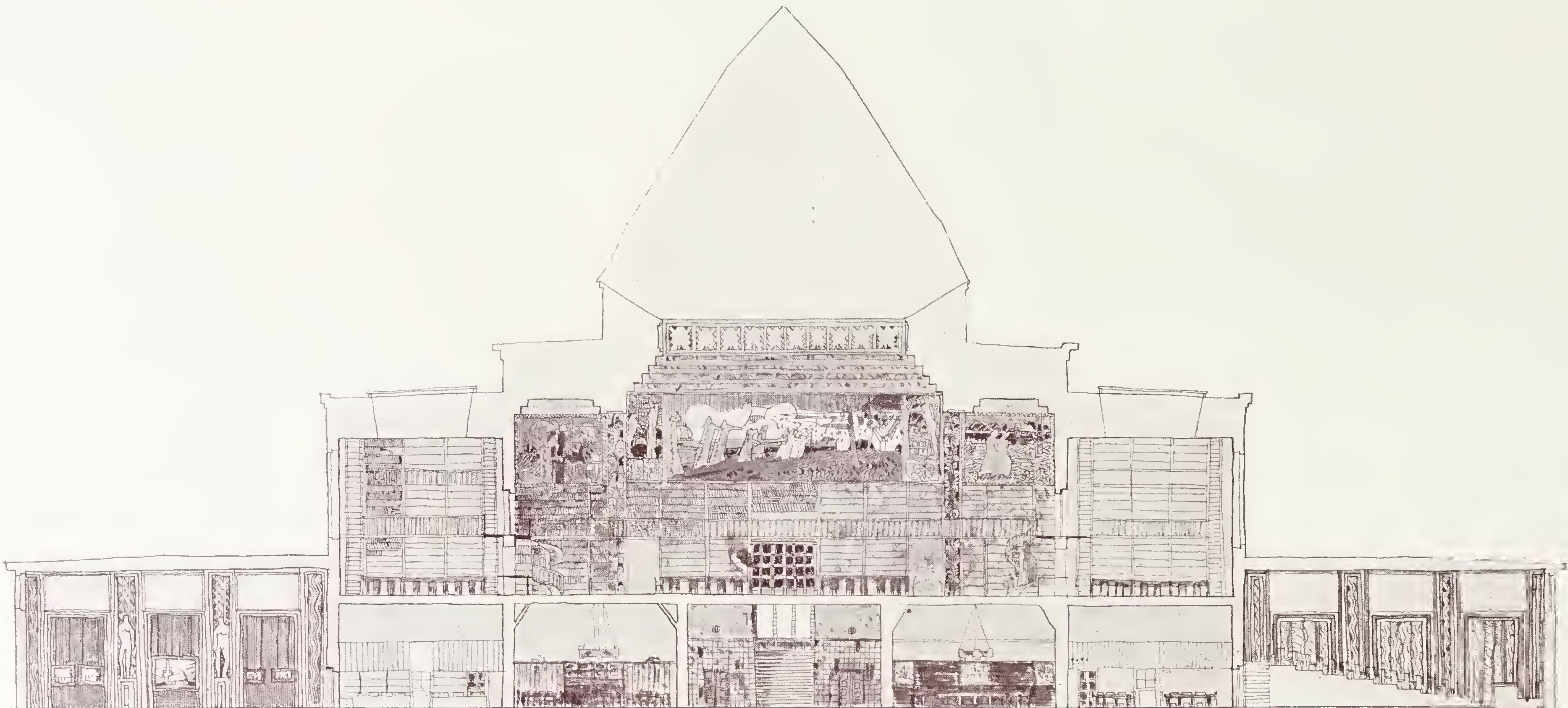

KÖNYVTÁR-PALOTA

KERESZTMETSZET

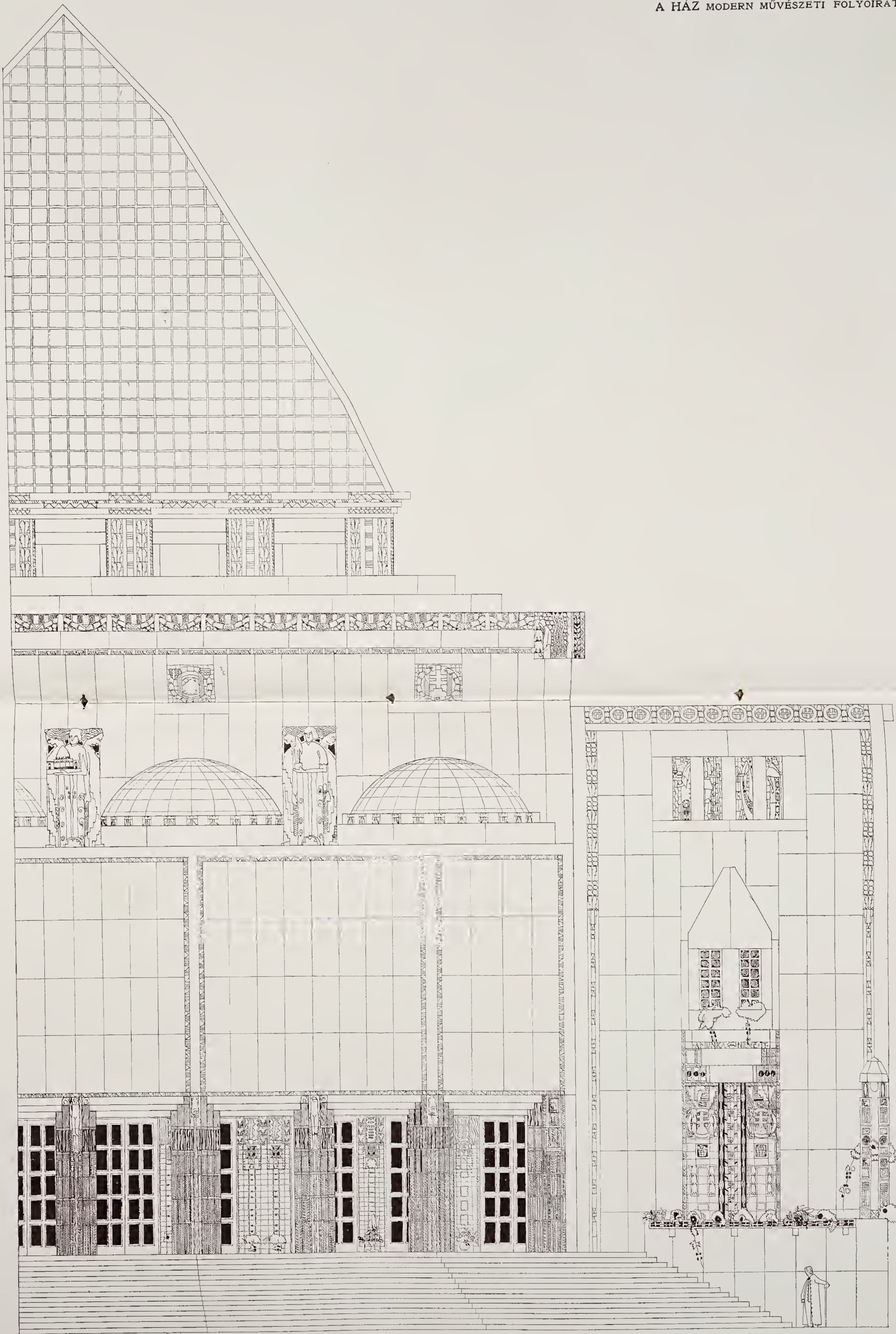
MÁLNAI BÉLA

KÖNYVTÁR-PALOTA

METSZET AZ OLVASÓTERMEN ÁT

MÁLNAI BÉLA

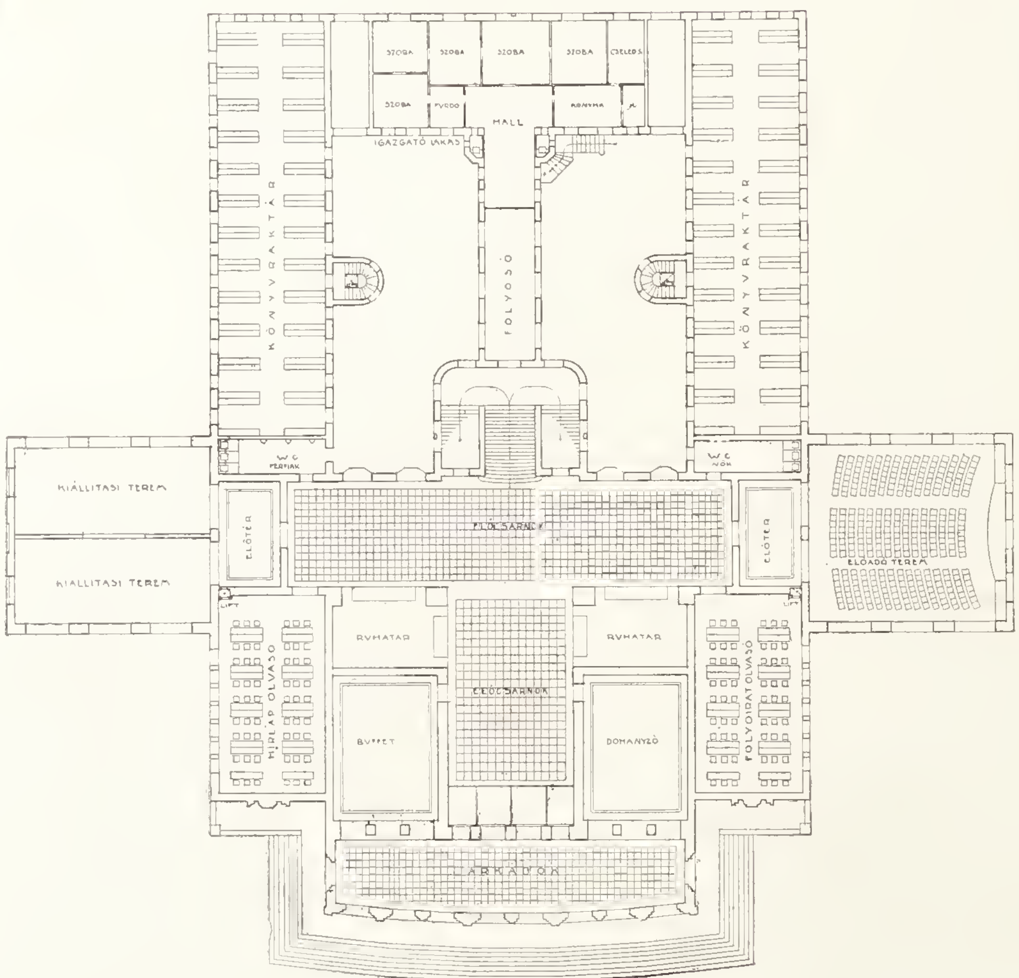

KÖNYVTÁR-PALOTA

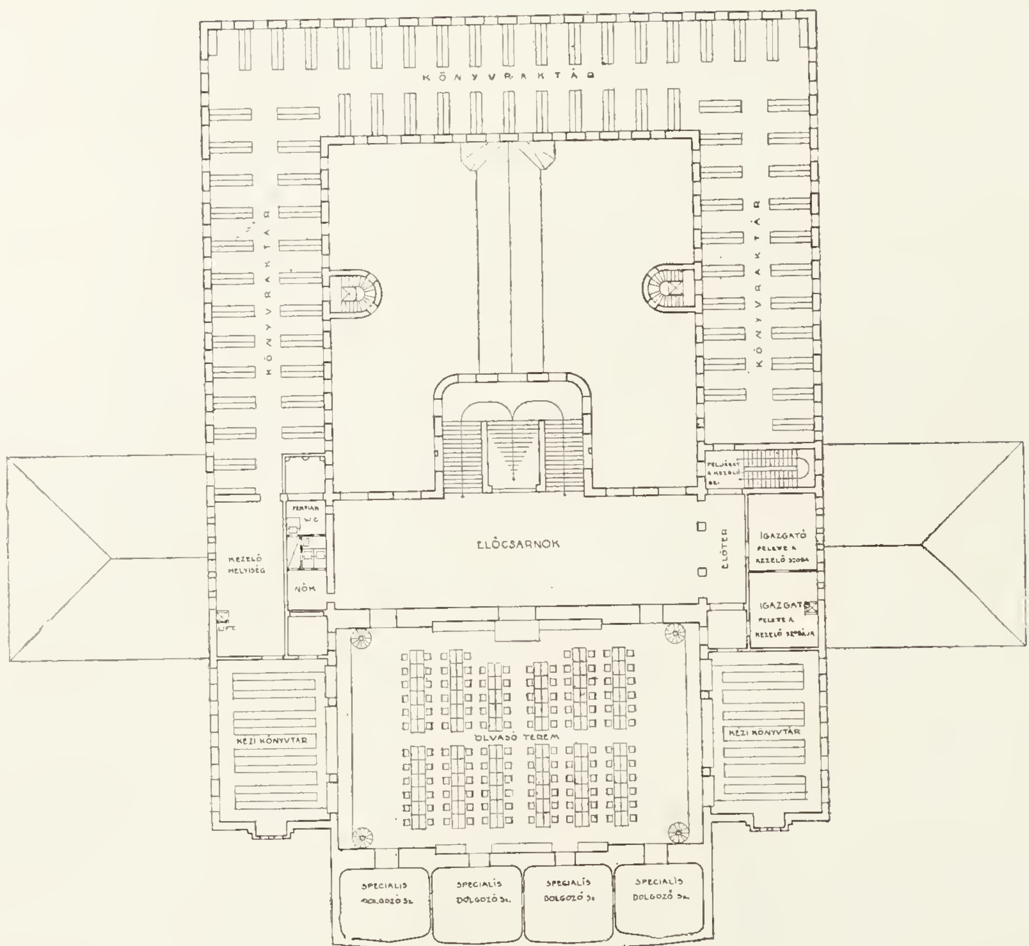
HOMLOKZATI RÉSZLET

MÁLNAI BÉLA

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ

EMELETI ALAPRAJZ

KÖNYVTÁR-PALOTA

MÁLNAI BÉLA TERVE

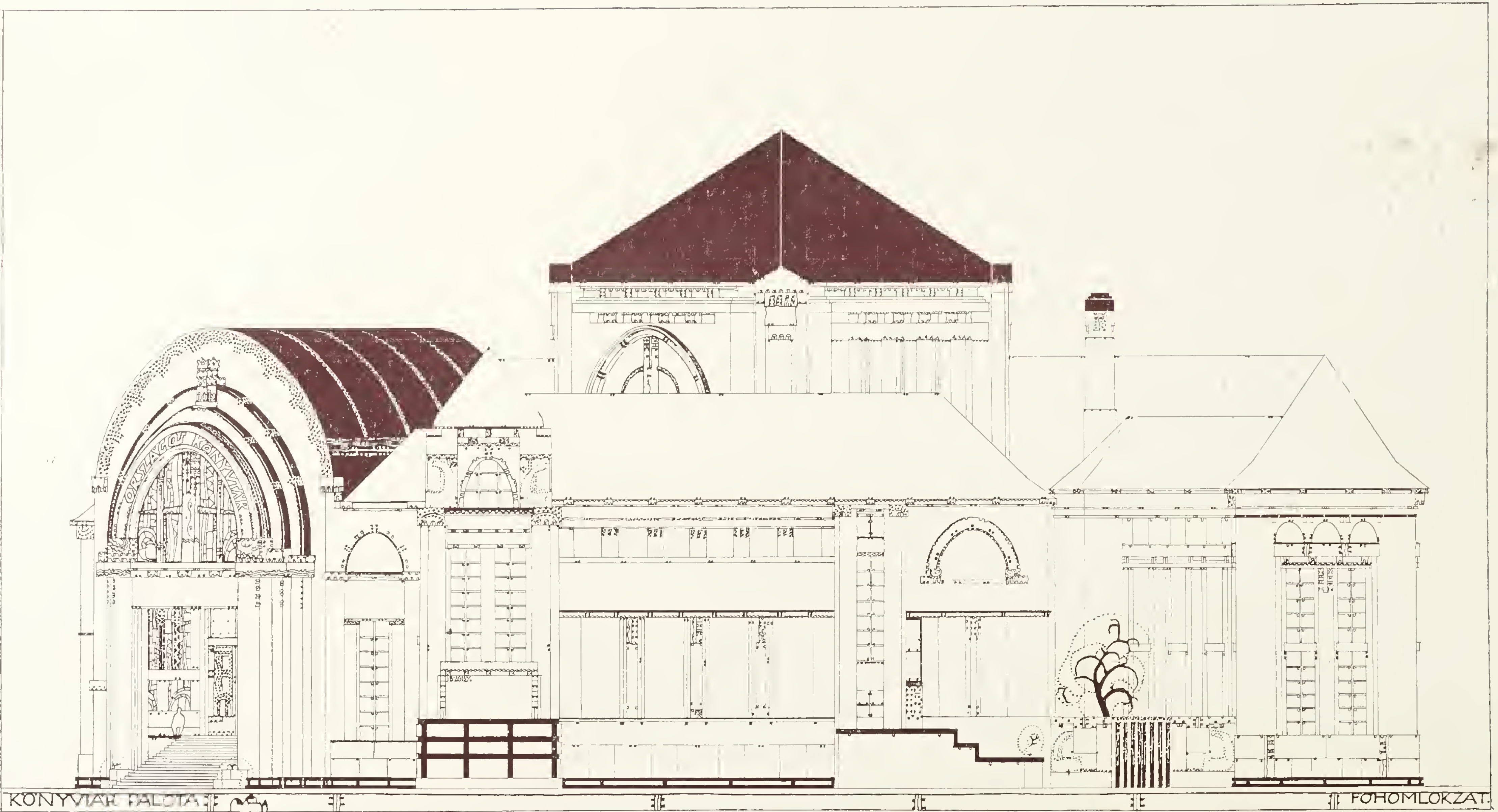
KÖNYVTÁR PALOTA.

HOMLOKZAT.

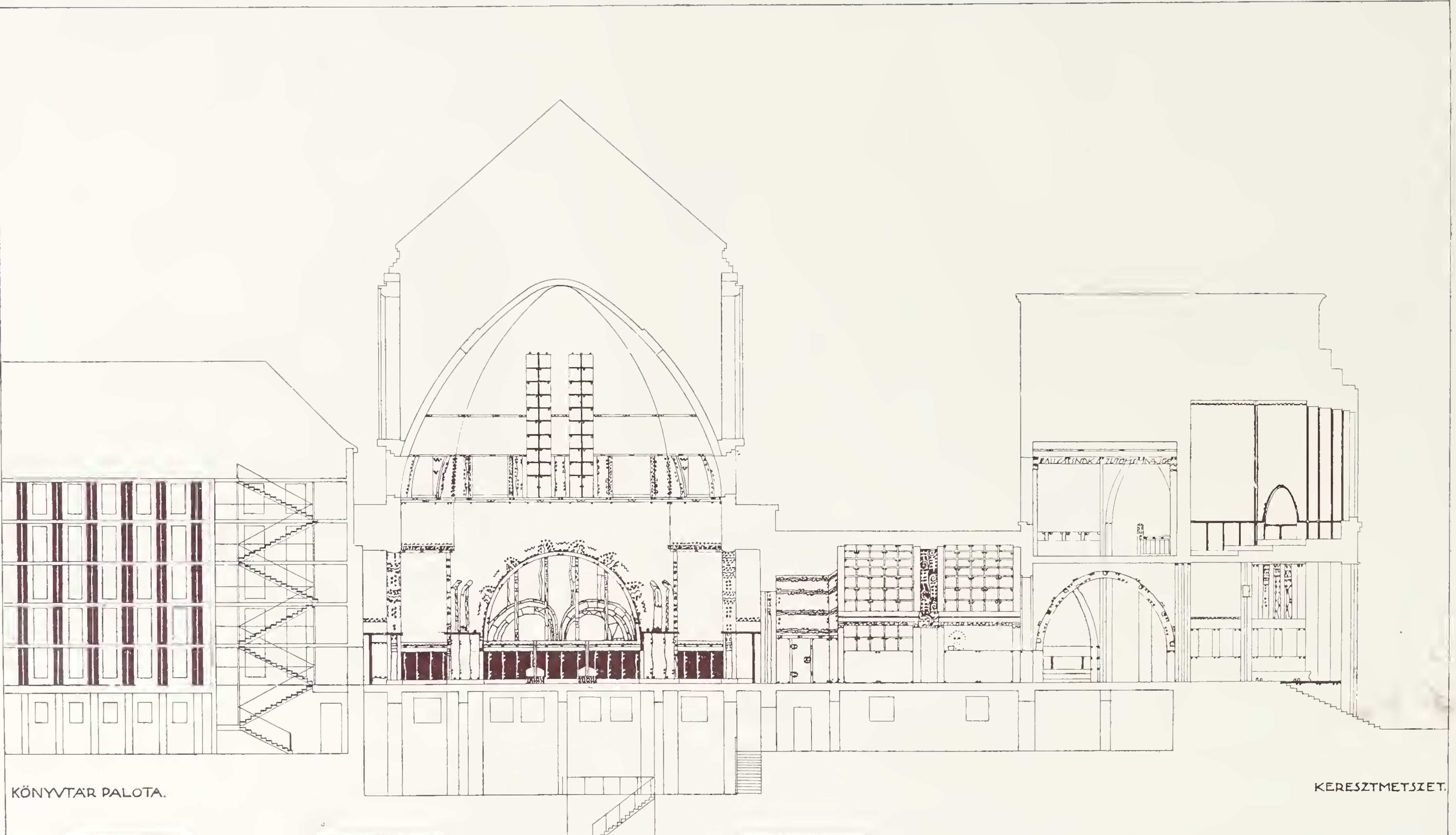

A MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYLET 1909. ÉVI NAGYPÁLYÁZATA, II. DÍJ: EZÜSTÉREM

SÁRKÁNY ISTVÁN

TERVEZTE SÁRKÁNY ISTVÁN

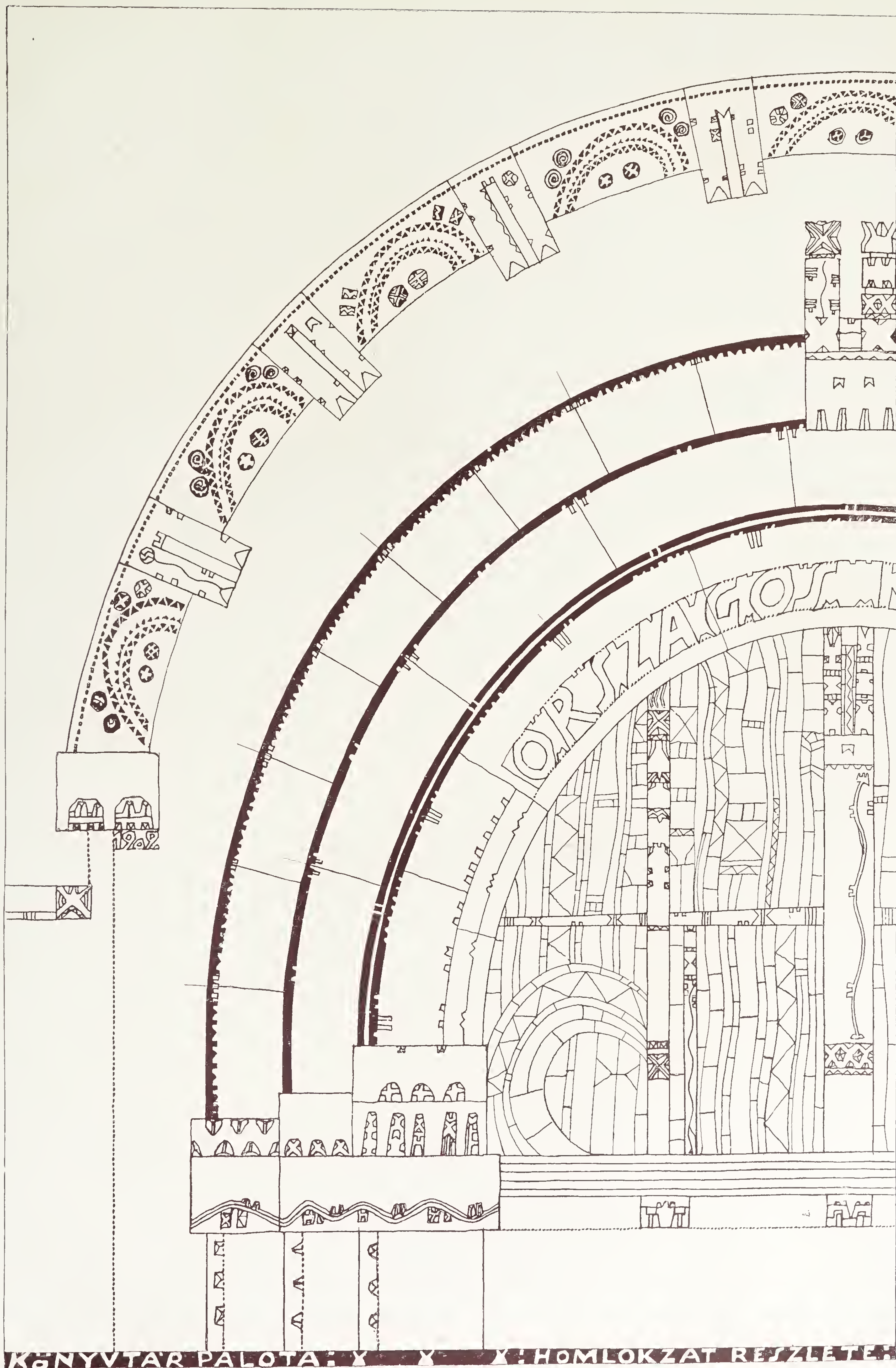
TERVEZTE SÁRKÁNY ISTVÁN

TÁVLAT, SÁRKÁNY ISTVÁN

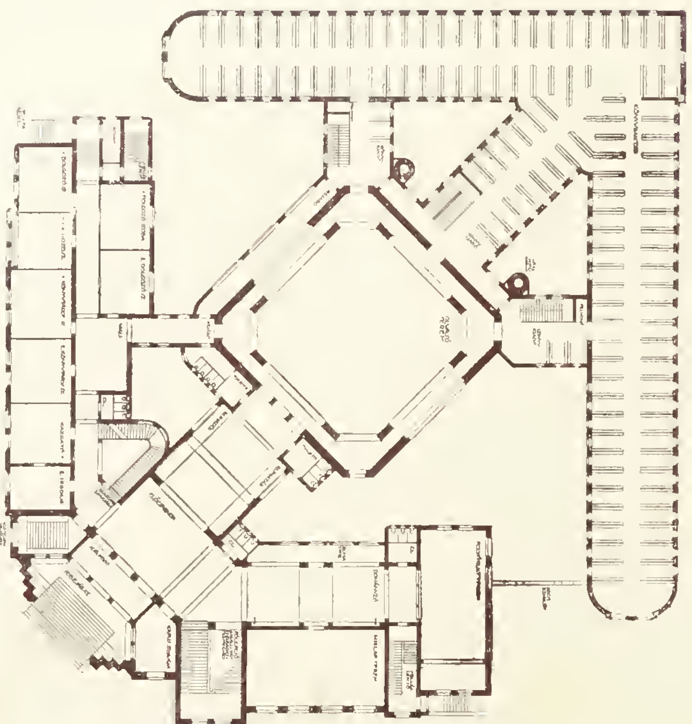

KÖNYVTÁR PALOTA: OLVASÓTEREM RÉSZLETE.

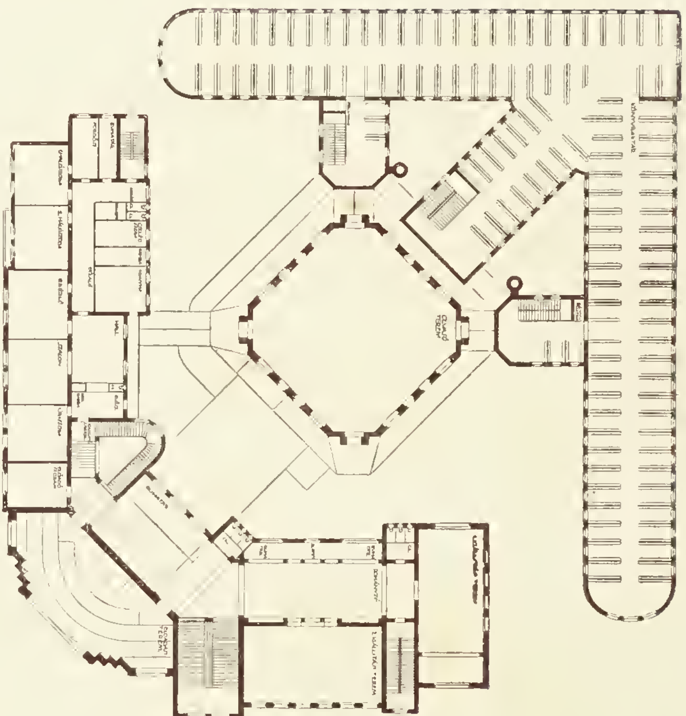

SÁRKÁNY ISTVÁN TERVE

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ

EMELETI ALAPRAJZ

KÖNYVTÁR-PALOTA

SÁRKÁNY ISTVÁN TERVE

ERDÉLY NÉPÉNEK ÉPÍTŐMŰVÉSZETÉRŐL

ÍRTA KOSCH KÁROLY

I. A KIRÁLYFÖLD ÉS TOROCKÓ

KOPOG az apró, kerekfejű macskakő a lábam alatt. Széles, alacsony kapuk alatt, szűk utcákon, magas házak között haladok felfelé, mind feljebb a várba. Előttem az ősi városház színes cserepekkel fedett, kis fióktornyokkal díszített tornácos tornya. Égetően tűz a déli nap a kövezetre és a vén, kopott falakra. A napsoron az apró ablakok mind be vannak csukva, a zsaluk leeresztve; az árnyéksoron egyik ablakban szőke leányfej, a másikban fehérfőkötős, fehérhajú öregasszony feje búvik ki. Cseléd jön lefelé az utcán, karján kosár; kip-kop . . . kip-kop kopog ő is. Boltajtóban ül a varga, csak úgy ingújjban; pápaszemes, szurtoskötényű és néha ráüt kalapácsával a talpra: kip-kop . . . kip-kop. Lám, ez is. Kisablakú, fehérfirhangos házból lárma hallik az utcára, az is úgy kong, visszhangzik; az is furcsa, ismeretlenül is ismerős, régi, mintha

valaha, nagyon-nagyon régen hallottam volna, vagy mintha álmodtam volna ilyesmit, vagy talán valami régi színes fametszeten láttam mindezt: ezt a napsütötte, macskaköves ódon utcát, kopogó cseléddel, kopogó vargával, fehérfirhangú szobából kihallatszó idegen beszéddel, az udvarról kicsengő vidám gyermekzajjal, az emeletről letekintő szőke leányfejjel és azzal a sok-sok csenddel, azzal az elmult, eltemetett sok régi hangulattal, amit úgyis nevezhetünk talán: középkor.

Ez az! Középkori itt a levegő is, mely tele van munkálkodó mesteremberek munkája szagával: csiriz, terpentin, gyaluforgács, enyv, bőr, cserszag árad ki mindenünnen és vegyül az erdős hegyekről leáramló friss erdei illattal; középkori itt a beszélés, középkoriak az arcok, középkoriak az épületek, középkori az egész város. Minden, de minden elmult világhoz tartozik ittfenn, a segesvári várban. Járkálok az utcákon és álmodozom. Meg-megállok egy-egy ódon kapu előtt, benézek a szűk udvarokba, ahol sűrűn áll a virág a tornácmellvéden és az ablakokban. És szinte várok valamit; valamit, ami volt, valamit, amiről álmodtam; valamit, ami itt a levegőben van . . . Itt a szegelletház a nagy szarvasfejjel és a kiülő zárterkéllyel, az a régi tanácsház. Hej, sokat lakozott benne jó Apaffy Mihály urunk ő nagysága . . .

Ott egy másik ház; emeletes, zsendelyes fedele fekete már, hiujából kiugrik a faoszlopos, cifra tornác. Ablakai az emeleten háromosztásúak, kőfélfákkal, üveg ma már nincs bennük, bejár a szél rajtuk keresztül kényelmesen. Ki tudja, hová lett a gazdája? Szűk deszkahágcsó viszen az emeletre és csapóajtót kell felemelnem, hogy a szobákba juthassak. Fenn pusztaság, por és pókháló. Faragott és festett gerendamennyezete még ép. A falban festett téka. Egy karosszék és egy régi asztal maradványa van a nagy szobában csak . . . és a múltak árnyéka . . .

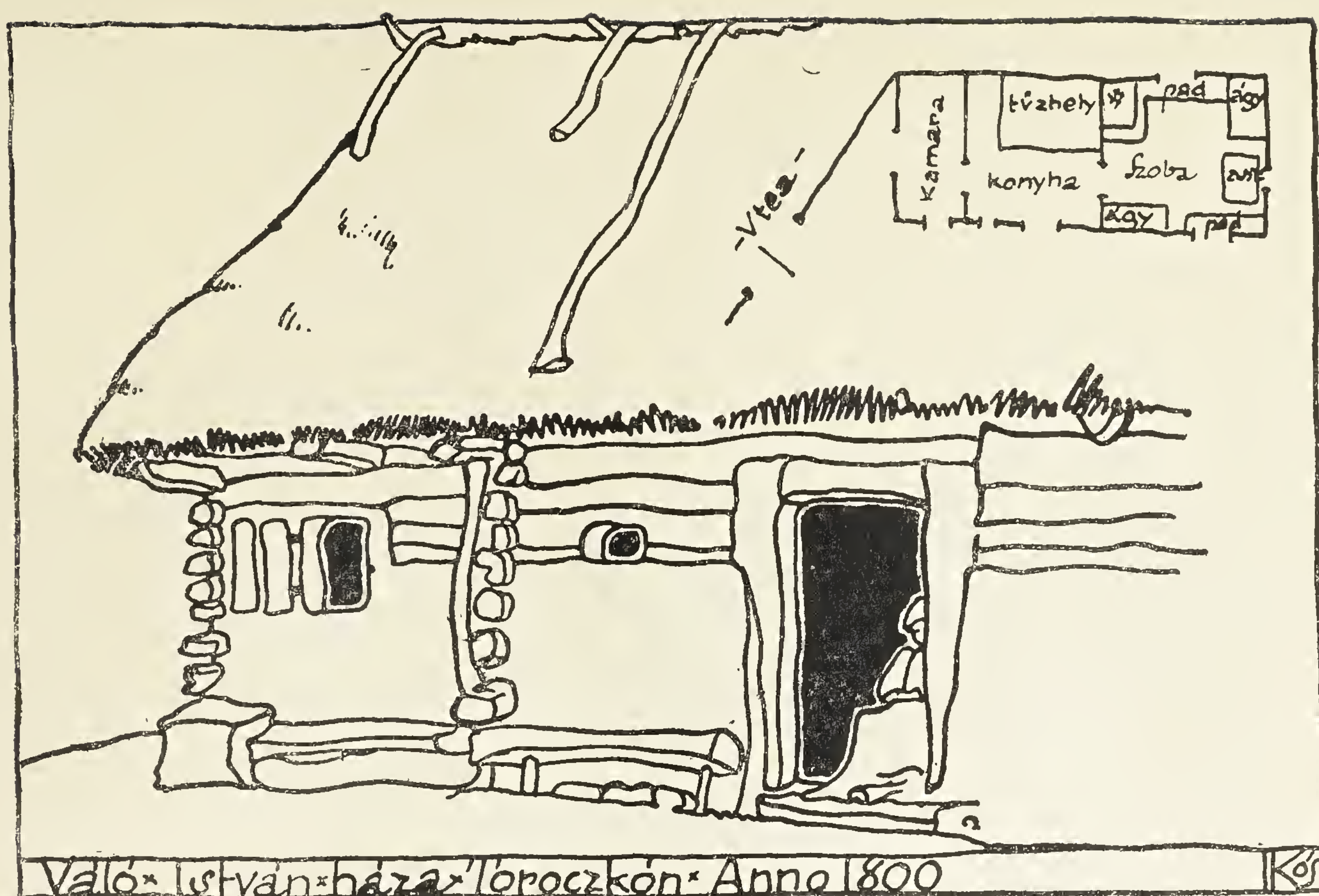
És a régi Királyföld többi városában és falujában is végesvégig ugyanezt láttam. Medgyes, Nagyszeben, Brassó ma is bástyás városok, a parasztvárak, vártemplomok ma is mintha csak az ellenséget várnák, vagy lóháton, sarkantyús csizmában, mentében, fegyverben járó embereit régi fényes időknek. Pedig ez is mind mind a multak emléke, régi idők itt felejtett maradványa csak. A bástyákban gabonát tartanak jámbor szász parasztok, vagy raktárnak béreli ki a gazdag iparos; a régi házak lakatlanok, nagy részük rom; Jeruzsálemi András királyunk és Béla királyunk függőpecsétes leveleit és a későbbi független Erdély fejedelmeinek sokszor megújított szabadságleveleit már csak a história tartja számon. A királyföld ma szabad föld és a szászok grófját ma szebeni főispánnak hívják . . .

. . . És két vármegyével napnyugot felé vasárnapon reggel láttam meg Torockót a borévi úton jövet; napsugaras, illatos, harmatos vasárnapon reggel. A nap a kopasz Székelykő felett lebegett; lenn a völgyi város még hajnali nyugalmát aludta a hideg éjszaka ezüstös fehér párájába burkolva. Aratás után volt és a Kő oldalában már ott sorakoztak a magas sovány keresztek a beléjük ütött karóval, már ahogyan itt a hegyek alatt rakják a kereszteket.

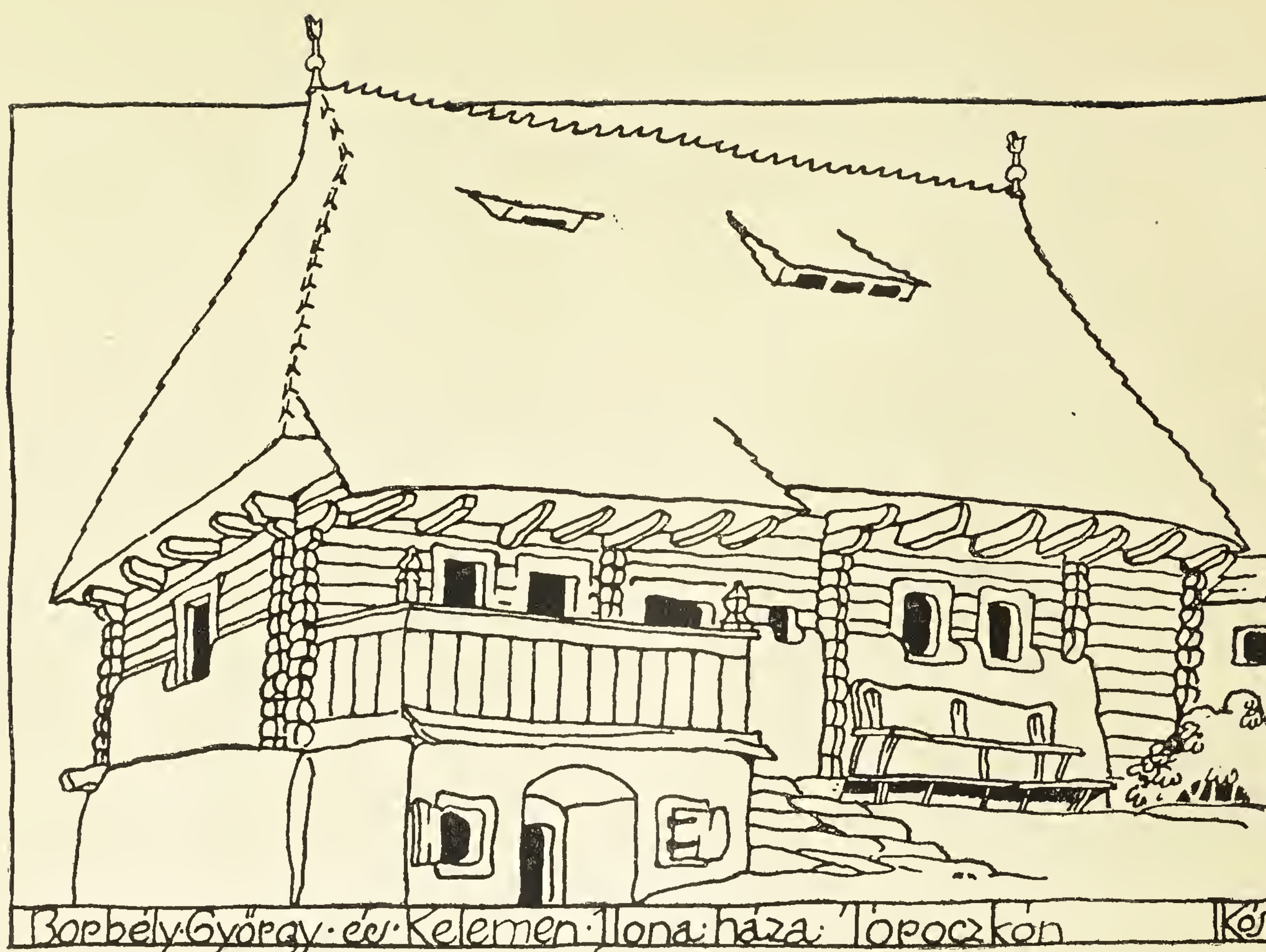
Azután beharangoztak: Egy-egy . . . egy-egy . . . igazi egyisten valló módon. A lábasházzal körülvett templom oldalában a büszke mondás: „Az Egy Igaz Isten tiszteletére építette a torockói unitária Ecclesia saját költségén“. Büszke-gőgösen mondja ezt a község, ahol nem volt és nincsen földesúr, de nincsen paraszt sem. Itt minden saját költségen épült, semmi adósságra, semmi adományból, semmi gyüjtésből.

Harangozásra innen is, onnan is, felső utcából, alsó utcából is jöttek férfiak, asszonyok, leányok és legények egyenként, csoportosan. Benn meg felharsant a zsoltár, a régi, az együgyű, a hatalmas, a Dávid királyé.

Bolyongok a „városban“, benézek itt is az udvarokba, bemegyek a házba, beszélek varrogató asszonyokkal, dolgozó férfiakkal. Igyekszem magam otthon érezni közöttük, a torockói unitárius magyarok között. Szép, ősi beszédjükben gyönyörködöm, dalaikat

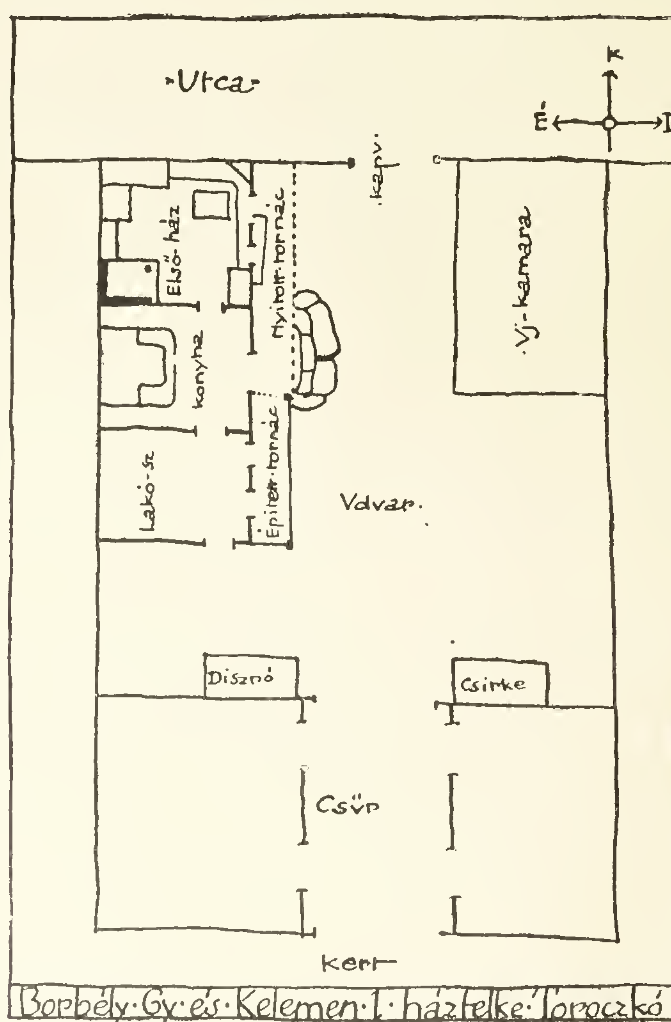

Való István háza Toroczkón Anno 1800

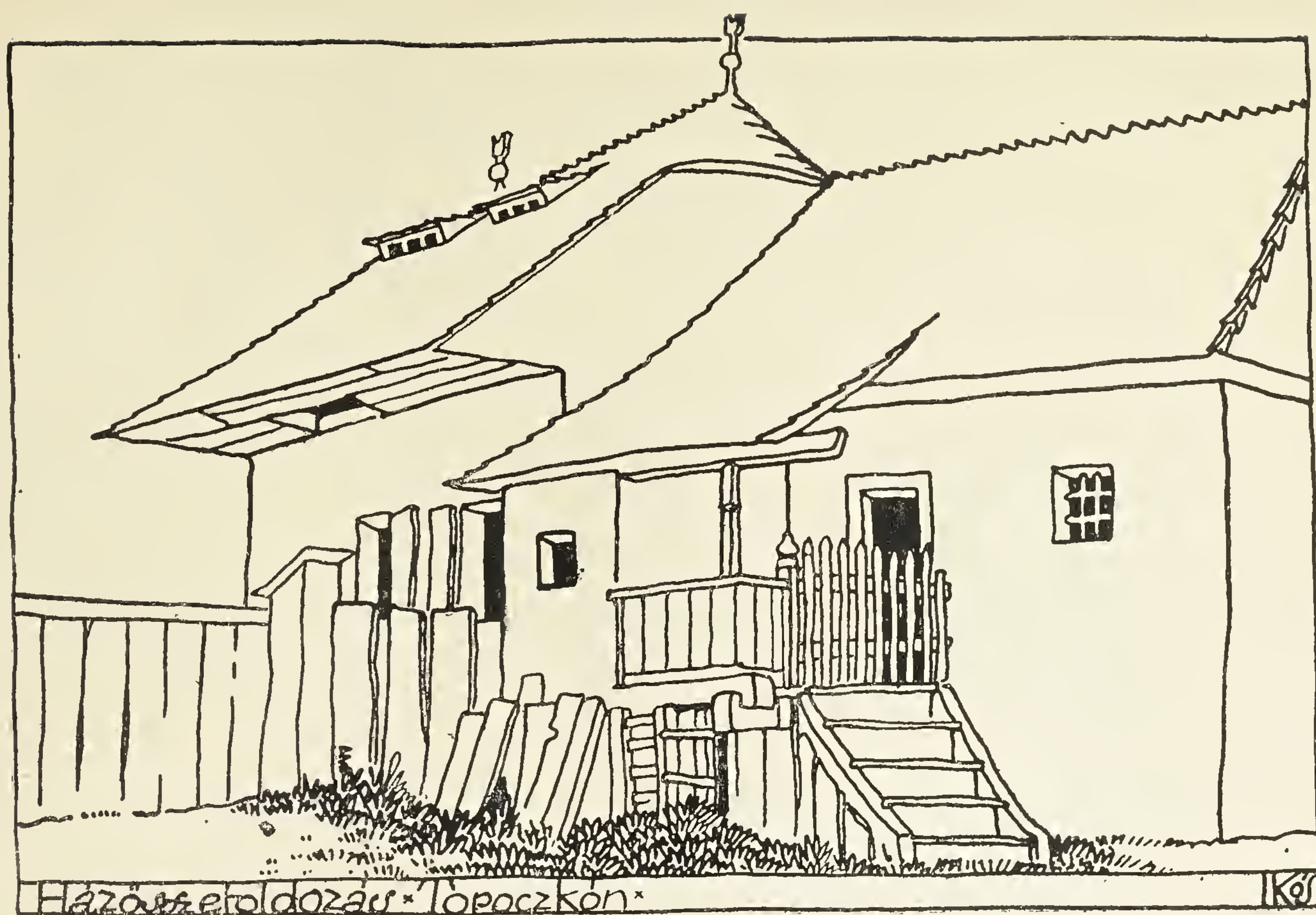

Borbély·György·és·Kelemen·Ilona·háza·Toroczkón

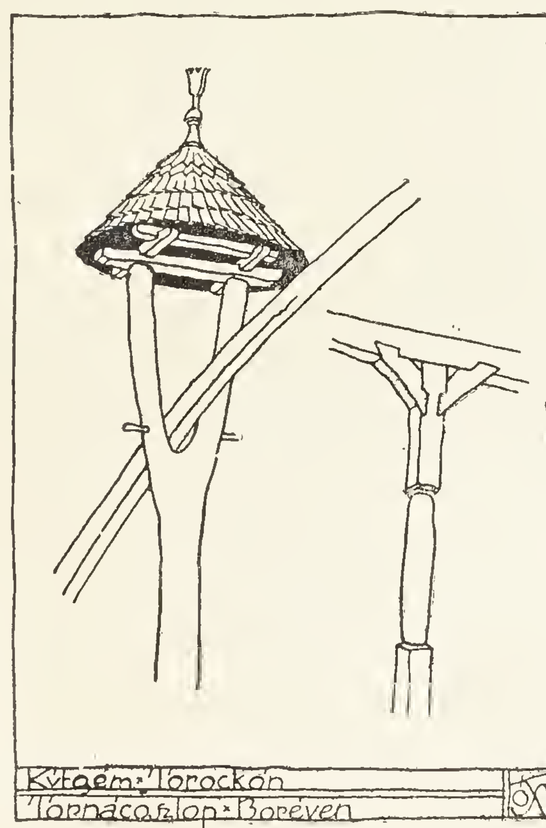
Kós

Borbély·Gy·és·Kelemen·I·háztelke·Toroczkó

Házösszetoldozás × Toroczkón × Kós

Kútgém × Torockón
Tornácoszlop × Borévén

utánuk dudolom és ahogy járok, nézek, gondolkozom, eszembe jut, hogy mintha én mindezt, mindent, az egész várost, a házakat, udvarokat, embereket, bútoraikat, edényeiket, varrásaikat valahol már láttam volna. Eszembe jut Segesvár . . .

Pedig ezt így egyszerüen nem is tudnám indokolni, miért? Inkább is éreztem ezt, mint gondoltam. Mert külsőség nem hathatott rám, hiszen az egyik város, sőt vár, a másik falu. Egyiknek lakossága iparos és kereskedő, a másiké földmívelő, mert a régi bányavárosra már csak a bedőlt tárnák és egynéhány zúzómalom emlékeztetnek, no meg a faluvégi felírás: „Torockó, bányaváros". Segesvár népe szász ma is, Torockóé színmagyar. Segesvár Nagyküküllőben van, Torockó Torda-Aranyosban. És mégis. Amikor néztem templombavonulásukat, viseletüket, mintha ezt is ott a régi Királyföldön, a Küküllő mellett láttam volna. Pedig a viselete nem szász, az valami különös, sehol másutt fel nem található viselet. És mégis. Ahogy a nők a rókaprémes fehér irha mentét a nyakukba húzzák, ahogy mennek földresütött szemmel, halkkal, kis csoportokban, ünnepélyeslassan a templomba: ezt így nem magyaroktól tanulhatták a torockói magyarok. Éppen így: a házát magyarul épitette fel, de községét, az utcákat, a telek beépitését, épületei elrendezését máshonnan tanulta, nem magyaroktól. Ahogyan ma mondanák: a rajz, a színek, a kezelés magyar, de a beállítás idegen.

Mintha két ember csinált volna itt mindent, mintha két lélek szólana hozzánk minden egyes részből. Mintha ez még ki nem alakult valami volna itt. Amit látó két szemem lát, azt mind magyarnak látja, tudja; magyar beszédüknél szebbet, tisztábbat keveset hallottam; de mégis van itt valami, ami emlékeztet az idegenre, mintha még nem tudták volna teljesen kidobni magukból azt, ami pedig már nem az övék.

Hogy ez a csudálatosan egyéni művészet hogyan alakult ezen a világtól elzárt falat földön, azt csak a históriából tudom megmagyarázni.
Az eisenwürzeni német telepesek és az aranyosszéki székelyek bányász utódaiból származott mai torockói magyar Erdélynek ma is, néprajzilag is, fajkeveredési szempontból is különálló néptöredéke. Ez a nép századokon keresztül élt itt magában, bányászkodva, földet művelve, erdőt vágva és nem vegyült más néppel. Egyéni életet élt; még vallását is egyénileg választotta: egyistentvalló. Így, ez az egyéni élete tette magában állóvá építészetét is. Tanult ez a nép mindenkitől, de haza nem hozott mást, mint amit teljesen megfelelőnek talált: csinált torockói művészetet. Hogy honnan tanulta a legtöbbet, azt nem tudom bizonyosan.
De ne felejtsük, hogy a torockói magyar ember házi bútorait ma is segesvári asztalos készíti...
Nem véletlenség tehát az, ha én így együtt akarom tárgyalni a szász és a magyar építészetet. És nem véletlenség és nem csodálatos, hogy éppen Segesvár és Torockó építészetét és művészetét találtam rokonnak. Mert aki ezt a két helyet ismeri és aki talán véletlenül, úgy mint én, közvetlenül egymás után látta ezt a két népet s művészetét és egymással összehasonlította, annak a hasonlóság, sőt közeli rokonság fel kellett tünnie. Ahogy azután kerestem az összefüggés okait, a következő eredményre jutottam. A küküllőmenti szász városok és különösen Segesvár az a középpont, ahonnan a nyugotról hozott kultúra és művészet kiáradt; innen terjedt el a ház, az építészet, az iparművészet szeretete a falvakba a két Küküllő mentén jó mélyen be a székely hegyek közé, innen a Maros mellett fel és az Aranyos völgyébe és még tovább... a Kőrös vize mellé. A nagy „cserepes"-nek, az erdélyi magyar ház legfőbb ékességének őse mellett valamikor szász városi polgárok melegedtek és beszéltek az ország sorsáról jó rózsamáli meg leányka mellett és ott ült mellette egykor Erdélyország fejedelme is tanácsuraival vagy vendégeivel; ott fontak, szőttek, hímezték lobogó világánál szépséges szép asszonyaink is mind, mind egykoron.
És az öltözet, a díszruha, amit viselnek ünnepélyes alkalmakkor a szászok elei: a régi királyföld nemesei, a városok polgármesterei, a szenátorok, céhmesterek; vajjon nem ugyanabban a prémes mentében járt-e öreg Teleki Mihály is, vajjon nem-e ezt a forgós, sastollas kucsmát viselte-e Kemény János urunk ő nagysága, amikor Segesvárát ostromolta, vajjon nem-e ezt a görbe kardot rántotta ki aranyos hüvelyéből a bolondos Zólyomi gyerek a fehérvári gyűlésben és vajjon nem-e ezek a boglárok ragyogtak János Zsigmond mellén a tordai gyűlésben? És vajjon a régi germánok utódai-e ezek, akik sárga meg zöld szattyán sarkantyus csizmákban lóra ülnek és úgy mennek mentésen, kalpagosan, kardosan hódolni a fejedelem elé, vagy hadakozni a török ellen, meg... a császár ellen a magyar szabadságért. És vajjon a régi német jobbágyok utódai-e azok, akik ma tulipánnal meg szívvel, rózsával és pávaszemmel varrják ki a kurta szürt, amit csattos szíjjon vetnek a vállukra.
Hát igen. Ezek erdélyi szászok; akik magukkal kulturát hoztak ide, de azt itt fejlesztették tovább. Akik elterjesztették az övéket a mi magyarjaink között, de nem idegenkedtek attól sem, amit tőlük tanulhattak. Segesvár házai nem németországi házak már, hanem erdélyi szász házak; a küküllőmenti szász művészet ma már a mienk is, magyaroké.
A históriai valóság az, hogy Erdélyország első kulturtelepesei a Királyföldön a szászok, a Barcaságon a német lovagrend voltak. Valóság az, hogy ebben a kis országban igazi városokat, a határvárak és csúcsíves templomok legnagyobb részét ők építették. Valóság az, hogy még a fejedelemség utolsó idejében is Erdély összes városainak iparűző és kereskedő polgársága, vagyis a valódi városi polgárság, szász volt, és így ők tartották kezeik

között az összes finomabb mesterségeket is: ők voltak Erdélynek világhirű ötvösei, takácsai, kalaposai és kucsmagyártói, ők gyártották a legjobb kocsikat, szekereket, ők voltak a legjobb kőmívesek, asztalosok; ők voltak az első könyvnyomtatók és könyvkereskedők is. Árúikkal a Hansavárosoktól Konstantinápolyig kereskedtek és közvetitő kereskedelmük révén ismerték nyugaton a kelet selymeit, szőnyegeit; ők meg hoztak haza drágakövet és aranyat.

És végre históriai valóság az is, hogy a protestáns Erdélyország első reformátorai szász kereskedők voltak; lelkiismeretünk szabadságának és vallásunk demokratizálásának előharcosai ők voltak.

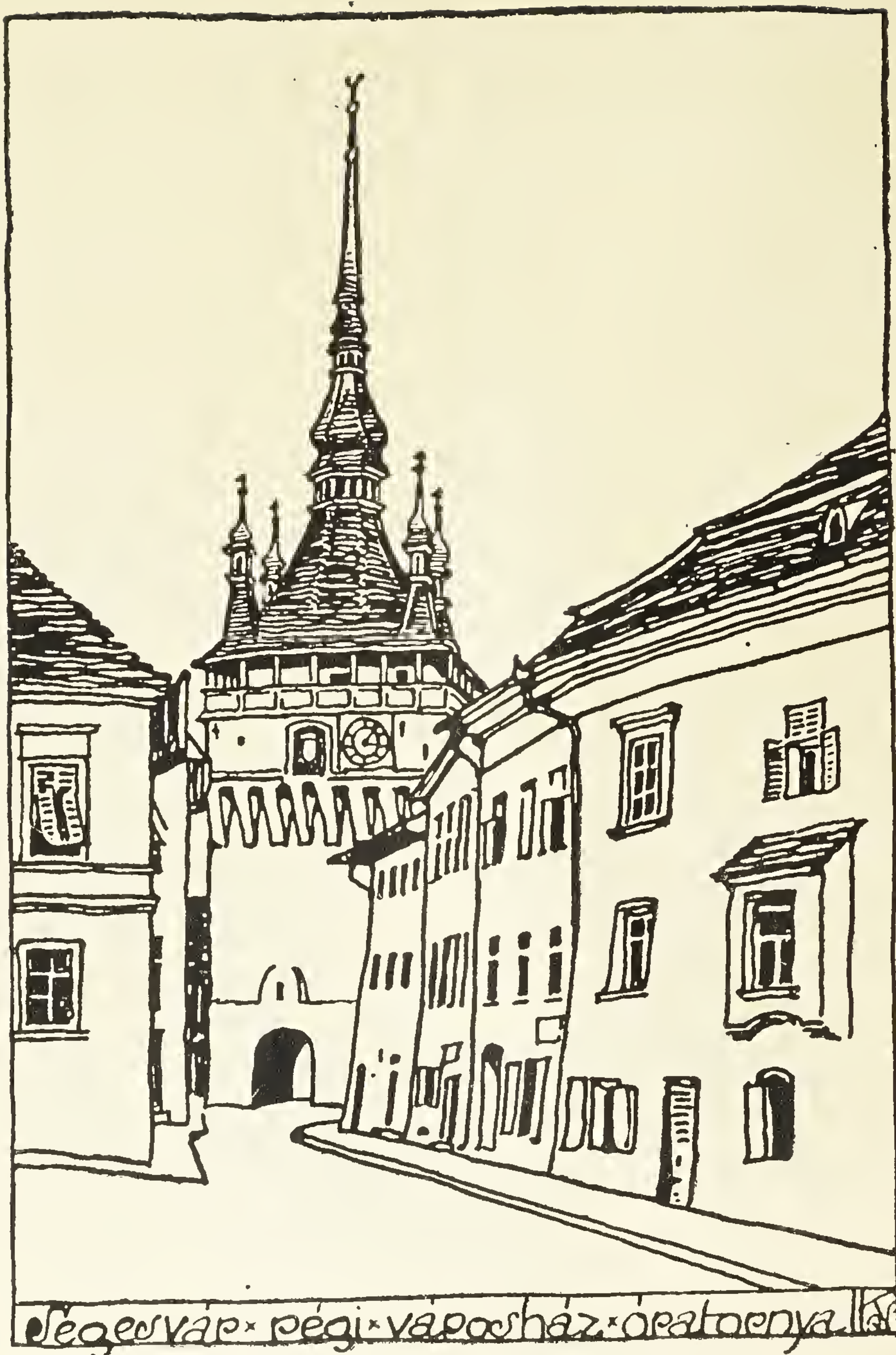
Amiként ez az intelligens és sokat utazó nép elhozhatta nyugatról mindazt, amit magára nézve hasznosnak tartott kulturai, politikai és anyagi tekintetben, csak természetes, hogy nyugot architekturájából is igyekezett átplántálni mindazt, amit abból itthon felhasználhatónak, jónak, célszerűnek és szépnek tartott.

Legtermészetesebbnek azonban azt tartom, hogy mindaz, amit már a szászok is átalakitva, viszonyaikhoz és századokon keresztül átidomult izlésükhöz alkalmazva használták fel, az azután már könnyen terjedt innen el székelyek és magyarok között, persze mind jobban alakulva, változva.

A Segesvári várban

Segesvár nyugoti bástyatornya

Segesvár × régi × városház × óratornya

A×Segesvári×várban
Kós

A × Segesvári × Várban ×
KÓS

Brassó város városháza

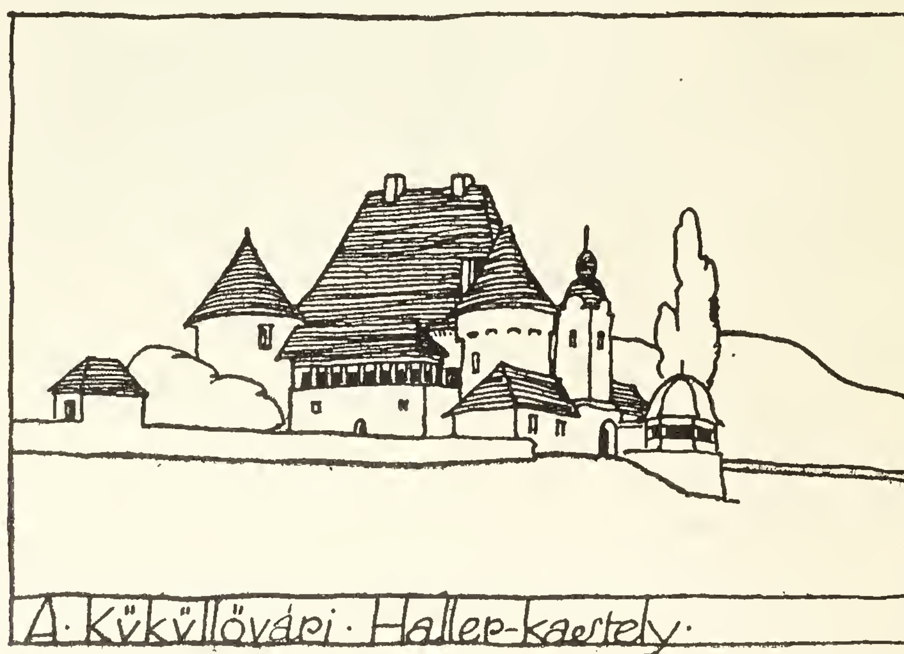

Medgyes × vártemploma ×

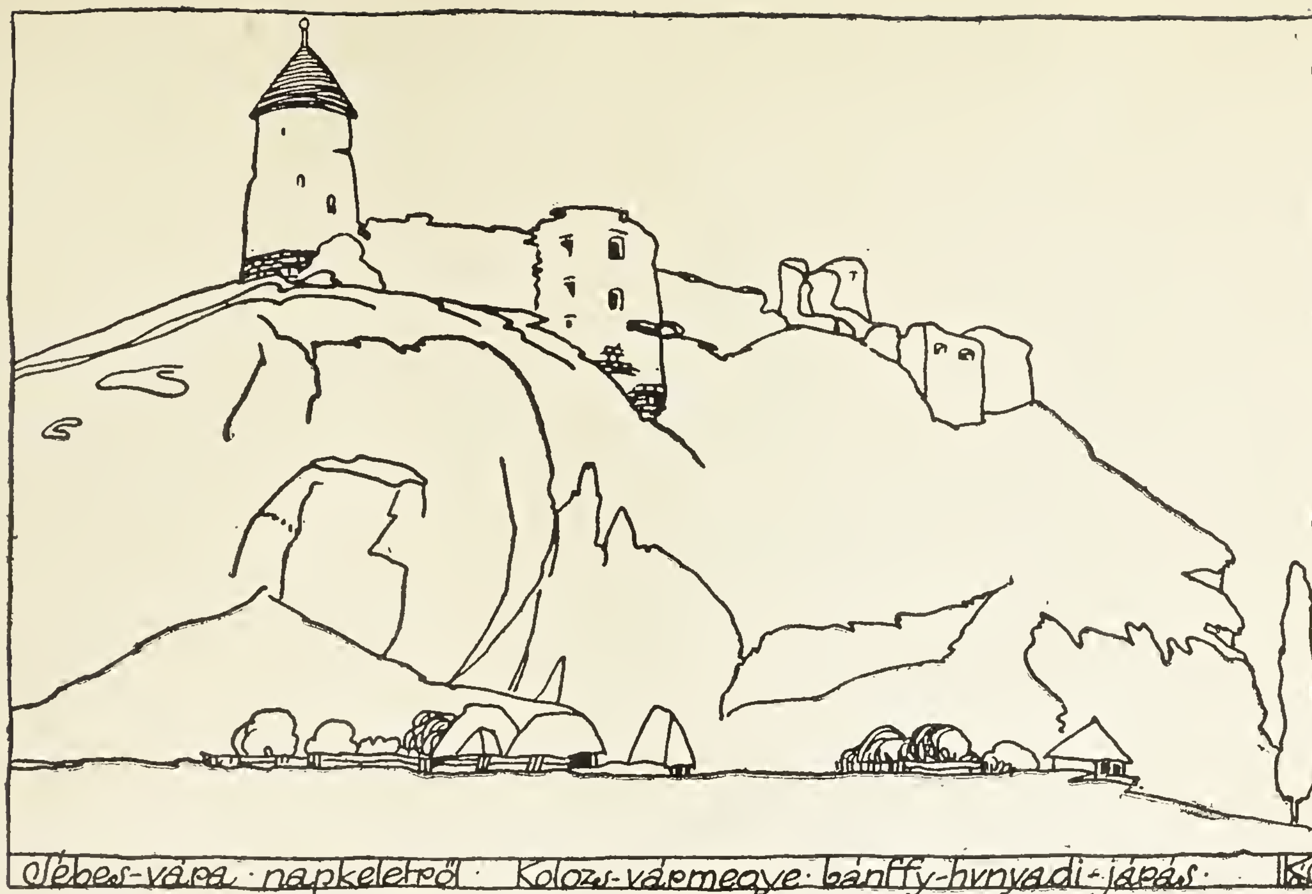
Medgyes-város-bástya-kapuja

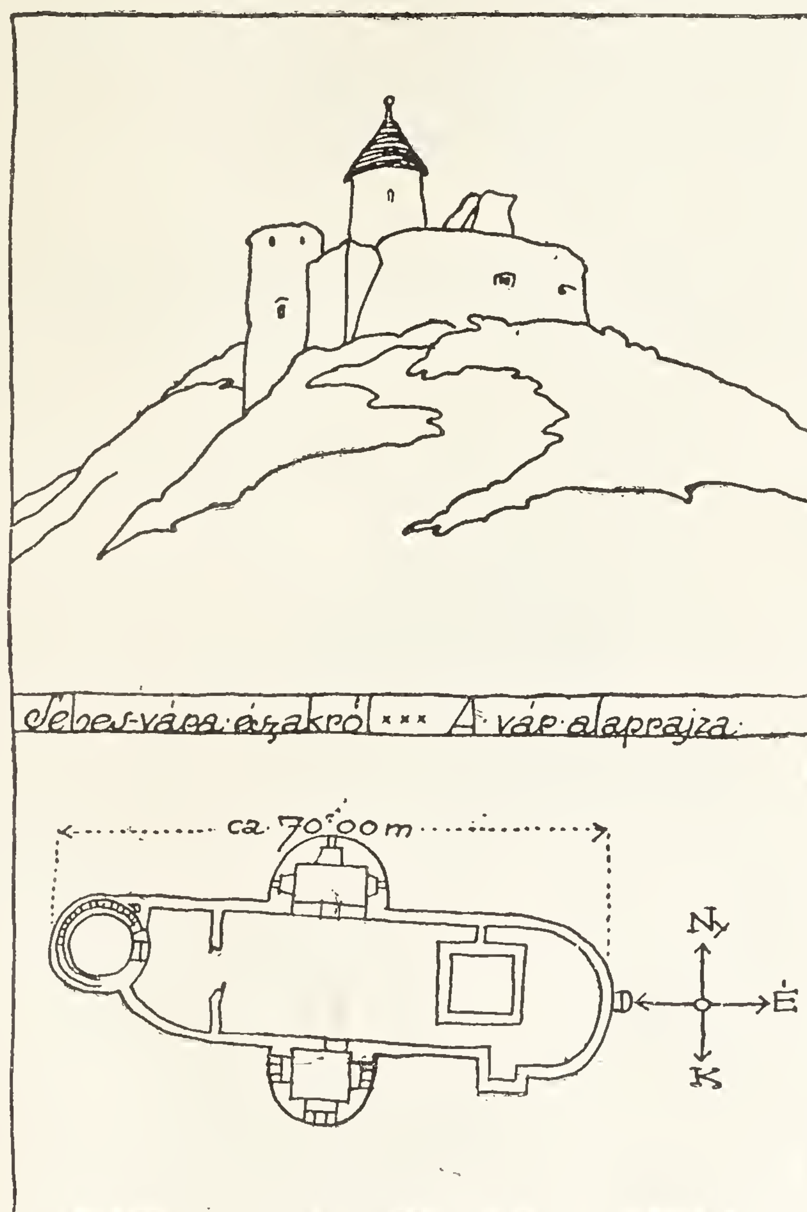
Szász-Hermány·vártemploma·Brassó-vármegye·

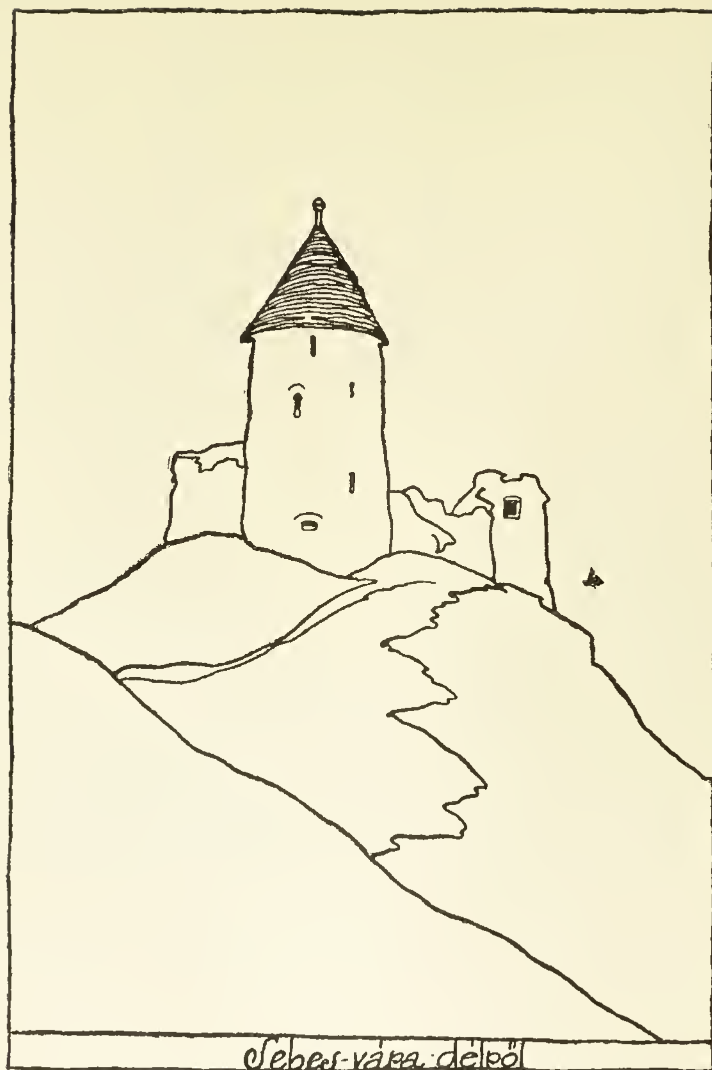
A·Küküllővári·Haller-kastély·

Sebes-vára napkeletről · Kolozs-vármegye · bánffy-hunyadi-járás ·

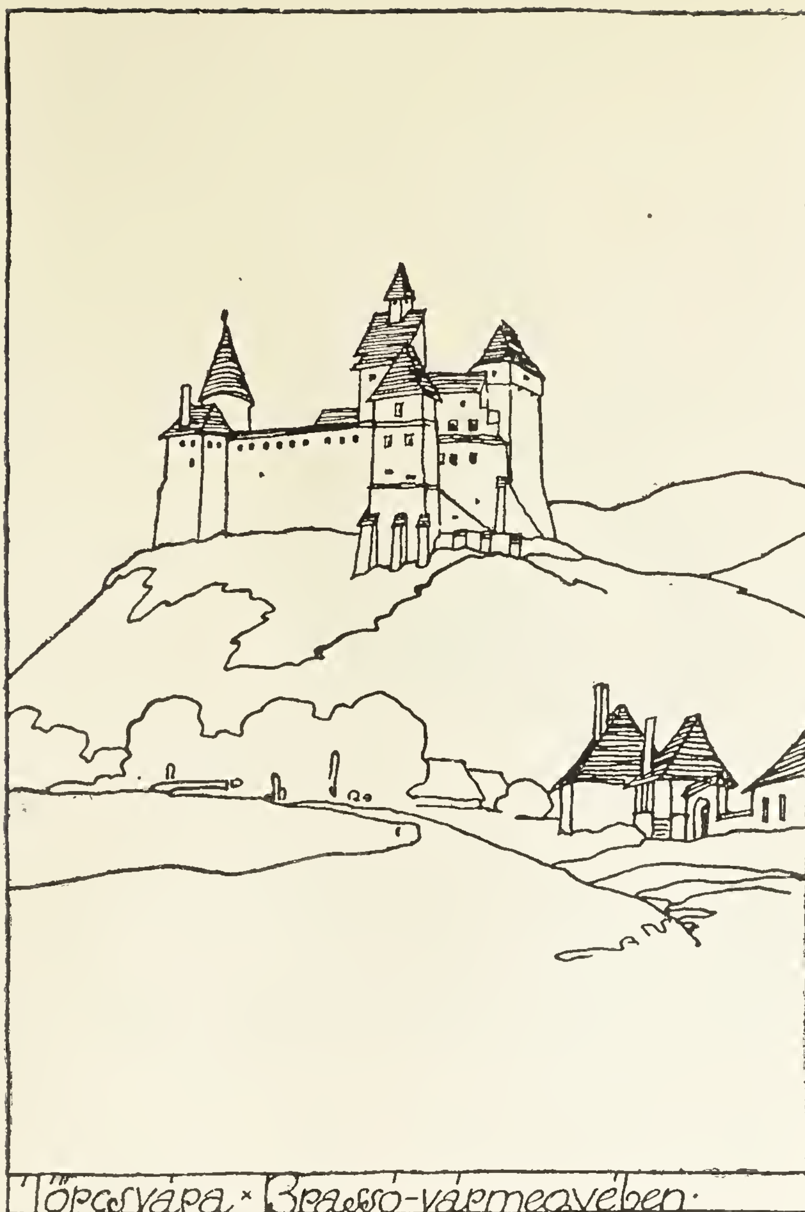
Sebes-vára északról *** A vár alaprajza

Sebes-vára délről

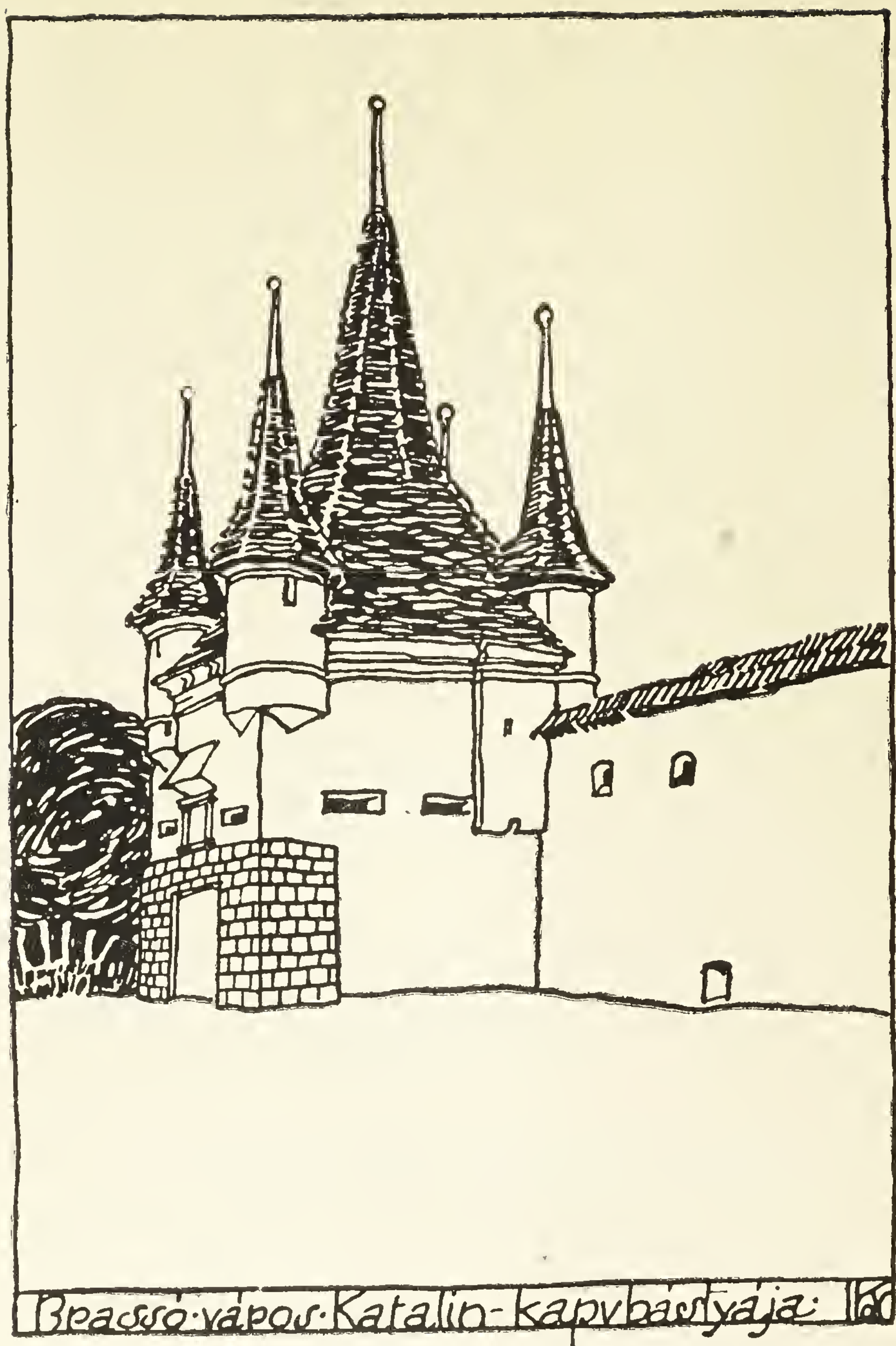
Segesvár keleti bástyatornya.

Törcsvára × Brassó-vármegyében

Baráthelyi × szász × vártemplom

Brassó·város·Katalin-kapubástyája:

A PARISIANA MULATÓ.

Jelen számban bemutatjuk a Parisiana mulató épületét. A díszes épület egész homlokzata szürkeszínű márvánnyal van borítva, melyet díszesen koronáz be a vörösrézből domborított és aranyozott attika. A bejáró ajtók alumíniumlemezekkel borítottak. A fém és márvány szerencsés kombinációja az épületnél nagy szerepet játszik és kellemes harmóniában olvad össze. A színházépület orfeum-előadásokra szolgál. Hatalmas nézőtere egységes és monumentális hatású. Az előcsarnokból vezet fel a lépcső az első emeleti páholyokhoz és a második emeleten lévő buffet-teremhez, melynek külön kis színpada van, kabaré-előadások számára. A földszinten az előcsarnok baloldalán vannak a ruhatárak. Három hatalmas, palisander-fából készült ajtó vezet a nézőtérre, melynek csak a színpaddal szemben lévő oldalán van páholyerkélye, két hosszú oldala minden megszakítás nélküli, ami a tér hatását fokozza. A nézőtér baloldalán négy vészkijáró van. A souterrainben vannak az öltözők és a centrális fűtés helyiségei. Az épület architektúrája töretlen utakon halad a magyaros díszítő elemek alkalmazásával. Mint ilyen modern, magyaros építészetünknek jelentős momentuma. A Parisiana épületét, valamint a két eosin üzletportált Lajta Béla építőművész tervezte.

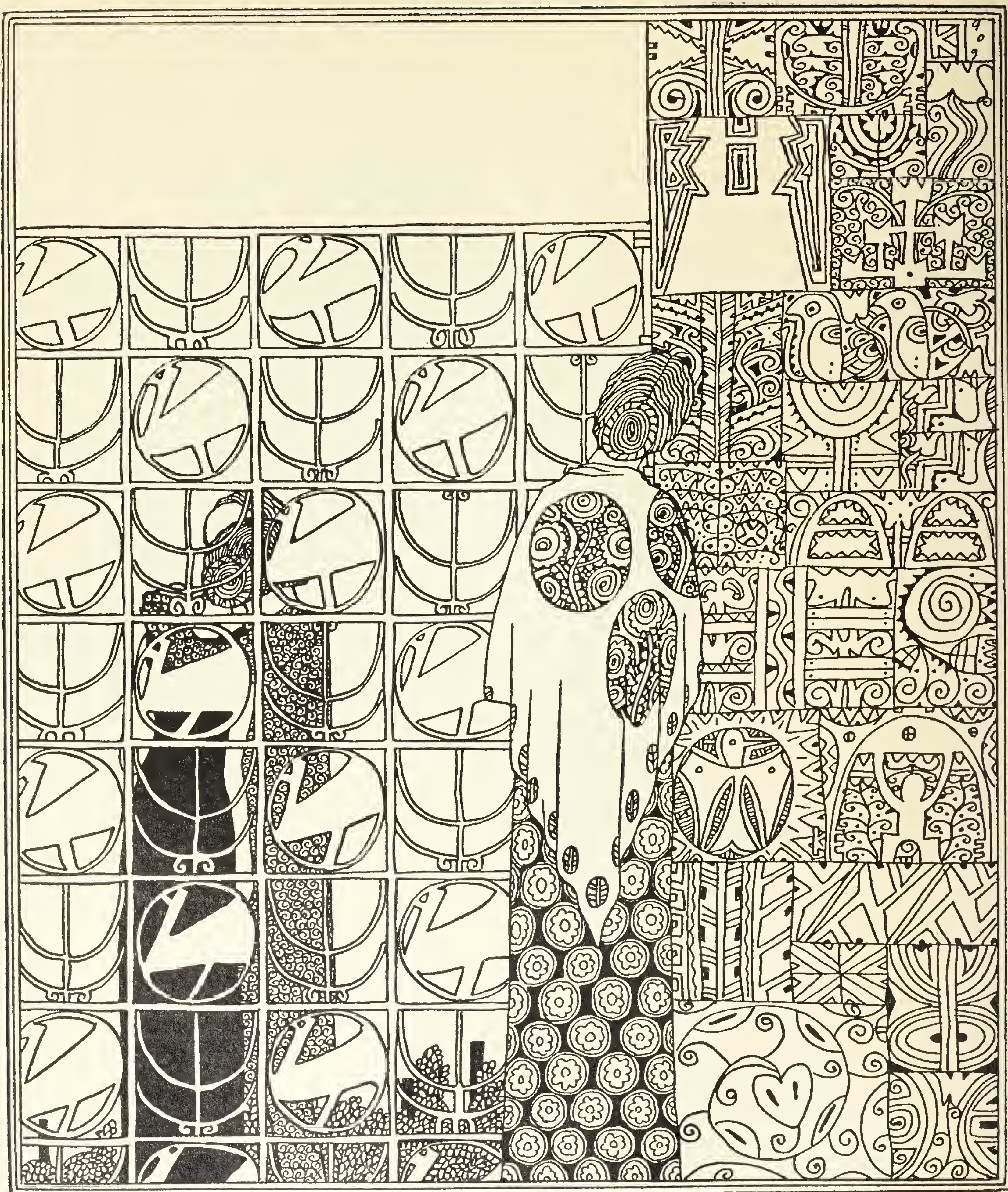
FŐVÁROSI KÖNYVTÁR.

A Magyar Mérnök- és Építészegylet évente rendezett nagypályázatán feladatul mindig aktuális témát tűz ki. Így az ez évi nagypályázatul egy nagyszabású fővárosi könyvtár volt tervezendő, mely kérdés a minisztériumot és a Nemzeti Múzeum igazgatóságát erősen foglalkoztatja, amennyiben a Nemzeti Múzeum új könyvtárépülete számára már különféle telkek felépítését vették kombinációba. A tervezett könyvtár 800.000 kötet könyv számára elegendő. Az épület tartalmaz egy 600 m² nagyságú olvasótermet, külön hírlap- és folyóirattermeket. Két kiállítási terem, speciális dolgozószobák, igazgató lakása, előadóterem és irodák foglalják el az épület különféle részeit. A souterrain kezelőhelyiségek, szolgalakások, csomagoló- és ládaraktár részére volt kihasználandó. A díjat nyert terveket e számunkban mutatjuk be. Az első díjat, mely a Magyar Mérnök- és Építészegylet aranyérme és a vallás-közoktatásügyi miniszter díja, Málnai Béla építész nyerte el, az ezüstérmet pedig Sárkány István építész.

TALÁLKOZÁS HAMUPIPŐKÉVEL.

(Révész Béla novellái Kozma Lajos rajzaival.)

A szomorú, hamut kuporgáló, de csillogó köntösű Pipőke, akivel összetalálkozik az ember, ha bemegy az Andrássy-úton Wodiánerhez vagy Singer és Wolfnerhez, maga a könyv, úgy amint jelentkezik, egész külső arculata, kötése, nyomása, s ami emögött van, ami emögött reszket és sugárzik szavakban és vonalakban. Az olvasó, a tisztelt és művelt olvasó, amint kézbe veszi a könyvet, látni fogja, hogy nem véletlen humorból mondjuk azt, hogy abban a konglomerátumban, amit magyar könyvtermelésnek hívnak, ez a könyv nem tart rokonságot senki mással, ebben a sokrétű, százkötényű társaságban, büszkén és félrehúzódva, társtalanul áll először is az író Révész Béla, azután pedig és még inkább Kozma Lajos, a rajzoló. Más könyvek is megjelennek képekkel, más könyvekhez is készültek már illusztrációk, bőven, ugyanilyen formában, papiron, ugyanennyi gonddal, más könyvek is vannak, ahol a nyomásra finom, előkelő és artisztikus jelzők illenek, egyest kap a szedő és könyvkötő. Mindazonáltal aki a boltban hozzájuk téved, elsiklik rajtuk közömbösen, ásít egyet-kettőt, ásít és konstatálja, hogy megint egy könyv, amelyben képek vannak, megint egy könyv, ami hej de díszes, mint egy album olyan díszes, megint egy könyv, amely tele van illusztrációkkal, tele van, tele van és nincs tovább. Ennél a könyvnél ha valamit, akkor ezt a gyors és közömbös elsiklást nem lehet megcselekedni. Csak kettőt lehet: szeretni erősen, melléje állni póz és habozás nélkül, vagy annak, aki művészdolgot szolgabíró-szemmel, üvegszemmel, hangyaszemmel néz, fejet csóválva, rőkönyödve és Jézust kiáltva, megbotránkozni rajta. Ha valahol, akkor itt nem frázis, kertelő, súlytalan levegőbe beszélés, szabad, sőt le kell írni, amit vajszívű kritikusok gyönge emberbaráti pillanataikban oly könnyen kiutalnak, játszanak, labdáznak vele, pedig nem arravaló, mert értéket jelent, ritka tulajdonságot, azt jelenti, ami nem lopható el és kérhető kölcsön, ami egy művészmunkának a maga külön függetlensége, ami valakiben hazulról adódik, de hogy kikeverődjék, megmutatkozzék, ennek sok erőfeszítés, sok felejtés és még több tudás az ára, amit kis senkik, apró és fürge szélhámosok legfeljebb csak kompromittálnak, azért megmarad szent és öröknek, azt jelenti, ami más szóval, egyszerűen és szép magyar szóval eredetiség. Ha valahol, akkor itt első felütésre, első forgatásra érezni,

MUTATVÁNY RÉVÉSZ BÉLA „TALÁLKOZÁS HAMUPIPŐKÉVEL" CÍMŰ NOVELLÁS KÖNYVÉBŐL

KOZMA LAJOS RAJZA

MUTATVÁNY RÉVÉSZ BÉLA „TALÁLKOZÁS HAMUPIPŐKÉVEL“ CÍMŰ NOVELLÁS KÖNYVÉBŐL

KOZMA LAJOS RAJZA

hogy ez a könyv nem úgy készült, amint nap-nap után készülnek könyvek ábrákkal, regények illusztrációkkal, ahol az okos illusztrátor a nehézfelfogásuak kedvéért vízmérnöki pontossággal rajzol meg egy-egy sort az őrgrófról, aki szivarra gyujtott, miközben szívét átjárta az élénk fájdalom tőre.
Ami ennek a könyvnek sajátos íze, amivel mindjárt, szinte távolról jelzi különvalóságát, igaz, hogy első pillanatra külsőség, olyas valami, aminek utánacsinálása nem kíván halálmegvetést, föltétlenül könynyebb, mint például leutánozni egy trapézművész szédítő trükkjeit. Külön egy kötet novella és külön egy kötet rajz, külön összefogódzásban az író és külön a rajzoló dolgai, ez az, ami rögtön szembeötlő, szokatlan, ami felől az olvasó rögtön kérdést intéz, hogy miért van így, amikor másként is lehetne, amikor bizonyos, hogy minden rajz egy-egy adott novellához tartozik, amikor rajta van a könyv homlokán, ez sem mond mást, mint általában az illusztrált könyvek, hogy X. író novellái Y. művész rajzaival. Mindez úgy tetszik, éppen csak külső, elrendezésbeli forma, amin változtatni szimpla könyvkötő-művelet. Egy odaadó, a a rajzokat vizsgáló elmerülés után azonban rájön az olvasó, hogy a rajzok és novelláknak e különkerültsége több mint pusztán technikai ötlet, vagy szeszély, vagy újdonságkeresés, vagy feltünni akarás. Rájön, hogy az, amiért ezek a rajzok nem ékelődnek a nekik megfelelő novellák közé, ez, ha nem éppen fontos, ha enélkül a rajzok épp úgy megmaradnak tiszta és magukból nőtt értékeikkel, — mégis, az ok itt abban rejlik, aminek megsejtése, eltalálása hamarosan, csak úgy egy-kettőre, kávé mellett, nyugodt polgári közérzéssel bajosan megy, aminek titkos erei vannak, ami esztetikusok szerint a művész intenciója. Mindez előre bejelenti azt, amire egyébként a rajzok felelnek, a pszikhéjükkel, természetükkel, azzal, hogy a szándék, a művész, a rajzoló Kozma Lajos szándéka egészen más, a rajzok itt más elgondolással készültek mint amikor valaki, egy festő, egy művész elolvas valamit, regényt, drámát, s aztán leül és vígan, fütyörészve vagy roppant komolyan megrajzol egy jelenetet, képet, helyzetet, pontosan úgy, ahogyan ezt lepergeti a regény, a dráma története, szigorúan úgy, ahogyan azt megjelöli az író. Az illusztrálásnak tehát egy egészen más, különleges fajtája ez, szemben azzal, amelynek klasszikus apja Doré, a németeknél Kaulbach, nálunk talán e mindkettőnél zseniálisabb Zichy Mihály. Annak, amit jó illusztrátorokról rendszerint megfogalmaznak lelkes ismertetői, hogy a rajzoló »hűen és csodálatos fantáziával eleveníti meg az író alakjait«, ennek itt nyoma sincs, nincs egy centiméter, ahol Révész Béla alakjaival találkozhatni, ruhástul, hajastul, cipőstül. A rajzok, Kozma rajzai tehát nem kísérik, kommentálják a szöveget hűen és objektiven, viszont nem is dekorációk, ornamentek, ceruzajátékok, abban az értelemben, amely a szövegtől függetlenül, szabad, pusztán csak teledíszítendő felületnek tekint egy könyvoldalt, s amelynek ma gazdag kezű mestere Heinrich Vogeler. A rajzok, Kozma rajzai igenis hozzákapcsolódnak a szöveghez. Erős, szoros, intenzív közük van hozzá, ahhoz, amit Révész Béla ír, amiből megvert, bánatos emberek könyező szemei merednek az olvasóra. Ugyanazon érzésfolyamat, ugyanazon ideologia él, forrong, kering bennünk, meleg és lüktető hullámzással, ami Révész Béla társadalmáé, küszködő, legázolt, proletártársadalomé. Egy folyóban evező hajós itt az író és rajzoló, de a rajzok e közösség dacára, hogy újra használjuk e népszerű szót, nem „elevenítenek" meg semmit olyformán azoknak a históriáknak alakjaival, ahogyan ezt az író rögzíti, helyesebben: amit megelevenítenek, az a rajzoló külön, önálló elképzelése, ahol a szöveg, a novellák csak intonálnak, az ösztönzést, az alapot adják meg egy más jelekkel és más nyelven, rajznyelven beszélő világ felépítéséhez. Ha szakszerűbben, közelebbről fejezzük ki magunkat, akkor ezek a rajzok nem illusztrációk, jóllehet illusztrálnak. Nem illusztrációk, hanem szimbolikus rajzok, amelyekben hogy hol vannak azok a pontok, ahol az író a rajzolóval érintkezik, mit sejtet meg valamelyik rajz, valamely novella mögötti, ki nem írt, meg nem jelölt, láthatatlan rezzenésekből, amelyekben hogy miképen, hol milyen erővel, tartalmassággal szólal meg a rajzoló, — mindez, ha nem is tüntethető ki annyi szabatossággal, oly kézzelfoghatóan, mint két posztó, két térkép összehasonlítása, mindez egy csomó új és izgató kérdés, ami sajnos, immár nem fér ide, ez már egy új megbeszélés témája volna.

Dömötör István.

SÉTÁK AZ IDEI KIÁLLÍTÁSOKON

Nemzetközi grafikai kiállítás. Akik e kiállítást rendezték, úgylátszik nem tudják, vagy nem akarják tudni, hogy egy grafikai munkának a megtekintéséhez, a vele való foglalkozáshoz éppen annyi idő kell, mint akár egynéhány méteres olajfestményhez. A Képzőművészeti Társulat rendes kiállításain körülbelül hathétszáz mű látható, ami már magában véve óriási szám. Ha már most elgondoljuk, hogy a grafikai kiállítás katalógusa közel kétezer számot tartalmazott, akkor könnyen megérthetjük, hogy miért szédült a fejünk az első két-három terem megtekintése után.
Eszünkbe jutnak a külföld „schwarz-weiss" kiállításai. Mennyi gond, mennyi szeretet és ízlés a rendezésben. Ezt itt, sajnos, mind nélkülözzük. Azért szeretjük az intim kiállításokat és azért időszerütlenek ma már a nagy parádés kiállítások, mert mi modern emberek sokkal alaposabban érdeklődünk a szellemi produktumok iránt, mint az elmult generációk emberei. Sok mindenről kell tudomást szereznünk, de kevés az időnk. És jól van ez így, mert ennek az időhiánynak az érdeme, hogy kerüljük, sőt gyülöljük az értéktelent, de szeretjük és keressük azt, ami értékes.
Hokusai egy sötét sarokba, a külföld legjobbjai a melléktermekbe kerültek. Egy nagy nemzetközi kiállítás keretében egy retrospektív kiállítás a magyar

grafikából (természetesen évszámok nélkül), azonkívül minden írónt és pennát fogni tudó grafikus a főtermekben, ez a néhány sorba foglalt szubsztrátuma a rendezésnek. Nagyon jól tudjuk, hogy ilyen óriási és sok tekintetben páratlan anyaghalmaz összehordása milyen keserves és fáradságos munkával jár. Azonban még a legkeservesebb és legverejtékesebb munkáért sem tudunk lelkesedni, ha az a lényeg helyett a lényegtelent szolgálja. Tény az, hogy valóságos kincseket hordtak itt össze. Nagy mesterek rajzai, akvarellek, pasztellek, karcok, metszetek és kakemonók örömteljes perceket szereztek azoknak, akiknek volt idejük sokszor kimenni és az egyes dolgokba elmélyedni. De az a közönség, amelynek kedvéért ez a kiállítás rendeződött, kábulva hagyta el a termeket és sietve iparkodott a szabad levegőre. Nem tudta megérteni, mert nem tudták neki érthetővé tenni. Ez a barnumszerüség a grafikának inkább ártott, mint használt. A kiállítás óriási dimenziói és e hasábok korlátai nem engedik meg a részletes ismertetést és így csak arra szorítkozunk, hogy a legjobb neveket olvasóink emlékezetébe véssük. A magyar grafika retrospektív részében: Munkácsy, Paál, Brocky, Barabás, Zichy Mihály, Gundelfinger, Markó, Ligeti, Lotz, Mészöly, Liezen-Mayer, szóval művészetünk történetének legismertebb nevei szerepeltek. A mai magyar grafika képviselői közül: Lévy Róbert, Olgyai, Kubinyi, Rauscher, Rudnay, Körösfői-Kriesch, Ferenczy Károly, Mednyánszky, Tichy, Rippl-Rónai, Glatz, Katona, Egry, Baránszky, Székely Andor, Konrád, Zádor, Wagner, Góth, Major állítottak ki érdekes dolgokat. Beardsley, Austen Brown, Brangwyn, Dante Rosetti, Burne Jones, J. E. Millais, East, Nicolson, G. Clausen, Cameron dokumentálják az angolok világhírű grafikáját. A németek szintén tekintélyes emberekkel jelentek meg. Wilke, Thomas Theodor Heine, Bruno Paul, Käthe Kollwitz, a Simplicissimus gárdájából. Továbbá Böcklin, Menzel, Lenbach, Leistikow, Liebermann, Kalckreuth, Klinger, Erler, Münzer, Eichler. Az osztrákok csoportjában: Pettenkofen, Segantini és Andri szerepeltek. A franciák kiállítását két óriás: Millet és Manet tették rendkívül értékessé, azonkívül még Steinlen, Jeanniot, Lepère, Besnard, Raffaëlli a kiválóbbak. A norvégeket Munch, a svédeket Zorn, a belgákat Baertsoen, a németalföldieket Jongkind, Israëls, Bauer, Zorn, az amerikaiakat Whistler, a japánokat Hokusai képviselte méltóan.

A Műcsarnok tavaszi kiállítása. A Műcsarnokban ez egyszer egy majdnem harmonikus kiállítást rendeztek. Hogy a harmónia nem volt egészen teljes, az a jury lelkiismeretén szárad, mert ha csak valamivel szigorubban teljesítették volna a jurorok a kötelességüket, akkor nem zavarhatta volna meg a selejtességnek ezt a hihetetlenül idillikus összhangját az a pár kép, amelyben művészet is van. Hogy kik az ünneprontók? Megbélyegzésül ideiktatjuk neveiket. Itt van például báró Mednyánszky László „Siesta"-ja, amely a mester örök frisseségéről tesz tanuságot. Az első teremben Márk Lajos ízlésesen színezett női arcképe, Horthy Béla „Műteremben" című olajfestménye és Pentelei Molnár János munkái keltenek lelki emóciókat, noha Pentelei Molnár naturalizmusa egy kissé konvencionális. A többi tizennégy teremben még a következő értékes dolgokat találtuk: Csók István poétikus hangulatú „Sokácz udvar"-át és Góth Móric „A cirkusz" című átérzett és megértett képét. Hogy ezt a rossz kiállítást mégis annyian látogatták, azt a Műcsarnok vezetősége „A nemzet hódolása a király előtt Magyarország ezeréves fönnállása alkalmából" című panorámafestménynek köszönheti. A bekonferálás sikerült. Másfél százezer látogató. Persze a festőművészet is csak akkor kell a magyarnak, ha van benne sok, sok „vakulj magyar". Bezzeg ha nem a Nemzeti és Országos Kaszinó vezető embereit örökítették volna meg ezen a képen, akkor bizonyára kevesebb koszorut adtak volna, még abban az esetben is, ha a megfestésben művészet is volna. Ennyit a nagy ünneplésről. Ami a megfestést illeti nem új, de érdekes jelenség, hogy a levegőközeg által okozott színelváltozásokat, továbbá a fénytörés révén keletkező színeket Benczur egyszerüen nem veszi figyelembe és tisztán a lokálszíneket rakja fel úgy, ahogy ő ezt annak idején megtanulta. Egy meglehetősen egyenletes szósz által harmonikussá tett csoportok és az egyes alakok idealizált proporciói, a legvégső határokig terjedő részletezés: ez az ő realizmusa. A kép maga színtelen és hatása nem sokkal mélyebb a kolorírozott fotográfia hatásánál. Andrássy Gyula grófnál a fényképszerüségben annyira megy, hogy még a retoucheur fogásait is alkalmazza és ennek a szempontnak, tudniillik a köznapi értelemben vett csinosságnak, teljesen feláldozza ezt az igazán ritka érdekességű arckaraktert. A kelmék megfestésénél erős szinpadi realizmust produkál, amely a bársonyt bársonyabbá, a fényest fényesebbé kívánja tenni. A zárt teremben nagy légáramlat lehetett, mivel a zászlók kegyetlenül lobognak. Ezzel a lehetetlenséggel az egész jelenetbe lendületet akar hozni és ennek az alkalmazott barokszerüségnek a logika adja meg az árát. A látás elemi alapigazságait sujtja azzal, hogy a trón lépcsői mögött álló alakok aprólékosabban és nagyobb részletezéssel vannak megfestve, mint az előtérben állók. A számítás arra irányul, hogy a publikum az ő politikai kedvenceit húsz centiméternyi távolságból is kifogástalanul élvezhesse. És ez sikerült is. Soha képnél a „kérem nézze meg a kidolgozást" és a „gyönyörüen van kidolgozva" szólásmódokat többször hallani nem lehetett, mint itt. Minthogy a feladat a maga egészében abszurd, tehát a lélektani megoldás hiányaival nem foglalkozunk. Azonban mindezek dacára erős meggyőződésünk, hogy ezért a képért nagyon hálásak lesznek az utókor emberei, szigorubban mondva a jelmeztanulmányozók, mert ebben a tekintetben ez a festmény mindig megbízható és becses forrásmunka fog maradni, akárcsak az írott krónikák vagy riportok. De miként az írott krónikáknak, riportoknak rendszerint nagyon kevés közük van az íróművészethez, akként ezt a festett krónikát is mindenha nagy űr fogja elválasztani a festés igazi művészetétől.

A Magyar Képzőművésznők Egyesületének első kiállítása. Uj egyesületek meg szokták mondani, hogy mi a törekvésük, mi a céljuk. A Magyar Képzőművésznők Egyesülete ettől a jó szokástól eltért. És ezt okosan tették. A Nemzeti Szalon termeiben a legképtelenebb dilettantizmus pompázott és a rossz hatást nem tudta ellensúlyozni az a néhány jó munka, amelyet egy pár magyar és külföldi piktorina állított ki. Az egész kiállításdinál az egyetlen dicséretet érdemlő momentum az, hogy a vendég jogát jobban respektálták mint ahogy a Műcsarnok szokta tenni, mivel az elsőemeleti nagy termet a vendégeknek engedték át. A külföldiek közül érdekes dolgokat küldtek: Dannenberg Alice, Hallavanya Emília, Kempter C., Licht-Graef, Pelling-Hall és Stettler Mária. A magyarok közül Kalmár Elza, Augusztin Mariska válnak ki.

Sz. J.

A „HÁZ" MARÓTI-FÉLE „EX LIBRIS"-PÁLYÁZATÁNAK EREDMÉNYE.

A bíráló bizottság: Kriesch Aladár, dr. Czakó Elemér, Telcs Ede és A Ház főszerkesztője.

Beérkezett 100 terv. A bizottság az első díjat nem adta ki. Második díjat nyerte a „Május" jeligés terv, szerzője Szalay Gyula rajztanárjelölt. Megvásároltattak: az „Egyptom" jeligés terv, szerzője Kozma Lajos, „Géza" szerzője Tálos Gyula, „Sólyom" szerzője Remsey Jenő, egyenként 30 koronáért, továbbá a „Little" jeligés terv, szerzője Klein Mór, 20 koronáért.

Felhívjuk a díjat nem nyert tervek szerzőit, hogy terveiket, a pályázati hirdetmény értelmében, a szerkesztőségben vegyék át.

VEGYES

Dekoratív munkák és rekordépítkezések az angol-francia kiállításon. A Shepperd-Bush-i kiállítás számos jellegzetességei közt is páratlanul állnak a gipszből készített dekoratív és figurális ornamentumok, úgy olcsóság, mint tartósság tekintetében. A különböző épületeken látható szoborművek, az impozáns dómok, oszlopzatok és egyéb faragványok úgyszólván a legnagyobb elérhető tökélyt és ügyességet tükrözik vissza ezen a téren. A szobrok, melyek közül nem egy harminc láb magas, a nagy lovas és más csoportozatok, az oszlopok és loggiák körül végigtekerőző virág- és lombfüzérek nem kőből vannak vésve, hanem gipszvászon és fa az anyaguk.

Igaz, hogy ez magában véve még nem ujság, így készültek nagyobbrészt a mi ezredévi kiállításunkon is a dekoratív munkák. Hanem a londoni kiállítás nagy arányaihoz mérten ezek számba sem jöhetnek. Itt megmutatta a dekoratív művész, hogy semmi sincs előtte lehetetlen: legyen egyszerű ornamentum vagy legyenek életnagyságú alakok és hősi csoportozatok — semmi sem igen masszív, semmi sem igen finom.

A módszer igen egyszerű. Mindaz, a mire elkészítésükhöz szükség volt, egy nyers és hevenyészett vázlaton kívül csupán agyag és a művész tíz ujja, egy kis faszerszámmal, mely egyik végén hegyes, a másikon véső alakú. Egyszerű és kisebb vázlat így néhány óra alatt készen állt. Azután zselatinba mintázták s megöntötték, ha pedig az öntvény megszáradt, sellakburkolattal vízhatlanná tették. Természetesen ez eljárás azért a munka finomságához és természetéhez képest módosult néha, amit láthatunk abból, ha az Uxbridge-Rood-i főbejárat fölött álló nagy paizsot összehasonlítjuk a díszcsarnok és más helyiségek finomabb kivitelű ornamentikájával. Tekintve azonban, hogy minden a legrövidebb idő alatt készült, bevégezettségük, kidolgozásuk valóban meglepő tökélyt árul el. A mintázók sokszor panaszkodtak, hogy alig fogtak hozzá az agyagmintázáshoz, már önteni kellett. Gyakran nyolc-kilenc nap alatt kellett végezniök oly munkát, melyhez rendes körülmények között háromszor annyi időre lett volna szükség, hogy kifogástalanul legyen elkészíthető. Sőt a földtől 15—20 láb magasságú fülkékben álló nagy alakoknál nem is lett volna ajánlatos a részletezőbb kidolgozás.

Különösen feltűnik mindjárt a francia iparművészeti palota ormán álló szárnyas alak, mely nem kevesebb mint huszonkét láb magas. De még ezt is felülmúlja művészi hatás tekintetében a dekoratív művészetek palotájának hatalmas quadrigája. Ez maga három hónapi munkába került. Ugyanez épületen néhány más szép nőalak is látható.

Mindezek elsőrangú művészek alkotásai s általában 6—8 heti folytonos munkát igényeltek elkészítésükhöz. Legelőször fából dolgozták ki durván a körvonalakat s ezt a favázat aztán többszörös vászonréteggel vették körül, melyet ismét több ízben gipszszel öntöttek le. Azután jött az agyagmintázás, melyről a formát vették s azután gipszbe öntötték. Egy-egy ilyen alak 4—500 koronába került, holott kőből több mint 3000 koronába került volna.

A földmívelési csarnok fődísze egy három nőalakból álló csoportozat, huszonnyolc láb magas s 8—900 koronába került. A gépcsarnokot is néhány igen szép alak díszíti 6 láb 6 hüvelyk magasságban. Azután van két nőalak az oldalfolyosó fölött.

Igen figyelemreméltó artisztikus mű a Canadian-Pacific épületén emelkedő óriási csoportozat, melynek közepén két alak emel egy glóbust. Francia és angol művészek dolgoztak a kiállítás dekoratív munkáján mult nyár óta. Mindössze több mint 200 nagy monumentum és figurális mű, egész csomó fej- és mellkép díszíti a kiállítás épületeit.

Az angol-francia kiállítás az olcsó és könnyű építkezés világrekordját érte el. Mindemellett nem nélkülözi a tartósságot és tűzbiztonságot sem. Szakértők azt hiszik, hogy forralt olajjal vonva be s azután több ízben festve, a fehér paloták negyedszáza-

don túl is dacolhatnak az idő fogával. Sőt némelyek tovább mennek és azt mondják, eljő hamar az idő, amikor gipszből épült házakban fogunk lakni, ha ezeket víz- és időállókká sikerül tennünk.

Ebben az irányban, a rekordépítkezés terén valóban nagy lépést tett előre a Shepherd-Bush-i kiállítás. Az igazgatósági épület például, mely egészen téglából épült, öt hét és három nap alatt lett kész, pedig nem kicsiny szárnyas épület, amennyiben hossza 125 láb, szélessége pedig 111. Falai 14 hüvelyk vastagok s 270.000 téglát használtak el építéséhez. De még érdekesebb a gyarmati kiállítás indiai épületének elővarázsolása két hét alatt, tizennégy kecses kupolájával, hindu stílben. Az épület 140 láb hosszú, 99 láb széles. Itt azonban már acélstruktúrát használtak. A tuniszi épület mögött álló csinos afrikai bungalowval francia építésze azt akarta bemutatni, hogy egy utazó hogyan építhet gyorsan föl bármely puszta sivatagon kényelmes házat, amely megvédi a portól, vízöntéstől és a moszkitótól. Ez három nap alatt épült teljesen fából, fundamentuma nincs, de öt kényelmes helyiséget foglal magába, körülfutó széles verandával. V.

A „Kéve" művészegyesület közgyűlése. Szablya Frischauf Ferenc elnöki bejelentései megtétele után az ügyvezetőség előterjesztette az 1908/9. üzleti évre vonatkozó zárszámadásokat és jelentést. Az ügyvezetőség jelentése nemcsak az egyesület egy évi történetének adja hű képét, hanem kimerítően foglalkozik az általános képzőművészeti viszonyokkal is. A tagok az ügyvezetőség rendkívül tartalmas jelentését őszinte tetszéssel fogadták. A közgyűlés az ügyvezetőségnek a felmentvényt egyhangulag megadta és dr. Vermes Károly jogtanácsos indítványára jegyzőkönyvi köszönetet szavazott az elnöknek és a titkárnak az egyesület rendkívül céltudatos és gazdaságos vezetéseért. Az 1251 korona 13 fillért kitevő felesleg felhasználására vonatkozólag határozatba ment, hogy azt általános tartalékalap gyanánt az 1909—1910. üzleti évben elővezetik. Az 1909—1910. évre vonatkozó költségvetés elfogadása után, a közgyűlés elhatározta, hogy az ügyvezetőség jelentését kinyomatja és azt az egyesület összes műpártolóinak megküldi. A kedvezőtlenebb anyagi körülmények között élő tagok anyagbeszerzésére vonatkozó ügyvezetőségi indítványt a közgyűlés rövid vita után elfogadta. Az egyesület a lapbizottságba Szablya Frischauf Ferenc és Lévy Róbert festőművészeket, továbbá Kozma Lajos építőművészt delegálta. Minthogy az ügyvezetőség megbizatása lejárt, a közgyűlés az ügyvezetőségi tisztségekre a következőket választotta meg: elnök Szablya Frischauf Ferenc festőművész; ügyvezetőségi rendes tagok: Benkhardt Ágost és Lévy Róbert festőművészek; ügyvezetőségi póttag; Málnai Béla építőművész; jogtanácsos: dr. Vermes Károly; titkár: Szablya János. Az elnök indítványára a közgyűlés Lévy Róbert festőművésznek az egyesület érdekében kifejtett intenzív működéseért jegyzőkönyvben fejezte ki elismerő köszönetét. A napirend kimerítése után az elnök további kitartó és lelkes munkára serkentette a tagokat és a közgyűlést berekesztette.

A „Dekorative Kunst" a magyar népművészetről. Berlinben a Lyceum-Klub helyiségeiben nagyszabású és érdekes népművészeti kiállítást rendeztek, amely alkalomból a „Dekorative Kunst" Ernst Schur tollából eredő ismertetést és méltatást közöl. A kiállítás kimerítő és karakterisztikus képet adott az egész világ jelentősebb népművészeteiről. Magyarországra vonatkozólag Ernst Schur a következőket írja:

„Végül azokat az országokat kell összefoglalnunk, amelyekben a végzet az emberek lelkét valósággal a népművészetre predesztinálta. Három ilyen ország létezik: Magyarország, Norvégia és Oroszország. Az első helyen Magyarország áll. Akinek alkalma volt ezeket a szövőmunkákat látni, az merőben új benyomásokhoz jutott. Ez tényleg valami új, önmagában zárt és a nép lelkében gyökeredző dolog, egy technika irányában való koncentráció, amely egyoldaluság azonban nagyon kedvezően befolyásolta a hagyomány, a stílus kialakulását. E technikát szavakba foglalni nehéz. Szövött zsinórokat varrnak fel és himeznek. Érdekes azonban, hogy a szövet felülete nagyjában érintetlen marad és csak a szoknya, vagy az ujjak szegélyét díszítik, azon mód, hogy a minták szorosan egymás mellé kerülve halmozódnak és mindent betöltenek. Túlságosan sok szín keverésétől a magyarok szinte ösztönszerüleg tartózkodnak és ez rendkívül kellemes érzéssel tölti el a szemlélőt. Mindig csak egy szín látható: fekete, vörös, kék, szürke és itt-ott arany is. A legelőkelőbben (majdnem a bécsiekre emlékeztetve) a fekete szín hat, fehér alapon. A mintákat mindig gyüjtve alkalmazzák és így a hatás tudatosan dekoratív. A díszített szövetekből függönyöket, ruhákat és vánkosokat készítenek. Itt olyan érett stílusra bukkanunk, amely a maga nemében páratlan.

Magyarország egy másik vidékén kötőket és kendőket készítenek, amelyek színben a fentemlített fegyelmezett eljárásnak érdekes ellentétét adják. Ezeknél bizonyos vadság, fékevesztettség talál kifejezésre. Hatásosan halmozott színek (zöld, piros, narancs, kék), amelyeknek merészsége őserővel hat. Azonban itt is megtaláljuk azt a koncentrációt, amelyet a minták szorossága ural. Ennek a forma-fegyelemnek az energiája itt kétszeresen csodálatraméltó, mivel a megoldandó feladat nem könnyű. Ezeknek az összegyüjtött dokumentumoknak a hatása valóban faji, nagyon előkelő és eredeti." Fordította: Sz.

LEJÁRÓ TERVPÁLYÁZATOK

Augusztus 16. Alispán Nagyvárad: közkórház tervezése; díjak: 3000, 2000 és 1000 korona.

31. Szamosujvár város polgármestere: vigadótervezés; díjak: 2000, 1200 és 800 korona.

31. Marostorda megye alispánja (Marosvásárhely): megyei székház tervei; díjak: 1500, 1200 és 900 K.

Szeptember 15. Orsz. m. kertészeti Egyesület. 63/95 cm kiállítási plakát 5 színben; díjak: 250 és 150 K.

25. Keresk. min.: Soproni posta és távírda épülete; díjak: 2700, 1800 és 900 K. Két terv megvételi ára à 500 K.

30. Vallásmin.: Rákóczi-síremlék (250.000 K.); díjak: 6000, 5000, 2×3000 és 2000 korona.

Október 1. Arad város: temetőkapu (10.000 K); díjak: 150 és 100 K. (Csak aradiak pályázhatnak.)

30. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: Ybl-pályázat: aranykönyv.

31. Erzsébet-emlék Budán: díjak: 6000, 5000 és 4000 K.

November 1. Budapesti aut. orth. izr. hitközség: templom, iskola és községház tervei; díjak: 1800 K, 900 K és 500 K.

1. Az állami számvevőszék elnöke: a számvevőszék palotájának tervei; díjak 2500, 2000 és 1500 K.

27. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: falusi iskola tervei; díj: ezüstérem és 100 K.

1910. jan. 3. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: nagy áruház tervei; díjak: aranyérem és 1200 korona.

15. Debreceni Kossuth-bizottság: Kossuthszobor mintája; díjak: I. megbízás a munkával (vagy 3000 K), II. 2000, III. 1000 K.

Április 30. M. Építőművészek Szöv.: vidéki színház (300.000 K); díjak: I. aranyérem és 1000 K, II. bronzérem.

Július 1. Zalaegerszegi szoborbizottság: Csányi László szobrának tervei (30—50 ezer K); díjak: I. megbízás, II. 500 K, III. 250 korona.

TERVPÁLYÁZATI EREDMÉNYEK

A medgyesi ág. ev. főgymn. tervpályázata. Második díj: Balthes Frigyes Segesvár, harmadik díj: Müller József Budapest; továbbá Opaterny F. és Hofstädter K. Pozsony.

A szombathelyi közvágóhíd tervpályázata. Első díj: Schedl István Budapest, második díj: Rauscher Miksa Szombathely és a Nicholson gépgyár r.-t., harmadik díj: Mathiasco Károly és Cianthi Hugó Fiume.

Győri első takarékpénztár székháza. Első díj: Román Miklós és Ernő Budapest, második díj: Hübner és Mészner Budapest, harmadik díj: Sebestyén Arthur Budapest.

Magyar Építő- és Iparművészeti Rajzolók Országos Egyesületének nagypályázata. Ezen évben két munka nyerte el az egyesületi aranyérmet, Thomas Antal műve és Károly Lajos műve.

Ullmann-féle pályázat. (Magyar építő- és iparművészeti rajz. orsz. egyes.) Első díj: Dormann Jenő, második díj: Berger Dezső, úgyszintén Quittner Hugó.

Debreceni izr. templom tervpályázat. Első díj: László testvérek Budapest, második díj: Gyárfás Antal Budapest.

A szászsebesi városháza tervpályázata. Második díj: Ottó Róbert Budapest, megvétel: Opaterny F. Pozsony.

Borsodmegyei takarékpénztár tervpályázata Miskolc. Három egyforma első díjat nyertek: Hajós és Villányi Budapest, Haasz és Málnai Budapest, Kármán és Ullmann Budapest.

Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara tervpályázata. Első díj: Kappéter Géza Budapest, második díj: Dobozi Mihály Budapest, harmadik díj: Román Miklós és Ernő Budapest.

A M. É. Sz. Wellisch-féle tervpályázata. Két második díjat nyertek: Bábolnai József és Bihari Ödön műegyetemi hallgatók.

A szegedi állami felsőipariskola tervpályázata. Első díj: Orth és Somló Budapest, második díj: Kőrösi és Kis Budapest, harmadik díj: Sandy és Orbán Budapest, megvétel: Bobula János Budapest.

A jászberényi artézi kút pályázata. Első díj: Vértes Vogerl Dezső szobrász Budapest, második díj: Körmendi (Frím) Jenő szobrász Páris.

A Magyar műhely és raktártelep bérháza tervpályázata. Első díj: Miklós és Wirth Budapest, két második díj: Kommer József, valamint Novák és Guoth.

Debreceni Kossuth-szobor pályázata. Második díj: Róna József Budapest, harmadik díj: Margó Ede, megvétel Füredi, Ligeti, Istók, Kallós, Tóth munkái.

Sárospataki tanítóképző intézet tervpályázata. Első díj: Lechner J. és Warga Budapest, második díj: Kotál Henrik, harmadik díj: Lechner Ödön és Sebestyén A. Budapest.

Kézdivásárhelyi törvénykezési palota tervpályázata. Első díj: Jablonszky Ferenc Budapest, második díj: Frecska János Budapest, harmadik díj: Schannen Ernő és Arthur Budapest.

Polgári fiuiskola Komárom. Első díj: Kopfenstein Dénes Szombathely, második díj: Nagy Sándor Budapest.

TICHY GYULA RAJZA

EGY POETIKUS TEMETŐ

SZERETEM A TEMETŐT, valami különös vonzalom fűz hozzá; az emberi kultúra legősibb helye oly melegen beszél hozzám. Mikor ősszel a levél belepi, a szél betakarja a sírokat, mikor sóváran meresztik a fák ágaikat az égnek, itt érzi az ember az örök elmulás gondolatát legjobban; vagy tavasszal, mikor virág fakad mindenfelé, a napsugár aranyvirágokat rajzol a fűre, lehet-e az élet nagy problemáját jobban látni, mint a temetőben? Valami nagy, mély, örökkévalóság árad innen, valami csodás nyugalom, amit sehol jobban meg nem találok.

Csak ha rátekintek azokra a zsúfolt, kietlen egymást túlkiabáló sírkövekre, emlékekre, menekülök onnan a temető régi részébe. Azok az elhagyott, virágos sírhantok, egyszerű emlékeikkel, mennyivel vigasztalóbban szólnak a szívhez, mint az a sivár, hazugpompájú kötenger, mely olyan sírkőraktárszerűen hat, érckoszorúival, csinált virágaival. Oly szomorúan hirdeti ez az új rész a XIX. század kulturátlanságát. Azokban a bájos, magányos kővel kerített falusi templomok temetőiben, hol méhek gyüjtik a mézet és levendula illatozik a sírokon, mennyivel inkább találja meg a gyászoló a vigaszt a leg-

nagyobb emberi fájdalomban. Valamikor régen, mikor még nemcsak kőből csináltak síremlékeket, fából, bronzból, vasból, sokkal jobban megtalálták azt a hangot, mely magasztos érzelmet kelt, a mult század hivalkodó művészkedése még a halál magasztos fenségét is megtépkedte, megmutatta, hogy kell sivárra, kietlenné tenni a temetőt.
Sok történt már azóta ezen a téren, művészemberek vették kezükbe az ügyet és sok szépet alkottak. Jobb úton vagyunk ma már, de hiába, ha még oly szép, még oly poétikus az emlék formája a környezetnek, az egésznek is van szava hozzá, az emlékeknek egymáshoz, a temetőhöz való viszonya is lényeges.
Temetőt csináltak sokat, de amelyben igazán újabb kor leheletét éreznők meg, csak a kilencvenes években találunk, Grässel Hans a mozgalom megindítója, hatalmas képviselője, ő adta meg müncheni temetőiben az impulzust hozzá, követésre méltó példát alkotott. De hiába, az ő temetőjét is megrontották, a sírkövek zavarossága, egymással való versengése, a sűrün álló magas kövek a legjobb törekvéseket is meghiusították, bárcsak részben, mert azért még így is párját kell keresni temetőjének, művészi értékben.
Azok a törekvések a temetőalkotás terén, melyek a drezdai, nürnbergi, legutóbb a müncheni kiállitáson nyilvánultak meg, a müncheni Waldfriedhofban, erdei temetőben forrtak ki, leszűrődve, megtisztulva a kiállitási hatástól. Valami nagy, mély, örök hangulat nyugszik rajta. Az erdő mintegy jelképezi az emberiség tiszteletét halottai iránt. Amint ott suttog, zúg, mintha csak örökké a halottakról az élőknek beszélne. Messze a város zajától, félre a gyárak meredő kéményeitől, húzódik egy fehér fal, ott mozog, él az erdő tövén, igazán él, engedelmeskedik minden fának, kihasal, kikerüli őket, itt-ott felemelkedik, amikor mögötte síremlék épül, mintegy óvja azt a különös erdőt, nehogy a kiváncsi ember megzavarja csendjét. Kis útszéli kápolna épült a falba, szerves egészet ad vele, és a fehér magas falat, fekete-szürke cserepek fedik, helyenkint egy-egy zöldglazuros téglával tarkitva, alul pázsit kőriti, mögötte pedig százados fenyők mozgatják bozontos szakállukat, illatoznak, csodás a levegő, mintha valami különös kertben járna az ember, még a madarak is másképp énekelnek ott. Az élet és elmulás nagy titka regeként hat ebben a fenséges temetőben, melyet a természet és a művész keze fájdalmasan komoly, tarka köntösbe öltöztettek.
És a fal csak mozog tovább, most hirtelen nyilani kezd, oválisokon betekintünk és két bájos kis házikó bújik elénk, verandájukat, ablakukat beborítja a muskátli piros virágja, hatalmas foltot adnak a sötétlő zöldek; két monumentális sphinx őrzi a bejáratot, a fehérlö léckerités megint csodás szinharmoniát ad a pirosló úttal és sötétzöld fenyővel. Elmegyünk a két ház mellett, valami mély érzés szól belőlük, a beszentelő-csarnok, a ravatalozó, minden, minden a művész érző, számító kezéről beszél.
Szürke gránittáblák szegélyezik a hatalmas főutat, oldalt meg ősi fenyők alkotnak sorfalat, alattuk pedig zöldelő pázsiton különös virágok nőnek, itt-ott kikandikál a bokrok közül egy családi sír, mind-mind egy-egy kis zsákutcában, elzárva a forgalmi úttól, külön életet él, intim kis zárt teret a gyászoló sírtlátogatóknak.
Vörös virágok pompáznak nagy halomban, felettük pedig egy egyszerüségében monumentális épület, a beszentelési csarnok emelkedik, mely egybeépült a ravatalozóval (Münchenben kötelező a temetőben való ravatalozás), odébb a kertészlakás húzódik meg, a melegház, mind összefüggő csoportot képezve, melyet fal fog körül és zár el a külvilágtól.
Nemesen egyszerű szürkéslila a belseje, fenséges primitivségében, meghatóan szimbolizálja a megsemmisülés gondolatát. És sehol sem kerül ellentétbe, sehol sem verseng a természettel, mindenben és mindenhol alárendeli magát neki, ez a valódi Raumkunst, itt érzi csak az ember igazán át azt, ami után az architektura törekszik.
Soha természetet még úgy nem használtak ki, mint itt; néhány körben álló fenyő közé

kutat állít be, és olyan lugast, olyan poétikus teret alkot, melyet csak lassan keletkezett, előre úgy ültetett kertben látni csak, ott csörgedezik a kútból a víz és újból érzem a suttogó erdőt, az örök tavaszt, az örökké virágzó zöldet.

EGY POÉTIKUS TEMETŐ

Fehér pad körít amott egy ősrégi hatalmas átmérőjű fenyőt és mellette bársonyos mohán, illatozó, vöröslő, fenyőtűn járok, és felejtem az emberi alkotást, mintha minden úgy keletkezett volna évszázadokon át.

Tisztásra jutottunk most ki, csupa apró sírhely van rajta, messze egymástól; és csupa színes fakereszt, változó formák, változó virágok, mintha valami alpesi temetőben járna az ember, mikor úgy végig suhan a napsugár a sírok közt, míg megakad egy-egy fémmel kivert fejfán és szórja a színt ezerfelé, a virágok meg hirdetik az élők tiszteletét, dongó méhek szállanak köztük ide-oda és suhog, zúg a sötét erdő.

Megint bennt vagyunk a fák között, összefonódnak az ágak fejem fölött, amott kis irtás világít, alacsony kőemlékek dugják ki fejüket a bokrok közül, nincs valami nagy változatosság a formákban, inkább a formák parallelizmusával hoznak ritmust az egészbe, alacsony sövény ékelődik a sírok közé, kis zárt szentélyeket alkot az élőknek, s válaszfalat a kőnek; ezek a sövények kis különtemetőkre osztják az egészet (Einzelfriedhof), hol minden a parallelizmussal, a hasonlósággal lesz monumentálissá. A kövek mindenütt alacsonyak, a temető szabályai követelik ezt és nem kis áldozatot kérnek az emlékállítóktól, nem többet, minthogy mondjanak le a köz javára a díszről, pompáról, nagy szó ez a mi hivalkodó világunkban: és így lesz naggyá, széppé egy temető...

Tarka mezei virágok nyílnak a fenyők sötét törzse alatt, csupa virág és vaskereszt, azok a régi középkori német temetők támadnak fel emlékemben, minden poézisukkal, minden céhremekükkel együtt és a fekete keresztek, melyek elmulásra emlékeztetnek, ott állnak a sötét erdő tövén, mely mozgatja, suttogtatja ágait.

Újból bemegyek az erdőbe, kanyarog az útja, fehér kőpad kínálja az ülést, mellette meg ott bugyborékol egy egyszerű fakút, melynek vályújából lármásan fut ki a víz és csörgedezve keresi útját egy kis patak felé. Semmi erőltetettség, semmi műkertészség, csak örök természet.

Vörös rózsabokrok bújnak ki odébb a fák közül, egy erdei mező, melyen sűrűn ültetett vörös rózsa pompázik, gyönyörű színfolt a magas fűben, melyben csupa fekvő sírkő (sírbolt) van. A nürnbergi Johannesfriedhof hangulata, csak a Peter Vischer sírírások hiányoznak róla. Csöndes, zárt mező ez, hol a nyugalom tanyázik, mintegy késztet a meditálásra a magány és hátul az örökzöld erdő zúg és zizegve mozognak fái.

A területet lehetőleg kevéssé használják ki, sehol sírt be nem kerítenek, csiszolt gránitot, fényezett márványt nem állítanak be, szakítottak a konvencióval; emléket csak egy igazán hivatott bizottság (mely nem ismer protekciót) engedélyével lehet elhelyezni.

A különtemetők, melyek összefüggő egészet képeznek, a vezetőelv a sírkertnél, hol vigasztád a legnagyobb emberi fájdalomban az örök erdő. Lenyűgözően óriási, monumentális hatása van ennek a fenyőerdőnek, hol hímes tarka mezőkön vannak a sírok, hol minden az erdőnek rendeli alá magát, hol az alaphangot az erdő adja meg.

Sokat jártam ebben a temetőben megnyitása óta, láttam ősszel ködben, sárguló fűvel, vöröslő levelekkel, láttam télen, mikor fehérlő hótakarón pompáztak a fenyvesek, láttam tavasszal, nyáron ragyogó díszben, de soha oly szépnek, hatalmasnak nem találtam mint most, mikor elhagytam, mikor búcsuzni jöttem hozzá.

Zivatar után volt, a várost köd takarta el és én ott jártam az illatos erdőben, felettem szürke hamvas volt az ég, kergették egymást a felhők, és én jártam a sötét erdőben végig kedves helyeimet, melyhez annyi minden fűzött. Csak jártam fájó szívvel az erdőt, lassú cseppekben pergett róluk az eső és sírtak a fák.

STOLZER JENŐ.

JELES MESTEREK
RÉGI ALKOTÁSAI
I.

LECHNER ÖDÖN
HUSZONÖT ÉV ELŐTT KÉSZÜLT
MŰVE
PALOTA A DAMJANICH-UTCÁBAN

KUNSTSCHAU 1909

AZ ELMULT esztendőben Bécs város közönsége császárja jubileumát világkiállítással akarta megünnepelni. Ezt a tervet aztán az országos kiállítás eszméje váltotta fel és mivel a sok tanácskozással teljesen kifogytak az időből, a végén egy olyan kiállítás rendezése sem volt már lehetséges, amely tisztán Bécs kiállítása lett volna. Azonban a bécsieknek mindig szerencséjük volt a multban és ez a náluk már szinte hagyományossá vált jóvégzet ez alkalommal is készségesen sietett a segítségükre. A nehéz helyzetet a Szecesszióból kivált Klimt-csoport ügyesen használta ki, amennyiben a kormány, a város, továbbá néhány lelkes műbarát erős anyagi támogatásával rövid időn belül olyan kiállítással lepte meg a világot, amely európaszerte szenzáció számba ment. A bécsieknek nem volt okuk a nagy kiállítások elmaradása felett keseregni, a Bécsen kívül lakó kulturrajongóknak pedig, már tudniillik azoknak, akiknek volt alkalmuk felmenni, felejthetetlen örömöket szereztek azzal a végtelenül kedves és meghitt kiállítással, amelynek épületét vasbetonból rögtönözték a Lothringerstrassera. A hatás nagy volt. Rengeteg sokan keresték fel a modern művészetnek ezt a kivülről igénytelenül egyszerű, szellemes mondásokkal ékesített templomát. De a költségek is nagyok voltak. A kiadások kerek százezer koronával tettek ki többet mint a bevételek. És ez a nagy áldozat nem riasztotta vissza ezeket az embereket attól, hogy a Kunstchau kiállítását 1909-ben meg ne ismételjék. És ha az idén nem is kellett annyi pénz mint tavaly, mindazonáltal az idei anyagi eredmény is negatívnak mutatkozott és az áldozatkész műbarátoknak újabb áldozatokat kellett hozniok.

Azonban éppen ezért bécsiek a bécsiek.

Ők szívesen hoznak anyagi áldozatokat az erkölcsi eredmények kedvéért, míg ellenben erre mifelénk az emberek szívesen áldozzák fel az erkölcsi eredményeket, az anyagiak kedvéért.

Az 1908-ban rendezett „Kunstschau"-nak a mottója Bécs modern művészete volt. Büszke örömmel tölthette el Klimtet és Hoffmannt munkájuk eredménye. Az a világhír, amelyet Bécs a modern művészet közel másfél évtizedes csatáiban szerzett magának, nagyrészt e két ember vezéri tehetségére és Bécsben gyakorolt hatására vezethető vissza. Sok diadalmas ütközetet vívtak meg a bécsiek e rövid idő alatt az ő vezérségükkel. A folytonos tűz a vezéreket is erősebbé tette s noha a kezdet óta ők is tizenöt esztendővel lettek idősebbek, ma fiatalabbak mint valaha. Amióta dolgoznak, mindig a művészet haladásának voltak szószólói és úttörői. Ezt a dicsőséges multat nem tagadták meg soha. És nem tagadták meg 1909-ben sem, amidőn a „Kunstschau" mottójává a „nemzetközi képzőművészetet" tették.

Európában most mindenütt panaszkodnak, hogy a festőművészetben ma már senki sem tud eligazodni. A folyton váltakozó irányok, a képes képtelenségek, az újnak erőszakos módon való, az anyagi érvényesüléstől sarkalt, keresése, ezek a leginkább hangoztatott közhelyek.

Az emberek ijedten néznek egymásra és félve kérdezik egymástól, hogy melyik az igaz út, melyik irány a helyes. És a nehezebb felfogásuak, akik hosszú idő után megértették a tegnap művészetét, tanácstalanul és értelmetlenül nézik a ma és holnap művészetét.

TICHY GYULA LINOLEUM-METSZETE

Sirnak, hogy már itt van a ma és hátukat a hideg borzongatja, hogy nemsokára itt lesz a holnap. S hogy az ő keserves fáradságukon kár ne essék, erővel akarják a holnap helyébe a tegnapot iktatni. Az ilyenek számára a „Kunstschau 1909" nagyon tanulságos. Itt gyönyörü harmóniában olvad össze egymással a tegnap, a ma és a holnap. De itt egyszersmind azok is tanulhatnak, akik csak a holnapra esküsznek és elfelejtik, vagy nem tudják, hogy minden tegnap valamikor holnap volt.

Ebből a kiállitásból ezek is, meg amazok is megtanulhatják, hogy valamely művész egyéniségének súlya nem attól függ, hogy melyik irány követője, hanem igenis attól, hogy a tartalom és kifejezésmód lényegét megértette-e? Minél nagyobb mértékben rendelkezik valaki a tartalom és kifejezésmód lényegének megértésére való képességgel, annál magasabb a művészete. És minél kisebb mértékben rendelkezik az alkotó ember ezekkel a képességekkel, annál inkább közeledik a mesterség felé.

Ennek a kiállitásnak ebben fekszik a legnagyobb ereje. Giotto vagy Gauguin, Donatello vagy Rodin mind, mind azért nagy művészek, mert világéletükben arra törekedtek, hogy a benső és külső lényeget közöljék velünk. Ennek az elméletnek a diadalát és érvényesülését látjuk Klimték nemzetközi kiállitásában és ez a körülmény tette lehetővé a legkülönfélébb kultuszok és a legdivergálóbb temperamentumok egymás mellé állitásával azt, hogy felejthetetlen örömérzetek élvezetében volt részünk.

Ennyit a kiállitás egyetemes hatásáról.

* * *

Vincent van Gogh emlékének egy egész termet szenteltek. Illetőleg egy Gauguint is látunk az egyik falon. A haitii tartózkodás idejéből. Áhitattal állunk meg ezek előtt a képek előtt. És csodálkozunk, hogy ezeknek a nagy, hatalmas ingéniumoknak milyen temérdek követője nem értette meg ezt a művészetet. Nagyon okos dolog volt, hogy van Goghot ennyire hangsúlyozták. A „csak szin" és „csak rajz" apostolai okulhatnak. Rajz és szin nála elválaszthatatlan egységek.

Eszünkbe jutnak az ő levelei és ismét átéljük ezeket a ritka érdekességű olvasmányokat. Ezt a termet csak nehéz szivvel tudja az ember elhagyni.

Az élők közül Klimtnek jutott külön terem. A német kritikusok között sok az ellensége. Poseurnek szokták leggyakrabban nevezni, üresnek és tartalmatlannak mondják a művészetét. Pedig mennyi tudás, milyen mély érzés és mennyi izlés van az ő műveiben. Mások korlátoltsága igazán nem az ő hibája. Szemére vetik, hogy az asszirokhoz, egyiptomiakhoz és Babilonhoz fordul keresésében. Mintha nem volna egészen mellékes, hogy valaki honnan merit és nem az volna a lényeg, hogy mit ad. És ebben a tekintetben a lelkiismerete nyugodt lehet. Individuálisabb és stilusosabb művész kevés akad az Oceánon innen és az Oceánon túl. Most állitotta ki a hat év előtt annyira támadott „Hoffnung" cimű képét. Egy áldott állapotban levő meztelen női test. Az anyaság érzésétől szenvedő nő mögött az élet rossz szellemei. Gyermeke még csak benne él és már rettegve gon-

TICHY GYULA LINOLEUM-METSZETE

dol arra, hogy gyermekének az életben milyen rettenetes ellenségekkel kell majd megküzdenie. De a kétkedés mellett a reménynek egy fakó sugarát is látjuk az arcon, hogy a gyermek, az ember le fogja küzdeni őket. Ebben a képben megtaláljuk az embernek, a homo sapiensnek csunyán szép tragédiáját a maga teljességében.

Az ismertebb nevek közül Henri Matisse-ével találkozunk. Két kisebb képet küldött. Az egyik „A kertésznő", a másik egy „Akttanulmány". Matisse rajzol, még pedig nagyon becsületesen. Felix Valloton Páris, a szép Maja, vagy pedig az Olympia hatása alatt, egy felfogásban azonban teljesen önálló, fekvő aktot festett. Megkapó közvetlenséggel tekint ki a képből ez a kis párisi nő.

A berlini szeccesszió a két legjobb emberét küldötte el a mérkőzéshez, Slevogtot és Liebermannt. Az utóbbiakhoz tartozik ma már a Bécsből Berlinbe szakadt Emil Orlik is. Jan Toorop Nymegen, akit nálunk a nemzetközi grafikai kiállitás alkalmával annyira kicsúfoltak, egy változatos kollekcióval szerepel. Különösen szép Berlage épitőművész arcképe, amelyet Toorop a lámpa sárga fénye mellett majdnem teljesen kék tónusban tartott.

A franciák a legjobb nevekkel szerepelnek: Bonnard, Puy, Vuillard és Maurice Denis, akinek „Bukolikus őszi ünnepély"-e rendkivül érdekesen megkomponált plein-air kép. Azután egy egész csomó kevésbbé ismert és ismeretlen név. Fiatalok: Schroeder Henrik „Winter in der kleinen Stadt" cimű képe a megtestesült tél. Ennek a kis képnek a ritmusa és monumentalitása igazán nagy hatású. Azután Ernesto de Fiori Róma falfestményei. Az egyik: vékony zöld oszlopokkal négy mezőre osztott tér. Az első és harmadik mezőben némi változtatással ugyanaz a férfi akt, a második és negyedik mezőben pedig ugyancsak némi változtatással ugyanaz a női akt. Az egész képet zöld pilléreken nyugvó vörös boltozat fedi. Izlés, erős rajztudás és dekorativ hatásra való törekvés munkáinak legkiválóbb tulajdonságai, ámbátor dolgai még nagyon magukon hordják a párisi iskoláztatás hatását.

TICHY GYULA LINOLEUM-METSZETE

A krakói Wojtkiewicz cirkuszképe és Giovanni Giacometti Stampa kitünően karakterizált sunyi arcú munkása egészitik ki a kiállitás nivóját. És végül egy bécsi nő, Berta Pinell Koller, „Aratás" cimű képével szerez lelki örömöket. Egyebekben pedig a fiatal bécsiek nem igérnek sokat. Túlságosan szenvednek Klimt hatásától. Így például Egon Schiele, Klimt kifejezési eszközeivel dolgozik, anélkül azonban, hogy dolgaiban csak megközelitőleg is oly értékeket tudna produkálni mint Klimt. Ennélfogva ez a nem közönséges tehetség ellenszenvesen hat, mivel tisztán másolt külsőségeket nyujt.

A kiállitás grafikai szenzációja Max Mayrshofer München volt. Fejnélküli, halmozott aktjaival és alakjainak ismétlésével erőteljes ritmust vált ki dolgaiból. Nagyon érdekes és egyéni látású művész.

A szobrászok között első helyen Metznert emlitjük. Kisebb, de érdekesen eredeti plasztikákkal szerepeltek Ernst Barlach Berlin és Thomas Theodor Heine. Az utóbbi egy nagyon mulatságosan megmintázott ördöggel.

Olbrichnak, a korán elhúnyt épitőművésznek a dolgai egy nagyobb termet töltöttek meg. A legtöbbet publikációkból ismerjük.

Az iparművészet az idén háttérbe szorult. Egy csomó angol iparművészeti tárgy került kiállitásra és noha Mackintosh is eljön, az összhatás gyenge. A „Deutsche Werkstätten für Handwerkskunst" géppel gyártott bútorokkal szerepel, de tekintettel az ilyen természetű előállitás kötött voltára, a régebbről ismert tipusok lényegét e munkák meg nem haladják. Itt emlitjük még meg azokat a porcellánokat, amelyek a nymphenburgi porcellángyárban készültek és amelyek Joseph Wackerlet, München, dicsérik. A porcellán formanyelvét kevesen kezelik a modern művészek között olyan megértéssel mint ő.

1909 július elsején csukódtak be a „Kunstschau" kapui. Az emberi szellem legszebb alkotásai találtak benne két éven át otthonra. Keserűség fogja el az embert, ha elgondolja, hogy anyagi okok teszik lehetetlenné ennek az érdekes dolognak az állandó fentartását. De keserűségünket némileg tompitja az a körülmény, hogy a csákány bontó munkáját kulturális cél jegyében kezdte meg, mivel erre a helyre egy nagy közkórházat emelnek. És ott, ahol két éven át az emberek lelke frissült fel és jutott erőkhöz, ott majd ezentúl a sinylődő és beteg emberiség teste fog felfrissüléshez és új erőhöz jutni.

SZ. I.

BÉRPALOTA A NAGY JÁNOS-UTCÁBAN MESSINGER ALAJOS

VILLA-TERV MESSINGER ALAJOS

VILLA A RÓZSADOMBON MESSINGER ALAJOS

KOVÁCSOLT RÁCS

STEFÁNIA-ÚTI NYARALÓ MESSINGER ALAJOS

KERTI RÉSZLET MESSINGER ALAJOS

BÉRPALOTA A JÓZSEF-TÉREN MESSINGER ALAJOS

BÉRPALOTA A JÓZSEF-TÉREN MESSINGER ALAJOS

BÉRHÁZ, CSÁKY-UTCA MESSINGER ALAJOS

BÉRPALOTA A NAGY JÁNOS-UTCÁBAN MESSINGER ALAJOS

RÉSZLET A NAGY JÁNOS-UTCAI BÉRPALOTÁRÓL MESSINGER ALAJOS

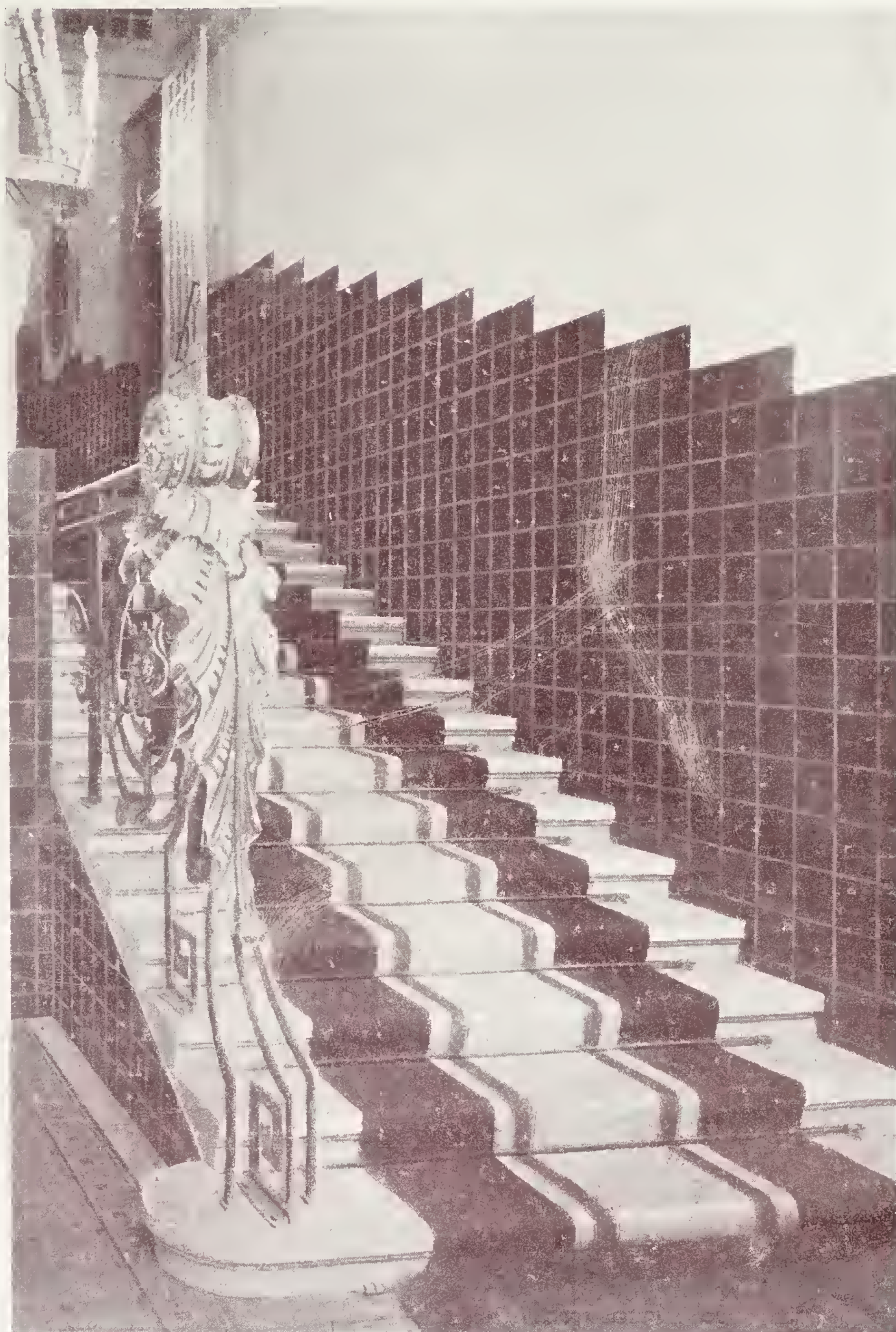

INTERIEUR

MESSINGER ALAJOS

INTERIEUR MESSINGER ALAJOS

INTERIEUR MESSINGER ALAJOS

JEGYZETEK

Messinger Alajos építőművész műveit mutatjuk be jelen számunkban. A forma és finomság jellemzi őket. Bérház, nyaraló, paloták és intim hatású interieurök vonulnak fel előttünk gazdag változatosságban, mindegyiken meglátszik az alkotó egyénisége és tartalmassága. Messinger művei a régi épületek nyugodtságát tükrözik vissza, valamit abból a monumentális és előkelő hatásokból, melyet Pest régebbi alkotásain találunk csak fel. Szerencsésen egyesíti e finom hangulatokat konstruktív tudásával és modern művészi megértésével. Az ő műveinek hatása alatt egész iskola fejlődött ki jóformán fővárosunkban, sőt akadt sok meg nem értő utánzója, kik inkább csak a külső hatásokat voltak képesek ellesni, anélkül, hogy azt a hangulatot, amelyet csak valóban átérzett művek képesek nyujtani, távolról is meg tudnák közelíteni.

Aiglon: Opium-Álmok. Nyolc rajzzal ajándékozza meg Aiglon azokat, akik magukat megajándékozva fogják érezni evvel az érzékies borítékú vékony füzettel. Mert ilyenek nem sokan lesznek, tekintve, hogy most a naturalistákra süt a nap, és még ezeknek a száma is erősen megapad, ha meggondoljuk, hogy hányan fogják őt félreérteni „agyban kéjelegve“ és képzelgő élvezeteket a semmiből befogadva, abból, amit Aiglon nem nyujt. T. i. az, ami értékes benne, az éppen nem egyenlő avval, amit Rónainak hangulatos illusztráló költeménye fejez ki, pedig ezt, vagy valami kevésbbé fantasztikus irodalom-magyarázatot mindenki sokkal inkább hajlandó lesz a hangulatában felismerni. Hasonlóan a többség is, amikor a naturalizmus szempontjából fogja kicsinylését nyilvánítani ezek iránt a más földről való asszonyok iránt, a felfogásuknak a mélyebb analizise után épen olyan irodalmi gondolkozással fogják elterelni a figyelmüket a rajzok valódi értékétől, ép úgy eltévednek, hiába hiszik azt, hogy ilyen rossz asszonyokat és cifra vonalakat mindenki tud csinálni; mert a rossz asszonyok és cifra vonalmenetek talán csakugyan mindenkinek és könnyen fognak sikerülni, azonban aligha fognak olyan szépek lenni azok mint az Aiglonéi, akinek a művészete, mint minden más művészet nyilván abból áll csak, hogy olyat tud csinálni, amit csak nagyon kevesen tudnak nyujtani, és ez a szépség úgy látszik sem az agyban-kéjjelgéssel, sem az asszonyok egyetlen természethűségével, sem pedig a cifra vonalakkal nem azonos.

Aiglonnak ezuttal megvolt az a szerencséje, hogy ízléses interpretátorra akadt a Világosság nyomdában. Megtörténhetett volna, hogy érzéktelen nyomdászkezek közt a rajzok eldurvulhattak volna, a vonalak vastagabban foghattak volna, ahol nem kellett, máshol pedig sehogysem, vagy csak töredezve. Nos így is objektíve csaknem azonosak maradtak volna az eredetivel, mint ahogy a kefelevonatot ép oly jól ellehet olvasni, a figurák nem kevésbbé naturalisztikusak, a vonalak épen olyan cifrák lettek volna és Aiglon kénytelen lett volna elfogadni ezeket is, bár művészi szempontból hasonlíthatatlanul értéktelenebbek. A művészi hangulat épen a feketének a fehéren való játszadozásából áll, amelyet ha egy előkelő ízlésű ember vezet, akkor a hangulat oly intenzív, hogy megtéveszt bennünket és hol a naturalisztikus figurák elevenségének tulajdonítjuk, hol meg mint Aiglonnál ópium-álombeli emberek életének, de mindenesetre az ábrázolt objektumok hatásaként fogjuk fel. Ugyanerre az eredményre kell jönnünk, ha Aiglonnak ezeket a meglepetéseit, más művészek dekoratív grafikáival hasonlítjuk össze, akik közé ő most nem csekély ízléssel lépett. A szebbnek a mértékét sohasem a figurák természetessége, sem a kifejezett eszmék magassága nem fogja megadni, sem az, hogy a mellékelt költeményben hány ember, állat, táj, időszak, foglalkozás, szerszám fordul elő, hanem csak a festői értékeknek, itt a fehérnek és feketének és ezek változatainak a játékai, amelyek egy gazdag ember kezében olyan hangulattá sorakoznak, olyan bő melancholiával borítják be az élvezőt, hogy amellett el tud olvasni minden lehető misztikus költeményt, vagy el tudja azt hinni, hogy amit lát, az természetes eleven.

Aiglonnak a rajzai nem illusztrációk és nem illusztrálhatók szöveggel, dekoratívumok; de nem szőnyegek, sem kendők, sem ilyenek, sem olyanok, hanem rajzok. Szokjanak már hozzá, hogy ne kérjenek mindenkor támasztékot, hasonlatot. A rajz az rajz és semmi más, egy művészi műfaj, amely minden tulajdonságában ellenkezik minden más művészi fajtól. Aiglon mindenesetre segít ebben a szoktatásban, mert ő elég tisztán tartotta a rajznak szellemét.

LEHEL F.

Berlini Kiállítások. Az „ultramodernség“ ellen folytatott harc nemcsak a mi művészeti viszonyainknak jellegzetes sajátsága. Hasonló okok, hasonló okozatokkal járnak és így a berlini kritikusok nagy része is elvesztette azt a biztos alapot, amely az ítélet megkonstruálásához okvetlenül szükséges. Minduntalan panaszkodnak, hogy az elméletek zűrzavara oly nagy, hogy már véleményt sem mernek mondani, mert nem biztosak benne, hogy a kimondott ítéletet nem-e követi menten a felsülés. Így például Németország egyik nálunk is nagyon olvasott művészeti folyóiratának állandó

MUTATVÁNY AIGLON „OPIUM-ÁLMOK" CÍMŰ KÖNYVÉBŐL.

berlini referense a berlini „Szecesszió" tavaszi jubiláris kiállításáról írt beszámolójában a következőképpen elmélkedik az újabb irányokról:

„És ha becsületesek akarunk maradni, meg kell állapítanunk, hogy a közönség átka és gúnyja nagyon sok esetben indokolt. — A „Szecesszió" kiállításainak ez a könnyen sebezhető pontja . . . . Korunk ízlése nem elég szilárd és túlságosan függ külső befolyásoktól. Hogyha tehát olyan emberek, akik az ízlés terén ma elsőrangú tekintélyek, olyan dolgokat tekintenek művészi munkának, amelyeket a legjobb akarat és legnagyobb előzékenység mellett sem tudunk bevenni, akkor tényleg nem csoda, ha ítéletünk tétova lesz és nem tudjuk többé, hogy kiben bízzunk." Pedig a berlini „Szecesszió" nem tett egyebet, minthogy okult saját harcaiból és nem zárta el szűkkeblűen kapuit azok elől, akik kitaposatlan ösvényeken igyekeznek járni. És a német modern művészetre legfeljebb nyereség, hogy Liebermann, Kalckreuth, Trübner, Uhde, Slevogt és Klimt művészete, Cézanne, Van Gogh és az utóbbiakat követő fiatalok művészetével egy fedél alá került. Hiszen a szecessziók bíráló gyűlései legalább kritikusok előtt szerezhettek volna maguknak annyi tekintélyt, hogy ne illethesse őket a kontárkodás befogadásának vádja. Az ítélkezésnek ez az ingadozása lehet annak az érdekes jelenségnek az okozója, hogy a „Künstlerhausok" mindinkább rosszabbodó kiállításai ma erős elnézésben kezdenek részesülni. Ilyen viszonyok között kétszeresen értékes, ha akadnak írók, akik egy-egy bátor szót mernek mondani. És éppen a berlini „Szecesszió"-t ért támadásokkal szemben érdekes az a jellemzés, amit a „Grosse Berliner Kunstausstellung" tavaszi szerepléséről írt John Schikowski:

„Még nem volt olyan korszak a német művészet fejlődésében, amelyben a hivatalosan ápolt és támogatott művészet olyan szemérmetlenül szegődött volna a bugyelláris szolgálatába mint ma. A kommunista szózatnak azt a mondatát, amely a polgári osztályról azt mondja, hogy az orvost, az ügyvédet, a papot, a költőt, a tudomány emberét megfizetett bérmunkásokká változtatta, bátran lehetne akként kiegészíteni, hogy ebben a listában a műcsarnokok művészei is benn legyenek. A művészet templomából vásárcsarnokot csináltak és egy óriási bazár, katonazenével, alkohollal és kávéval igyekszik a kiváncsi közönséget a falai közé csábítani. A kontármunka és haszontalanság ezen óriás-raktárai valósággal kiáltanak a készfizető vásárló után. Az egyik szakma a nyers nyárspolgárok patriotizmusára spekulál, a másik a kedvelt turistakörnyékek tájképeit árusítja, a harmadik pedig víg vagy szomorú tárgyú zsánerképekkel igyekszik a német kedélyre hatni. Az említett szakmákat még azok egészítik ki, akik direkt rendelésre dolgoznak. Ez utóbbiakhoz tartoznak még azok az arcképtermelők, akik gyorsan és olcsón szállítanak, minden megbízást elfogadnak és a tisztelt rendelő közönség minden kívánságát ezer örömmel teljesítik. Az ő üzleti előnyükre abban különböznek az igazán művész-arcképfestőtől, hogy az utóbbiak azt vallják, hogy egy arcképben is önálló művészi munkát kell adni és hogy a puszta hasonlítás és az egésznek konvencionális elrendezése még nem művészet." Jellemző, de nem sporadikus tünet, hogy a műcsarnokok külföldön is a tekintély megmentésére, modern külföldiek szerepeltetésének fogását alkalmazzák. Igy a lehrti pályaudvarból alakított kiállítási csarnokban a többek között Aman Jean, Whistler, John Singer Sargent neveivel találkozunk és ennélfogva a berlini viszonyokra minden tekintetben nyugodt lelkiismerettel alkalmazhatjuk a „comme chez nous"-t.

Részlet Messinger Alajos

A Szablya-Frischauf-isKola. A Szablya-Frischauf iskolában október 1-én kezdődött a munka. Mivel a tanítványok száma korlátozott, a belépés a helyek betöltése után csakis üresedés esetén történhetik meg. Az iskola műterme VII., Damjanich-u. 32. sz. a. van.

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ

(A téli tárlaton kiállított művei alkalmából.)

SOK SZERETETTEL akarom magyarázni egy köztünk élő embernek, Mednyánszky Lászlónak a pikturában való sajátosan különálló jelentőségét. Nem fölényes bírálattal, értékmegállapítással, hanem a megértő bensőségteljes hitével kívánom megközelíteni az ő magányos, egyedül való útját. Mert magányos és vigasztalan, misztériumokkal teljes út az ő útja. A való, a mozgalmas élet, az objektív szemlélődés reflexiói sosem jelentkeznek nála. Sem az élethez, sem a természethez nem utalnak bennünket az ő festett dolgai. Sokkal messzebbre nyúlnak. Az érzékelhető matériákon túl való, majdnem transzcendentális világ perspektiváit nyitják meg előttünk. Napsugárt, földszagot érzőnek hideg, borus és idegen ez az abstrakciókban álló, filozófiákban desztillált világ. Az anyagot túllépő, a ma ideológiájában túlfinomult agynak ünnepet jelentenek Mednyánszky László képei. Távol az anyagtól, lírával és zenével kisért előadásában a vászon mögött való elmélyedésre tanit bennünket. Ebben a világban megsokszorozódnak a viziók, megtermékenyül a gondolat és szabad területeken új, szűz érzések szállják meg a szemlélőt. Előttünk a festett vászon; tele a nagy miérttel, a felszabadulással, a megbéküléssel. Külső megjelenésében néhány fa, magas vagy távolba tűnő hegyek, párás-ködös levegő, mely az egészet körüllengi. Az opál és smaragd, mély tüzü rubint vagy lilába futó türkizei, amint egymást váltják, űzik, betakarják és előcsillognak: ezek a szinek megfognak, a szuggesztív erő hatalmával elvisznek egy csodásan halkszavú mesevilág néptelen, fátyolos örömeibe. Szélesen futó vonalai egységes formákban az egész hatására törekednek. Lokál-tónusa mély: az arany és umbra végleteivel sajátságos patinával vonja be szineit. Nem méreteinél, de temperamentumánál és egységes, az egészet átfogó hatásában monumentálisak dolgai. Rajza nemesen akadémikus; nem részletezően kicsinyes, holt és levegőtlen formahalmozódásnak élettelen sematikus aktái: hanem leszűrt, a vonal lényegét jelentő hangsúly biztos megtalálásában az. Vonalszerkezetének alapja nagysúlyú masszában jelentkezik; alakjai ha állnak, ülnek, széles mozgással a súlyosat, a nehezedőt adják.

Az idei tárlat egyik képe: széles mezőn egy ember; egy csavargó, egy senki, maga alá húzott lábakkal ül és bámul. A földön ül, de mintha egy magaslaton vagy hegytetőn kémlelné az ismeretlent. Hová néz és mit szemlél? Sehová. Mire gondol? Mindenre. Hogy itt vagyunk, hogy elmegyünk. Mindent kérdez, semmire sem felel. Ül nagy széles lendülettel, nyugalommal. Kultúra? Mintha mosolyogna. Nem kell semmi. Ez a csavargó a nagy Sphynx: az örök kérdés és a sosem való felelet. Örömök? Nem mozdul. A magány. És csak a magány. Jöhet zápor, vihar, vagy meleg, földet perzselő nyári nap: ő ülni fog némán, mozdulatlanul . . .

Mednyánszky László születésénél fogva több mint festő: báró; tehát arisztokrata. Hogy az arisztokratának született Ember a tiszta érzések és nagy mélységek mily hosszú kálváriáját futotta meg, míg a mai szellemi arisztokrácia magaslatáig jutott: csodálat és áhitat száll meg. Nagy buzdulást érzek, kiabálnom a verekedők tömegébe: ide jertek és tanuljatok tisztaságot és hitet a művészet fanatikusától. Merüljetek el a világokat járt nagy csavargónak a komor magányába. Nyilt szívvel és tele tüdővel szívjátok magatokba a lemondó végtelen keserű Ember tanításait. Mert szeretetet, sok-sok szeretetet és megértést, a Mester szeretetét sugározza ő . . .

* * *

Az egyetemes nagy érzések meztelen egyszerűségében a fagyasztó Nihil dacoló erejű forradalmárát látom benne. Nem dinasztiát, államrendet forgató apostol ő; sokkal több: az ember fizikai határait mérföldekkel túllépő, a küldetésnek tudatában élő, a művészet önmagából induló kifejezője ő. Magához emel és mélységeiben a művészet lényegét tárja föl. Azt a művészetet adja, amit a nagyok, az egyetemes megérzők adnak: a fölszabadító, megtermékenyítő művészetet.

Akik mostani csavargójában a felületen elkalandozott piktor-problémát láttak, csalódtak. Ez a csavargó elsőrendű memoárja Mednyánszky önéletének, mély pszichológiát rejtő önportré, a semmitakarás és filozófikus megállás szimbólikus megőrzése. Ez a kép visszanyúl a multba és előrelép a jövőbe. Körötte bohóc-sipkás udvaroncok őrülten kavarognak, bomolnak és ő, mintha versenyt inna az idővel, tüskéivel és múmiaszerű merevségével belép a végtelenségbe . . .

Bálint Rezső.

A GÖDÖLLŐIEK

Jules Payot a párisi elemi iskolák számára írt erkölcstanának „Tolérance" című részében a következő szavakkal oktatja a kicsinyeket: „Nincsen két olyan gyermek vagy két olyan testvér a földön, akinek egészen egybevágó izlése vagy kivánsága volna. De a felnőttek között sem találunk két olyan embert, ha mindjárt egyazon politikai párthoz vagy ugyanahhoz a valláshoz tartoznak is, teljesen azonos gondolatokkal. A természetben nem ismerünk két azonos fát, két azonos állatot és mégis egész indokolatlanul az a vágyunk, hogy az összes emberek egyazon felfogással birjanak. Hagyjunk mindenkit szabadon fejlődni és hagyjunk mindenkit tetszésének megfelelően gondolkodni."

Dacára annak, hogy ez tudatunkban él, egy-egy alkalmat mégis megragadunk sirámaink elmondására. Erre pedig a gödöllőiek kiállítását jó alkalomnak tartjuk. Mennyi kicsinyesség és mennyi félreértés halmozódott fel az ő kiállításuk körül. Ha az ellenszenves érzések e tárházát a bontás mikroszkópiuma alá vesszük, akkor megláthatjuk, hogy az eredendő ok a mások nézeteivel, véleményével és gondolataival szemben való türelmetlenség. Ennek a türelmetlenségnek a végső konzekvenciája, hogy ma már a művészetet is részben állampolitikai, részben pedig valláspolitikai szempontból bírálják el. A legizgatóbb körülmény pedig az marad, hogy éppen azok a legtürelmetlenebbek a művészekkel szemben, akik a türelmesség vallásának húsz évszázzal elkésett apostolai.

* * *

A vallási témák, különösen az új testamentomból merített tárgyak, modern beállításával Uhde óta a piktoroknak és szobrászoknak sok kellemetlenségük támadt. Sem a klerikálisok, sem pedig a klerikalizmus ellenei a vallásos tárgyú képek megfestését nem látják szivesen. Sem ezek, sem pedig azok nem birnak annyi lelki energiával, hogy felemelkedjenek a művészet megértésének arra a csúcspontjára, amely minden sujet-t alárendelt dolognak nyilvánít és a művész alkotásában a tiszta művészeti probléma megoldását vallja lényegnek, mivel csakis az erre való törekvés az egyedül jogosult és az egyedül igaz. Egy ilyen magasabb nézőpontnak a hiánya természetesen nagyon könnyen kergeti bele az embereket az alacsonyabb rendű felfogásba. Ennek a korlátolt lelki horizontnak a következménye, úgy a klerikálisok, mint pedig elleneik részéről, egy igazán elfogult és maga-

sabb mértéket nem tűrő ítélet. A papok bosszankodnak, ha Krisztust a mai miliőbe állítja be a művész, mivel a vallás profanizálását látják abban, hogy a mester lakása után kérdezősködnek mai emberek, és ha Tolsztoj Leó, szent János módjára, egy tüzérszázadosnak és egyéb népnek mutatja meg az őszerinte igaz utat. Vagy, ha Krisztus, egy kisdeddel a karján, magyar tájakon és magyar emberek között hirdeti azt a tételét: „Én vagyok az út, az igazság, az élet." Azon vannak, hogy ne legyen néző, aki lát, mert ez veszedelmes. Azon vannak, hogy istenről és egyebekről a jámbor fajtájú hívőknek olyan fogalmuk maradjon, amilyen a papoké. Az ő megismerésük forrása: a rossz olajnyomat és a művészeti ponyva. Azok pedig, akik nem a klerikálizmus nótáját fujják, azok, nohát azok szintén félnek.
Ha valaki hangszeren játszik, akkor csak egy kívánságunk lehet: hogy szépet és szépen játsszék. Hogy Kríeschék az ő saját hangszerükön szépet és szépen játszottak, az bizonyos. Ha sokan voltak, akik ezt a melódiát nem értették meg, abban Krieschék ártatlanok. Ezek ne okolják a gödöllőieket, hanem illessék szemrehányással a végzetet, hogy az élet szépségeinek megértésére ilyen fogyatékos képességekkel áldotta meg őket.

* * *

Krieschék már régóta készülődtek kiállításukra. A „Nemzeti Szalon" művészeti programmjainak közzététélénél mindig megemlitette, hogy a gödöllőiek sorra kerülnek. A kiállítás erkölcsi hatásának szempontjából helyrehozhatatlan kárt jelent, hogy ez a kollektív szereplés ilyen későre maradt. Nagyon sajnálatos, hogy ennek így kellett történnie, mert ezek a talpig művészemberek joggal tarthattak volna nagyobb erkölcsi és nagyobb anyagi sikerre igényt. Igaz, hogy ennek többé-kevésbé technikai okai is voltak. Kőrösfői Kriesch Aladár legszebb és legtökéletesebb művei murális festmények. Ezeknek a festményeknek szénnel rajzolt kartonjai csak halványan sejtethetik ezeknek az alkotásoknak a klasszicitását. Aki Budapesten lelki életet él, az ismeri zenepalotánk „Az élet forrásá"-nak nevezett falfestményét és szívesen gondol azokra a szünetközökre, amelyekben ez a kép, tekintet nélkül arra, hogy fülünk idegei a hallottakkal meg voltak elégedve vagy sem, mindig örömmel teljes perceket szerzett szemeinknek. Max Klinger legutolsó nagy falfestményének elkészítése után, a német kritika „falakat" kért Klinger számára a németségtől. Mi a magunk részéről Kőrösfői Kriesch Aladár részére kérjük a magyar falakat.
Még sok mondanivalónk volna erről a kiállításról. Azonban e kiállítással kapcsolatosan sok mindenről kellett megemlékeznünk, amit a magyar művészet érdekében valónak találtunk. És így azt hisszük, hogy a gödöllőiek másik vezető szelleme sem fogja tőlünk rossz néven venni, ha terünk kötött volta miatt Nagy Sándorról csak annyit állapitunk meg, hogy a vezérségben Kriesch Aladárnak hivatott társa és hogy, mint festő: nagy és mélyérzésű művész. Egyebekben pedig a kiállítás meglepetését Sidló Ferenc szobrászművész munkái szolgáltatták. Nagy Sándorné szeretettel készített Pintyőke rajzai, Zichy István gróf gondosan átérzett munkái, Raáb Ervin erős kézjegyű festményei, Undi S. Carla vízfestményei és Juhász Árpád rajzai, azonkívül a gödöllői szövőiskola által szőtt szebbnél szebb szőnyegek és itt Belmont Leó nevét emlitjük, egészitették ki és tették változatossá ezt a finomlelkű embereknek dedikált kiállitást. Sz. I.

JAPÁN FAMETSZET ÉS FESTÉSZET

A XIX. SZÁZAD hatvanas éveiben történt, hogy Félix Braquemondnak egy műkereskedésben kezébe akadt egy japán illusztrált könyv. A könyv címe: Mangva, szerzője: Hokusai volt. Ez a kis tény volt a párizsi japán láz bölcsője. A könyvet Braquemond elragadtatással mutogatta művésztársainak, azokat is rögtön megkapta az új szépség, azok a finomságok és hangulatok, melyeket ők is már néha-néha megéreztek, de a vászonra vetniök eddig még nem sikerült. Mintha egy már átélt mult küldte volna üzenetét a jövőnek. És a jövő és az akkori jelen nagy harcosai összeálltak a japán szépség propagálására. Egyletet alakitottak, egész hajórakományokat hozattak, sőt a legbuzgóbbak felkeresték magát az anyaországot és mámoros levelekben számoltak be a gésák hazájáról. Ott volt köztük mindenki. Ott volt Manet, Tissot, Degas, Whistler, Zola, a két Goncourt és még számos művész és iró. Párizs akkor éppen forrongott, művészi elvekért akkor vivtak nagy csatákat gúny, szitok és kőzápor közepette. Minden az élére volt állitva, az idegek végsőig feszültek, úgy hogy a legkisebb hatás is nagy ingereket váltott ki.

Ekkor jöttek a japánok. És megjöttek teljes felszereléssel. Elküldtek mindent, amit adhattak: küldtek festményt, fametszetet, porcellánt, fayenceot, lakkmunkákat, selymeket. És minden új volt és minden szép volt.

A japánvihar végigzúgott az egész világon. Legtöbb helyen először kuriozumnak tekintették, örültek neki, mert szokatlan, idegen volt, de a mélyére be nem hatoltak, a nagy művészetet még nem látták.

Ez természetes is. A japán művészet valami egészen más mint a miénk. A mi szép, szines, meg nem fogható álmaink náluk valósággá lettek, a mi súlyos, megtermett parasztjaink mesebeli hercegekké változtak, az egész életet finom, áttetsző ködfátyol fogta be, minden durvaság megszűnt, minden ellentét kisimult, minden lehetetlen széppé vált. Az ő nézőpontjuk nem kvadrált a miénkkel, hanem eltolódott, el az élettől, közelebb a művészethez.

A mi kritikusaink ezt mind nem vették figyelembe. Értékeltek. És rosszul értékeltek. A mérleg, amit a japán művészekről felállitottak, hamis volt.

A japánok egészen mást akarnak mint mi, útjaik a miénkkel nem egyeznek, végcéljuk a miénkkel szemközt fekszik és mégis mindenáron a mi céljaink, a mi szépségeink és a mi temperamentumunk szerint akarjuk őket elbirálni. De hisz ez nyilvánvaló, hogy helytelen! Csak akkor tudjuk kellőképp értékelni őket, ha előbb meg is értettük szándékaikat. Tehát a japánok művészi felfogásából kell kiindulnunk és aztán arra épitendő az épület.

* * *

A japánok művészi elve: impresszionista felfogás, dekorativ hatás! — Ez a tétel azonban nem tegnapról mára született meg, nem egy művész individuumának a kifolyása, hanem ez százados tradició, a japán race, számos művészgeneráció, a szigeti fekvés és még sok egyéb komponens eredője. S amint az okok fennállnak, úgy a következményeknek is fontos szerepük van. Mindezek összessége alkotja ezt az eredeti, specifikus művészetet. Japánt általában kulturanyaországnak tekintik. Ez helytelen! Minden, de minden, ami ma

oly jellemzőnek látszik, Khínából származik. Khína volt a bölcső, ahonnét a tudomány, a művészet és a vallás származott. A helyzet körülbelül az volt, mint nálunk a honfoglalás után: olasz és német papok jöttek be és tanítottak. Csakhogy a két ország kifejlődése közt óriási a különbség, amit főleg a földrajzi fekvés eltérése okozott. Ugyanis Khína a világ többi részétől teljesen izolálva volt, mindent magából merített és így, amit átadott, az teljesen az övé volt. Ez az elkülönítettség éppen így állt Japánra. Japán szigetország, melyet az európaiak csak a XVI. században fedeztek fel, de ahonnan csakhamar tűzzel-vassal irtották ki őket és a fehér faj csak századok mulva tehette be újra oda a lábát, akkor is csak néhány órára rendőri fedezet alatt, tisztán kereskedés céljából. Csak 1868-ban nyílt meg végleg és teljesen az európaiaknak Japán. De nemcsak előlünk zárkóztak el, hanem, mikor a nemzeti szellem és hatalom megerősödött, a khínaiak elől is. Ekkor tehát teljesen magukra voltak utalva, impressziókat kívülről nem kaphattak.

Az előbbi faktorhoz szorosan csatlakozik Konfucius egyik tana, mely szerint a tanítókat a legnagyobb tiszteletben kell tartani. Ők ezt úgy valósították meg, hogy a már egyszer megalapított tanítást, művészi elvet vagy irányt véglegesen elfogadták és többé nem változtattak rajta. Így egy végsőig vitt konzervativizmus keletkezett, mely sok, másképpen csodálatos, jelenséget megmagyaráz. Ez a konzervativizmus okozta, hogy a már egyszer keletkezett stílusok és iskolák idővel nem multak ki, hanem a legutolsó időkig egymás mellett fennmaradtak. Egészen másképp volt az Európában, hol minden iskola megfutotta a maga pályáját, s azután egy másnak adta át helyét. Ez a konzervativizmus okozta főleg a japán művészet legtöbb fogyatékosságát. Az első művészek, kik még az anyagon nem tudtak diadalmaskodni, épp úgy mint nálunk, bizonyos megszorításokat voltak kénytelenek tenni: a perspektívikus problémákat még homály fedte, a fény és árnyék közt még nem tettek különbséget, a fényjelenségek még nem játszottak szerepet, stb. A kiindulási pont tehát ugyanaz volt, csak a fejlődés tért el. Nálunk a fizikai felfedezések, egy-két művész éles szeme mindezeket a hibákat idővel eliminálta vagy legalább is csökkentette, náluk a megrögzött konzervativizmus megkövetelte, hogy a már egyszer megállapítotton ne történjék változás.

Azután egy másik tényezőt is tekintetbe kell venni: az impresszionista felfogást! És itt érünk a válaszútra, ahol az európai és a japán művészet elválik, hogy csak nagysokára, századok mulva találkozzanak újra, mikor az európai tönkresilányított útjáról áttért a japánira, mely széles, göröngytelen, sokat ígérő volt.

Az európai művészet majdnem mindig naturalisztikus tendenciájú volt, a főcél a természet utánzása. Nem fotografikus utánzás, hanem egy művészlelken keresztülszűrődött valóság ábrázolása, amit Zola oly szépen és találón fejezett ki: „Un chef-d'oeuvre est un coin de la nature vu à travers d'un tempérament".

A japáninál az egészen másképp volt, ő sohasem akarta utánozni a természetet, nála a természet nem tárgy, hanem csak eszköz, csak arra szolgált, hogy impressziókat adjon. Gauguin elve: „ha egy modellt le akartok festeni, nézzétek meg jól, aztán akasszatok fel egy lepedőt közétek és a modell közé és így lássatok hozzá a festéshez", teljesen kvadrál az ő felfogásukkal, ami különben magyarázatát már abban a körülményben is leli, hogy Gauguin szaturálva volt japánizmussal. Tehát a vezérelv: impresszionista felfogás! És ez sok mindent megmagyaráz. Főleg az erős dekoratív hatás kiváltását tette lehetővé. A japánok a képeiket komponálták, s ezt a kompozíciót a race-szal veleszületett tehetségnél fogva úgy hozták létre, hogy a ritmus lüktetése hatalmas, energikus legyen. Erre a célra szolgált vonaltechnikájuk, a foltok és felületek sajátszerű felosztása, színalkalmazásuk.

A vonaluk, ez a specifikus japán valami, az írásukból fejlődött ki. Az ő írásmodoruk más mint a miénk: tudomány és művészet. Oly komplikált és nehéz japánul jól írni,

hogy csak a legintelligensebb és legképzettebb emberek élhettek vele. Ők az egyenest és sarkokat nélkülöző japán vonalakat formálták, ide-oda irányították, vastagították, majd vékonnyá tették, s az ezáltal kialakult számos művészi variációval egy nálunk ismeretlen művészetet teremtettek meg: a kalligrafiát. A festészet alaposan kiaknázta ezt a területet. Hogy a japánok ezen a téren mit produkáltak, az hihetetlen. Csak egy-egy vonalat kell végig nézni, hogy él annak minden paránya, mennyi tudatosság és művészi ösztön lakozik benne! És hogy tudták az egyes vonalakat egymáshoz alkalmazni, egymással összeköttetésbe hozni! Leheletszerű finomságok és meggondolások mindenütt. Mily durva, mennyire kemény a mi vonalunk az övékéhez képest. Ugyanez áll a folthatásukra, ha nem is ily eklatáns mértékben. Sokszor lehetetlennek látszó imponderabiliák mérlegelése kápráztat el.

Hogy a perspektivájuk a mi látásunk szerint helytelen, az mintegy természetességgel folyik az előbb mondottakból. Lebilincselő, dekorativ hatásukat sokkal jobban elégítette ki és táplálta az ő perspektivájuk mint a mienk. Mert nekik is volt perspektivájuk, csakhogy a miénknek éppen megforditottja. Ők t. i. nem a vászon elé képzelték a festőt, hanem mögéje és fel. És ennek a következménye, hogy a párhuzamos vonalak, melyek nálunk elől szaladnak össze, náluk hátul találkoznak, hogy az alakok és tárgyak hátul és fent a legnagyobbak és alul és elől a legkisebbek. Csak egy kis fantázia és az európai néző be fogja látni, hogy ők se látnak helytelenül. Sőt eredeti felfogásuknál fogva oly dekorativ hatást érnek el, aminek európai festőnél nem találjuk párját. Perspektivájuk egy másik jellemző tulajdonsága a nagy és mély látmező, ami magyarázatát abban leli, hogy kulisszáikat egyenes vonalakból állitották össze, melyeknél a horizontálist erősen aláhúzták, míg az alakokat kizárólag görbe konturok határolják.

Ami a japánok szinérzékét illeti, ott legjobb a tollat letenni és csodálattal és bámulattal szemlélni ezeket a gyengéd és megkapó hangulathatásokat, melyek megértésére és méltatására az európaiak ma még elég finesszel sem rendelkeznek. Érdekes az arany és az ezüst sűrű alkalmazása, amelynek segitségével finom és új dekorativ hatásokat érnek el. Az, amit pl. a következő négy szinnel: arany, ezüst, fehér és fekete el tudnak érni, az az eddigi szinhatások maximumát jelenti. De nemcsak ezekkel, hanem más számtalan nüánsszal, alig érzékelhető átmenetekkel és mindezek egymás mellé helyezésével a japánok eléggé nem méltathatót produkáltak. Annál csodálatosabb ez, mert fényt és árnyékot nem különböztethetnek meg, s így szinskálájuk bizonyos tekintetben fogyatékos. T. i. a rikitó, világitó szinek hiányzanak palettájukról. De ezért bőségesen kárpótol a letompitott, elfinomitott nüánszok sokasága, mely oly sejtelmessé, leheletessé teszi alkotásaikat.

A fény és árnyék meg nem különböztetése főleg a konzervativizmuson alapul. Mellette még egy érdekes tünet játszik szerepet: a japánok felfogása az árnyékról. Ők azt mondják, hogy a vetett árnyék a véletlentől függ és ezért nem is érdemes ábrázolni. És így is lőn. Gyakran festenek vagy rajzolnak olyan képet, ahol a nap, vagy a hold az égen fent van. De sehol semmi nyoma a világitásnak. Ha az égitestet nem látnók, nem tudnók megmondani, hogy éj, vagy nappal van-e, hogy felhős, borus-e az ég, vagy a nap akadálytalanul küldi-e sugarait ide le. Az ide-oda kanyargó folyók sem tükrözik vissza a világitó testeket. Mintha nem is nap, vagy hold, hanem csak egy indifferens körlap járná az égen az útját.

Dekorativ hatás szempontjából magyarázható „portrait"-festészetük. Nem törekszenek individuumokat adni, az arc legtöbbször teljesen schematikus, egy pár mitsem mondó vonással van megcsinálva. A fő nem a jellem kifejezése, hanem a dekorativ hatás volt. És éppen ezért hangsúlyozták annyira a ruha szerepét. A ruha redői, ráncainak művészi elrendezése, a szövetminta kellő megkomponálása és alkalmazása kötötte le az egész

figyelmüket. A jellemvonásokból, amit kifejezni igyekeztek, azt sem az arcjáték segítségével tették, hanem a mozdulatokat használták fel, mert ennek folytán újabb érdekes ruhaalakulatok keletkezhettek. Az arcot már azért sem tették elevenné, mert a japán felfogás szerint igazi úri ember nem mutatja, hogy milyen hangulat uralkodik a belsejében. De aztán, ami a ruhát illeti, ott teljesen kifejtették pompázó szinérzéküket. Ha egy európai végigmegy egy japán utcán, nem tud eléggé gyönyörködni az eleven szinjátékban, ami eléje tárul.

Maga az emberi test azonban nem érdekli őket, aktfestészetük hiányzik. Aminek egyrészt az is az oka, hogy a XIX. század második feléig majdnem tökéletesen meztelenül jártak utcáikon, úgy hogy az emberi test állandóan szemük előtt lévén, művészi ingert nem képezett számukra. Különben még egy műfaj hiányzik náluk: a monumentális festészet. Ez is könnyen érthető viszonyaikból. Japán állandóan ki van téve erős földrengéseknek. Ennek következtében kőházakat nem is építhetnek, mert az első földrengésnél összedűlne. Hanem ehelyett alacsony faházakat állitanak össze, hol az egyes falak kis felületűek és ide-oda tolhatók. Ha ez össze is dűl, az nem nagy baj, mert a falak könnyen újra összeállithatók. De ezeknek a kis felületű falaknak megvan az a következményük, hogy a monumentális festészetnek helyt nem juttathatnak.

Érdekes a japán ember felfogása a festmény elhelyezéséről. Ők csak a fogadóterem egy bizonyos részében akasztják fel képeiket. De nem úgy, mint mi európaiak, hogy az egymásra halmozás folytán az egyik a másik hatását tönkretegye, hanem ők finom művészi érzékkel mindig csak egyetlen egy képet akasztanak fel. Néha ugyan megtörténik, hogy két vagy három kép lóg egymás mellett, de akkor ezek feltétlenül szorosan egymáshoz tartoznak. Esztétikai érzékük magas fejlettségét az is bizonyitja, hogy a kiakasztandó képet az időszak, egyéb külső körülmények és főleg hangulatuk szerint változtatják. Igy a lakás és az ember állandó harmóniában él egymással. Művészi érzéküket még az is dokumentálja, hogy iparművészeti tárgyaik közt értéktelen, dib-dáb holmi nem akad. Nem is lehetne, mert nem venné senki. A mi európai üres, papirmásé tárgyainknak hiába keresnők az egyenértékét náluk. Az a kevés darab, ami a házukat diszíti, művészies.

Nemcsak az eddig emlitett tényezők adják a japán festészet sajátszerű hatását, hanem párosul velük egy érdekes technikai megoldás: az asszimmetrikus elhelyezés. Európában kétségbeejtő szimmetria uralkodott: a főalak pontosan a középen, jobbra-balra egy vagy több egymást ellensúlyozó mellékalak és még számos, valósággal matematikailag kiszámitott, geometriai beállitás. Mindez a kompoziciót stabillá, nehézkessé tette, s az alakok azt a benyomást keltették, mintha szögekkel volnának odaerősitve, hogy valahogy csak el ne mozdulhassanak. A japán a szimmetriát, legalább a mi értelmünkben, nem ismeri. És éppen ez adja meg a japán képeknek azt a graciozitást, könnyedséget, ami annyira hiressé tette őket.

* * *

Ezek lennének úgy nagyjában azok a kiemelkedő tulajdonságok, melyek a japán festészetet és fametszetet oly jellemzővé teszik. Érdekes, hogy Európában a festészet alig van képviselve s ami kevés festmény a különböző gyüjteményekben található, az is közepes, vagy értéktelen. Pedig mélyen a festészet alatt állt a fametszetük, ők maguk a fametszetet nem is becsülték semmire. Körülbelül azt a helyet foglalta el náluk, mint nálunk egy művészies levelezőlap. Amit már maga az a tény is bizonyit, hogy néhány (10—20) fillérért adták el a legjobb lapokat, aminek következtében még a legszegényebb emberek háza falát is diszitette valamelyik hires ember alkotása, ami mindenesetre sokkal többet ért, mint a mi rossz reprodukcióink és olajnyomataink.

Azonban Európába éppen ezek jutottak el, részint olcsóságuknál fogva, részint mert az anyaországban nem becsülték meg őket és így könnyen kiengedték ezeket a lapokat kezük közül. Az európai import annyira kimerítő volt, hogy ma már itt a legtöbb mester sokkal jobban van képviselve mint otthon. A gyűjtéssel parallel haladt a velük foglalkozó irodalom. És tekintve, hogy a japánok a fametszetben tényleg a legtökéletesebbet alkották, amit eme technika keretei megengedtek és a festészetüket az európaiak nem ismerték, érthető, hogy a fametszetet tekintették itt a japán szépművészet legmagasabb fokának. De aztán azok a gyűjtők, akik teljesen belemélyedtek a japánok művészi gondolkodásába és nemcsak egy oldalról, hanem mindent áttekintve tanulmányozták művészetüket, egyértelműleg rájöttek, hogy a japán festészet sokkal művésziesebb, sokkal magasabb színvonalú volt mint a fametszet. Ennek oka részint a technikai különbségben rejlik. A festő ecsetje könnyebben enged a kéz leggyöngédebb nyomásának, hívebben tolmácsolja a legfinomabb intenciókat is, mint a fa nehézkes, robusztus anyaga. Az ecset által húzott vonal hol vékonyabb, hol vastagabb, a hajszálfinomságtól nagy szélességig változhat és ezáltal a modellírozás oly tökélyét érték el, amelyhez hasonlót nálunk Európában csak Rembrandt és Goya produkált. Egy-egy odavetett vonal a világosság és sötétség, a fény és árnyék, a fehér-fekete és színes számos nüánszát fejezte ki. A fa azonban makacs, némileg merev anyag, rostos szerkezete több tilalmat állít fel, mint amennyit megenged. A fába metszett vonalak egyenletes vastagok és ezáltal bizonyos szárazság, egyhangúság keletkezett. Azután a fametszet technikája megköveteli a vonalat, a konturt és ez a lehatároltság a materiális szerkezet kiemelését nagyban elősegíti. Egész másképp van ez a festészetnél. A japán tájképfestészet virágzó korszakában olyan képeket festettek, amiknek a finomságával, leheletességével csak egynéhány francia impresszionista modorban festett kép veheti fel a versenyt. Ezek a japán tájképek teljesen vonalt nélkülözők, konturálatlanok, a festék és a tus, amivel dolgoztak, itt csak felületeket ad. Egymásba folyó, plasztikus, végnélküli felületeket. A finoman párás levegő, a tovagomolygó köd sejtelmessé, misztikussá teszik a képet, mintha a hegyek, völgyek, folyók és fák immaterializálva volnának, mintha semmi sem léteznék igazán, mintha minden csak egy tovasuhanó, távollévő álom volna. Nem kép ez, nem novella, még csak tárgya és anyaga sincs, minden csak hangulat, titkon érzett, féltve őrzött, lehelletes hangulat. Ezek a japán impresszionizmus legszebb lapjai, ez volt a csúcs, ahonnan csak lefelé lehetett jutni, ami fölött nem volt már semmi, se náluk, se a mi országainkban.

A japán szépművészet már a multé. Legalább a mai képe erre mutat. 1868 után, mikor az európai befolyás és hatás a folytonos és közvetlen érintkezés folytán mindjobban érvényesült, a japánok mindinkább veszítettek eredeti művészetükből. A két, egymással majdnem homlokegyenest szemben álló irány összekavarodott, a japánok a mi elveinket és dolgozási modorunkat nem értették meg, csak majmolták és ennek következtében valami zavaros mixtum compositum keletkezett, ami minden egyéb, csak nem művészies.

Hogy a jövőben mindez leszűrődik-e, hogy a zavaros víz iszapját lerakja-e, az még kétséges. A legtöbb hozzáértő szerint: nem. Szerintük a japán szépművészet egy szépséggel teljes élet után magaásta sírjában oszlik most fel.

KÁLMÁN MIKLÓS.

A 202., 205., 206. és 207. oldalon közölt fametszetek a Szépművészeti Múzeum tulajdonát képezik; a 201., 203., 204. és 208. oldalon levők Braun Margit gyűjteményéből valók.

MADONNA KRIESCH ALADÁR

GOBELIN TERVEZTE NAGY SÁNDOR KÉSZÍTETTE BELMONT LEO

MESTER, HOL LAKOL? NAGY SÁNDOR

EROS — KRIESCH ALADÁR FESTMÉNYE

TÁJKÉP — GRÓF ZICHY ISTVÁN

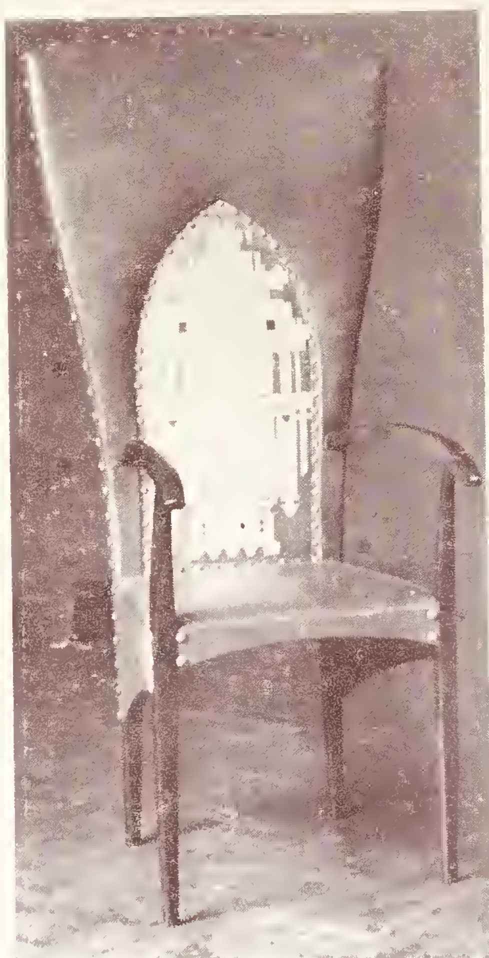

FÉRFI ARCKÉP RAAB ERVIN

BÁRCZY ISTVÁN FOGADÓSZOBÁJA

TERVEZTE KRIESCH ALADÁR

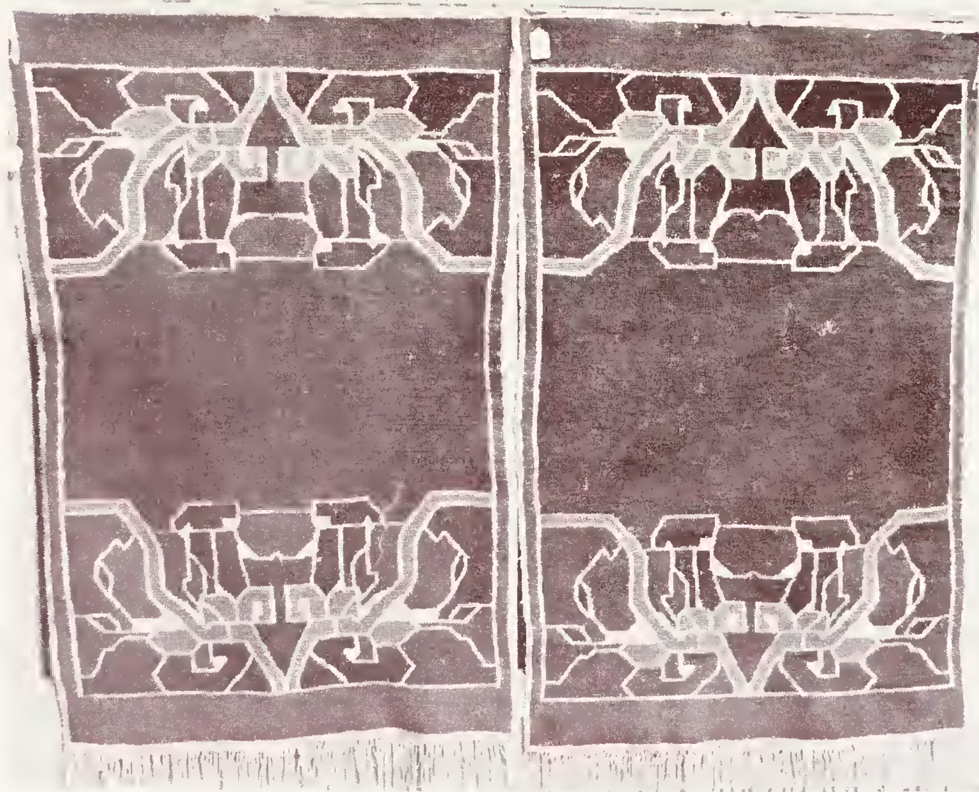

SZÉK

TERVEZTE KRIESCH ALADÁR

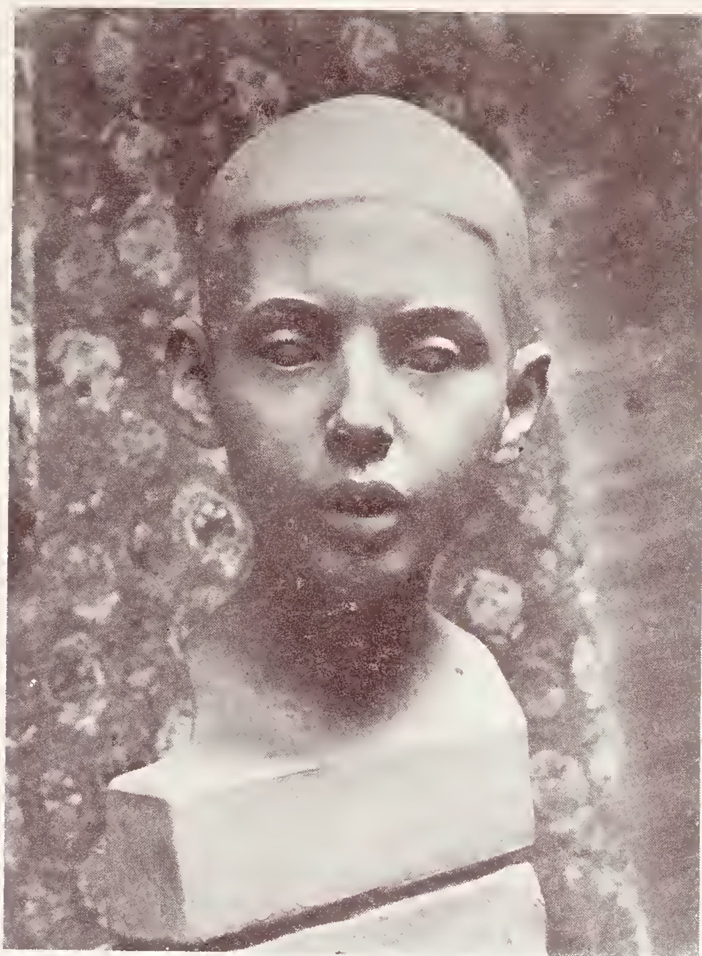
SZOBOR SIDLÓ FERENC

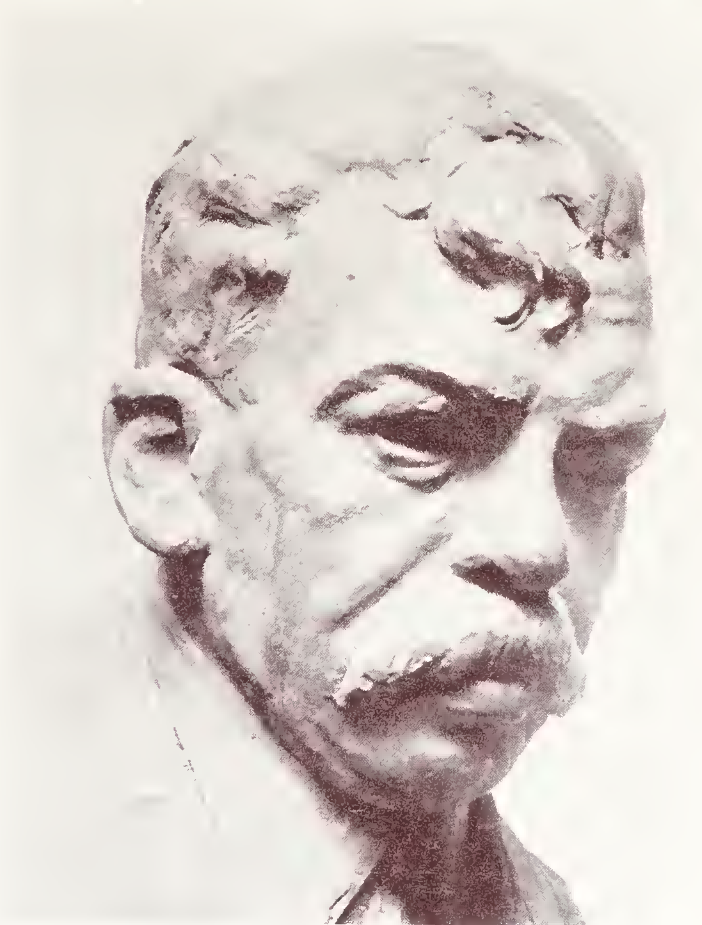

FALI SZŐNYEG UNDI S. CARLA

MESTER JENŐ

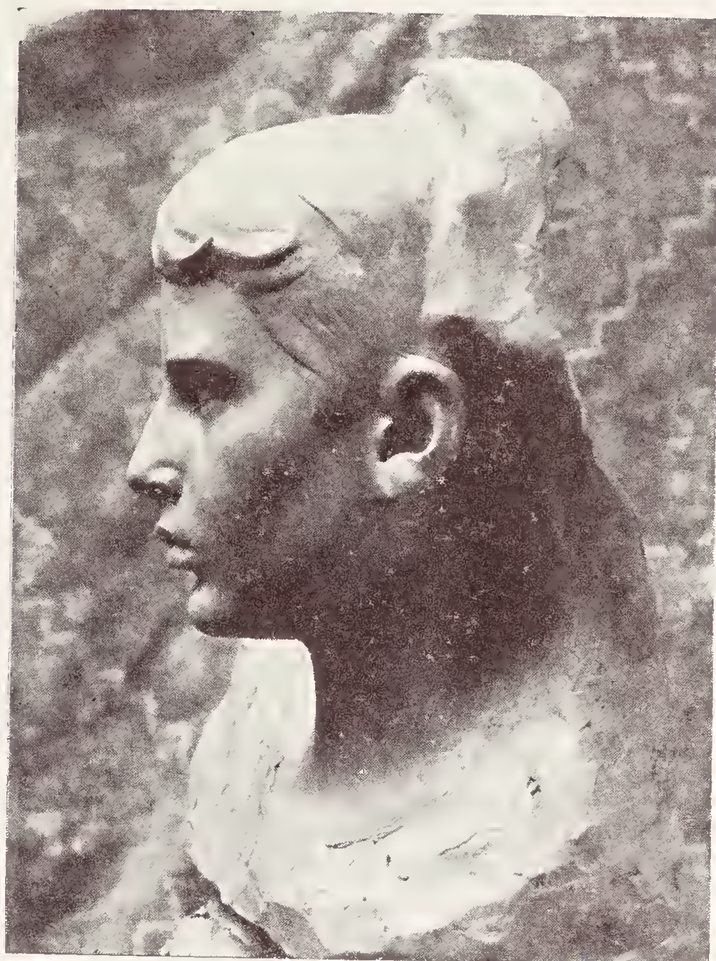

MESTER JENŐ

MESTER JENŐ

MESTER JENŐ

JÓZSEF FŐHERCEG SZOBRA MESTER JENŐ

MUTATVÁNYOK TICHY GYULA: „EGY TUSOS ÜVEG MESÉI“ CÍMŰ MŰVÉBŐL

CÍMLAP — TICHY GYULA LINOLEUM-METSZETE

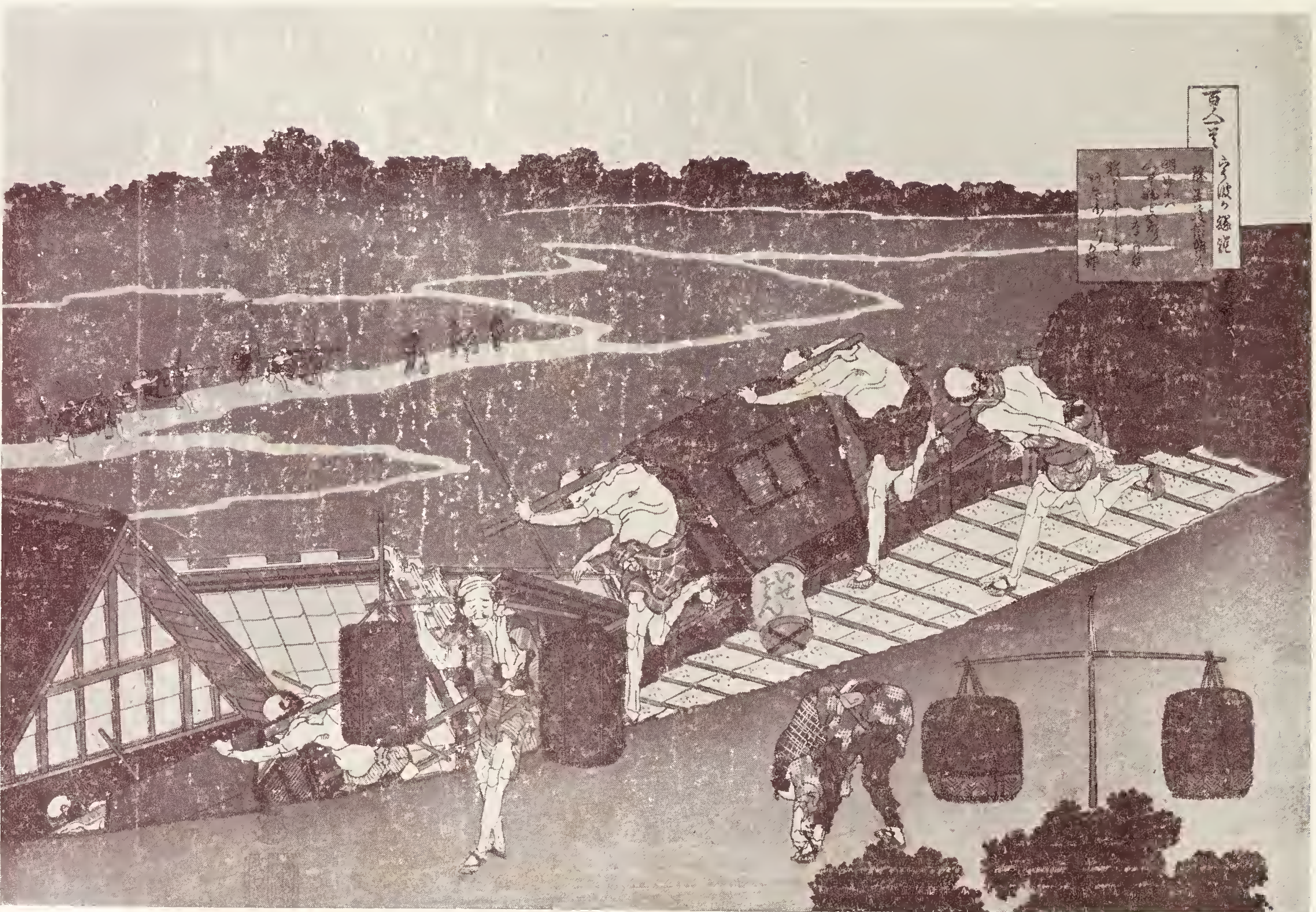
TICHY GYULA RAJZA

AZ ELSŐ NYÁRI NAP — TICHY GYULA RAJZA

GOLGOTHA TICHY GYULA RAJZA

HOKUSAI FAMETSZETE

JAPÁN FAMETSZET

JAPÁN FAMETSZET

JAPÁN FAMETSZET

JAPÁN FAMETSZET

JAPÁN FAMETSZET

JAPÁN FAMETSZET

JAPÁN FAMETSZET

A KÉVE MÁSODIK KIÁLLÍTÁSA

1909 NOVEMBER 7 — 1909 NOVEMBER 30

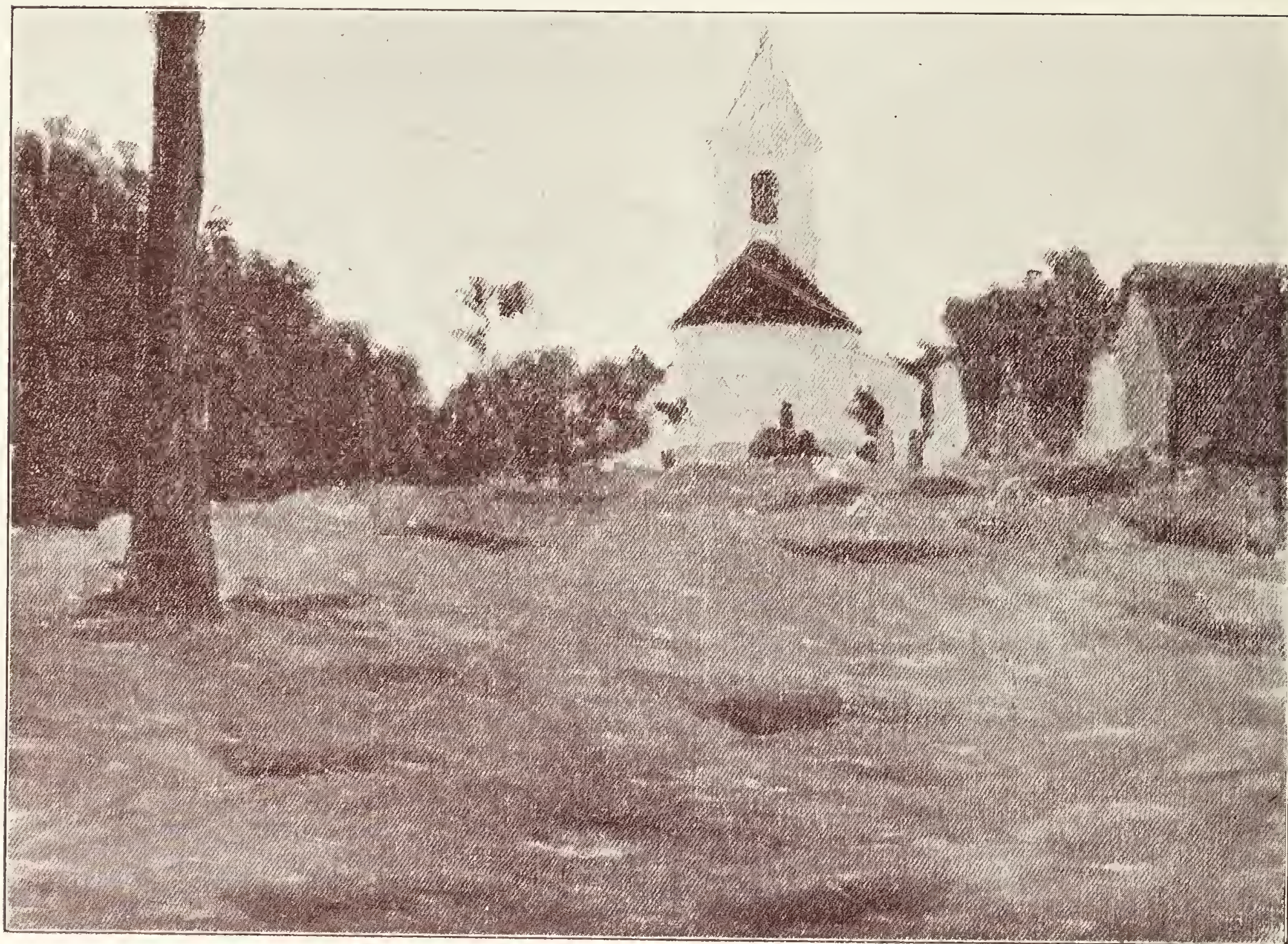
E KÖZLEMÉNYT KORÁN ELHUNYT
SZERETETT MŰVÉSZTÁRSAINK
GÖRÖNCSÉR-GUNDEL JÁNOS
ÉS MÁTÉ ILONA EMLÉKÉNEK
:: AJÁNLJUK ::

Még a máglyák, im, ki se hültek,
Régi zászlós még sok orom,
Röpdös babona és turul,
De az új várak fölépültek.
Az új várak: nagy piros lelkek,
Szándékok, célok és hitek,
Vágyak, amelyek az avas
Várakra villámmal tüzelnek.
És a napok lángolva telnek,
Az ó várak leomlanak,
Csupa új vár lesz a világ,
Holt győztes bárdok énekelnek.

Ady Endre. "Uj várak épültek"
Illés szekerén. 94. oldal.

B. H. ÚR ARCKÉPE — SZABLYA-FRISCHAUF FERENC

ALKONY

SZABLYA-FRISCHAUF FERENC

MESE GÖRÖNCSÉR-GUNDEL JÁNOS †

ÖNARCKÉP GÖRÖNCSÉR-GUNDEL JÁNOS †

AKT MÁTÉ ILONA †

FÉRFI FEJ MÁTÉ ILONA †

PARKBAN KONSTANTIN FRIDA

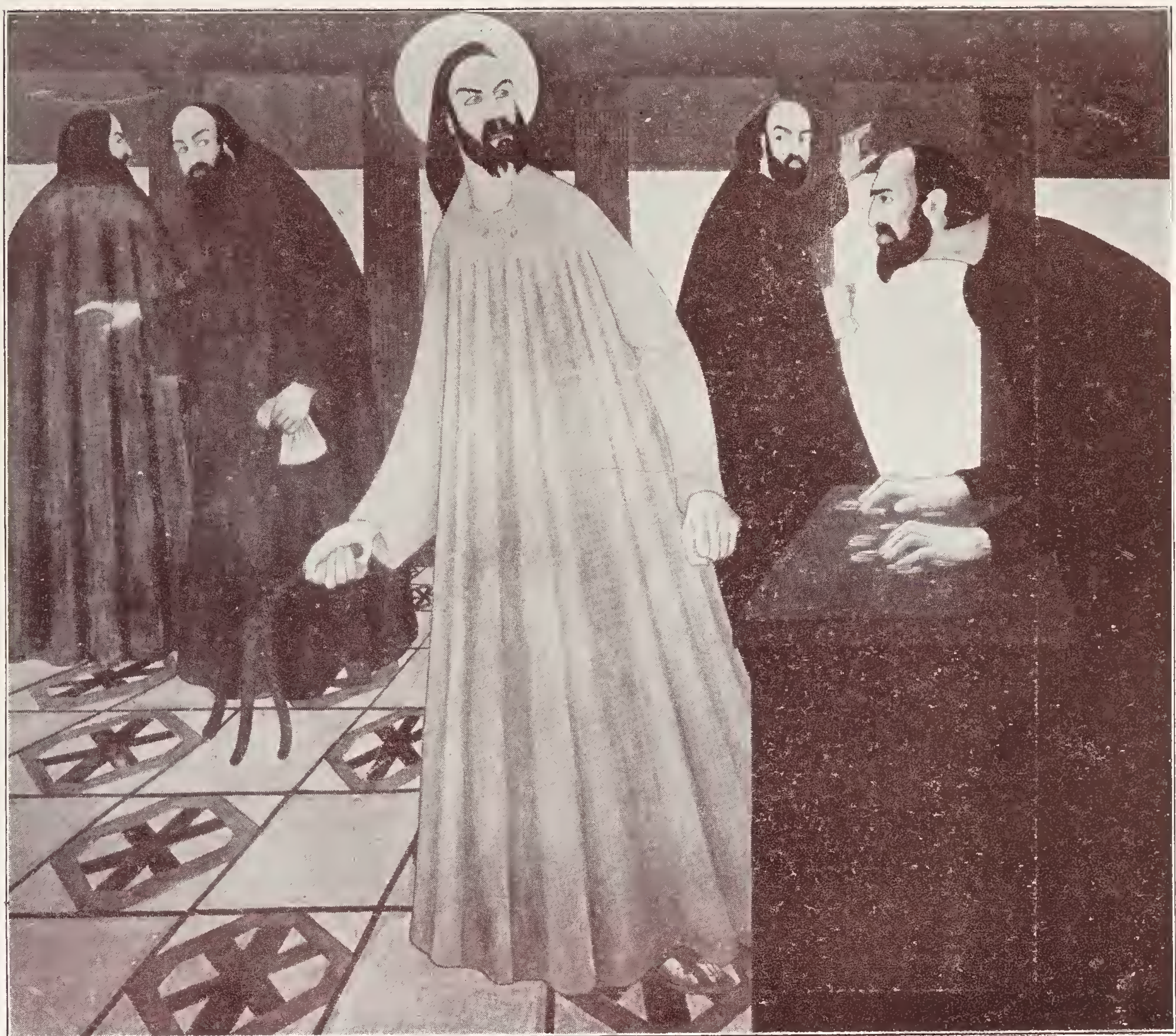
SZÜRKE IDŐ BENKHARD ÁGOST

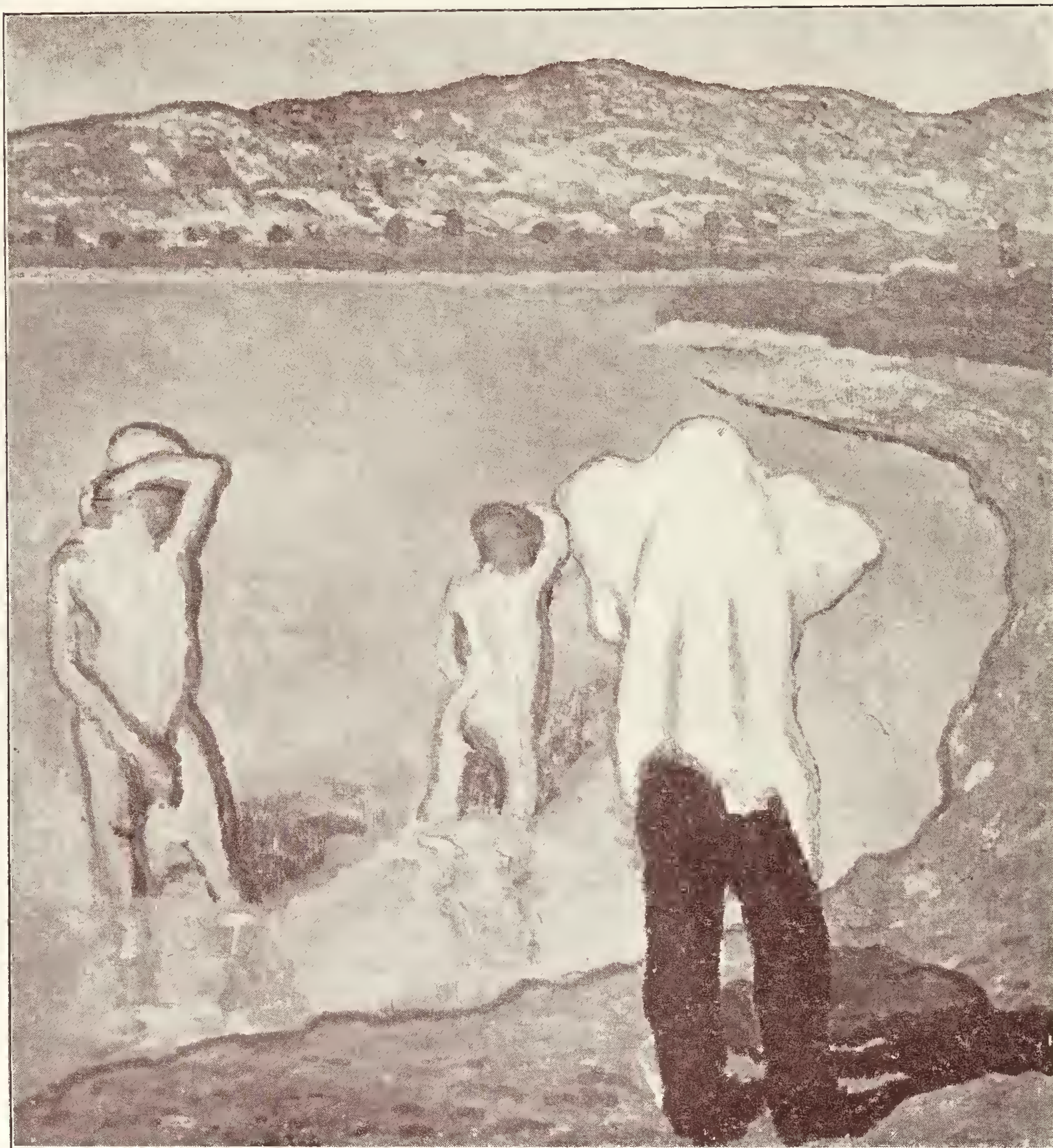
MOSÓ ASSZONYOK A BALATONBAN LOHWAG ERNESZTIN

MÁRIA ELJEGYZÉSE REMSEY JENŐ

KRISZTUS KIŰZI A KUFÁROKAT REMSEY JENŐ

FÜRDŐZŐ GYERMEKEK BÁLINT REZSŐ

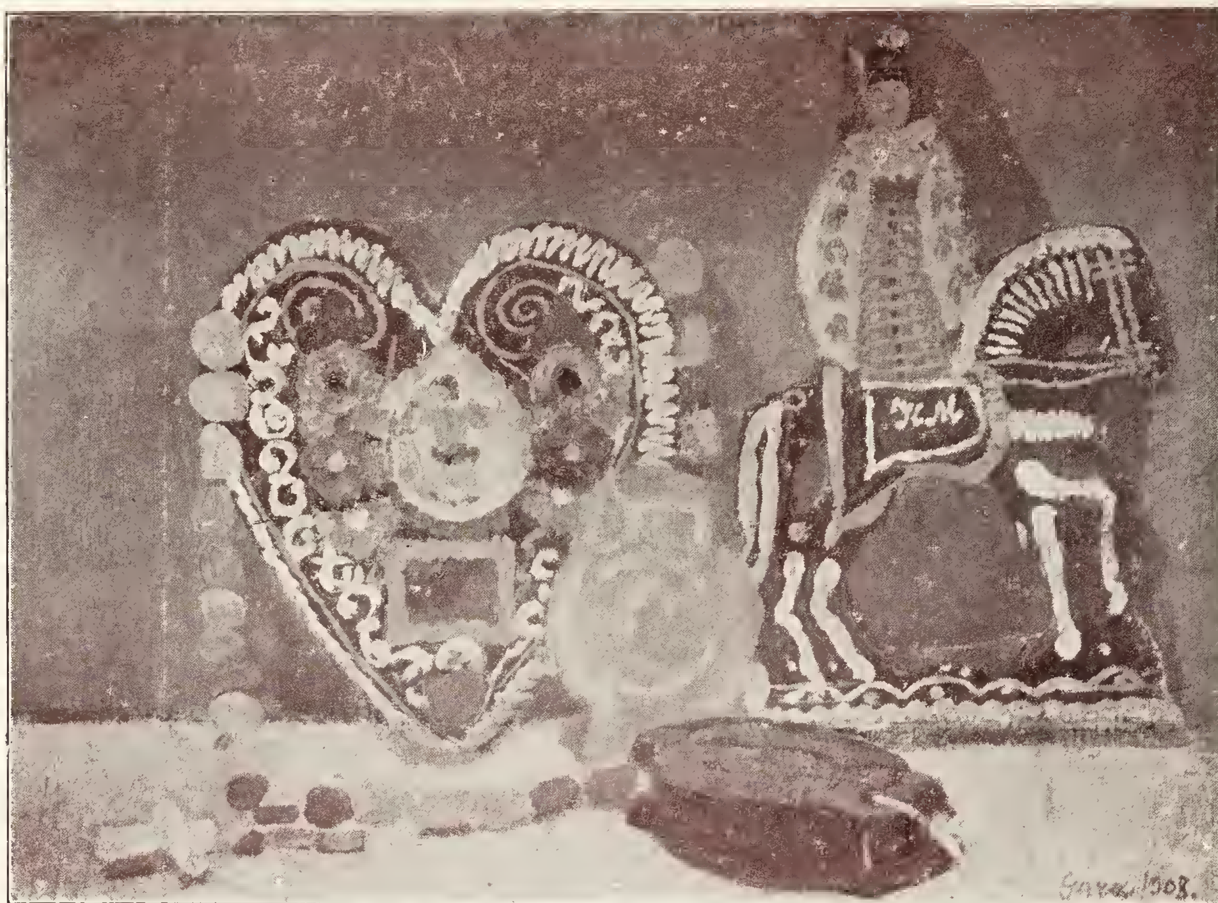
ANYÁM ARCKÉPE BÁLINT REZSŐ

PAMLAGON ÜLŐ NŐ BÁLINT REZSŐ

ÁLARCOS AKT FEJÉRVÁRY ERZSI

BUCSÚFIA GARA ARNOLD

CSENDÉLET GARA ARNOLD

GULÁCSY ARCKÉPE GARA ARNOLD

HISZTÉRIA GARA ARNOLD

TEMPLOM DÉNES VALY

NŐ BOÁVAL ERDEY VIKTOR

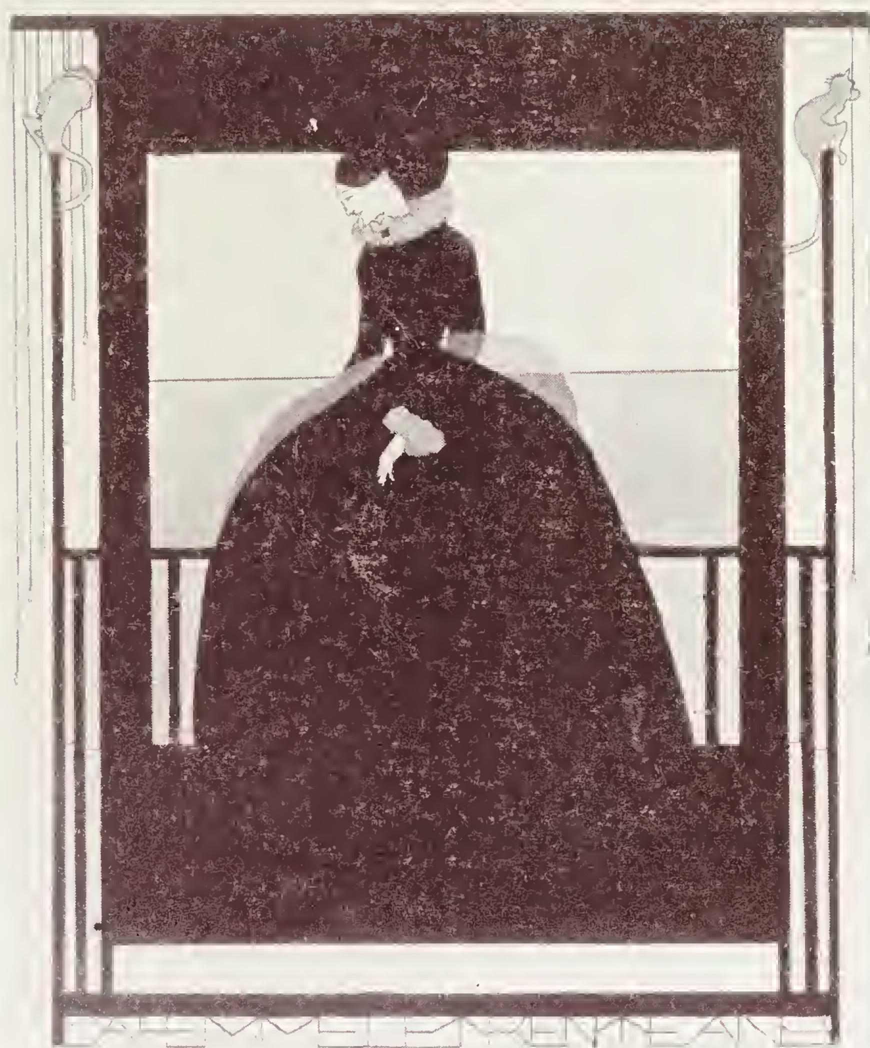
ROZSNYÓI UTCA TICHY GYULA

ST.-CLOUD LÉNÁRD LÉVY RÓBERT

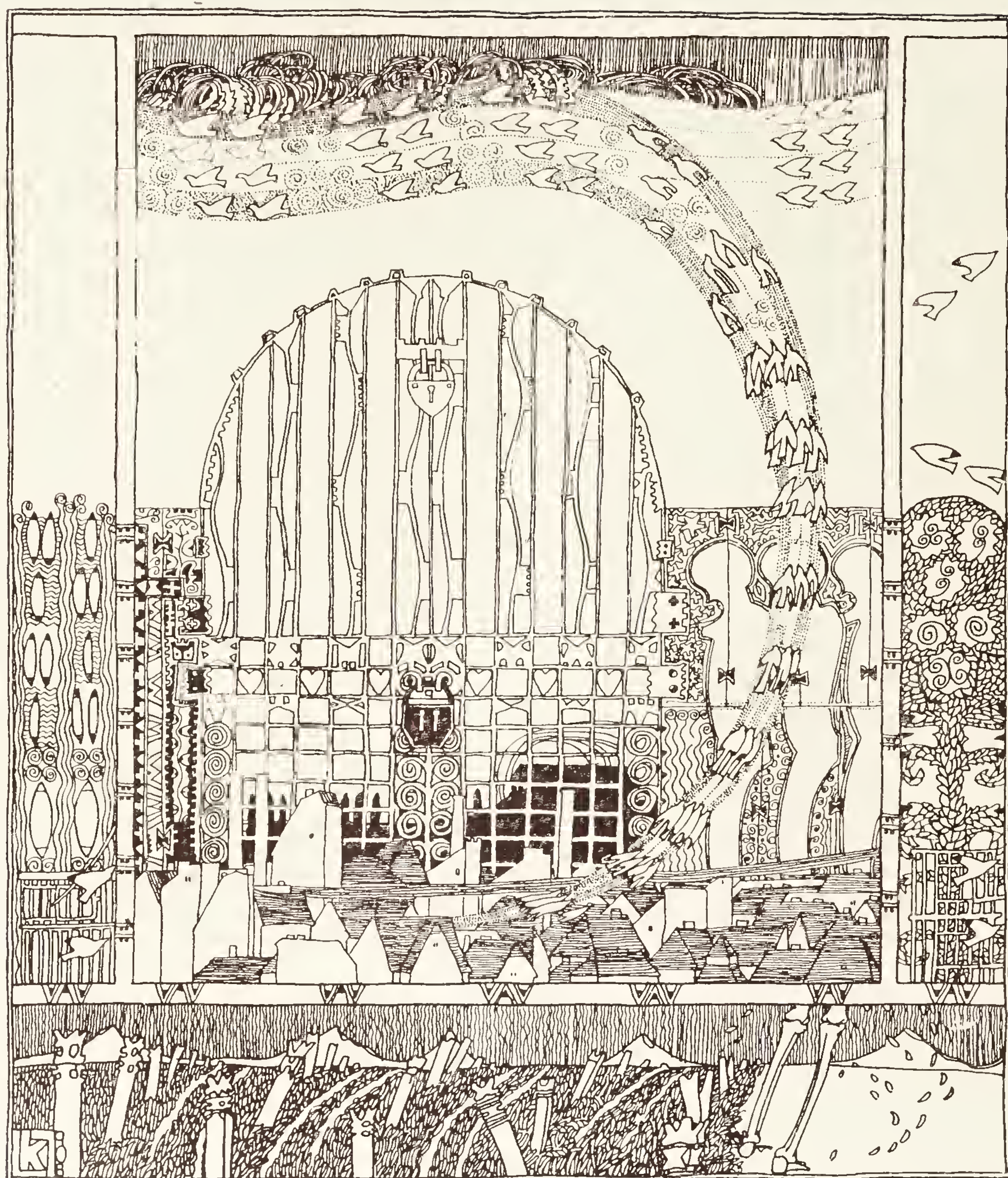
CSIPKE TÓTHVÁRADI KORNIS ELEMÉRNÉ

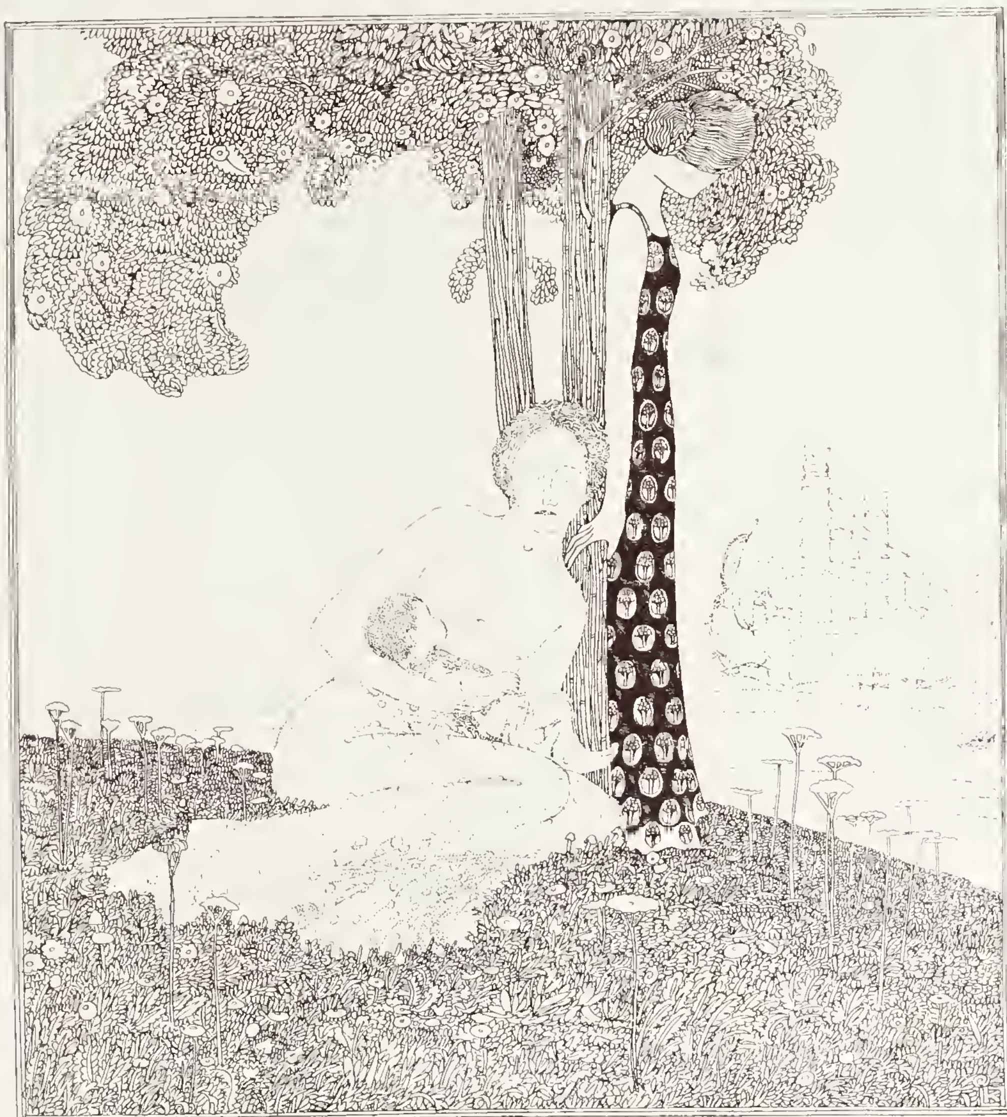
RAJZ MIHÁLY REZSŐ

RÉZKARC KONSTANTIN FRIDA

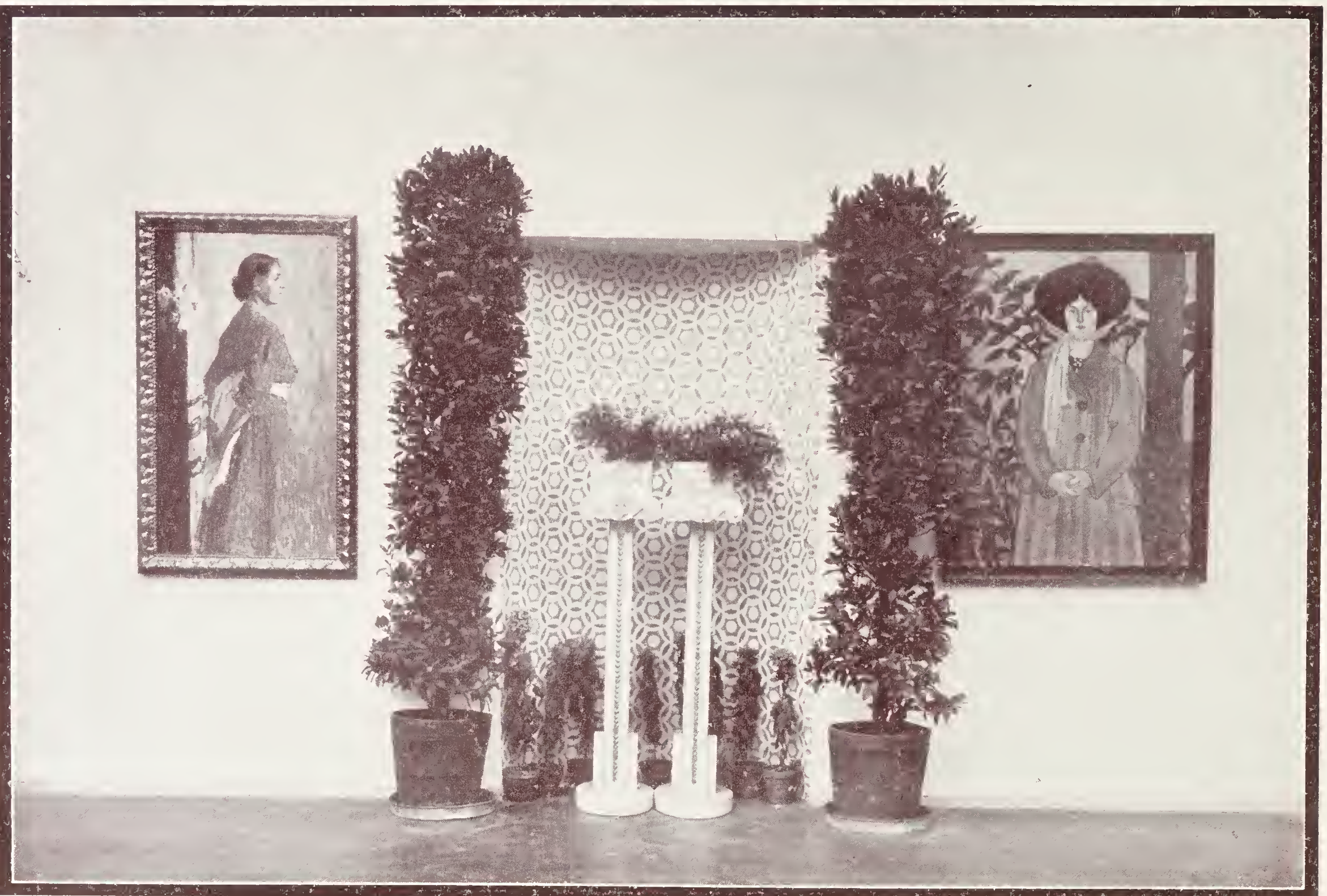
RAJZ KOZMA LAJOS

RAJZ KOZMA LAJOS

INTERIEUR MÁLNAI BÉLA

INTERIEUR MÁLNAI BÉLA

OLVASÓ-SZOBA MÁLNAI BÉLA

OLVASÓ-SZOBA MÁLNAI BÉLA

INTERIEUR MÁLNAI BÉLA

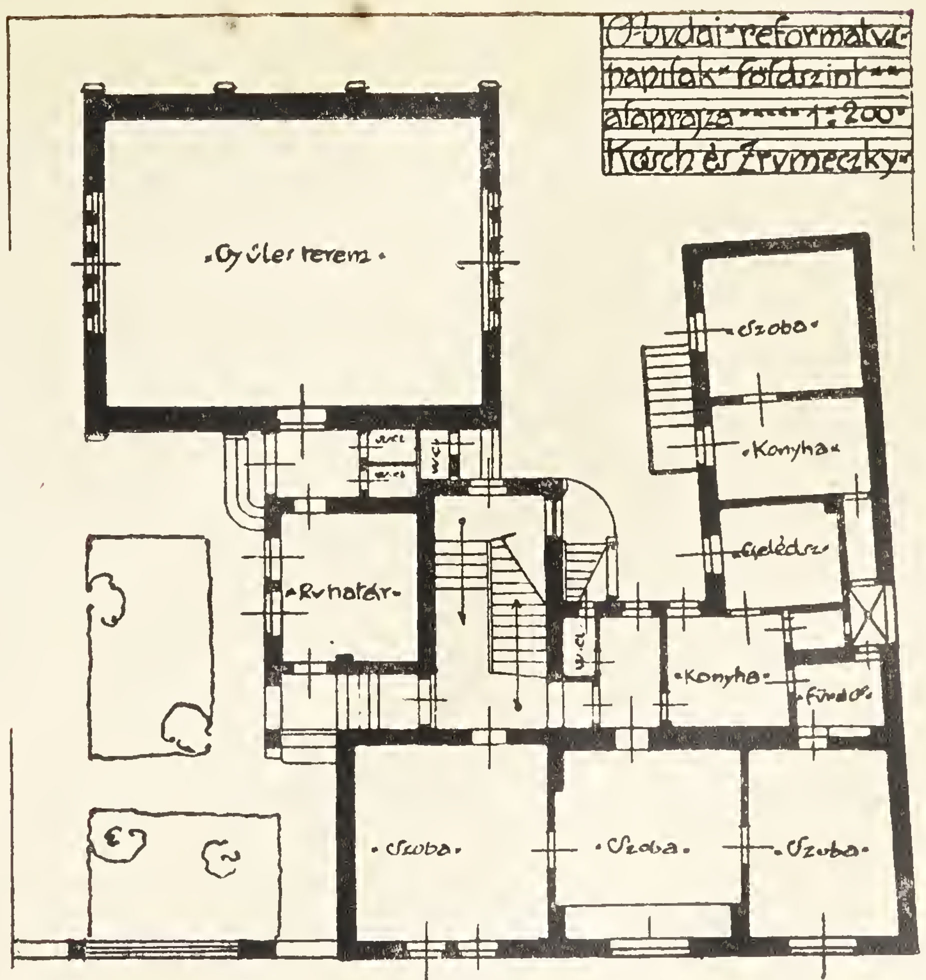
ZEBEGÉNYI TEMPLOM JANSZKY ÉS KÓSCH

JANSZKY BÉLA, KÓSCH KÁROLY ÉS ZRUMECZKY DEZSŐ MŰVEI

A ZEBEGÉNYI TEMPLOM BELSEJE JANSZKY ÉS KÓSCH

Ó-budai református
papilak földszint
alaprajza 1:200
Kørch és Zrumeczky
Gyűlés terem
Szoba
Konyha
Cselédsz.
Ruhatár
W.C.
Konyha
Fürdő
Szoba
Szoba
Szoba

Ó-budai református
papilak emelet alap-
rajza 1:200
Kerchner Zrumeczky

szoba

szoba

szoba

szoba

szoba

szoba

cseléd-szoba

konyha

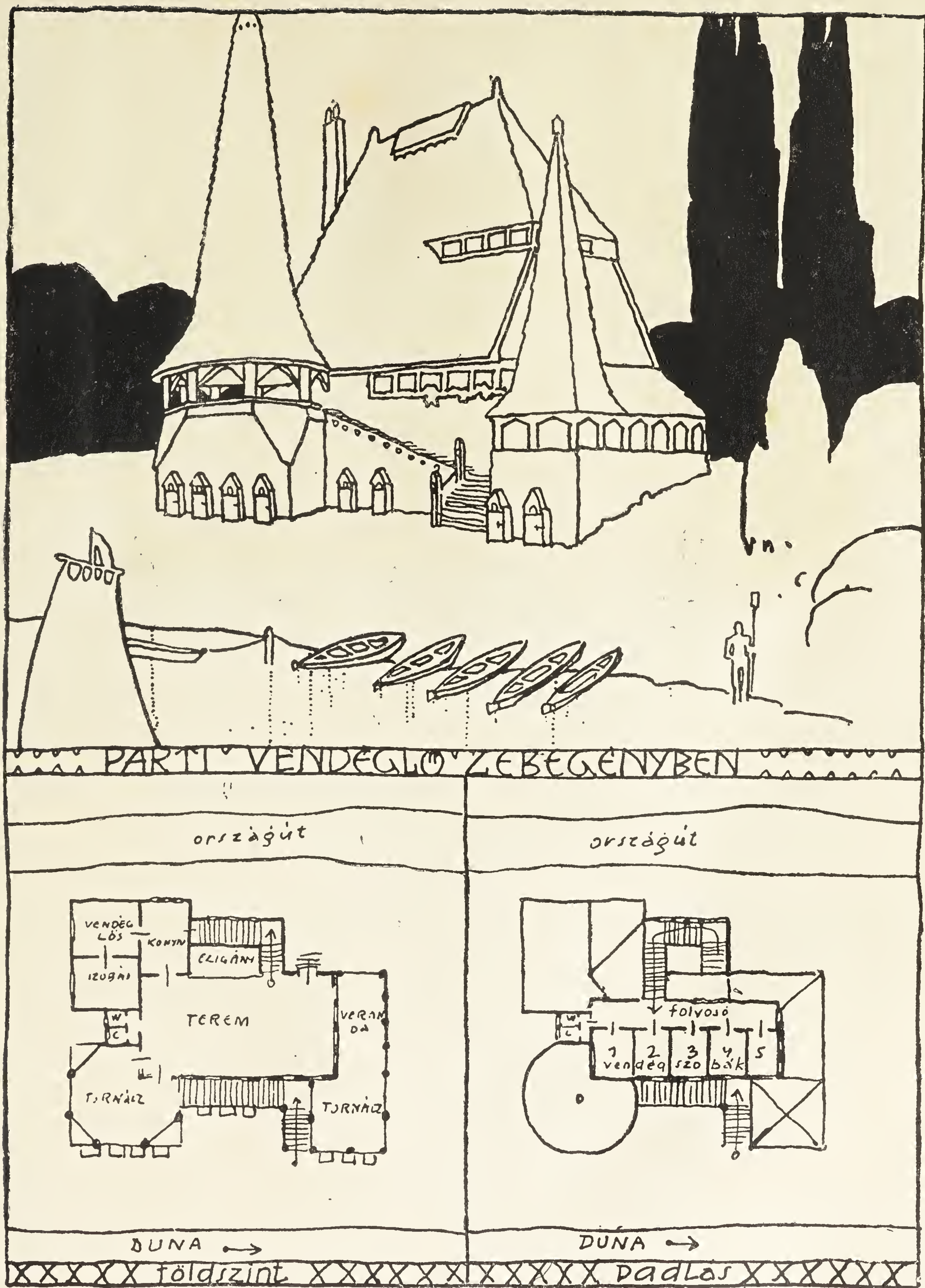
kamra

w. cl.

w. cl.

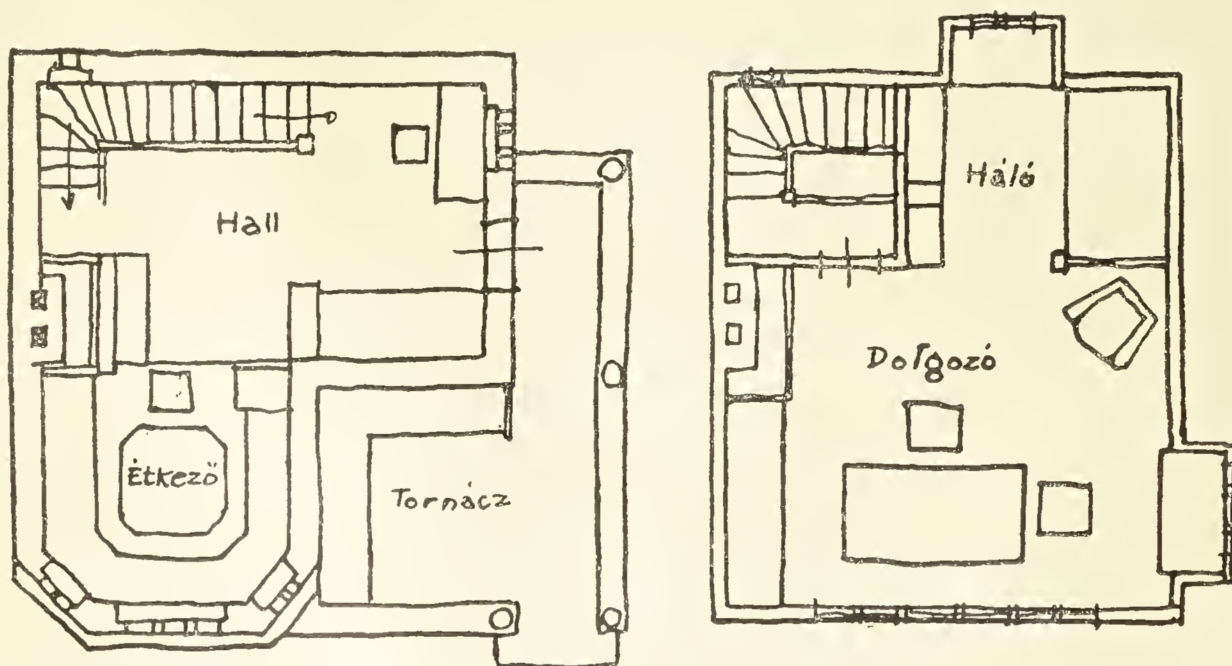
előszoba

fürdő

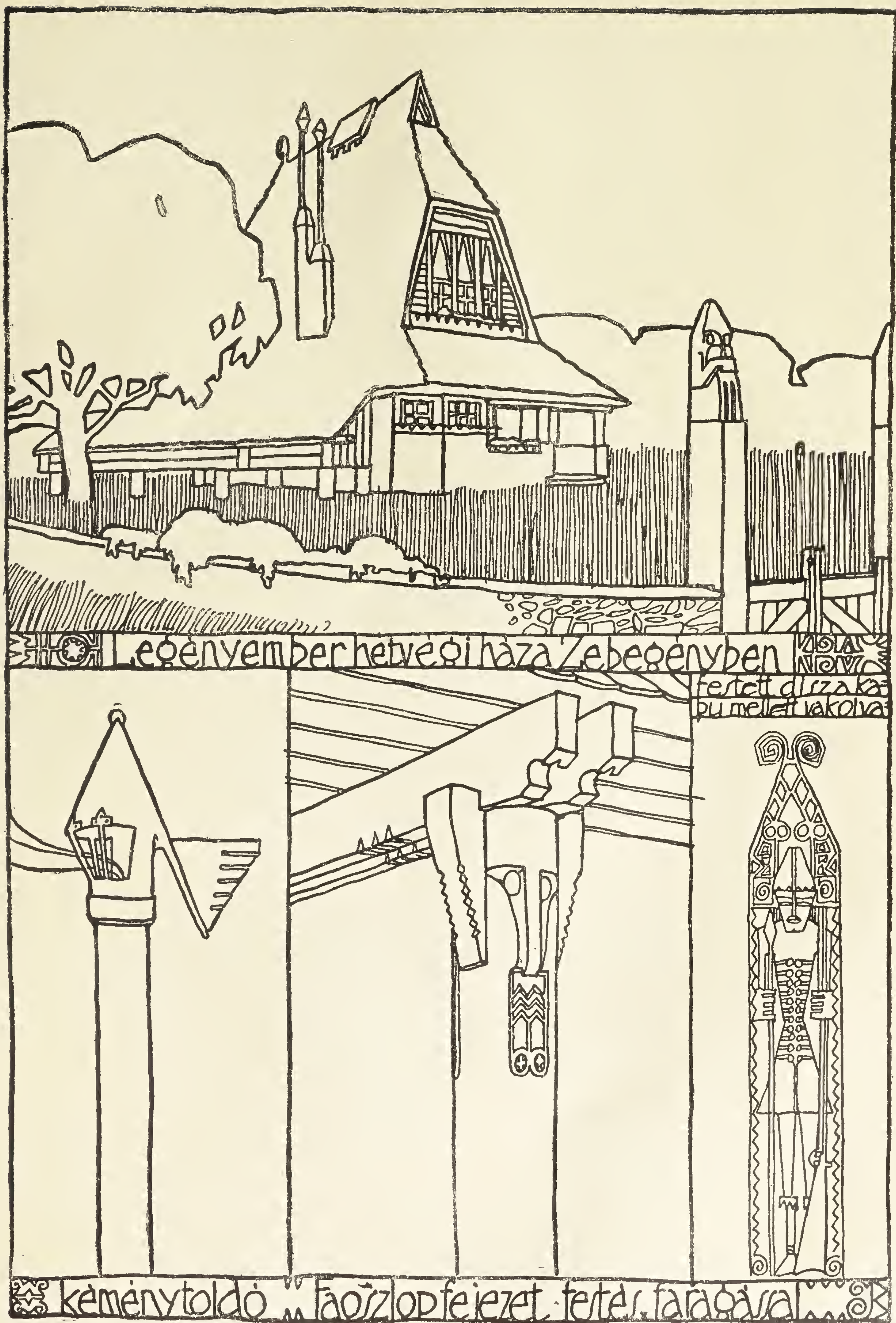

PARTI VENDÉGLŐ ZEBEGÉNYBEN
országút
országút
VENDÉG LŐS
KONYH
TEREM
VERAN DA
TORNÁCZ
TORNÁCZ
W C
folyosó
1 2 3 4 5
vendégszobák
W C
DUNA
DUNA
földszint
padlás

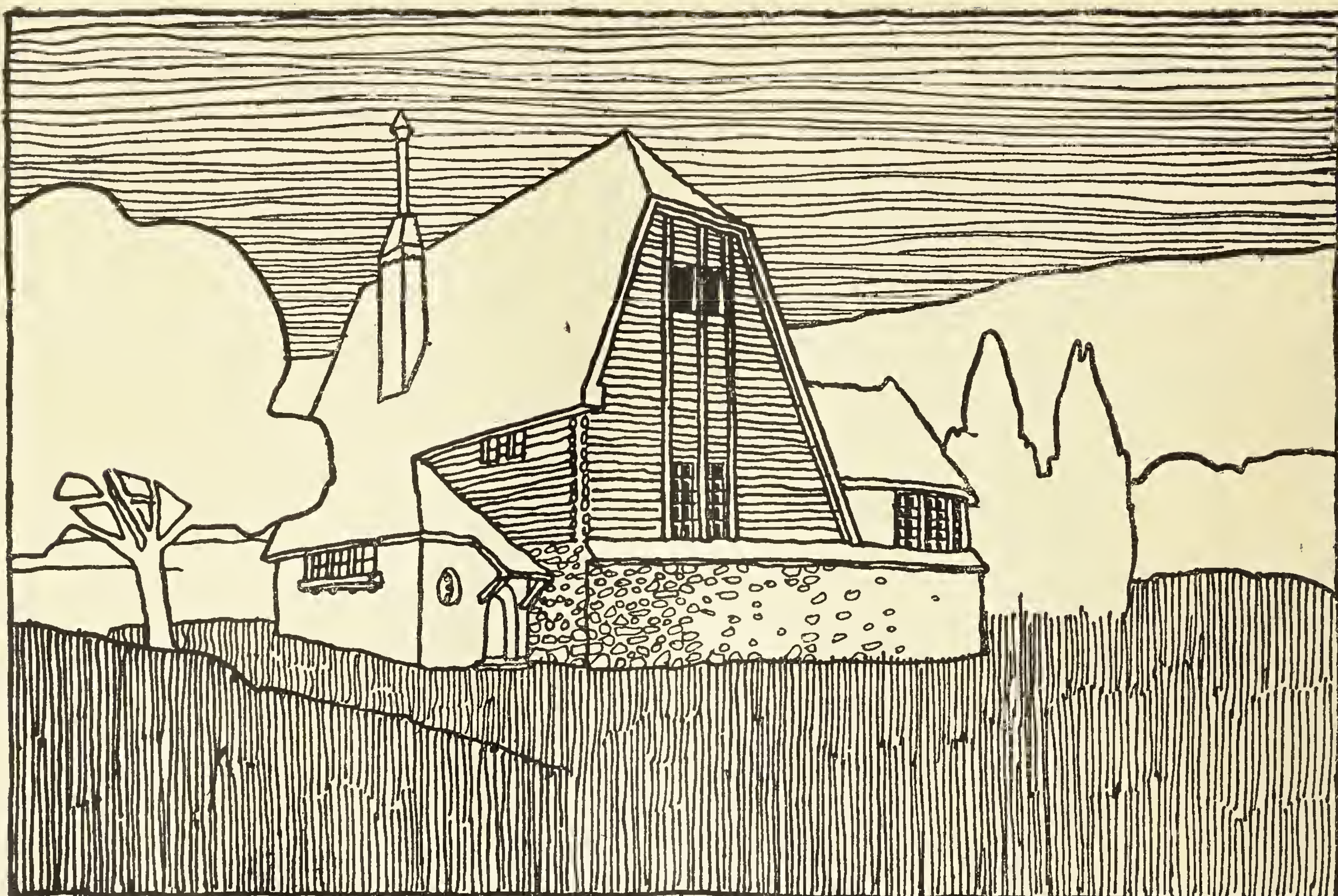

Legényember hétvégi háza Zebegényben

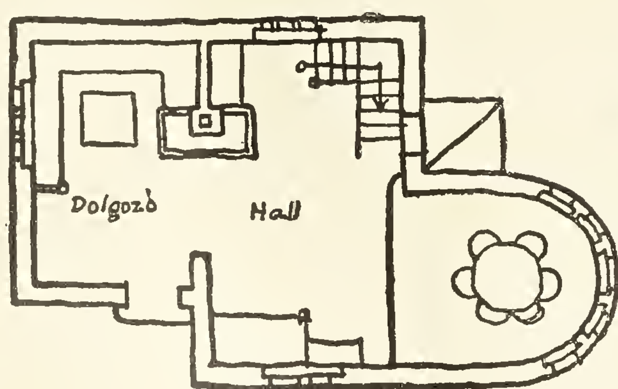

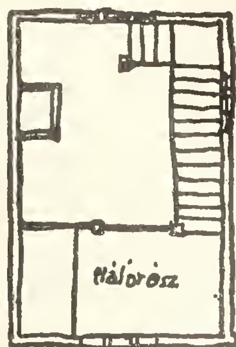
Földszinti és emeleti alaprajzok

Legényember hetvégi háza Zebegényben
festett díszakapu mellett vakolva
kéménytoldó
faoszlopfejezet festés, faragással

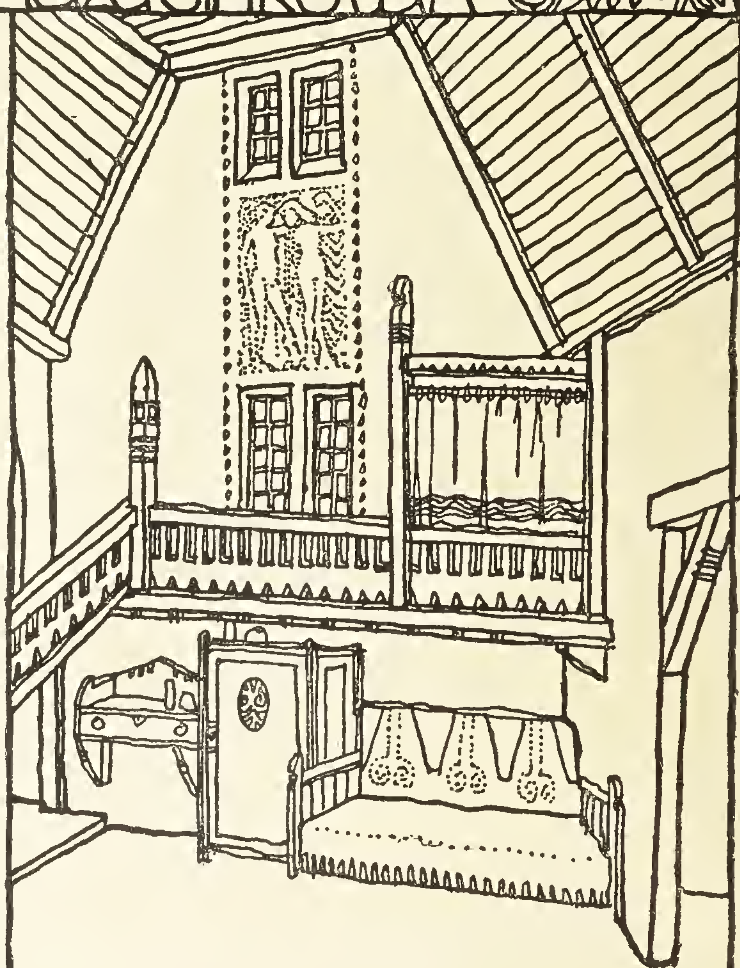

egy iro menedekhaza cinkotan

alaprajzok

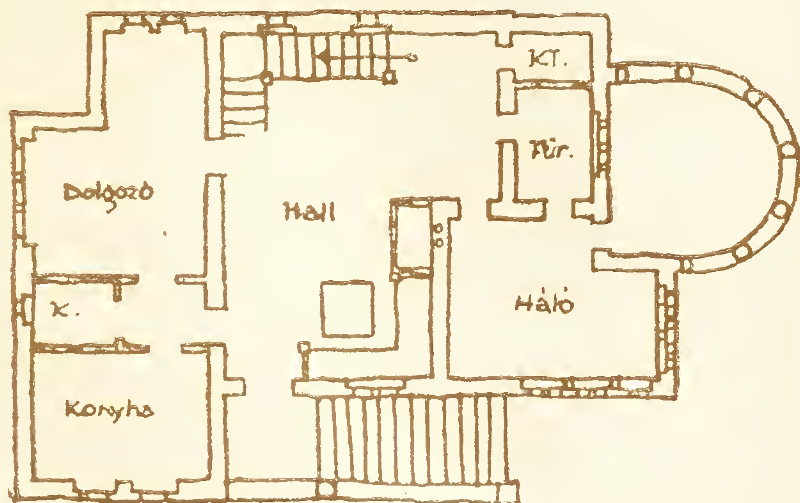

belsö darab

LAKÓHÁZ UNGMEGYÉBEN
Kapulámpás :: Belső részlet kandallóval

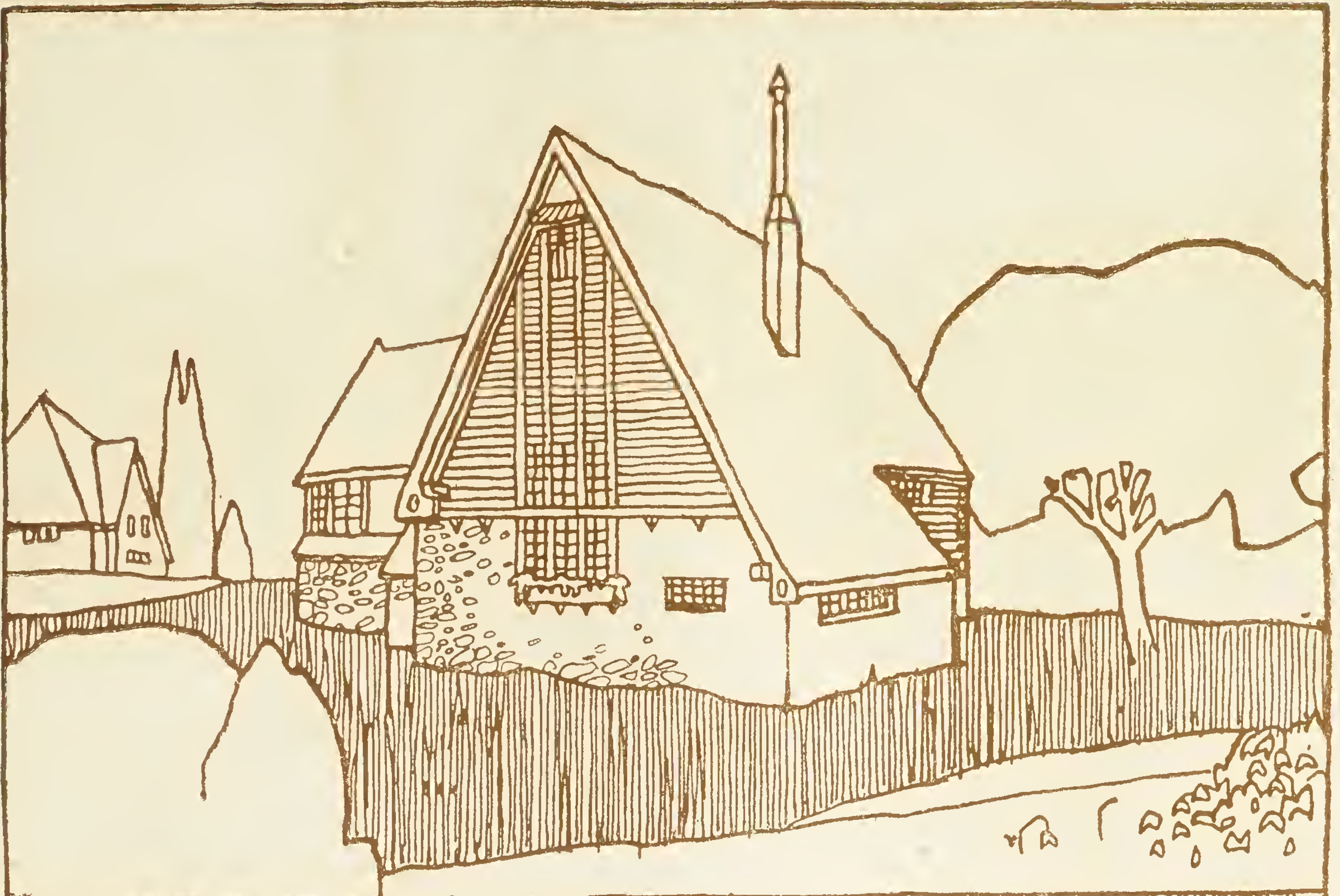

LAKÓHÁZ × UNGMEGYÉBEN

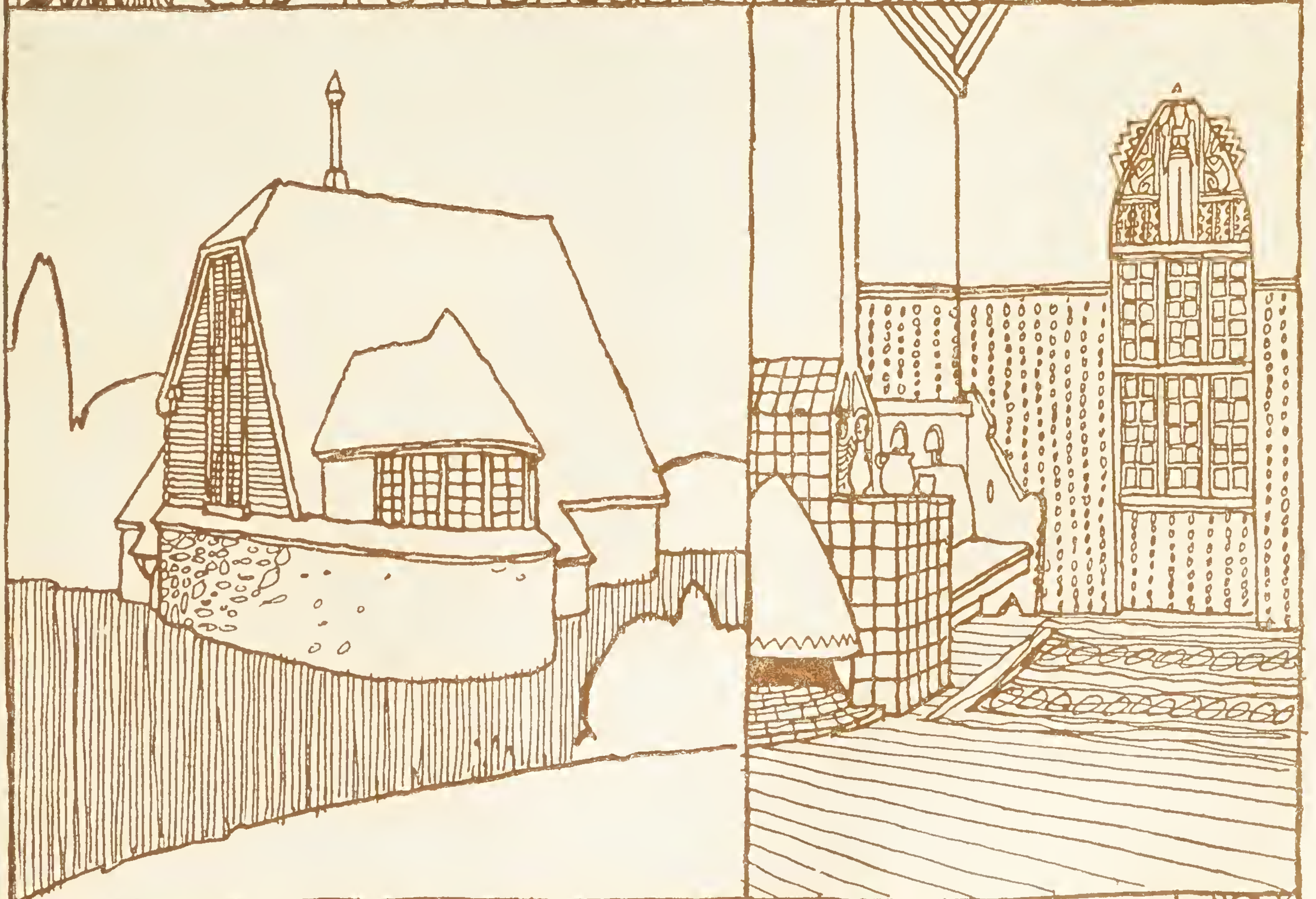

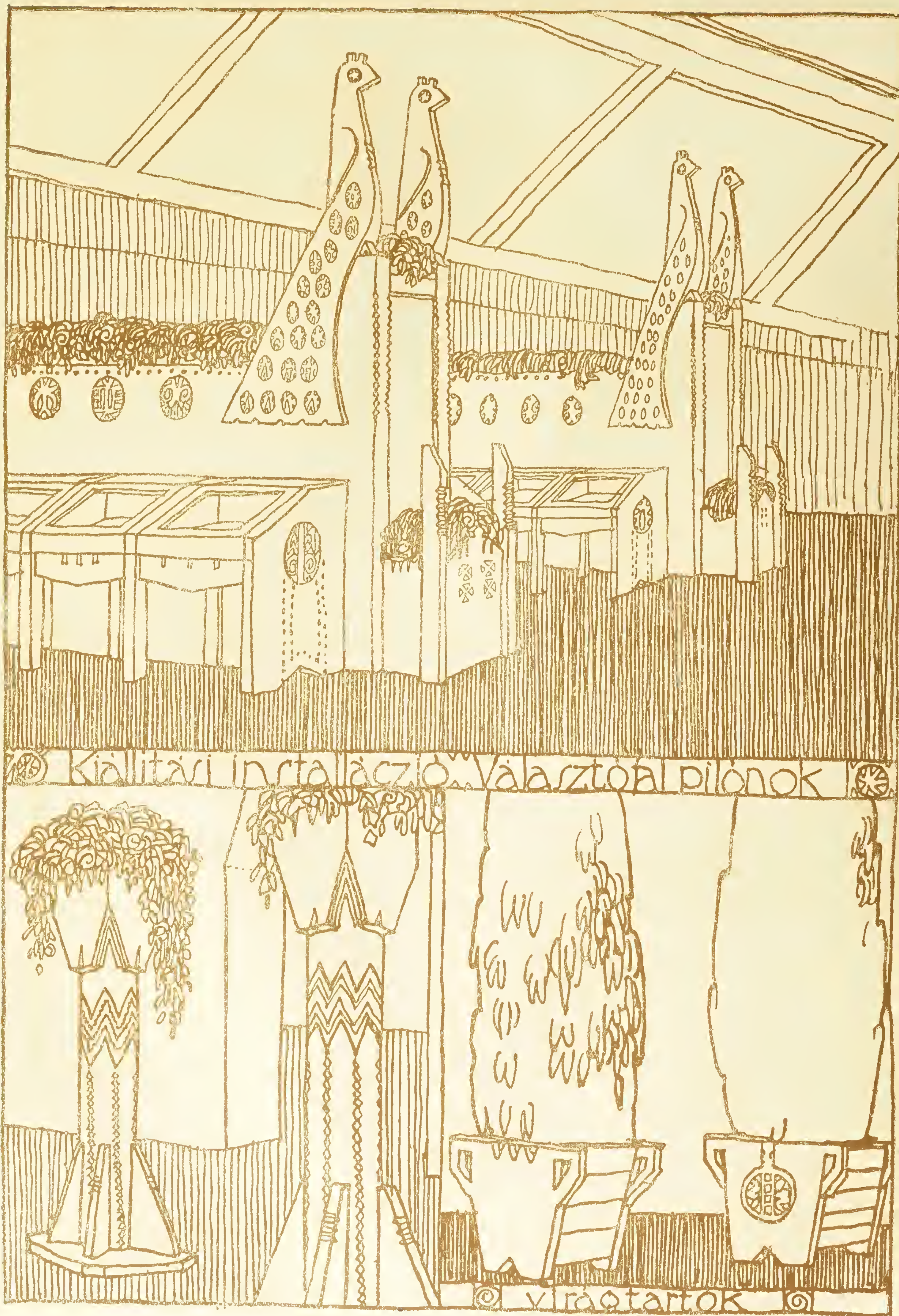
FÖLDSZINTI ALAPRAJZ × × BELSŐ

Egy író menedékháza Cinkotán

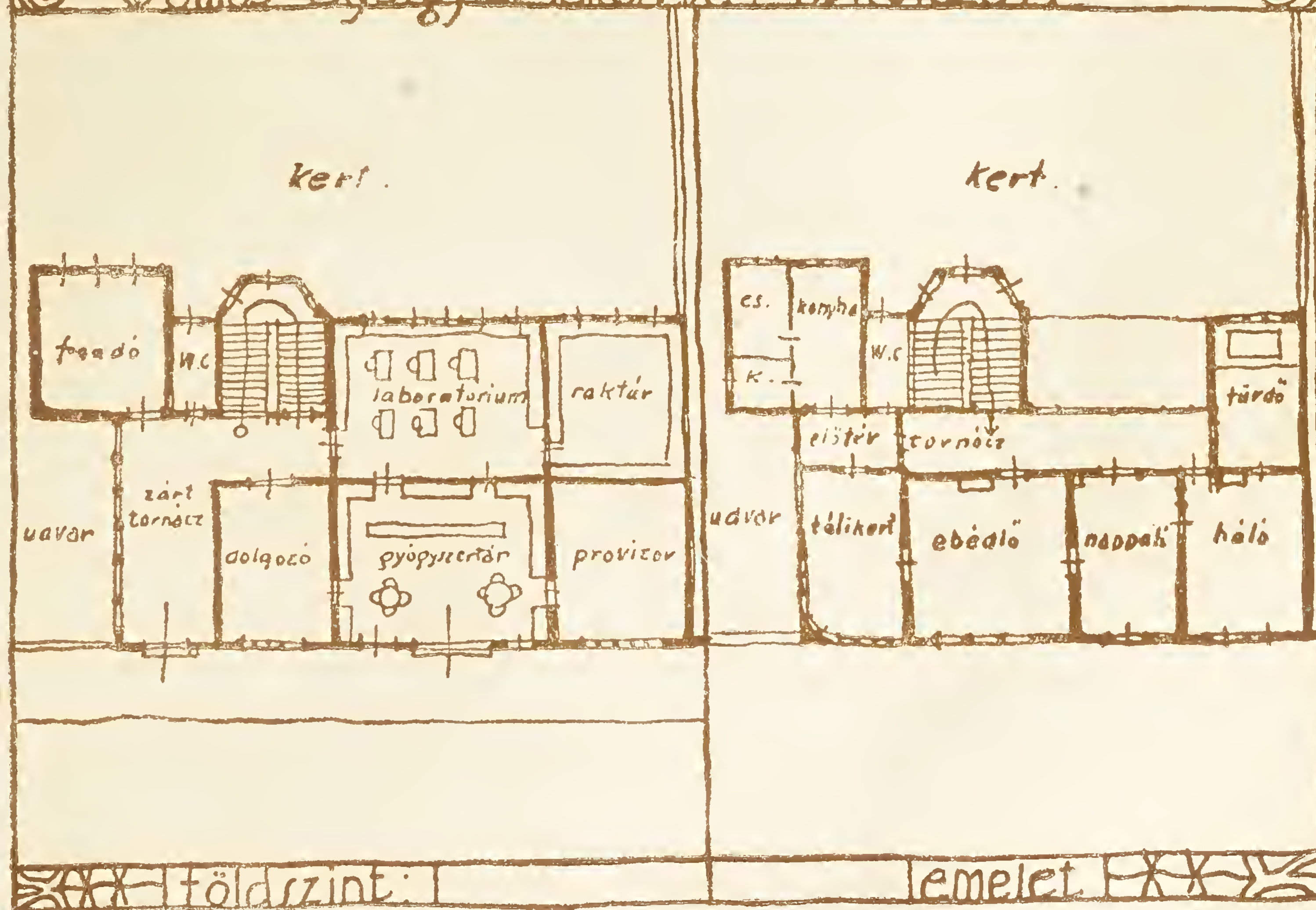

Egy másik részlet — Belső darab

Kiállitási installáczió. Választóal pilónok
virágtartók

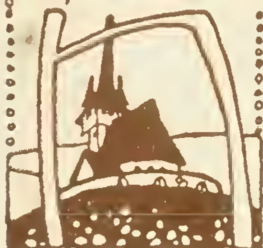
Somosi György úr lakóháza Miskolczon

Az én világom

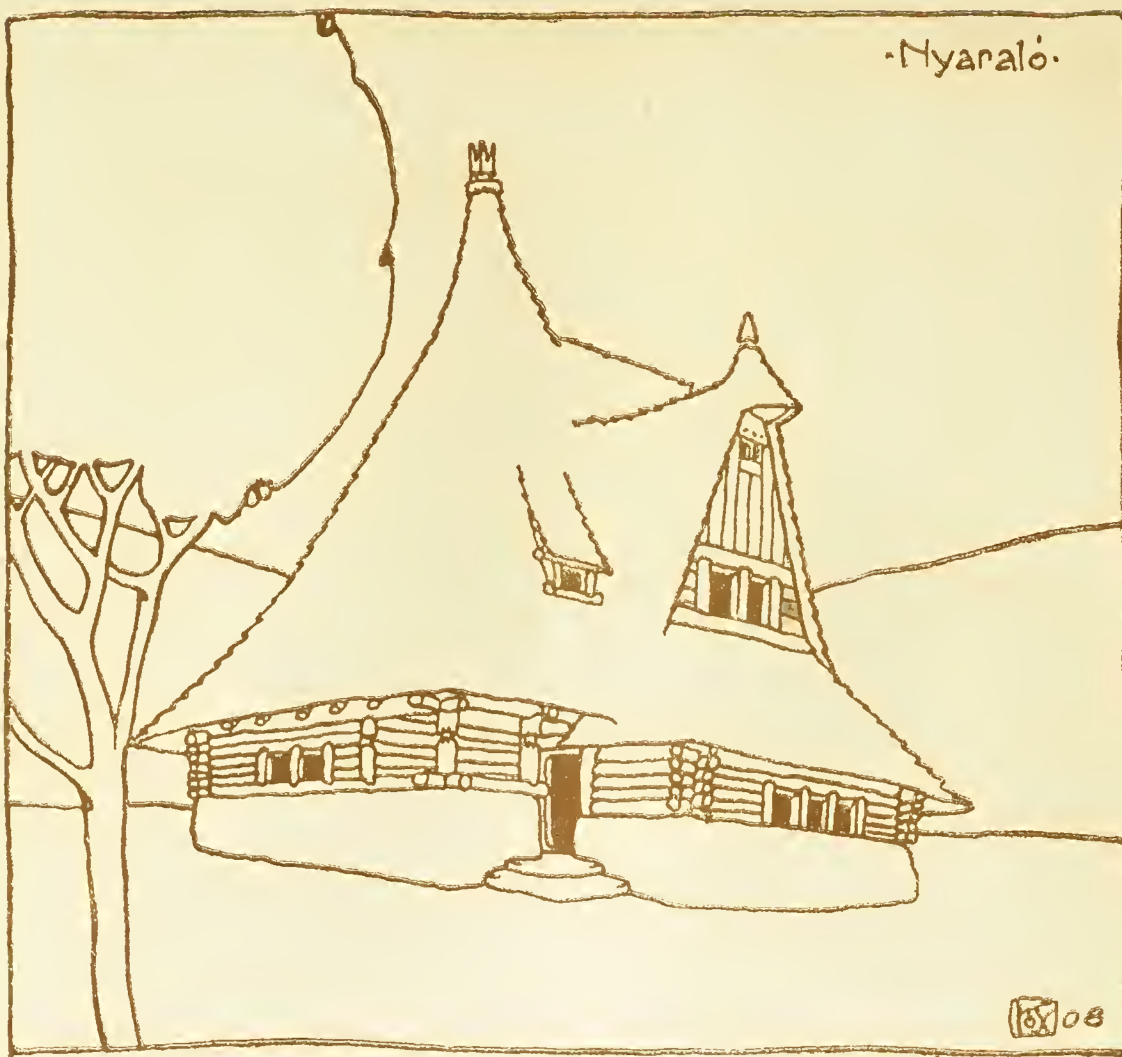

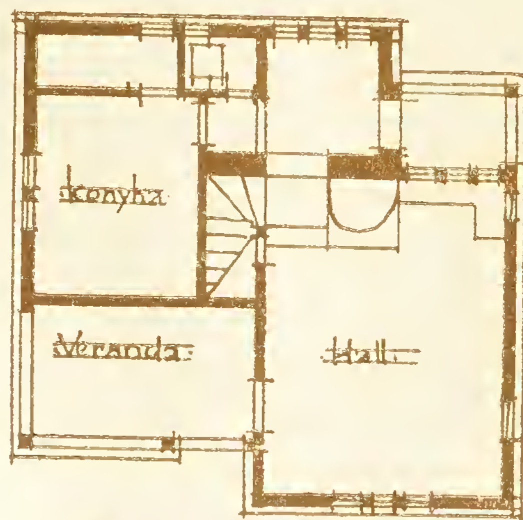
Napkeletről jöttem, a nagy hegyek, zúgó fenyvesek és kis faluk világából, ahol még álmodnak szűkszavú kemény magyarok csudás álmokat, ahol még mesélnek fehérhajú vén nótafák nagy régi időkről, elmúlt világról, elporladt emberekről. Abban a világban sok a rom, sok az útszéli kereszt, sok a gazdátlan kúria és sok, nagyon sok az elárvult puszta magyar templom. És sovány a föld és köves nagyon. Ott, Erdélyországban.

Nagy palotás rakott városba kerültem, ahol sok a zaj, annyi, mint napkeleten a csend, ahol örökké siet a sok ember, ahol vastag füsttel a levegő, hogy nyomja az ember lelkét is. És itt, ebben a születő, a jövőnek élő életben, ebben a zajos vidám városban sokszor eszembe jut az a másik, elhagyott világ, s elmúlott, megfakult idők szele borzongat. Eszembe jut a sok együgyű mese, mit hosszú téli estéken hallottam vén emberek szájából. Eszembe jutnak a hegyek, az erdők, a faluk. Hallom szinte, hogy zúg a havasi szél a fák között, hogy szitál csendesen az őszi eső, hogy sikolt körbe-körbe az esőmadár. És visszaálmodom álmatlan éjszakákon régi álmaimat.

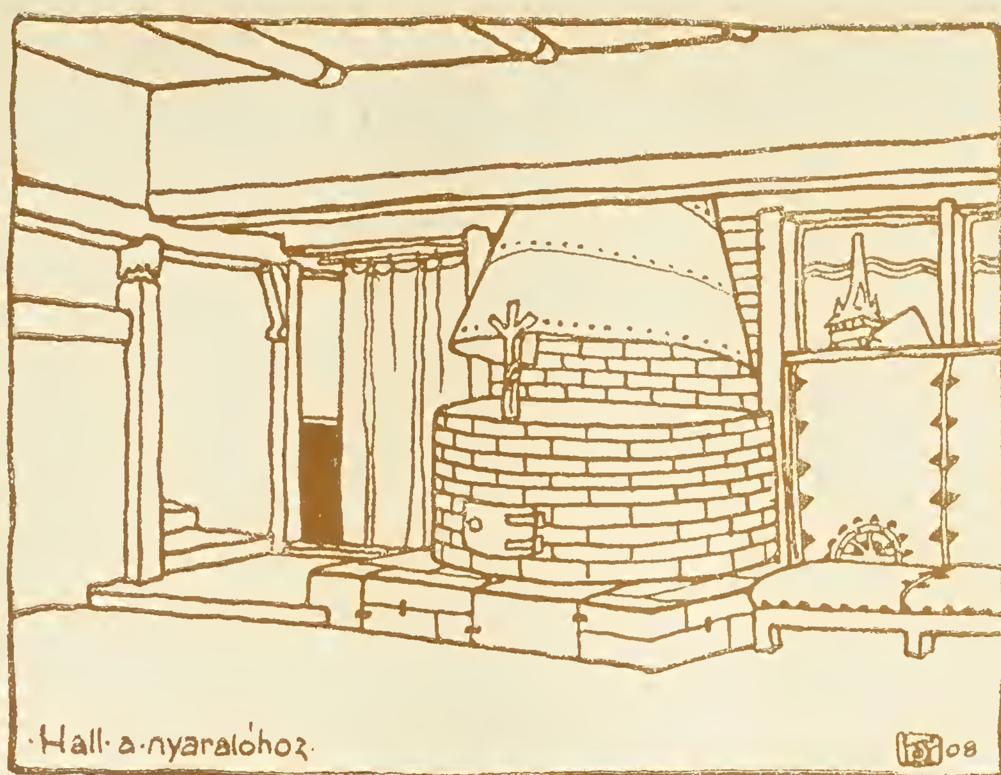
Amiről így egy esztendő alatt megemlékeztem, amit így az én szegény világomból visszaálmodtam, abból egyetmást ím elmondok nektek, palotás városban lakozó napnyugoti magyarok.

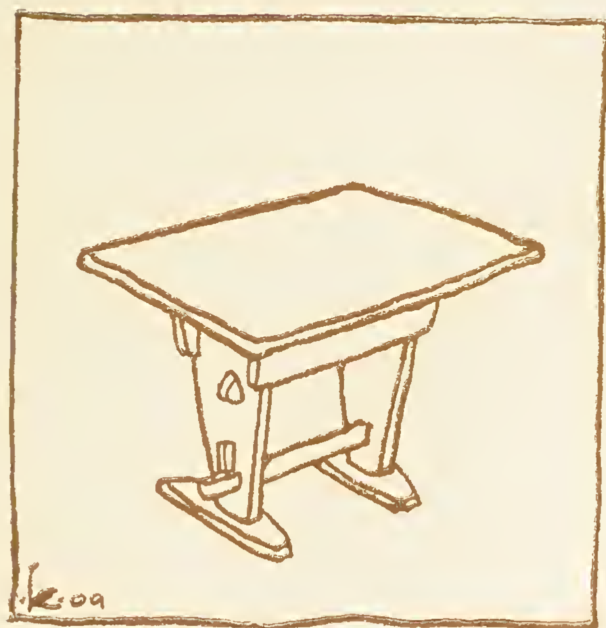
Budapest, 1909 szeptember havában. Kós Károly.

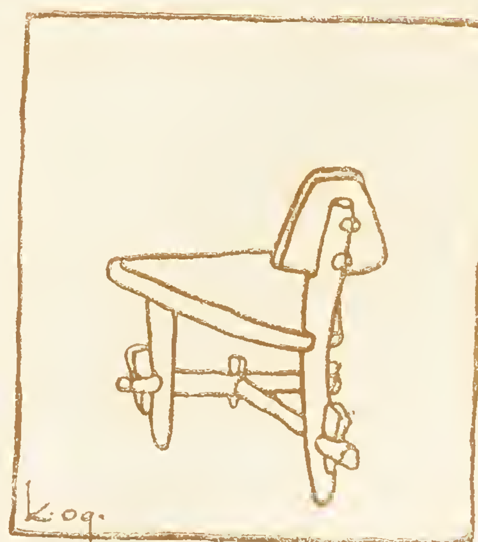

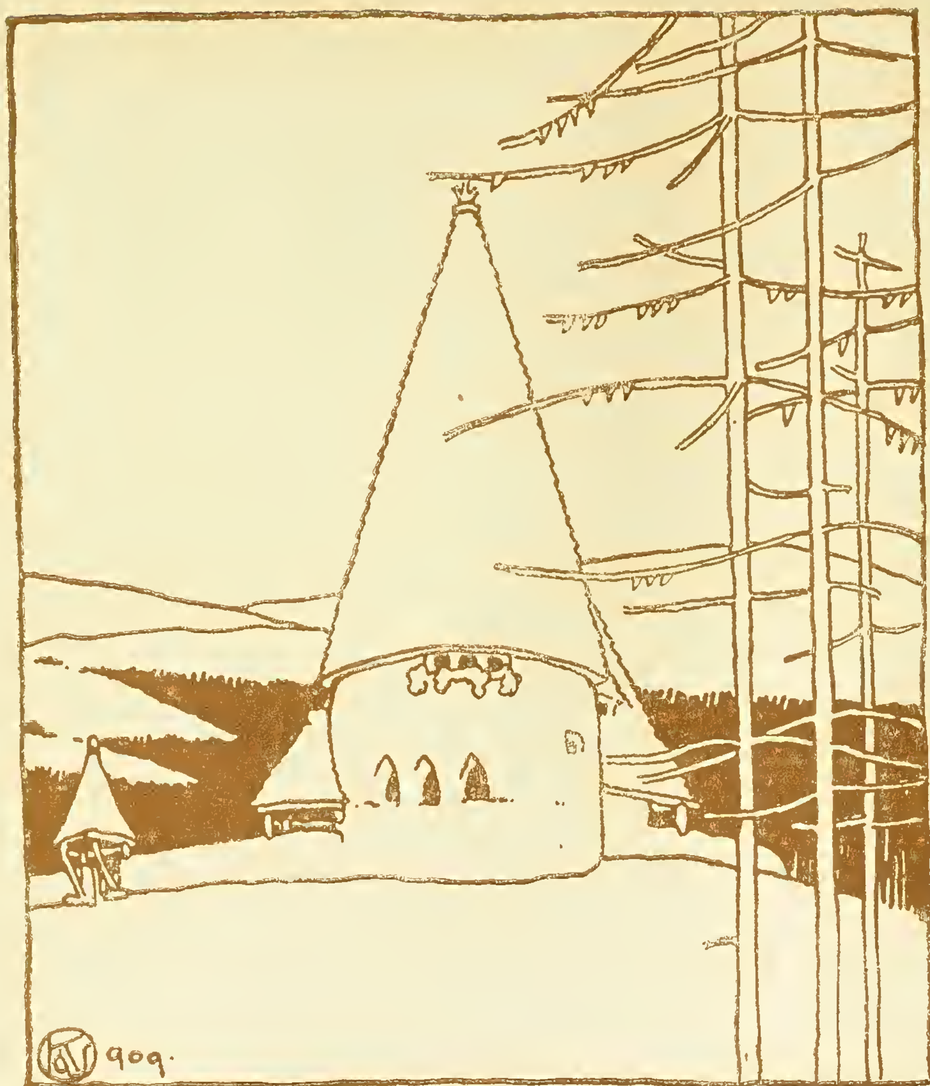
Földszinti alaprajz

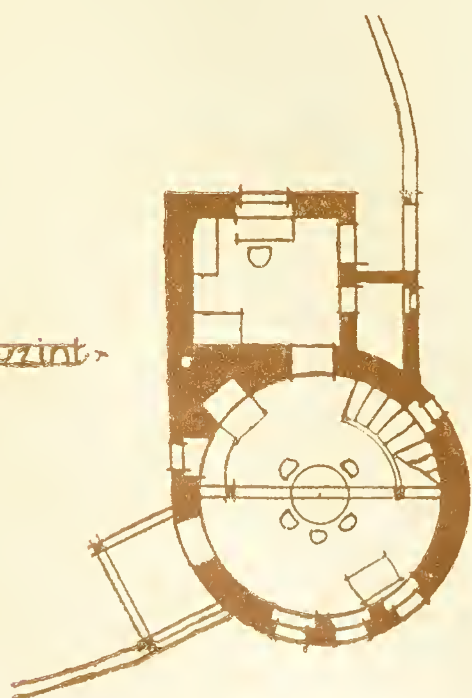

·Hall· a·nyaralóhoz·
08

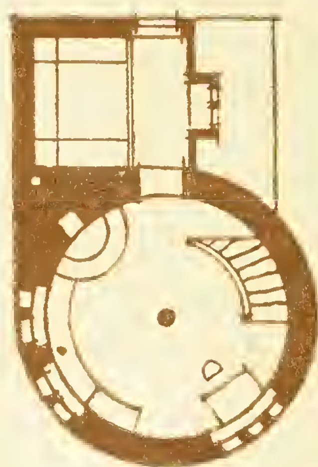

K.09

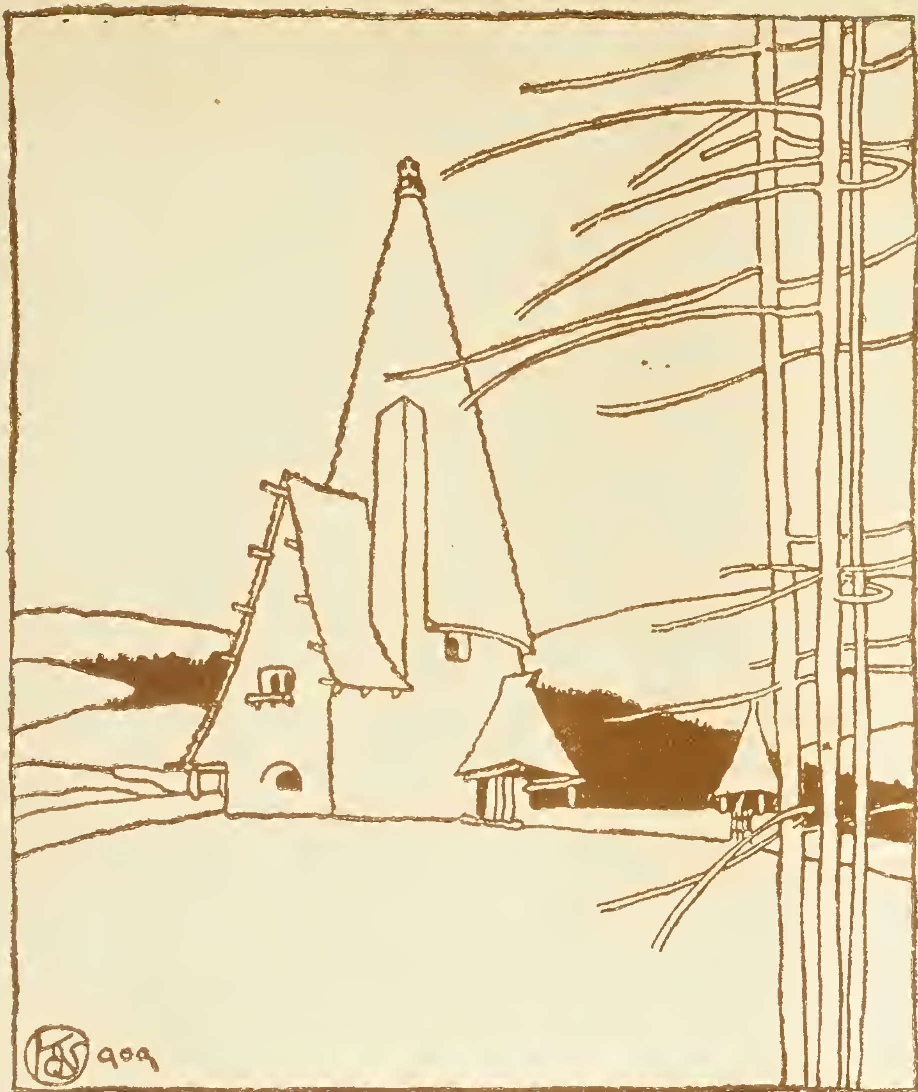

K.09.

Torony a dombtetőn

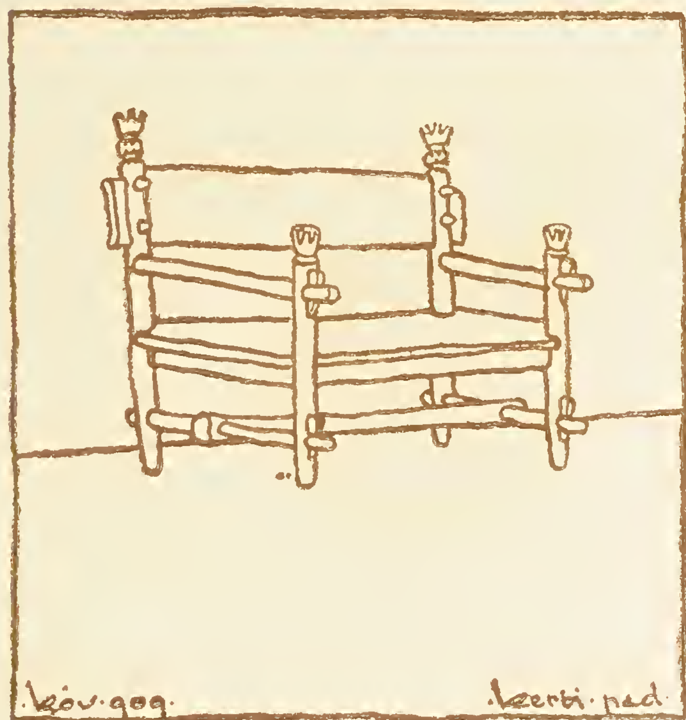

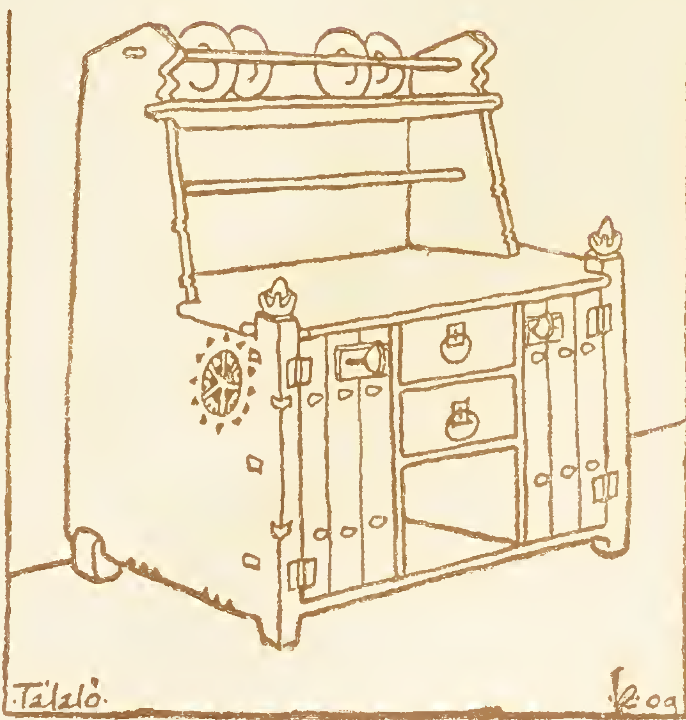

Toronyház dombtetőn.

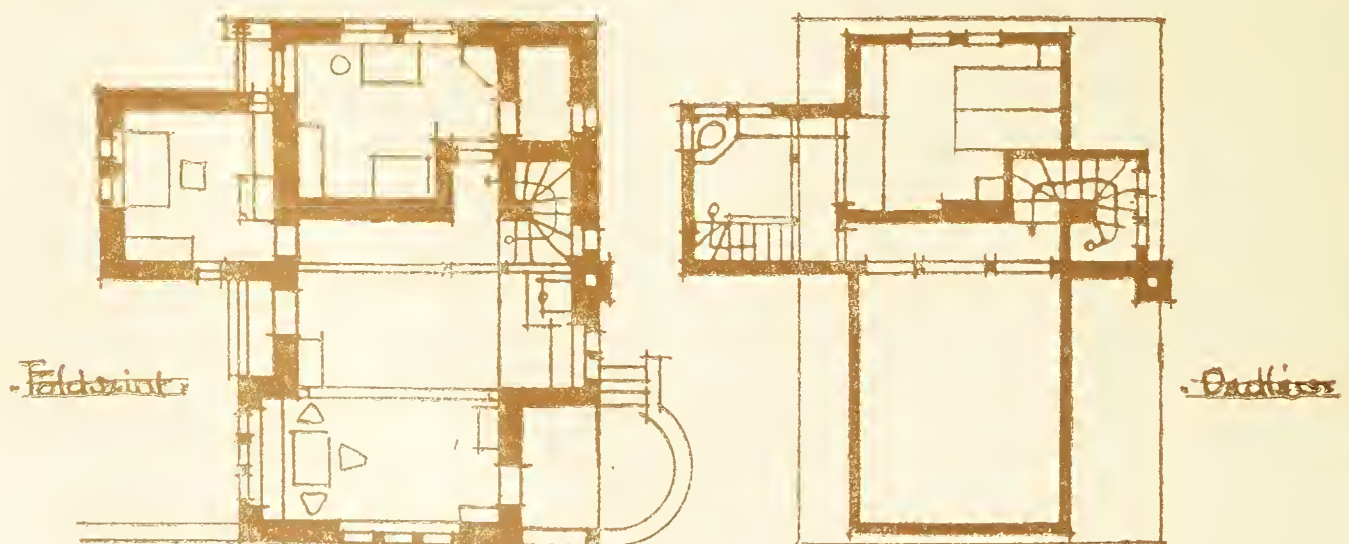
·Kerti·pad·

·Tálaló·

× VARJU = VÁR × kis · ház · Erdélyben ×
× Kósch · Károly · terve × Bpest · 909 ×

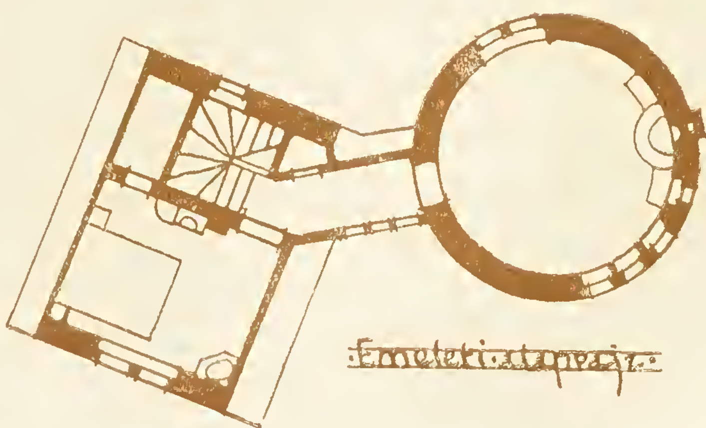

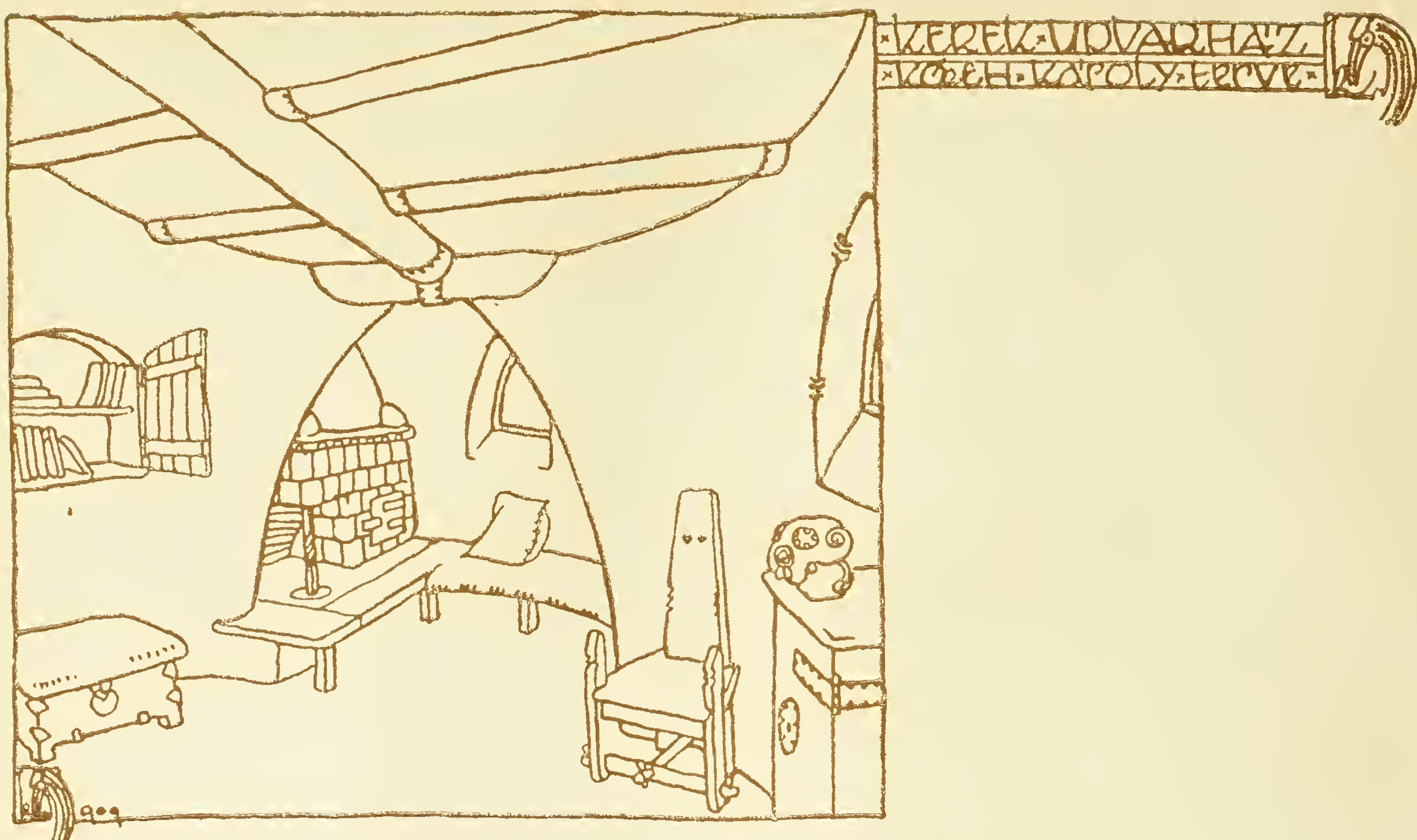

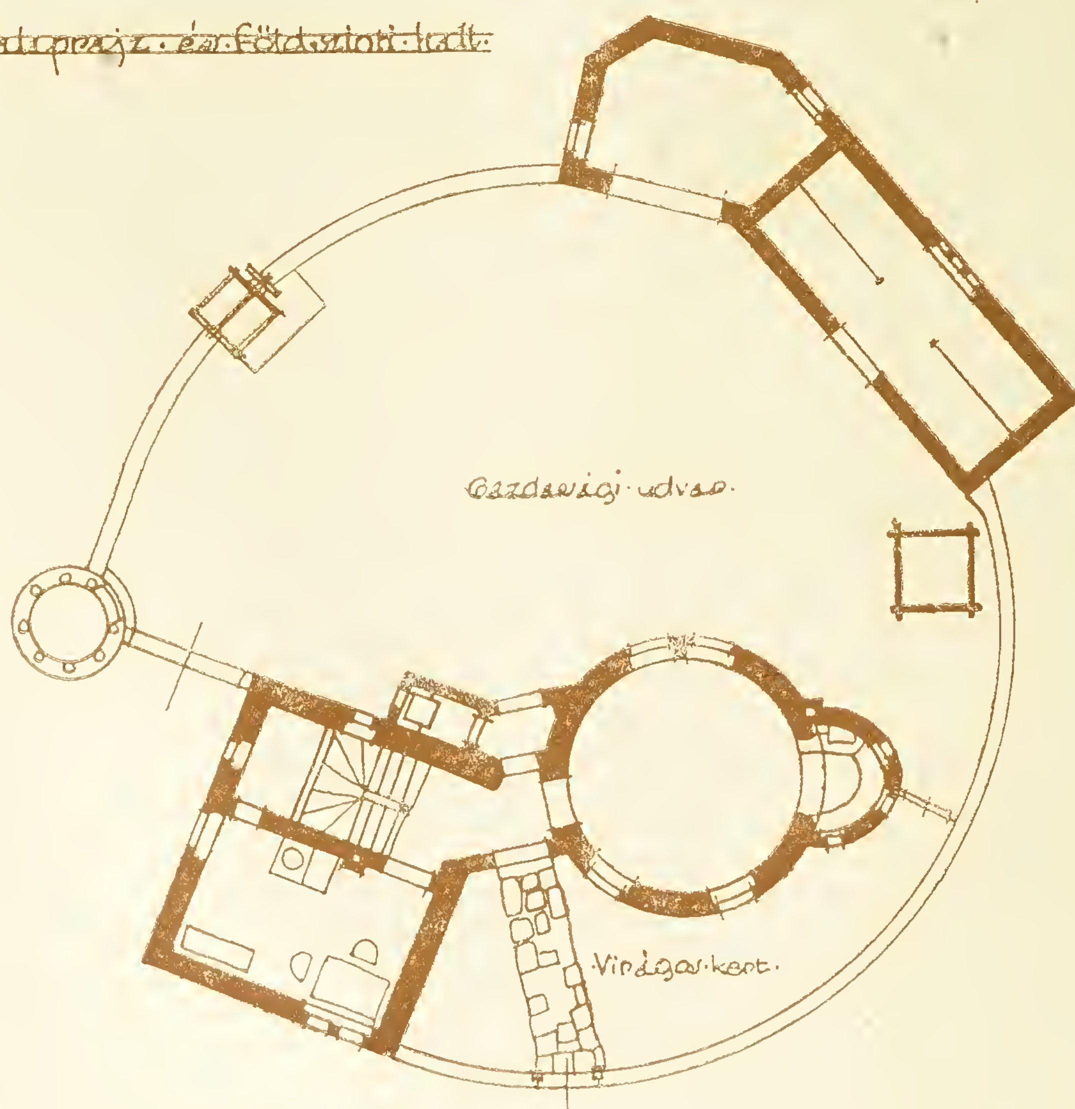

KEREK UDVARHÁZ: Kósch Károly terve

·Földszinti·alaprajz·és·földszinti·hall·

icsi a birtokom . . .
Kicsi a házam is
De az enyém . . . .

Van egy hordó borom
Egy pár jó barátom
Szép kis feleségem . .
Egyéb kincsem nincsen
S a török császárral
Sem cserélek én . . .

Két út van előttem, harmadik az ösvény – úgy mondja a nóta; s mikor elindultam, hogy járjam az ösvényt, féltem a nagy zord hegyektől, hegyek között lakó emberek kevés beszédétől, – s szól tovább a nóta: s mindenik azt mondja, verjen meg az Isten! Mégis útrakeltem onnan napnyugatról s megjártam az ösvényt. Jártomban hegytetőről falut láttam a völgyben, sárga vonalú hegyekkel övezve. Nem szememmel láttam, álmomban álmodtam: zsindelyfedős kisberles tornácos házakat, bibliás beszédű erős embereket. S úgy álmodtam: mikor a templomot járják ez erős férfiak és asszonyaik sokszínű ruhában, mintha mesebeli királyasszony udvari cselédjei volnának. Más világ ez itten; kékebb, csillagosabb az ég, hatalmas énekkel, zsoltárral dicsérik az Istent. S szól a zsoltár …… vagy látom a Havas felől turulmadár repül himes kopjafára …… ki küldte? talán Csaba királyfi? …… A Havas felől hidegen fúj a szél …… azt mondják, ott kőrakás mellett fekete keresztfa áll …… Vasvári Pál sírja …… Tépett szárnnyal turul madár szállott csillagos kopjára. Hideg metsző havasi szél …… nagy erő mozgatja, azt mondják, kidől néha Vasvári keresztje. De azért dicsérik zsoltárral, igaz magyar szóval ma is itt az Istent. Ezt éreztem akkor, mikor idejöttem most egy esztendeje; ezt érezem most is. Napnyugatról jöttem, elmondom tinéktek tulnan, mit álmodtam itten napkeleten.

Kőrösfő, 1909 szeptember 9-én. Zrumeczky Dezső

Távlatikép

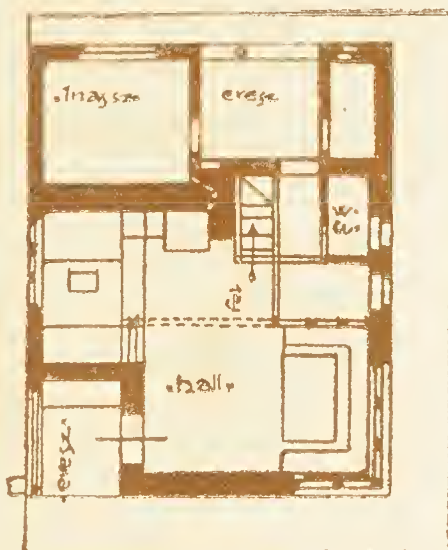
Kapolna. tervezte: Zrumeczky Dezső okl. építész Budapest 909

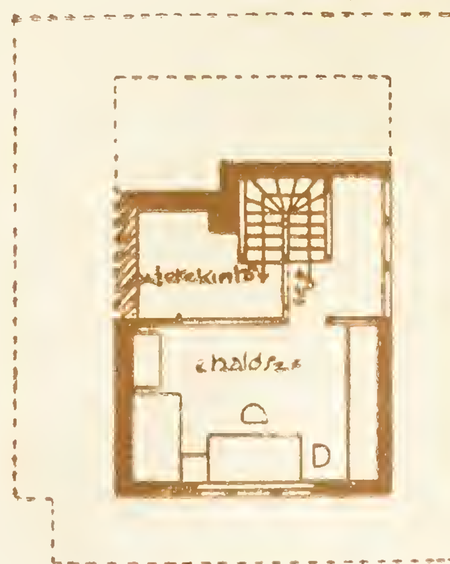
Belsőrészlet

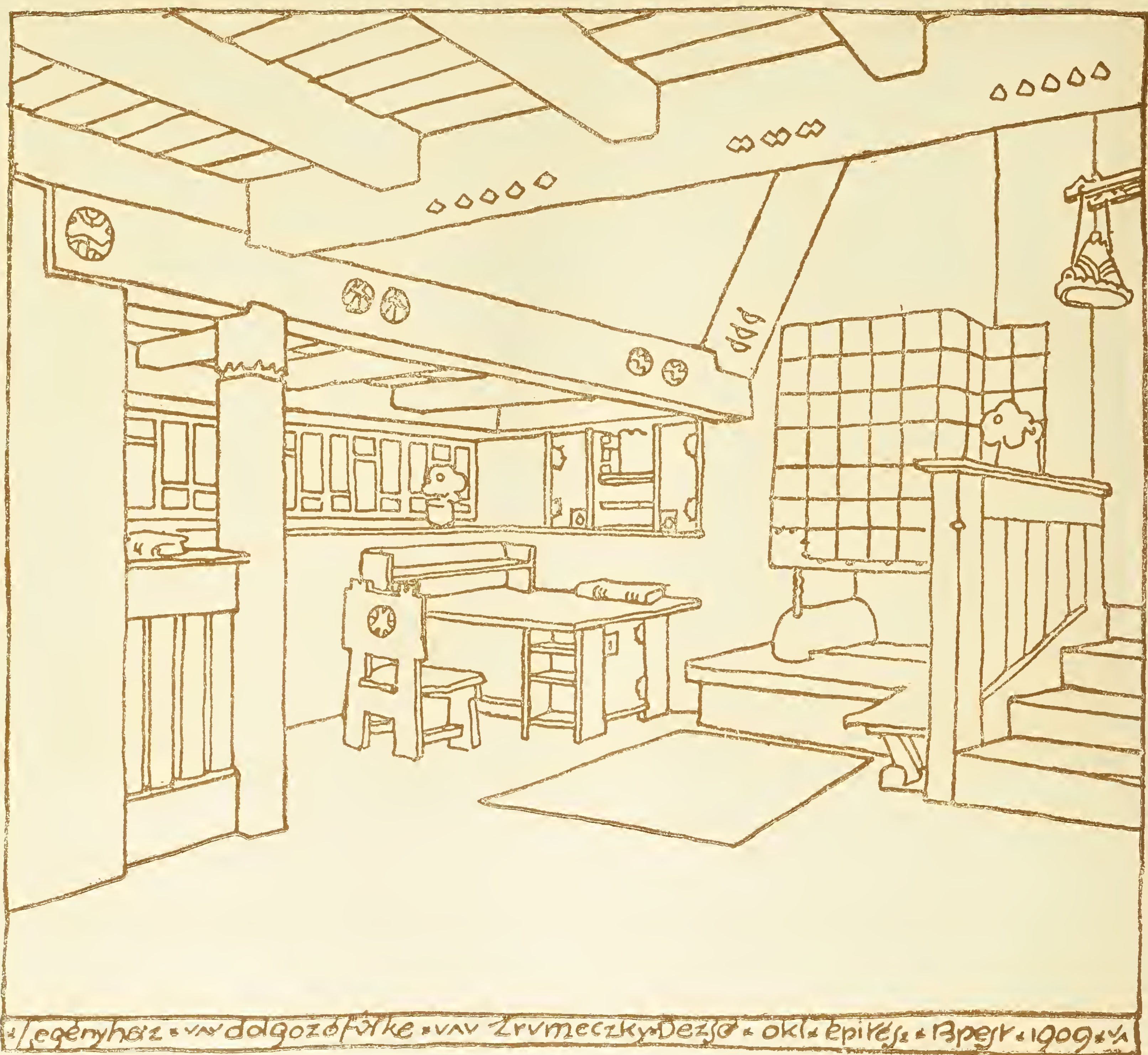
Alaprajz

Legényember kisháza. Távlatikép. Zrumeczky 1909

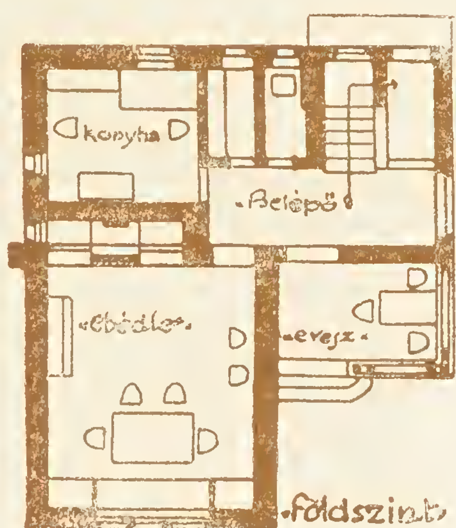

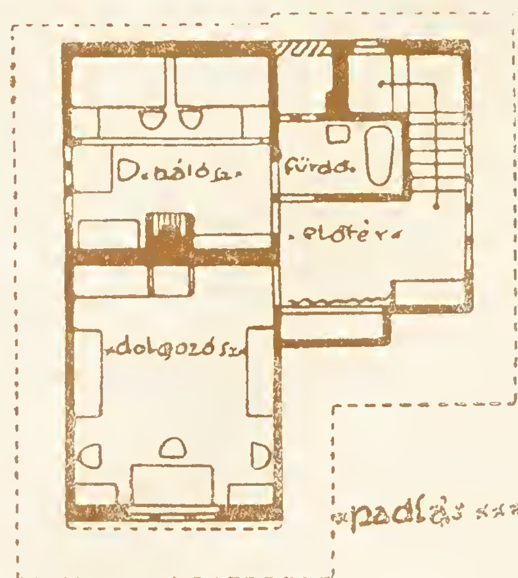

Legényház dolgozófülke Zrumeczky Dezső okl. építész Bpest 1909

Sógorom háza

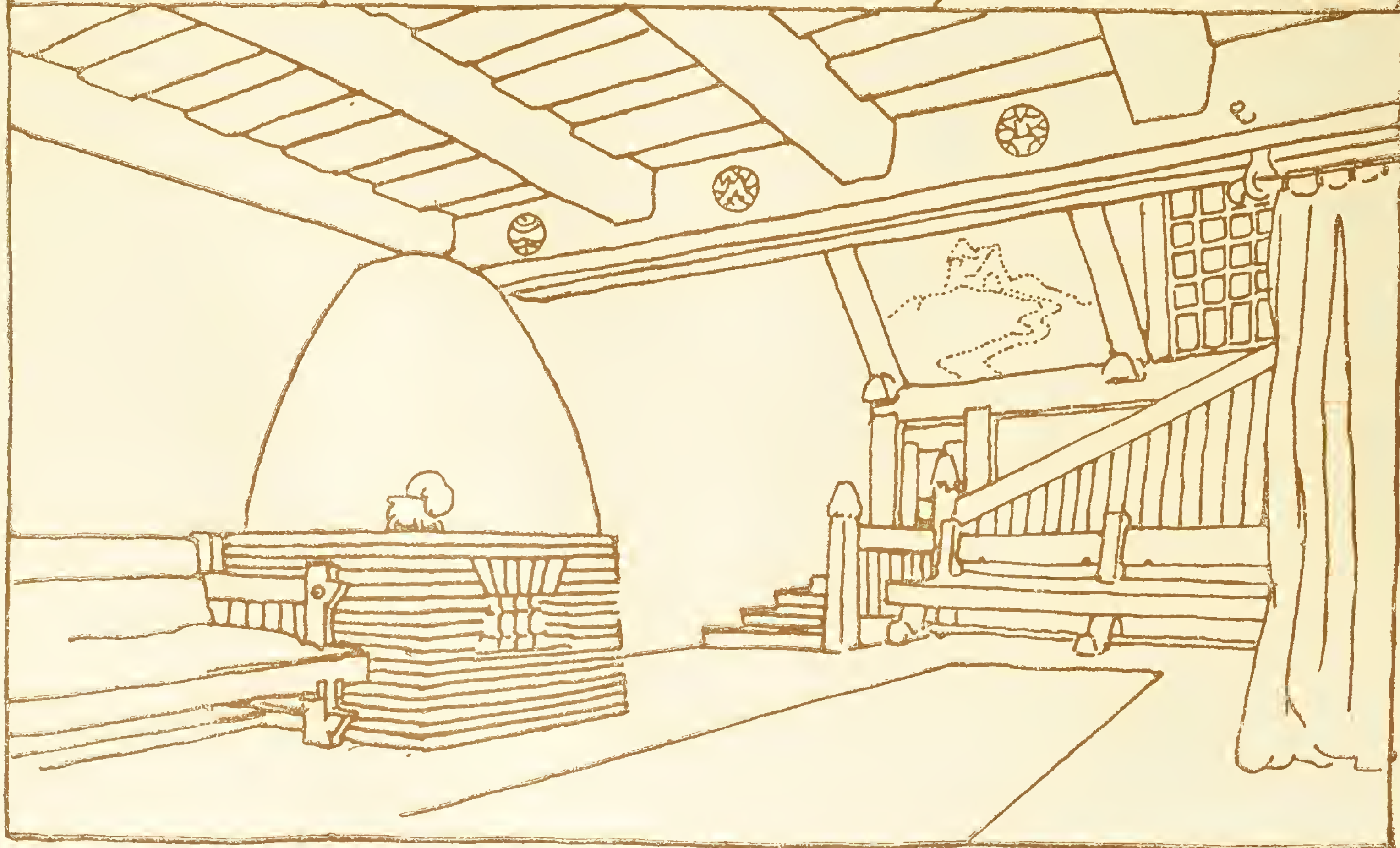
Zrumeczky 1909

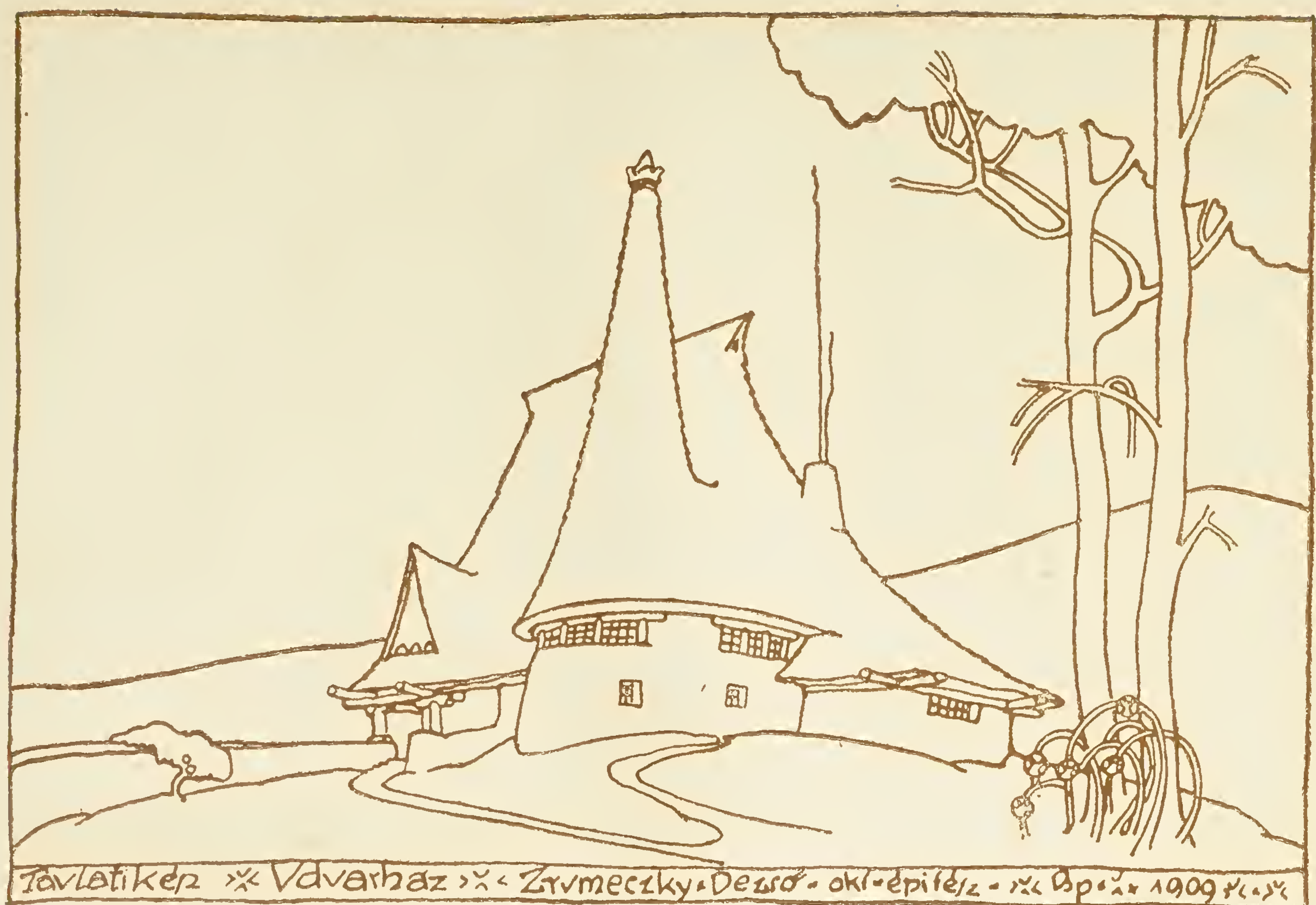
Távlati kép

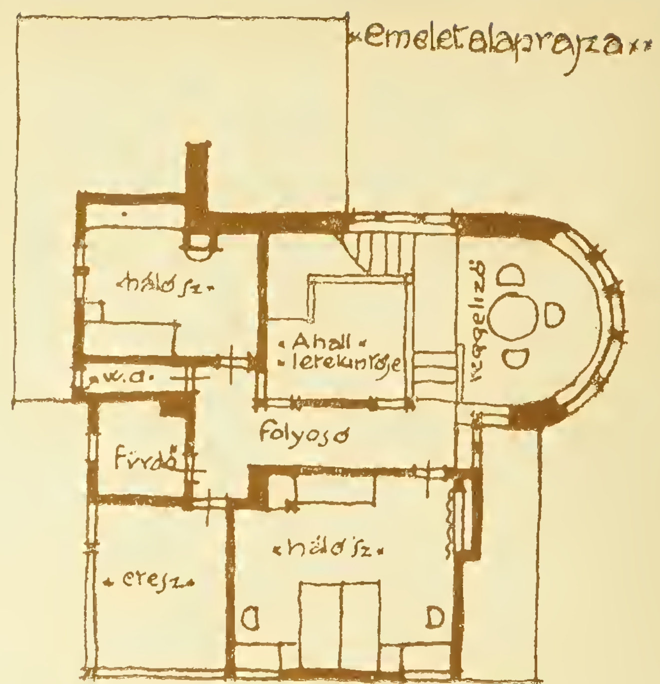
Udvarház · tervezte · Zrumeczky Dezső · old. [illegible] · 1900

Intérieur részlet

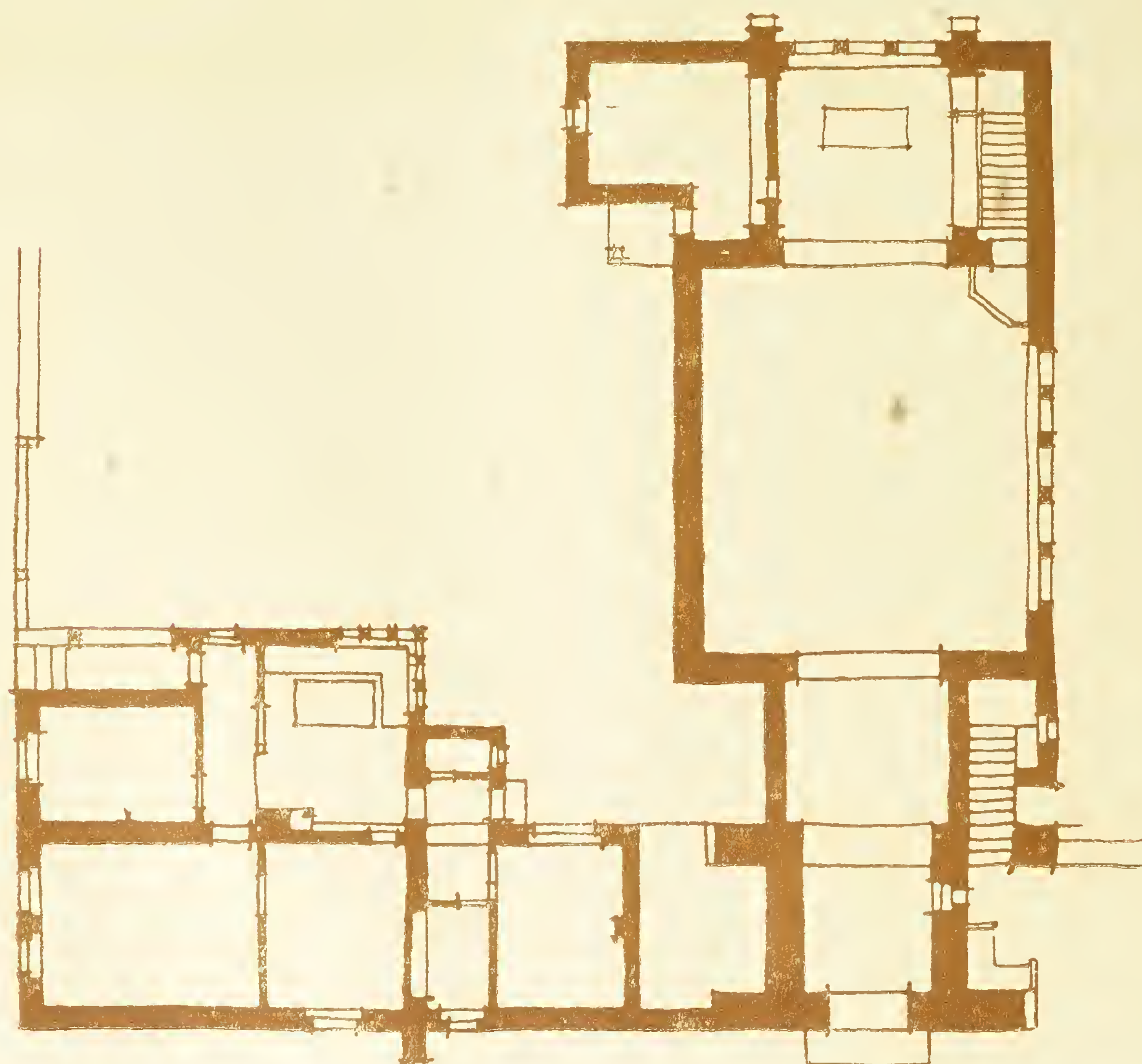

Távlatikép · Udvarház · Zrumeczky · Dezső · okl · építész · Bp · 1909

× Falusi Udvarház × × Zrumeczky 909 ×

× Falusi templom paphazával × [illegible] × 1909 × Zrumeczky Dezső × 909

»Falusi templom papházával.«
» Z » 09

Falusi templom paphazával
Zrumeczky Dezső Bpest 1909

ERDÉLY NÉPÉNEK ÉPÍTŐMŰVÉSZETÉRŐL

ÍRTA KOSCH KÁROLY

Az első közlemény a 125. oldalon.

II. SZÉKELYFÖLD ÉS KALOTASZEG

HOGY A MI TURÁNI NÉPÜNK az idegenből általvett művészetet hogyan tudta magáéva tenni, hogyan tudott abból nemzetit, magyart csinálni, azt láttam eredményeiben, amint a két Küküllő mentén haladtam faluról falura felfelé. Láttam, hogy hogyan jelenik meg itt is, ott is valami más vonal, valami újabb kép; hogy miképen látok mindent egyre ismerősebbnek, amint közeledtem a Hargita fenyvesei felé, a székely hegyek világába és egyszer csak éreztem, hogy immár otthon vagyok, az én embereim között, az én világomban. És megállottam, amikor egyhelyütt ezt mondotta nekem egy ember: „Mind egy valláson vagyunk instállom, nincsen közöttünk csak egy oláh is; ilyen harisnyások vagyunk mind."

Itt a Küküllő mentén, a hegyvidék és az alvidék határán, ahol a vármegye és a régi székely szék határos (Küküllő és Udvarhely vármegye), itt találtam meg azt, amit úgy kerestem már régen: Erdély magyarságának művészetbeli összetartozását.

Itt egynéhány faluban ugyanis viselik még ma is néhányan vasárnapon, templombamenéskor a régi viseletet: a muszujt, a pengyelt, a vállfűs inget, Kalotaszegnek specialitásait. Ezt az ősi, talán még Ázsiából származó gúnyáját a magyar asszonyoknak. És varrják még írás után a varrottast ágyfűre, párnahajra, lepedőre, piros és kék fejtővel. Találtam mintákat, amelyek azonosak kalotaszegiekkel. De mindezt ma már csak 4—5 faluban, Udvarhely és Kisküküllő határán.

Kis-Kend, Nagy-Kend, Gyalakuta, Balavásár a középpontja ennek a csudálatos vidéknek; hogy hogyan maradt ez itt így meg magnak, azt nem tudom. De örvendett a lelkem, hogy itt közöttük bolyonghattam, bejárhattam falvaikat, élvezhettem beszédjüket; hogy láttam még egy falatot itt is a régi népből.

A Kis- és Nagyküküllő szögében meg oláh és szász tenger közepette egy folt magyar él, akik ma is faragott csillagos, tulipántos fejfát szúrnak hallottaik fejéhez a domboldali lombos temetőben, mint akár Kalotaszögében.

Ilyen nyomokat még sokat találtam itt is, ott is Erdélyben.

És gondolatban visszamentem a multba, amikor még sok volt a magyar itt Erdélyben, amikor még megtöltötte a mi népünk a folyók mentét a keleti havasoktól a Királyhágóig és megvolt az összefüggés közöttük nyelvben, szokásban, viseletben, építkezésben. Láttam, hogy hogyan vették át a szászok középkorias stilusát, hogyan terjedt az közöttük mind tovább és tovább, és hogyan alakult kezeik között az mind jobban, míg végtére magyar lett a Kalotaszögében, az utolsó állomáson.

A szászok adták építkezésüket: vártemplomaikat, házaikat; a szerkezetet, a bútort a házban, az edényt a falakon a magyarság adta hozzá a maga keleti ízlését, a teljes színekhez való vonzódását, rajzban való fantáziáját és a viseletet. Mindez azután fejlődött együtt harmónikus egésszé, színes, naiv magyar világgá.

Ma már a felső Küküllő-völgyön is pusztul az ősi. A férfiak nagy része Amerikából küldi a pénzt és hozza az új erkölcsöket haza, ha ugyan visszajön; a nép lázasan építkezik, utazik, tanul.

Én pedig boldog vagyok, hogy láthattam még egy falatot a régi magyar világból, amikor még örvendett itt a szinnek a magyar és a férfiak üstökbe fonták a hajukat a halántéknál, amiképen ma is befonja még egy-egy vén, fogatlan székely.
Még feljebb azután, az unitárius hegyvidéken és tovább fel a nagy havasok felé, a Bucsinon túl a gyergyói hegyvilágban, a fenyőerdők világában, ott már minden, de minden magyar. Atilla király lovas nomádjainak, Ázsia félelmes népeinek utódai ezek itt és földjük még ma érintetlen minden idegentől. Csillagos estéken mesélnek még befonott üstökű öreg húnok csudálatos meséket hajdani nagy tettekről és a halott vitézekről, akikkel Csaba vezér kiment Nagy-Görogországba és akiket ma is, másfélezer esztendő után visszavárnak, visszasirnak az ő hű fiaik, hogy visszavijják az elveszett, elrablott székely szabadságot . . . Még ma is dúdolnak fogatlan vén nótafák soha nem hallott ősi nótákat a nagy Atilláról és a szép Réka királyasszonyról . . .
És mintha minden, de minden az ősi volna még itt. A gerendából összerótt ház, magas, csúcsos tetejével, cifrán faragott buzogányos kopjafával a hegyin . . . a rovátkolt, festett, galambducos kapu, amire pálmafát, napot, csillagot, madarat, virágot faragott a székely. Az udvaron a csüre tornácos, a háza ereszes még, a kútja is gémes kút. A viselete minden más viselettől különbözik; beszéde, mintha a „halotti beszéd" idején való magyar szájából hallanám. Mintha semmit sem akartak volna változtatni a régin, hogyha majdan egyszer eljő Csaba vezér az ő halott vitézeivel a hadak csillagútján, úgy találjon mindent, mint ahogyan volt, amikor elment.

* * *

És végre Kalotaszeg. Ez a legmagyarabb folt ebben a tarka országban. Itt vagyok végre. Érzem az őszi szelet, amint lefuj hideg-zordonan a vén Vlegyásza pusztaköves ormáról, hallgatom muzsikáját, amint a tornác faoszlopai között elzúg. És érzem azt, hogy itthon vagyok végre, hogy ilyen itthon még nem voltam sehol: körülleng a turáni lehellet, beszivom őspogány illatát a lelkembe, hogy teljék meg vele mindenem, hogy tegyen gazdaggá engem ihletben és fantáziában. Külön világ ez itt köröskörül, érzem egész érzésemmel mindazt, ami csodálatosképen ilyen épen maradt meg itten: mintha ma jöttek volna ide az Ural hegyei alól, vagy mintha magukkal hoztak volna ide egy más világot, amilyenben őseink éltek egykoron, amikor még szabad, büszke, félelmes nemzet voltak . . .
Hogy hogyan maradt meg ez itt ilyennek, vagy hogyan lett ilyenné? Mi tartotta meg ilyen magyarnak ezt a népet? Ez kérdés, amire én nem is akarok, de nem is tudok így egyszerüen válaszolni.
Más kérdés az: mi az, ami magyar ebben a népben, ami magyar művészetében. Ez az a kérdés, mely a művészt, aki tanulni jön ide, leginkább érdekelheti.
De az én nézetem szerint *ezt* a kérdést ceruzával, ecsettel megoldani nem lehet.
Élni kell e között a nép között, a lelkét kell megtalálni, hogy bele tudjuk vinni a mi tudatos művészetünkbe azt, ami itt öntudatlanul, ösztönszerüen magyar.
Én magam régen ismerem ezt a népet, ezt a vidéket. Ahol én nevelkedtem, ott már az ő világuk kezdődik. Csavarogtam földjükön kis gyerekkorom óta mindig; beszéltem az ő külön nyelvüket, amely az enyém is, ismertem életmódjukat, mert éltem közöttük. És mégis évről évre többnek, értékesebbnek, ősibbnek tudom őket és művészetüket látni. *Érzem* ennek a művészetnek a lelkét, de még mindig nem az enyém is ez a lélek . . .
. . . Emlékezem. Akkor, azon a szép holdvilágos hideg őszi estén történt, törőbúzahántás után már, amikor meghalt az én öreg barátom, Derittei György. Délután vitték ki az emberek vállukon a koporsóját a cinterembe; betették a sírba, ráhányták a földet és a molnár, aki nagy faragó ember, beszúrta a hímes fejfát a domb fejéhez, a fejfát, akit befestett csattanó pirossal és szelid pávakékkel és akire reáhimezte szép egyszerű öreg

betükkel az ősi írást: „Itt várja Jézussát nemes Derittei György, élt 72 esztendőket". . . Estére azután újra összegyűltek az emberek a halottas házba torra.

Ott, ott történt, hogy én álmodtam velük csudálatos álmokat és láttam velük látásokat; ott a széles fatornácban, aminek hímes oszlopait befutotta a vadszőlő; akkor, azon hideg őszi estén.

Az idő tiszta volt, a hold fényes, a szél csendesen fujt a Vlegyásza felől és csudálatos muzsikákat dudolt a fülembe és idehozta a tubarózsa illatát, amely akkor nyilt éppen a kertben. Az istállóban néha-néha megrázta láncát a bivaly, a levegőben egyet-egyet sikoltott valami éjjeli madár . . . Jöttek az emberek innen is, onnan is csendesen, szótalanul; leültek a padra, némelyik állott az oszlophoz támaszkodva: ott volt az egész atyafiság együtt . . .

És csendes borozgatás között megindult a beszéd. Jöttek a történetek csudálatos emberekről, régi nagy időkről. Folyt a szó az öregek ajakáról, mint fonál a guzsalyról szakadatlanul, csendesen és nem szakadt el, csak jött tovább, tovább . . . És mintha a cinteremben nyugovó elporladt, elmult emberek is immáron itt közöttünk ülnének . . .

. . . Hallom históriáját öreg Bot Jánosnak, aki mintha csak a tennap ment volna ki arra a Ropó felé, hogy soha vissza ne jöjjön szülőfalujába. Elgondolkoztunk azután sokáig mi mindnyájan, hogy 200 esztendővel ezelőtt vajjon mért is ment ki az öreg és vajjon hová mehetett, hogy soha se kapta meg a visszautat . . .

. . . És mintha csak tennapelőtt hozta volna haza szép ifju asszonyát Hunyadról a Csobánczy fiu . . . Másnap katonák vitték vasba verve Fejérvárra . . . ennekelőtte 250 esztendőkkel . . .

Most itt vannak ők is, tti ülnek közöttünk, látjuk őket és beszélnek hozzánk; mintha minden, de minden, ami már olyan nagyon régen elmult, visszajött volna ide . . . vagy pedig el se is ment volna innen soha. Mintha itt a mult el se is mult volna, vagy együtt élne a jelennel örökké. Mult és jelen összefolyik itt megbonthatatlan egységgé, mely csak így együtt teszen egészet. Itt ezek az emberek ugyanazok, akik itt réges-régen éltenek, ezek is azt cselekszik napról napra, amit apáik tettek és apáik is úgy éltek, ahogyan ezek itt most. És egy volt és egy lesz a vég is: a lombos cinterem ott a templom megett, egy füves domb és fejtül a hímes fejfa . . .

. . . Hallgatom, hallgatom félálomban, talán álmodom is hozzája valamit. És mind mi ifjabbak így hallgatjuk az öregek szavát, hogy emlékezzünk mi is, és mi is majdan egyszer így adjuk tovább ezeket a históriákat a nálunknál fiatalabbaknak.

Hogy miért beszéltem el ezt itt? Hogy miért írok együgyű emberek együgyű cselekedeteiről és beszédeiről? Talán nem is fognak megérteni tudni, vagy megérteni akarni, akik ezt elolvassák, akiknek ezt elmondom.

De én láttam a küküllőmenti szász építkezést és láttam a torockóit is, meg a székely magyarokét, meg a kalotaszegit is. És láttam azt, hogy ez, ha mint ugyanabból a tőből fakadt is, mégis mind más és más, de habár más-más is mindegyik, mégis ott van bennük a nagy közösség. Különböznek egymástól, mert más a szász, más a torockói, más a székely, más a kalotaszegi nép és van közösség bennük, mert egy országban, egy éghajlat alatt, egy sorsban éltek; közös a multjuk, közösek voltak örömeik, szenvedéseik, közösek az emlékeik, közös a históriájuk.

A szász vártemplom is az erdélyi művészet alkotása, mint a kalotaszegi falvak templomai; ez a közösség bennük, ezért van mindkettőnek tornyán körüljáró tornác és van a cinterem körül bástyás rakott fal; de az egyiket szász ember csinálta, a másikat magyar. És ha a szerkezet mindkettőn ugyanaz is, ha nem is lehetne találni a kettő között semmi lényeges különbséget, akkor ez maga az, ami a kettőt olyan mássá teszi. Ennek a közösségnek a törvényeit kell tőlük eltanulnunk, ha magyarul akarunk dolgozni. Be kell fúrnunk lelkünket ebbe a földbe, melyre építeni akarunk, ebbe a földbe, mely csak azt tűri meg magában, ami hozzáidomul. Ami a vadmadárnak az ő szálló

szárnya, ami a virágnak az ő illata, az a mi számunkra ez a föld. Ha elvágod a szálló szárnyakat, mivel repül a madár a fellegek felé, ha elveszed a virágnak az ő illatát, mit ér akkor a virág.

Ezért hallgatom én együgyű emberek együgyű beszédét, amik folynak csöndes őszi estén, mint patak vize a fűzfák alatt; ezért akarom megismerni a himes fejfák alatt nyugvókat és históriájukat, ezért hallgatom a vén Vlegyásza felől fujó szél muzsikáját, amint elzúg a tornác oszlopai között és hallgatom a Hargita fenyveseinek kis falvaiban vén nótafák meséit régi pogány világról, Atilla királyról, hadak útjáról, Csaba király-úrfiról és szépséges Réka királyasszonyról; ezért járom a földjüket, ha búza érik, járom, amikor a törőbúza szárazon zörög az őszi szélben és járom akkor is, amikor fehér az egész világ a Bucsecstől az erdős Retyezátig. Ez az, amit keresek és találok a házaikon, kívül és belül, templomaikon és az embereken. Ez az, ami művészetüket, viseletüket és minden dolgukat, még beszédjüket is olyan végtelenül becsessé teszi, meg megértem mindenből, hogy mindez — m a g y a r.

Ezért akarom élni az ő életét, álmodni az ő álmait, akarok úgy gondolkozni, mint ő, érezni tudni, mint ő és emlékezni, mint ő. Mert ez az érzés, gondolat, emlékezés benne van cselekedetében akkor, — ha öntudatlanul is — amikor kifaragja tornáca oszlopát, amikor kihímezi kapuját, mikor házát, csűrét, templomát épiti és ez az érzés, gondolat, emlékezés vezeti kezét, amikor idegen minta után is magyar lészen az ő műve. Ez teszi szemét olyanná, hogy az idegen holmiból ki tudja választani azt, ami neki és talán éppen csak neki való és meg is tudja csinálni úgy, hogy azt nem lehet másnak látni, mint csak magyarnak. E z a n e m z e t i g é n i u s z.

Ha nézem egyik különlegességüket: templomukat, a legjobb akarattal sem tudok egyetlen elemet sem találni olyant, mely nincsen meg a küküllőmenti szász vártemplomokon, városháztornyokon, avagy bástyákon; és mégis van valami rajta, talán egy vonal lendülete, talán egy kis aránybeli, szilvettbeli különbség, ami olyan egészen magyarrá, miénkké teszi ezt a templomot. Ez a valami a lelke művészetüknek, ez a turáni puszták lehellete, az ős pogány lélek: így csak magyar kéz dolgozik. Ez az, amit keresnie kell a magyar művésznek és amit csak itt találhat meg ezen a földön e között a nép között.

III. HISTÓRIAI ÖSSZEFOGLALÁS

Amikor pedig históriáját lapozgatom ennek a kis külön országnak, akkor is mintha csak leírva látnám mindazt, amit így jártomban-keltemben láttam.

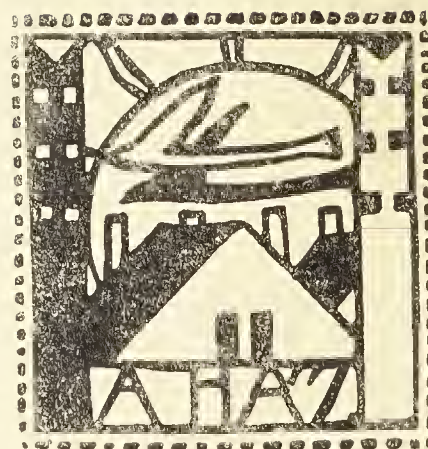
A régi, független Erdélyország alkotmánya szerint az országot a három nemzet összessége alkotja: a v á r m e g y é k m a g y a r n e m e s s é g e, a K i r á l y f ö l d s z á s z n é p e és a s z é k e k b e n l a k ó s z é k e l y s é g. Az ország címere is e három nemzet címereinek egyesítéséből keletkezett (a magyaroké a sas, a székelyeké a hold és a nap és a szászoké a hét bástyatorony).

Az ősnép a székelység; minden egyes tagja nemes, tehát katona. Adót nem fizetett a fejedelemválasztáskori ökörsütésen kívül, de köteles volt az ország szavára hadba szállani. Szabadon élt a maga hegyei között, dullói, királybirái és a fejedelmet képviselő székelyispán vezetése alatt.

A székely várakat nem épitett. (Nem számítom most a régi, még az Árpádok alatt épülteket, amelyek a fejedelemség idejében már mind romok.) De viszont a Székelyföldön sem a fejedelem, sem valaki más nem épithetett várat. Ez a tilalom óvta meg a székelyek szabadságát hosszú századokon keresztül. Egyszer mégis megpróbálta János Zsigmond és hogy megfékezhesse a rakoncátlankodó székelyeket, felépitette Udvarhely várát. De a feldühödt székelyek ezt is lerombolták.

A jövevény szászok polgárok voltak. A nekik adományozott Királyföldön belül, mint nemzet nemesi jogokat élveztek. A fejedelem hadjárataira katonát csak ritka esetben állítottak, de pénzbeli adót fizettek az országnak. Váraikba, kerített városaikba a fejedelem is csak vendégképen mehetett, katonáit nem ültethette azokba. Magyar nemes, vagy székely nem telepedhetett le a királyföldi városokban és birtokot örökáron nem szerezhetett a szász földön.
Végül a vármegyék politikai és társadalmi tekintetben éppen úgy szerveződtek Erdélyben is, mint Nagymagyarországon. Ott királyi várak védelmezték a földet és a kerített városokban a fejedelem őrsége tanyázott. A fejedelem hadjáratain a saját zsoldos katonaságán kívül elsősorban a vármegyei nemesség bandériumaira támaszkodott.
Itt, a vármegyékben folyt le Erdély külső politikai és társadalmi élete. A fejedelmi udvar Gyulafejérvárott és Kolozsvárott magaköré vonzotta a nemességet, itt tartották téli szállásaikat a Bánffyak, Telekiek, Barcsayak, Bethlenek, Kemények, Josikák, Gyulaffyak, Kendeffyek, Hunazók, Béldyek stb. Itt csinálták a politikát a zászlósurak és itt szerelmeskedtek világszép asszonyai a fejedelmi Erdélynek. Itt tartották meg szabadnak Erdélyt, hogy megtarthassák Magyarországot is magyarnak. Itt, a vármegyékben élt Erdély vagyoni és szellemi arisztokráciája; ide áramlott a szász földről a pénz, Székelyföldről a tehetség, ha érvényesülni akart. Itt voltak a főiskolák, a püspöki rezidenciák, a nagy hivatalok. És ez okozta azt is, hogy amint a magyar nemesség beadta derekát, amint a fejedelmi várakba bevonult a birodalmi katonaság, amint a főnemesség elszegényedett, úgy abban az arányban pusztult, sorvadt a vármegyék művészete is, lakatlanok maradtak az udvarházak, elpusztultak a kerített városok épületei, bástyái, el a magyar urak városi palotái. És velük együtt a szabad Erdély.
A székelyföldön nem volt vár, vagy város, oda tehát nem is ment a császár katonája; a Királyföld még német volt, azt nem látogatta a császár.
Mindezek mellett a szász konzervatívebb nép kiváltságait féltékenyen őrizte, hogy vagyonát megtarthassa. És így megtarthatta jobban ősi, magával hozott és itt fejlesztett kultúráját és művészetét.
A székelység szegény volt mindig. Az is maradt. A maga hegyei közé húzódva élt tovább is, távol a közlekedéstől; ősi szokásait nem bántották, elvenni tőle meg nem igen volt mit. A félreeső Torockot, mint bányavárost, privilégiumai és helyzete megőrizte mindentől.
Így történhetett azután, hogy népi művészetét leginkább a szász, illetőleg a székely őrizhette meg legépebben. A vármegyei magyarság csak rongyait tarthatta meg a réginek. Csodálatos véletlenség, hogy Kalotaszeg magyar népe akkora gazdagságát tarthatta meg művészetének. Ezt nem is tudom másnak tulajdonitani, mint annak, hogy félreesett minden főközlekedési úttól, földje terméketlen, lakossága szegény, városa nem volt. Innen sem volt mit elvinni.
Valószínű, hogy a termékeny folyóvölgyekben lakó magyarság művészete is gazdagabb volt a boldog időkben, de éppen nem csodálatos, sőt természetes, hogy nemes, de a szegényebb hegyvidékek elzárkózottan, magára hagyottan élő népe tarthatta meg ősi művészetét épebben.
Az ellenség is mindig a gazdagabb vidékeket pusztította; azok népének mindig elölről, mindig újra kellett kezdeniök a puszta életet is. Hiszen 48—49-ben is a szászföld, a székelyföld, Torockó és Kalotaszeg nagy része megmenekült, míg a gazdag Marosvölgyet végigégették az oláhok.
Eddig háború, meg a mi szerencsétlen sorsunk pusztította népünk művészetét, különösen épitészetét. Amit a jó sors meghagyott, az még itt van.
Ma béke van és nyugodalma népünknek. De művészetét ma talán jobban, mint régen a harcok, pusztítja, öli a kultúra. Mint ahogyan ősi nagy fenyveseinket megeszi lassan-lassan a gőzfűrész.

Mindent összevéve:
A szászok hozták ide, talán még őshazájukból a tudást, a szerkezetet. Tőlük tanulták el sátorlakó eleink az építkezést. Természetesen a szászok, de különösen Torockó elmagyarosodott bányásznépe kezében ez a behozott, idegen művészet évszázadok folyamán átalakult, helyi ízt kapott, lekopott róla sok idegen sallang és meggazdagodott magyar motívumokkal, alakult szükség szerint, éghajlati viszonyok szerint. Erdélyi lett a szász és magyar lett a torockói.
De míg a torockói nép kezén ez az idegen művészet csak egyénien magyarrá alakult, addig a színmagyar Székelyföld és Kalotaszeg népe kezén tipikusan magyarrá változott ugyanannyi idő alatt.
Megfordítva van a dolog a kalotaszegi és székely népnél.
Ezek az ízt hozták magukkal az ázsiai hazából. Itt tanultak — mert kénytelenek voltak vele — a szászoktól és a többi idegentől szerkezetet. Ezt azután összetéve ős ízlésükkel csinálták meg népies művészetüket.
Azok a magas sátortetejű házak, óriási tornácos csűrök, karcsú festői tornyok, faragott, festett kapuk és a fejfa a temetőben, mindez az ázsiai géniusz alkotása. Mintha az ősi puszták bőr- és nemez- sátrait állították volna elő fából. És pálmát, rózsát, szekfűt, csillagot, napot és holdat hímeznek rá, és kopját szúrnak a halott fejéhez és kendős zászlót. Mintha csak az anyag változott volna meg és változtatta volna át a megmunkálás módját is és a motívumokat.
Mindkettő becses nekünk, akik itt keresnek magyar művészetet.
A magyar föld géniusza mindkettőben egyenlően dolgozott. De nekem mégis, mintha becsesebb volna ez a másik, az ősibb, a turánibb: a székely és a kalotaszegi. Ebből mintha ma is érezném még az Ural hegyek szelét és a nagy puszták perzselő napját, mintha benne volna ma is a vándor pásztorok, a későbbi lovashódítók, Európa félelmes rablóinak lelke, ma is még, mondom, ha megkopott is, ha kifosztott is, ha megcsonkított is. Szabad, büszke nemzet lelke beszél a korhadt fejfából, a toldott-foldott zsindelyes parasztházból, a színes, tobzódó fantáziájú rajzokból. És mintha a karcsú tornyok aranyos buzogánya büszkén az ég felé tartott zászlója volna ennek a népnek; a felé az ég felé tartott lobogós kopjája, ahol a magyarok külön Istene lakik . . .
. . . A szász nép a középkorral ajándékozta meg népünket, a mi népünk csinált abból nemzeti gótikát: a valkói, kőrösfői, gyerőmonostori templomok magyar gót templomok.
És ha külsőségekben: ornamentikában, egyes fedélalakításokban, bútorok kivágásában, vonalvezetésben hatottak is rá a későbbi reneszánc és különösen barok formák, de a szellem mindenben ma is középkori.
És amiképen a magyar nép konstruktív művészete a középkornak egyenes leszármazottja, úgy az én szerény véleményem szerint születendő nemzeti stílusunknak is csak a középkor lehet az egyik szülője. Nem azt mondom ezzel, hogy csináljunk tehát romanikát, gótikát, nem azt, hogy a XX. századból menjünk vissza a multakba, hanem azt, hogy egészséges csak az a művészi irányunk lehet, amelyik a meglévő alapokra támaszkodva halad tovább. Népünk stílusa alapjául a középkorit választotta és ezt máig sem hagyta el, tehát ez megfelelt neki és amint látjuk, tudta ezt magáévá tenni, tudta viszonyaihoz, életmódjához hozzáformálni, tudta magyarrá alakítani.
Konstruktív népművészetünk alapja a középkor művészete; nemzeti művészetünk alapja csak a népművészet lehet.

A HÁZ